This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

HD WIDENER
HW AHNT $

Digitized by Google

HUNL
756
2

Harvard College Library

BOUGHT WITH MONEY
RECEIVED FROM THE
SALE OF DUPLICATES

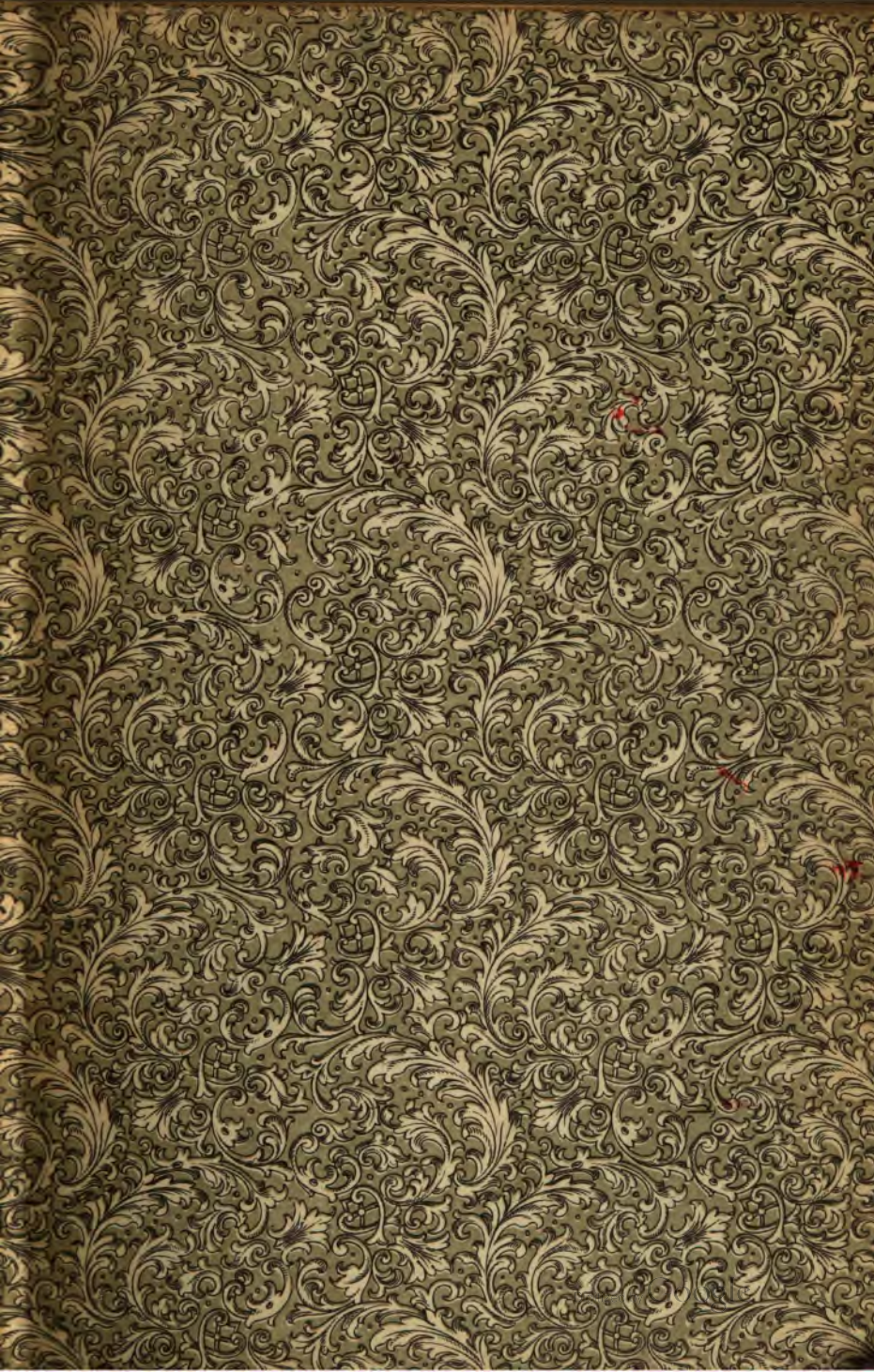

Digitized by Google

Digitized by Google

JÓKAI MÓR

ÖSSZES MŰVEI

NEMZETI KIADÁS

LXXIII. KÖTET

A HÁROM MÁRVÁNYFEJ

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA

1897

Digitized by Google

A HÁROM MÁRVÁNYFEJ

REGÉNY, KRITIKÁVAL ELEGY

IRTA

JÓKAI MÓR

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK TULAJDONA

1897

Digitized by Google

Hunt 756.2

HARVARD COLLEGE
JUN 17 1940
LIBRARY

Duplicate money

Digitized by Google

SZERZŐI ELŐSZÓ.

Jól tudom azt, hogy a tisztelt közönség épen olyan szivesen olvassa a kritikát, mint a regényt: czélszerűség tekintetéből mindjárt egyesítettem mind a kettőt; ez által kitüntetve tanulmányaimnak mélyen lerakott alapját; feltárva a kútforrásokat, s lélektani és korfestési magyarázatokkal értelmezve azokat a rendkívüli és lehetetlennek látszó eseményeket, a mik ez elbeszélést hosszúra nyujtani törekesznek a nélkül, hogy a szükségesnél több archæologiát, geognosiát, botanikát, táj- és jelmez-leirásokat vennének igénybe.

Ez által megkönnyítem a kritikának a dolgát és elveszem a kenyerét, a mi kettős jó cselekedet.

Tehát:

«*Disputa.*»

Kritikus. Micsoda inkorrekt czím «Márványfej»? Fej alatt az organikus test részét értjük. Ha márványból van, akkor már szobor. Tehát helyesen: «Három márvány mellszobor».

Digitized by Google

Szerző. Engedelmet kérek, ezek épen csak «fejek». Semmi sincs hozzá más. Hogy miért hiányzik náluk a test többi része? ez az elbeszélés legutolsó lapján lesz olvasható, a mit előre elárulni nem lehet, tehát hadd következzék az első fejezet.

Digitized by Google

A HÁROM TÜZES SZENTEK KLASTROMA.

Megálljunk!

«*Disputa.*»

Kritikus. Miféle tüzes szentek? «Fagyos szenteket» ismerünk. Pongrácz, Szervácz, Bonifácz. De tüzes szentek? Kik azok?

Szerző. Ezek a három bibliai férfiak: Zsidrák, Mizsák és Abednégó, a kik Nabukodonozor arany bálványa előtt nem akartak térdre borulni, s a kiket ezen akaratosságért a «káposztaevést» feltaláló nagy király (dicső ősünk) a hétszeresen befűtött kemenczébe vettetett. (A nagy antiszemita!) És a kiknek ebben a nagy tűzben még a hajuk szála sem perzselődött meg. A király kihozatta őket a kemenczéből s mind a hármat babyloniai nemességre emelte.

Kritikus. Ezt elhiszem. (Mert muszáj.) Hanem ez még nem elég arra, hogy keresztyén szentek legyenek belőlük.

Szerző. Előrebocsátom, hogy az esemény szinhelye Dalmatia, s a történet ideje úgy a keresztes háborúk első századára esik. Akkor még nem voltak tisztázva a fogalmak, hogy kik a keresztyén, kik a zsidó szentek? Egyébiránt Dávid királyt is szentnek szoktuk nevezni, pedig senki sem kanonizálta, sőt Simeon valósággal szentnek is van nyilvánítva; pedig (kútforrásaim szerint) csakugyan zsidó volt és maradt, holta napjáig.

Digitized by Google

Kritikus. De hát miért neveztek el egy kolostort épen Zsidrák, Mizsák és Abednégórul?

Szerző. Azért, mert ezen tiszteletreméltó áhitatos menedéknek a boltozatai rejték kőkoporsóikban ezen dicső férfiak csontmaradványait, a mikhez messze földről (sőt tengerről is) elvándoroltak a hivő népek.

Kritikus. De hát hogyan kerültek Ninivéből Dalmátiába ezeknek a zsidó hitregebeli hősöknek a csontmaradványai: kétezer esztendei földben pihenés után? Előre kijelentjük, hogy holmi csodatételeket nem fogadunk el: vagy tessék azt irni az elbeszélés alá, hogy «legenda»: akkor más megitélés alá esik; de ha regény, akkor realis, circumstantiális, minutiosus magyarázatot követelünk. Tehát ilyenformán a lorettói és tersatói kápolna szállítás módja ki van zárva.

Szerző. Nem is folyamodom semmiféle csodatételekhez: mindennek urát adom. Tehát: volt a hajdankorban egy hirdetett utazó: Jónás prófétának hítták. Ő találta fel a hajótörés elleni biztosítást s ő utazott a legelső gőzhajóban. Ő volt a legelső alapító, a ki részvényleveleinek gyors pusztulását megérte, akkor még ezeket «töklevélnek» hivták. Egyszer ellátogatott Ninivébe is: előre bejelenteni, hogy jön a nagy «krach». Ennek a jó szolgálatának a jutalmául nyerte a királytól ajándékba az ez ideig mauzoleumban tartott három hires hazájafiának a csontjait. Ő azokat haza vitte Jeruzsálembe, ott elrejtette a Gecsemáné kertjében, mikor aztán a keresztes hadak elfoglalták a szent várost, Jónásnak egy dédunokája rávezette őket a becses ereklyére s nem kivánt érte semmi jutalmat.

Kritikus. Szerző visszaél a kritikus elnézésével! Hisz ezek mind zöld mesék!

Szerző. Hiszen még nem mondtam el végig. Lakozék abban az időben Raguza falain belől, mely akkoriban igen hatalmas köztársaság vala, egy gazdag és hires patricius: névszerint Galeatoris János. Divat volt latin neveket

Digitized by Google

viselni. A család ősei már, mint «gályázók» voltak ismeretesek, kik hajóikkal a Pontusig és a Veres-tengerig eljártak. János maga kiválóan ereklyékkel kereskedett. Egy egész raktára volt ezekből a Borgo Ploccén, a melybe a széles világból mindenünnen szállították a kegyelet által megőrzött kincseket a hitetlenek országaiból, s viszont innen hordták ismét ugyanazokat széjjel az igazhivő népek tartományaiba. Ugyanennél a firmánál vásárolta II. Endre királyunk is azon nagybecsű ereklyéket, a melyeket nevezetes palesztinai hadjáratából hazahozott. Galeatoris Jánosnál (a hogy majd közelebbről meg fogjuk ismertetni nagyszerű üzletét) kapható volt mindenféle ereklye, a melyre csak a kegyelet figyelme kiterjedt, duplikátumokban is; sőt a keresettebb czikkek többszörös készletben. Maga a keresztyén vallás még akkor a dalmata partokon a kiforrás és erjedés stádiumában volt, mindenki annyit tett hozzá, s azt választotta ki belőle, a mi neki tetszett: lehetett hinni, lehetett tagadni, s a kettőért verekedni; minden város, minden falu, minden kolostor más védszentet választott magának, s annak az ereklyéit a szomszédjától féltette és védte, mert azoktól várta a boldogságát. Megtörtént pedig, hogy két-három helység is ugyanazokat a szent maradványokat nevezte magáénak, ez nagy viszálkodást szült. Azért az elővigyázóbbak olyanokat választának, a kik nem forognak annyira közbeszédben; így jutott a Brantavölgyi kolostornak a «három tüzes szent», mind a Galeatoris firma közvetítése által.

Kritikus. Kezd a szeg kitörni a zsákból. Tessék hát leirni a kolostort. Majd a végére tartjuk fenn az észrevételeinket.

* * *

Szerzetesek és apáczák mindenha ki tudták jól választani a legszebb vidékeket, a hová csendes visszavonultságuk hajlékát épitsék, ezek közé tartozik a Branta völgye.

Az Adriai-tenger sziklazátonyai őrzik a völgy torkolatát,

Digitized by Google

hajósoktól rettegett tengerfenék van ott, a mely nem alkalmas se halászatra, se osztrigatermelésre; csak egy életmód van itt, mely eltartja az emberét: az aranymosás. A' sziklanyelvek és scogliok között megtorlik a fövény, a mit a Branta hegyipatak seper alá magával, s a között nagy ügygyel-bajjal felkereshetők az apró csillámló szemerkék, a mikből a népek bálványisteneit készítik. Odafenn a bérczek között bizonyosan gazdag erek vannak a sziklában, a mik ontják a latin költők által megénekelt dalmatiai aranyat, hanem ide le már csak a porszemek jutnak. Szegény kenyér, a mely meztelenül hagyja a mívelőjét. E félvad emberek ott laknak a meredek sziklapart oduiban, számuk egyre apad, testük egyre véznul, nyelvüket rajtuk kívül senki sem érti; az aranyat tőlük vándor kalmárok veszik meg, a kik aszalt gyümölcscsel fizetnek, meg zsinegre felfűzött kőkeménységű pereczfélével.

A Branta, a hol a tengerbe szakad, négy öles zuhatagot képez s zúgása egész messzeségben viszhangoztatja az erdős völgyet, melynek két oldala gyors menedékességgel emelkedik magasba. Az északi oldalt tölgyerdő fedi, abból a fajból, mely semmi szakában az évnek nem hullatja el a levelét. Valódi óriásai a növényvilágnak, a miknek koronája négy-öt ölnyi magasban kezdődik, s a dereka olyan egyenes, mint egy oszlop, négy ember ölelése át nem éri kerületét; mikor átnéz alattuk a szem, mintha egy templom belsejébe tekintene, a mit ős istenek emeltek. A déli hegyoldalát a völgynek ellenben olajfák, szelid gesztenyék és cziprusok fedik. Legalant az olajfák ezüstszürke lombjaikkal, kék gyümölcseikkel, feljebb a nevetőzöld gesztenyék, csoportos gyümölcsbarkáikkal, a mikkel keveredik a magasra felnyuló cziprusok sötétzöld obeliszk sudara, mely aztán mind feljebb a többi fajrokonaival, a thujákkal, piniákkal egészen elfoglalja a hegymagaslat ormát. Ezek a fák is vetekednek az átelleni oldal tölgyóriásaival s a völgy mélyén egymásba borulnak a lombkoronáik.

Csak egy keskeny ösvény vezet a Branta partján fölfelé

Digitized by Google

a völgy mentén, áttérve hol az egyik, hol a másik partra, ott, a hol a hegyi folyam gázlói vannak; néhol az ösvény a meredek sziklapárkányra kapaszkodik fel, a honnan veszedelmes a félre lépés, a hogy ezt a sziklafalba vágott fülkék fogadalmi képecskéi bizonyítják; alant a mélységben egy kőhalom, melyre minden vándor dob egy követ. Valami szerencsétlenül jártnak a sírja talán?

Egy kanyarulatánál a völgynek egyszerre kétfelé nyílik tátongva a hegyvágány, szétrepedt sziklafolyosót mutatva, a melynek csompói és vápái kétfelől egymásba illenek; itt a Brantapatak negyvenöles zuhatagot képez, széttört vízporából örök fehér felhőt képezve a mélyben, melyre ha rásüt a delelő nap: szivárvány koszoru ívlik át egyik partról a másikra. Az ösvény e zuhatag alatt vezeti át a bucsújárót; (másnak mi dolga itt?) s onnan aztán száz sziklalépcsőn járdogál fel addig a párkányig, a honnan a zuhatag aláomlik.

E párkányra felérve aztán térdre borul a vándor: pihenés végett is, de még inkább az áhitattól.

Ott látja maga előtt a «három tüzes szentek kolostorát».

A háttért egy meredek gránithegyszakadék fogja körül oly félkörben, mint egy colossæum, melynek szürkéskék alapjából rikítón válik ki a kolostor ochra-sárga kövekből épült sima fala; ennek a völgy menetele irányában se ablaka, se ajtaja nem látszik: azok mind a sivár, kopár gránit semmiség felé nyilnak.

A kolostor lankás, meneteles dombon fekszik, mely lassú emelkedéssel haladja meg a Branta zuhatagait s végre hozzá tapad a csaknem föléje hajló gránitfal egyik oldalához.

Ez a domb maga, mintegy különválva a többi őserdő honias növényzetétől, csupa tropikus fákkal, virágokkal van benőve vadon. A fák alakja, levele, virága, gyümölcse mind oly csodás, ismeretlen, mintha más világrészből került volna ide; vannak köztük olyan fák, a miknek élet-

Digitized by Google

föltétele egy másik fának a halála: csak veszni induló korhatag faderékból nőnek elő (valódi metempsychosis a növényvilágban); góliáthjai a hagymás virágoknak, mik esztendeig készülnek hozzá roppant virágkelyheik kibontásához; gyümölcstermő fák, a mik nem ismerik az évszakokat: egyik évenkint háromszor terem, a másik másfél évig érleli a gyümölcsét, a harmadik együtt hozza a virágot a gyümölcscsel, ismerős gránátalma, narancs, füge egész pagonynyá keveredve; s a mit a mérsékelt zóna alatt mint fanyar, kemény vaczkort ismernek, a birs körtéje itt édessé, zamatossá, puhává érik meg. Magasra emelkednek az örökzöld geszt körül a datolyapálmák lehajló szilvafürteikkel, mik nyers korukban aranynyal versengők. S a Hesperidák kertjének még kerítése sincsen, bemehet akárki s szedhet a földre hullt gyümölcsből a mennyit tetszik. Csakhogy valami lankasztó melegség, átfülve a fűszerfák minden ambra illatától, úgy meglepi a jövevényt, hogy valami más világba képzeli magát, a hol az embert nem gyönyörködteti az evés. A mint azután beljebb halad a sok tekergő ösvények egyikén, valami kardalszerű énekhang által kalauzolva, lassankint olyan fák tömkelegébe jut, a mik lábtókon járnak: a derekaik magasra vannak kiemelkedve a földből, s három-négy vastag gyökérág nyulik alá belőlük. Ezek nem akarnak egész fürdőt venni, csak lábvizet használnak: ott a talaj vizenyős. Egyszerre megnyílik egy nagy, vastag moharéteggel fedett tér, a miben öles páfránbokrok képeznek szigetecskéket, telefuttatva csillagtermő szulákokkal. Ennek a mohaszérűnek a széleiből csupa emberfejek bukkannak elő: de ezek nem valami levágott fejek, hanem élő emberek szemhunyorgató agyai, a kik énekelnek, ki vékonyan, ki vastagon, mellettük egy mankó, vagy kettő; gunyáik a bokrokra felakasztva; ezek bénák, nyomorékok, kik messze földről ide vándorolnak, a csodatevő láphoz, gyógyulást keresni. A gyógykezelés igen egyszerű. Lyukat ásnak a mohába, annak a gyökerein alól forró iszap van; abba

Digitized by Google

a beteget lebocsátják nyakig, a hóna alá rudat dugnak, hogy le ne szálljon a pokol fenekéig, s azután a mohával jól körül tömik a fejét, hogy a feljövő pára meg ne fojtsa, aztán ott hagyják napestig. Énekelhet is. A moha körül a fák alatt burdékok vannak összetákolva venyigéből: az a vendégszállás.

Hogy milyen csodatevő ereje van e mohafürdőnek, ennek tanubizonysága az a tömérdek hátrahagyott mankó, a mit a felgyógyult lázárok letüzködtek a moha szélében, itthagyva a nyomoruságukat.

Ezt a mohos lápmezőt élteti egy tó, mely egész a kolostor faláig terjed; úgy, hogy az embermagasságnyira zöld a nyiroktól.

A tó fölött állandóan rezeg a levegő, mint ahogy a délibáb szokott hullámzani; abból a vízből kéngáz fejlődik ki. Azért ebbe a kolostorba se orozva, se erőszakkal halandó ember be nem törhet; mert a dereglyére szálló, ha mind Sámson legyen is, menten ott fullad; helepolissal se közelítheti azt meg, mert az a kokojszásban menten elsülyed; a ki becsületes szándékkal akar bejutni a szentelt magányba, annak ezt csak nagy alkudozások utján lehet elérni, a mi ki s be lövöldözött nyilak utján váltott levelezés által történik meg: ez esetben a kolostor ballustradejáról egy átelleni három singnyi magas mellvédre lebocsátanak egy csapóhidat, azon mehet át az elfogadható vendég; odáig nem hat fel az ölő gáz.

Tehát ennek a kolostornak hármas védelme van az ártó világ ellen; az egyik a nyomorékok által letüzködött mankók pallizádja, a másik az öldöklő tó, a harmadik, a leghatalmasabb pedig maga a Nabukodonozor király.

Igen is, ő maga az kőből kifaragva, koronázott ökörfejjel, a ki a sziklaoduban ül a trónusán, a lábai alatti tüzes kemenczéből füstölgve omlik elő a koppasztó forró vízsugár, mely a tavat és a mohát örökké táplálja, s a forrás üregében látható a három tüzes szentek alakja, Zsidrák, Mizsák, Abednegó; az egyik jaspisból van, a másik chal-

Digitized by Google

cedonból, a harmadik carneolból; így daczolnak a pokollal.

S ez a meleg forrás egyuttal a titka annak a rendkívüli növénytenyészetnek, mely a kolostor kertjét az év minden szakában disziti. A mit megtagadott Jupiter, megadja Pluto.

«*Disputa.*»

Kritikus. Csak megállhattam eddig beleszólás nélkül. Ez azután a miroboláns tájleirás. Piktor legyen, a ki lefesti! Már most majd én irom le, hogy milyen ez a Branta völgye, meg a völgykatlanba zárt paradicsomdomb a valóságban.

A KRITIKUS LEIRÁSA.

A Brantavölgy, a mint előttünk áll: a halálnak és az enyészetnek a képmása.

Két meredeken csapinós hegyoldal fut össze egy élesen alákanyargó sziklavágányba, mely folytatását a tenger alatt találja; a sziklák vakitón szürkék, vagy piszkosan sárgák; a kopár hegyoldalban fölfelé vonuló barázdák látszanak, az egyik népmonda szerint az ördög szántotta azokat végig ekével, a másik szerint azok a szekerének a kerékvágásai, mikor sátán ő felsége a menyasszonyával nászutra kelt, ebben, az ő rezidentiájának a bejáratához egészen méltó, vidékben. A sziklák között nincs egy szál fű, moha, moszat, pörs, kőtarjag: semmi! Ez a déli oldal. Szerző szerint az az áldott őstalaj, melyben az olajfák kék bogyót, a szelid gesztenyék drága marónit teremnek. Végtől-végig az egész hegyoldal egy szikla sivatag, melynek látása fáj a szemnek. Az északi hegyoldalon kesereg elszórva az egyetlen képviselője a növényvilágnak: a zavoriai boróka, nagy vörös bogyókkal rakva. Ez is csak ott, a hol hozzájárulhatatlan csompók között meghúzhatta magát.

Digitized by Google

A völgyvágány tengerbe szakadó nyilásában még csak homok sincsen, nem hogy abban az aranyásók drága porszemeket kereshetnének és az egész Dalmatiában nem jön elő bányászati uton annyi arany, a mennyivel egy karácsonfára akasztandó diót be lehetne aranyfüstözni.

A Brantapatak, mely azokat a viszhangzó cascadeokat képezi, egyszerűen nem létezik. Nyáron a medre száraz, tavaszszal, mikor a hóolvadás megindul, egy pár napig ömlik rajta végig az iszapos moslék, mely húsz mázsás sziklákat hömpölyget alá magával, s a vágányt egyre mélyebbé vájja; hanem a mint a hó elment, nem marad a vízből egyéb hátra, mint a mi a völgyvápákban odarekedt; az aztán ott poshad, míg a forró nyár ki nem szikkasztja, termesztve irtóztató szunyograjokat, s terjengetve a lázerjesztő bűzt az egész völgyben; olyan benne a lég, mint egy elhagyott pinczében, a hol ászok, hordó mind halomra penészedett.

Eleven állat a szunyogon kívül nem lakik itt, csak magasan a légben hallani a rikácsolását a kóválygó tengeri sasnak, mely halat hord haza a fiókjainak.

De hát menjünk odább, keressük fel a szerző által leirt brantavölgyi csodálatos paradicsomot. Ne resteljünk egy kis lábtörést koczkáztatni; hisz ott van az a minden sántaságot meggyógyító mohafürdő, a hol a három tüzes szentek azonnal segítenek a bajunkon.

Igen is: ott van az a féltekealakú domb, egy oldalon a sziklafalhoz simulva, a többi sziklasivatagtól annyiban különböző, hogy ennek a hepehupás szirtjei között csakugyan terem valami növényzet, a miről a kecskék azt hiszik, hogy az is jó, ha nincs más; vadzsálya, démutka még virágot is mutat, a szerb tövis, az már meghonosult az útfélen, hanem a gránátalmákból mentül kevesebbet találunk. Azonban legyünk igazságosak. Azon a helyen, a hol szerző azt a pandanusokkal körített mohos lápot látta, csakugyan van valami kert. Egymásra hordott sziklákból négyszegletű kertelés van emelve, a minek széle-hossza lehet

Digitized by Google

vagy húsz lépés, erre a kőfalra vannak felfuttatva a szőlővesszők, a mik elég bort teremnek egy háznép (azaz hogy a férfinép) számára. Alattok zöld és veres szinű tökök hevernek: (az asszonynép télire való mindennapi csemegéje). Bizonyosan ezek csábították el a regényirót, hogy a mohából kiálló emberfejeket lásson maga előtt. Egyébiránt ezek is birnak annyi észszel és tudománynyal, mint a gazdájuk, a ki hétköznap iszik és pipázik, ünnepnap pedig iszik és czélba lövöldöz, s a ki characterére nézve igen jeles rablóhős volna, ha a császári csendőrök az élethivatását meg nem zápitották volna. Leánya is van. Derék személy, odakinn őrzi a kecskéket és dalol mellette magának. Arcza halovány, szemei veresek, ajkai hasonlítanak a gomblyukhoz, hanem szederjesek. Nagyon jó lenne regényhősnőnek, mert már kétszer elrabolta a kutnál valami uskók vőlegény; de mind a kettő visszahozta. Recommendálhatjuk szerzőnek!

No de végre rátalálunk magára a szokatlan barokk vagy bizánczi (egyszóval furcsa) architekturával épített nagyszerű klastromra is, melyet szerző szerint nem az angyalok hoztak ide a levegőn keresztül Lorettoból, hanem a mely a kigyógyult lázárok bő adakozásaiból emeltetett szent Nabukodonozornak meg az ő három «Hausjud»-jainak a tiszteletére.

Itt áll előttünk (mert nem dűlhet el). Körültámogatva minden oldalról nagy ormótlan sziklákkal, egy lapos kövekből vakolat nélkül felrakott épület, a hézagok mohával kitömve. Két szoba az egész, de az sem egymás mellett, hanem emeletre. A felső szoba az istálló, alól az emberi családtagok laknak. Azért így, mivel az emeletről a tolvajok nem lophatják el olyan könnyen a kecskét, birkát, malaczot.

Ez a nagyszerű Brantavölgyben emberi kéz rakta egyetlen épület.

Nabukodonozor királyról azonban itt nem tudnak semmit. Zsidót itt nem láttak soha és kemenczéről itt még

Digitized by Google

fogalom sincs, miután kenyeret nem sütnek; a mi pedig a világhirű thermæket illeti, azok ugyan ha volnának is itt, bizony hiába volnának; mert itt se férfi, se asszony elvből nem fürdik soha.

Voltam bátor bemutatni a Brantavölgyet a maga valóságában.

* * *

Szerző. Eddig a kritikus. — És én kénytelen vagyok neki tökéletesen igazat adni. Valóban egészen ilyen a Brantavölgynek az ábrázatja «most». Csakhogy az én históriám ezelőtt hétszáz esztendővel ment végbe. Akkor még olyan paradicsom volt Dalmatia, a milyennek én festettem elébb. Különben hogy választotta volna Róma legfényüzőbb cæsarja Diocletian e vidéket állandó lakhelyéül, a ki válogathatott Olaszország minden virányaiban? Hogy lehetett volna egyes városoknak az a mesés hatalmuk, gazdagságuk, a mi volt Raguzának? Az én leirásom Fiume környékéről, a gyönyörű Abbaziáról van lemásolva. Ott nőnek szabadban a pálmák, ott fakadnak a dúsgazdag források, a mik vetekednek a római «aqua virgo»-val; ott látni még azokat a sok százados cserfákat, a miknek darabjáért a hajóépitők háromszáz forintokat kinálnak. Kétszáz év előtt ilyen volt a Brantavölgy is, s egész Dalmatia. A magyar királyok uralkodása alatt még földi paradicsom, hős népek által lakott dicső ország, melynek ellenálló erején visszatorlódott a mongol hordák világirtó rohama, egy ország tele csodákkal! Mikor aztán a velenczeiek elfoglalták, cselszövénynyel, erőszakkal, egyik fajnak a másik ellen uszitásával, a keresztes hadak őrült testvérgyilkos dulásával, akkor legelőször is azon kezdték, hogy a dalmatiai erdőket a saját hasznukra kiirtatták. Azokból az ősvilági fákból készültek Velencze gályái, hajóhada, kereskedelmi flottája; azokat verték le pilotáknak az új palotákhoz, s mikor aztán Velencze maga jól lakott az erdővel, akkor a maradékot eladta a török szultánnak.

Digitized by Google

A keresztyénség esküdt ellensége ezekből a mi őserdőinkből építtette azokat a hajóhadakat, a mik századokon át rabszolgákkal népesítették meg a tengereket.

És mikor aztán már ki voltak vágva a csodaszép őserdők óriásai (a sarjaikból új erdő keletkezett volna), akkor Velencze odatelepítette a dalmata völgyekbe mindazokat az Istentől elrugaszkodott kóbor népvakarcsokat, a kiknek se nemzete, se hazája, a kiket itt-amott foglyul ejtett, mindenféle zagyvalékot, mert az «uskók», a «morlák» név nem népnek a megszólítása, az csak «szökevényt», «tengerlakót» jelent s ennek a szabadon bocsátott rabszolgahadnak volt feladatául hagyva, hogy a kivágott dalmata őserdőknek még a bennhagyott tuskóit és gyökereit is irtsa ki, szedje ki; s ezt a rakonczát hajóteher számra hordták át Velenczébe tűzelő-szernek.

Utoljára aztán meghonosították a kecskenyájakat a letarolt erdők helyén, s azok még sarjunövésben elpusztítottak minden újra csirázó növényt, végtül végig az egész dalmata parton.

A velenczéseket egyszer csak el kergették Dalmátiából. Akkor aztán a honosak elkezdték újra beültetni olajfákkal, gesztenyékkel a puszta avart. Hanem ott maradtak a morlákok. És ennek a vitéz, balladákban megénekelt fajnak az a sajátsága, hogy ha valakin boszut akar állni, hát egy éjszaka kivagdalja a gyümölcsfáit, a szőlőtöveit; boszut áll a kerten, az erdőn.

Akkor aztán jön egy harmadik boszuálló, a dalmata partok réme: a Bóra. — A hajdani erdőfedte vidék a nevét sem ismerte. Az északi szél, a hol erdőt talál, kibékül a földdel. De a hol a letarolt hegy áll előtte, azt elemészti. Tél nem volt az előtt soha e vidéken; havat nem láttak e hegyormok soha. A mióta az erdőket elpusztították, az egész klíma megváltozott. Viharok, záporok, hirtelen hóolvadás elmosták a talajt; hétnapos hideg szél porban elseperte, lefujta, lehordta egész a meztelen szikláig a termő földet; nem egy fűgyökérnek,

Digitized by Google

de még egy mohának való porondot sem hagyott rajta: így lett a paradicsomból a rettenetes «Karst». S a mint elmúlt az erdő, a pagony, a geszt, a cserje, a pázsit, a moha, úgy múlt el lassankint a folyam, a patak, a csermely, az ér. A szikla kiszáradt. És támadt a forrásgazdag virányok helyén a rettenetes Karst.

És azután jöttek a törökök. Hajtották maguk előtt a kétségbeesett, hazájuktól megfosztott mindenféle népek egész zagyvalékát. Az uskókok még csak az erdőket ették meg, a törökök már a kőfalakra voltak éhesek; város város után dőlt halomba előttük. A kolostor nem volt szent hely többé, a templomok nem álltak Isten oltalma alatt. Paloták országa volt egykor s romok országa lett Dalmatia.

És utoljára mikor már minden kínszenvedések pohara megtelve látszott lenni, megjött a legnagyobb csapás Dalmatiára: az irtóztató földindulás, mely Raguzát rombadönté s fele lakosságát sírul eltemette. Ez a catastropha szikkasztá ki egyszerre a hajdan oly kedves meleg forrásokat a Branta völgyében, s azoknak elvesztével átadta az enyészetnek a tájakon meghonosult tündérvilági növényzetet. Bizonyosan ez temette el a gazdag aranybányákat is örökre.

Ime itt van a magyarázata a két ellentétes tájleirásnak. A kritikus leirása a jelen, az enyém a mult.

*

Kritikus. Szent Minos, Aeacus és Rhadamanthus! pokolbeli három kritikusok! E szerint, miután már volt alkalmunk «egy tenger alá elsülyedt világrész» történetében gyönyörködhetni, (?) most megint be kell vennünk egy «levegőbe elröpült országnak» a regényét. — No hát lépjünk be abba a híres «három tüzes szentek klastromába!»

*

Szerző. Csak lassan a testtel! Ott apáczák laknak!

Digitized by Google

AZ APÁCZA-FEJEDELEMNŐ.

A brantavölgyi kolostor egyenesen apáczák számára lett építve, kegyes adakozók nagylelküségéből.

Voltak ott különféle categoriái az apáczáknak. Olyanok, a kik fogadalmat tettek rá, hogy hajadoni életet fognak élni. Ezek között voltak fájdalmas szivüek, balsors üldözése elől magányba menekülő lelkek, és végre rajongó áhitatos keblek. Azután volt egy másik categoria, azoké, kik vártak rá sokáig, hogy valaki férjhez viszi őket, de miután kimaradtak az időből s átlátták, hogy hiába várnak, senki sem jön értük, megnyugodtak a sors végzésében, hogy nem teremtett a számukra párt. Ezeknél a szépség csak ráviteles fogalom volt, többnyire túl voltak a veszedelmes koron. Azután voltak özvegy-apáczák; de ezek csak mint szolgálattevők alkalmaztattak, s ha nem jól viselték magukat, elbocsáttattak. — De a mi a legnagyobb számot képezte, ez volt a férjhez menendő szüzek osztálya; ezek azután mind szépek is voltak és fiatalok.

A helyzet megértése végett meg kell ismerkednünk a raguzai patriciatusnak arról a bevett szokásáról, hogy ott a férfiak csak hajlott korukban házasodtak. Igen helyesen. A míg fiatal az ember, könnyelmű az ember. Hajlandó a csapodárságra. Bármilyen szerelmes volt is, mikor a mátkája után járt, időjártával kiszeret belőle. De a komoly, megérett férfiu, a ki úgy az ötven és hatvan esztendő között szakit le egy fiatal rózsát, hogy azt keblére tűzze, ugyancsak megőrzi a hitvesi hűségét és nem szeleburdiskodik többé. Egyéb indok is van. A raguzai patricius ifjunak levente éveiben más hivatása van, mint a feleség rokkájának a surrogását hallgatni. Egy pár esztendeig a szentföldön kell neki időzni. A dicső Ptolomais az a város, a hol a fiatalság a világ bölcseségét legjobban megtanulja.

Digitized by Google

Később az apja gályáján be kell utaznia a fahéjtermő afrikai partokat és beletanulni a hasznothajtó kereskedésbe a pontusi phœniciai népeknél. Oda feleséget nem hordhat magával. Otthon hagyni pedig veszedelem. Azért nem hal meg éhen az úrfi. Hiszen ha neki nincs felesége, van másnak. De meg ha komolyan megfontoljuk a dolgot, hát az ilyen sima képű ifjoncz, a kinek még bozontokban lepi el az üstöke a halántékait, azzal a kifejletlen karcsú termettel, azzal a vigyorgó gömbölyű pofával, a mit még egy becsületes ráncz sem ékesít, nem is lehet egy helyes itéletű kisasszonynak az eszményképe; hanem ha a férfi egyszer már tökéletesen megérett, a homloka szépen felvonult a feje tetejére, a hajfürtei megnyerték a gyönyörű ezüst szint, s szép kecskeszakálla az övéig lelógg, s egész ábrázatját rendbehozták a díszes redők, a mikben jellemének kifejezését megtalálni: az ilyen férfiu azután méltó a törvényes szerelemre. Van tekintélye, rangja, saját palotája, saját kápolnája, saját védszentjével és saját diaconusával; kertje, lova, gyaloghintója; otthon a háznál ezüstje és porczellánja, a pénztára kulcsát az övére akasztva viseli, nem kéri a pénzt az apjától, vagy váltóra a sadduceustól: a maga ura, tehát méltán a feleségének is ura; az ily úrnál aztán az ifju asszony mindent megtalál, a mi szivet gyönyörködtet, ellenben nem talál se ipát, se napát, se ángyot, se sógorasszonyt, se osztozatlan testvéreket; az az ilyen aztán az igazi vőlegénynek való férfiu.

Azért becsülöm az eszét a raguzai senátusnak, hogy ezt ilyen okosan rendezte.

De hogyan rendezte hát?

Ennek a titoknak a megoldását rejti a brantavölgyi zárda.

Az előkelő családok leányai egész tizenkét éves korukig otthon neveltettek, s igen természetesen társaságba nem kerültek. Irni, olvasni nem kellett nekik tudni. Ez volt a legjobb methodus: megakadályozni a világi csáb incselkedéseit. Mert ellenben Raguza tele volt poétákkal, a kik egyébbel sem töltötték az időt, mint szerelmes versek fir-

Digitized by Google

kálásával. Ezért is hivatott ez időben Raguza a «szláv Athenæ nek». Azonban enyhítő körülményül legyen felemlítve, hogy a dalmata költők verseiket latin nyelven irták; úgy, hogy azok csak férfiak gyönyörködtetésére szolgáltak. Ezt a nyelvet pedig csak irástudóknak lehetett elsajátítani, mert nem használtatott a közbeszédben, csupán a tanácskozásban, az igazságszolgáltatásban s az idegenekkel való közlekedésben. (Hiszen mi magyarok is voltunk egyszer ilyen athenæiek.)

Mikor aztán kezdett a kis leány abba a korba lépni, a mikor szeret az ablakon kikukucskálni, akkor érte jött egy tisztes matrona, fehérfekete skapulárével a fején, a kék palásttal a vállán, melyre ezüst csillagok és arany lángok voltak himezve, az átvette a szülőktől a reményteljes csemetét s maga mellé ültetve a gyaloghintóba, elvitte a három tüzes szentek zárdájába. Ott aztán addig maradt a kis leány, a míg évek jártával támadt a számára (néha már ki is volt szemelve) egy ilyen fentebb leirt szeretetre méltó, hozzá illő vőlegény, a kinek a kecskeszakálla már ezüstbe játszik, a ki a szülők tetszését megnyerte; s miután az érdekelt felek a hozomány és móring, s más ily lényeges tárgyak felett szépen megegyeztek, akkor a kék köpönyeges matrona ismét visszahozta a gondjára bizott kisasszonyt, a ki a kolostorból azután egyenesen az oltár elé lépegetett kiválasztott vőlegénye karján (azaz, hogy csak az ujjainak a hegyét érintve kezével).

De hátha a fiatal leánynak nem tetszett ez a szeretetre méltó ábrázat, a melyet az idők már úgy telerajzoltak zónákkal és meridianusokkal, mint valamely földglóbust? Hátha inkább szeretett volna egy olyan kiállhatatlan deli sihederrel, (a ki még lépni sem tud, hanem ugrál), az áldásosztó pap elé járulni? Hátha már álmodott is valaha ilyenről?

No hát épen az volt a három tüzes szentek kolostorának a legfőbb dicsősége, hogy még az álmokat is meg tudta őrizni.

Digitized by Google

Az álmokat! A fiatal leányok álmait! Hisz az túl megy az emberi hatalmon. Túl is ment. Azért volt az ő hirük olyan nagy!

De nem csak a raguzai patriciusok küldték ide a serdülő leánykáikat a biztos zárdába, hanem a szomszéd tartományokban lakó knézek is. Azoknak megint egészen más okaik voltak erre az elővigyázatra. A knéz valami olyan fejedelemforma volt: «kis király», a hogy a magyarok mondják. Várban lakott, fegyveres csoportot tartott, háborut viselt, majd az egyik, majd a másik szomszédjával. Aztán megesett, hogy egy harmadik szomszéd az alatt rajta ütött a várkastélyán, s a mit elvihetett, elrabolta. Ha szép leányt talált, azt bizonyosan ott nem hagyta. Sőt legtöbbször épen a szép leány volt az ok a háboru viselésre. Tirimir knéznek volt egy szép leánya, Dragomir knéznek meg egy levente fia. De a kettőt elválasztotta a vérbosszu. Ez volt a «törvény» arra befelé a hegyek között. Itt csak úgy lehetett a leányt feleségül venni, ha az apját, vagy egy pár bátyját agyonütötték. Ebből azután megint ujabb vérbosszu füződött s ez szállt hagyományul ivadékról-ivadékra.

Sokszor meg a tengeri rablók rohanták meg a vidéket s a védtelenül mulatozó leánykákat ölre kapták, elrabolták; elvitték a marokkói császár háremébe.

Még ezek ellen is a legbiztosabb menedék volt tehát a legféltettebb kincs, az ifju szüzek számára a brantavölgyi kolostor; mert ha még akadt volna is oly vakmerő, akár kéjencz akár martalócz, a ki erőhatalommal támadta volna meg a magányos zárdát, azt először is a három tüzes szentek mindenféle pokoltályoggal verték volna meg; de sokkal inkább a nyakába zudították volna a bátorszivű apáczák azt a gát közé szorított tavat s egész seregestől leseperték volna a tengerbe, a hogy ezt egyszer meg is izente az ott kóborló Hayreddinnak, a kalózkirálynak, az apácza-fejedelemasszony, a büszke Lubomira.

A brantavölgyi zárdában nem tűrtek meg semmiféle

Digitized by Google

hímnemű állatot, legyen bár annak a neve férfi, kakas, vagy kandúr. Még a galambokat sem engedték megtelepedni a padláson. Hiszen két csókolódó galamb épen a legjobb jelképe a szerelemnek. Itt nem szabad senkinek és semminek szeretni! Ha csalogány jött a kert bokrai közé, elfogták lépvesszővel; kitekerték a nyakát. Ez is a szerelem énekese.

Az egyetlen férfi, a kinek hetenkint egyszer meg kellett jelenni a zárdában, volt a gyóntató atya, Onufriósz, archimandrita. Ez már özvegy férfiu volt. Nemnélküli ember. Hajdan a nápolyi hölgyvilágnak legkegyeltebb gyóntató atyja; de irigyei addig áskálódtak ellene, míg át lett rendelve az Illyricumba. Még akkor is szép alak volt, igazi patriarchai eszménykép; vállát verő haja, övéig érő szakálla fehér mint a selyemvirág szöszsze; de orczái pirosak, redőktől össze nem barázdálva; két szemében most is világítnak a varázstevő lángok, a mik annyi háborgó kebelnek megnyugtatást szereztek; duzzadó ajkain, sima nagy homlokán olvasni lehet a büszke öntudatot, a nagyravágyást. Ezzel az alakkal valami más is lehetne az ember, mint a brantavölgyi apáczák gyóntatója.

*

«*Disputa.*»

Kritikus. Most megfogtuk szerző uramat! Ha Onufriusz Nápolyban volt elébb gyontató, akkor a római egyház alattvalója volt; az is mondatott fentebb, hogy a raguzai fiataloknak egy pár évet a szentföldön kellett tölteni, ebből megint az következik, hogy a brantavölgyi kolostor is, a hová azalatt a menyasszonyaikat elrejték, szintén Róma fenhatósága alatt állt, a papi cœlibatus pedig már akkor, 1059 és 1063 között, be lett hozva VII-ik Gergely pápa által; miképen lehetett tehát az ön Onufriusza a kereszteshábora ideje alatt özvegy ember?

Digitized by Google

Szerző. Ha csak menekülni akarnék a vád elől, kétfelé is kibujhatnék egy mellékajtón; azt is mondhatnám, hogy az én történetem épen 1059—63 között esik, vagy utasíthatnám a kérdezőt I. Ferdinánd reformatio-czikkeire, a miket a tridenti zsinatnak benyújtott, előadva, hogy meg van ugyan hozva a cœlibatusról szóló törvény, de azt az ő országaiban, úgyszólván, senki sem tartja meg; hanem hát én be akarom bizonyítani, hogy igaz történetet irok, s semmi rendkívüli expedienseket nem használok fel; csupán arra hivatkozom, hogy a nem schismaticus keleti hívek főpapjainak a római pápák megengedték az egyszeri házasodást, s «a mellett» a gyóntatás és egyéb szentségek feladása is meg lett nekik engedve. Történetem egész legalis, realis és morális alapon van fölépítve.

Kritikus. Ezt jó lesz el nem felejteni.

*

Hogy a kolostor homlokfalának egy ablaka sem volt, annak az okát könnyű kitalálni az előtte elterülő tó és mohafürdőben, mely éjjel-nappal látogatva volt.

A keskeny gyaloghidat az épület mellvédjéről a látogató archimandritán kívül csak a női jövevények előtt bocsátották alá. Ezen keresztül lehetett bejutni az egyetlen bejárathoz, mely olyan alacsony volt, hogy Onufrioszsnak mindig meg kellett hajtania a fejét, mikor belépett rajta. Ez ajtó egy szűk sötét folyosóra nyilt, mely a tömör bástyafalon keresztül a nagy épület belsejébe vezetett. Az épület zárt négyszöget képezett, a hátulsó osztályában egyetlen tömzsi toronynyal, melynek kékre zománczolt teteje a tó felől jövőkre nézve láthatatlan volt; ellenben a völgy tulsó oldaláról nézve annál ékesebben tünhetett fel.

Csakhogy a kik a völgy tulsó oldalán laktak, azok onnan ebbe a világba soha sem jöttek elő. Ott lenn a mély völgykatlanban volt a kolostor majorsága, mely az odafenn lakókat tápszerekkel ellátta.

Digitized by Google

Abba a völgybe még a nap is csak delelőre pillantott be; világi emberszem soha; csak a kolostorlakóknak volt oda kilátásuk.

Odafenn a kolostorban konyha sem volt. Meleg étellel itt nem éltek. Az esztendő háromszázhatvanöt napja közül kétszázharminczkettő volt a bőjti nap, s a közül nyolcz olyan, a mikor még vizet sem volt szabad lenyelni. Volt válogatás is a bőjtökben, a tojásnak, a vajnak, az olajnak és a vízben főtt zöldségnek a napja; a halevő nap már az enyhébb bőjtök közé tartozott, a húsevésre felszabadított napok száma azonban még a fogadalmak és gyászesetek által is meg lett rövidítve.

Hanem ez csak a fogadást tett apáczákra nézve volt rendszabály, s a fogadást csak a negyvenéven túl volt szabad letenni. Nem kötelezte ez a szigorú életmód a fiatal növendékeket, és magát a fejedelemasszonyt. Lubomira még nem volt több huszonnégy évesnél. A raguzai érsek rendeletéből lett ideküldve e kolostor felügyeletére már tizennyolcz éves korában.

Valódi Minerva arcz volt, egész hozzá illő termettel, csak a lovassisak a fején, a pikkelypánczél a keblén, a medvefej a paizsán hiányzott neki hozzá, hogy Pallas élő szobra legyen. Az a hideg láng a szemében, a mi Arachnét pókká változtatta. A puszta ránézéssel uralkodott az alattvalóin. Áhitatossága példát adott valamennyinek.

Reggel hét órakor hangzott naponkint az első harangszó az ájtatosságra, a mire az apáczák czelláikba összegyülekeztek a templomba. Lubomira mindig legelső volt az oltár előtt. Azután következett a véghetetlen zsolozsmaéneklés, imádkozás, térden járás a szentek koporsói körül, a miben a fiatal leánykáknak is mind részt kellett venni. Ez így tartott a déli harangszóig. Akkor következett az ebéd. Az éterembe egyenesen a templomból mentek le egy csigalépcsőn, az épen ott volt a templom alatt. Elébb a fiatal leánykák ebédeltek meg, a drága csemeték, a kiket a szülőik menyegzővárásig küldtek ide, azoknak nem kel-

Digitized by Google

lett itt elnyomorítani a testüket. Az apáczák hordták nekik körül az ételt. A mi azoktól megmaradt, abból nekik még izlelniök sem volt szabad, azt kiadták a tó mellett ácsorgó zarándokoknak. Ők maguk hozzá ültek a maguk sovány bőjti ételeikhez. De azalatt is egyre folyt az imádkozás. Se száraz hal, se retek, se olajos hal nem kerülhetett elő, hogy az asztaláldás meg ne előzte volna, s az étkezés alatt egy testvér felolvasást tartott a szentek életéből. A mi azután még ezektől is megmaradt, tányérhulladék, kenyérhéj, ízék, morzsa, mócsing, az össze lett seperve, s azt leadták még egy emelettel alább a «vezeklőknek».

A templom a kupolája ablakaiból kapta a világosságot, az alatta levő refectórium a keletnek fekvő mély gömbölyű ablakokból, a miből sokat elvettek a boltozatot tartó tömör oszlopok, a miket az étkezésnél négy-négy testvér szokott körül ülni, a harmadik (lefelé számított) emeletbe már csak egy szűk folyosó csúcsos részein át szivárgott a derü; ez már magába a sziklába volt vágva. Itt voltak azok a szűk czellák, a mikbe azokat az apáczákat zárták el, a kik valami vétket követtek el.

De micsoda vétket?

De meddig kellett nekik ott maradni?

Volt olyan közöttük, a ki már hat év óta ki nem jött egy olyan szűk oduból; nem tudta már, mikor van tél, mikor van nyár? A szikla egyformán hideg.

A többiek úgy hívták, hogy «Soror Kozima».

A fiatal leánykák csak suttogva emlegették egymás között. A felügyelőnőik azt mondták nekik, hogy Soror Kozima az ördögtől van megszállva.

Annyit emlegetik azt az ördögöt, hogy az ember utoljára kiváncsivá lesz rá, hogy vajon milyen lehet ő?

A brantavölgyi kolostor falai ugyan tele vannak festve az alakjával, a hogy a keleti egyház templomai szoktak lenni. Hanem a különböző formáiból az tünik ki, hogy még a pokolban is változandó a divat. A két századdal elébb festett képeken, a mik a folyosókat, a tornáczokat, a

Digitized by Google

kapuíveket ékesítik, nagyon ocsmány alakja látszik az ördögnek, fekete szőrös, szarvas, bivalylábú szörnyeteg, hosszú, kilóggó vörös nyelvvel, a ki vasvillára szúrva viszi a bűnösöket a pokol tüzére. Ez a neme a festészetnek akkor keletkezett, mikor az ikonomachia megszünte után, a Kopronimos Konstantin által levakart templomfalakra ismét elkezdtek az elpusztított remek egyházi képek helyére ujakat festeni. A művészek után a mázolók.

Később aztán az Illyricumban is újból lábrakapott olasz izlés becsületesebb kinézésű ördögöket honosított meg az ájtatosságnak szentelt falakon; de még azok is magukon hordták pokolbeli ismertető jeleiket, a gonosz kifejezésű ábrázatot, a hegyes Mefisztó szakállal, a denevérszárnyat, a sántító lólábat, s rendszerint ellentétbe hozatván égi ellenfeleikkel, a lángpallosú arkangyalokkal, rögtön elárulták, hogy minő elveket képviselnek.

Hanem hogy az ördög a maga valódi alakjában bemutattassék, ez az érdem az új apáczafejedelemnőt illeti meg.

Ő volt az, a ki az apáczákkal, kik minden művészetben jártasok voltak, az ördögöt nyalka deli ifju legény képében festette le a zárda falára, a ki nem tüzes vasvillával, hanem drága ékszerekkel csábítja az ártatlan szüzeket magához, gitározik és virginál; térdepel és esküszik; paradicsomot épít és rózsákon jár, hanem aztán ha egyszer megkaphatta a kezedet, szegény ártatlan szűz, ha átölelhetett, akkor egyszerre elveti az álarczát, a szarvai előtörnek, a szája tűzlángot okád, s áldozata előtt lólábával berugja a pokol ajtaját. — Ilyen az ördög! — Ellenben ott van másfelől a mentőangyal, tisztes meglett korú férfiu képében. Szép szürke üstökkel, tekintélyes kecskeszakállal, bársony talár a vállán, nyuszt-prémmel, tollas barét a fején, akár egy raguzai szenátor. Más formának nem is lehet képzelni a védangyalt emberi alakban. Nem jár az mezítláb, mert annak szép spanyol maroquin saruja

Digitized by Google

van. Ez megszabadítja a pokol torkából a kétségbeesett áldozatot az ördög keze közül s aztán bevezeti kezén fogva az igazi paradicsomba.

SOROR KOZIMA ÉS SOROR KEKHARIZMÉNE.

Az a tetszős alakban megjelenő ördög, ha egyszer bevette magát a női szívbe, nehezen birható a megszökésre.

Vannak szelidebb és erősebb módszerek ő kelmének a kiűzésére. Ha szent képek, zsolozsmák, áhitatos beszédek, imádkozások, bőjt, vezeklés, önkorbácsolás, hangyákkal tele rakott alsó öltönyök, rémek megjelenése, titokteljes hangok — nem segítenek, ott van végső gyógyintézetnek a katakomba.

Mélyen a kolostor fundamentuma alatt, a sziklába vágva vonul el a szikla-folyosó tört szegletben; a szegletnél át van törve a sziklafal ölnyi vastagságban, s e nyiláson át jön be a friss levegő és valami világosság.

Egy sziklaér csordogál végig a folyosó csatornájában, ez tartja tisztán a cellákat.

A folyosó a cseppkőbarlangok természetével bir, a kolostor előtti tó vize szüntelen szivárog át a mészkövön, s kisebb nagyobb stalaktit csapokat képez a cellák előtt. Az ablakkal épen átellenben levő üreg vasrácsa már csaknem be van nőve alul-felül a lassan növekedő mészsipoktól.

Ebben az üregben lakik már hat év óta Soror Kozima.

A mellette levő cellában Soror Kekharizméne van bezárva, még ez is kap egy kis rézsut világot a szikla-ablakból, a többi cellák már a sötétségben vesznek el.

Kozima és Kekharizméne!

Talán nem is ez volt a nevük, mikor még az Isten szép napvilága sütötte arczaikat?

Hiszen Kekharizméne szép név, (azért, hogy olyan különösen hangzik), azt jelenti, a legklasszikusabb nyel-

Digitized by Google

ven, hogy «kedves». — Talán «Milinká»-nak hivták, még nem rég, mikor lantpengés mellett invocálták a nevét. — Ez utóbbi vezeklő még csak jelen tavasz óta lakik itt e cellában.

Mind a ketten nagyon veszedelmesen vannak megszállva az ördögtől.

Kekharizméne nem tudja elfelejteni azt a napot, a melyen a deli termetű ördög, menyasszony útjában, elragadta őt, kisérőit szétverve, pedig a neki szánt vőlegény száz tulkot vágatott már a lakodalomra s ez a vőlegény egy fejedelem volt; igaz, hogy vén, de hatalmas úr, az elrabló ördög pedig csak egy raguzai kereskedő fia, a ki csak verseket tud dalolni; de milyen verseket, a mik a csókok tudományát tanítják; de hogyan tanítják! Egyetlenegy tündérvilágú nap, melynek a csillagai még fényesebbek voltak, mint a napja, volt az egész életük; de ez az élet fölért az egész mennyországgal. Akkor vége szakadt. Az ég boszuja utólérte őket. A szép arát idehozták e zárdába, a szeretőt elvitték, ki tudja hová? És azt a napot nem tudja Milinka elfelejteni soha.

Pedig már nincs is Milinka a világon. Az elmult. Ez itt Kekharizméne.

Még a menyasszonyi öltönye van rajta; mert az apáczakantust nem akarta vele felcserélni, elejétől fogva konokul megtagadta az engedelmességet; még nem lepte be a penész a szép kihimezett sarukat; még a nyirok nem vette ki a szinét a kantus selyembársonyának; még a hideg pinczelég nem hervasztotta el orczáin a rózsákat; a könyhullatások nem homályositották el szemei tüzét. Olyan most is, mint azok a vila eszmények ott a dalmata hegyek között, a kiknek az arczuk szívalakú, hegyes álluk, kis gödröcskével; finom ajkaik, lánggyujtogató szemeik, hosszú, sötétségkergető szempillákkal, keskeny, egyenes szemöldökük hozzá, s átkozott picziny rózsaszinű fülecskéik; egész termetük csupa ideg, tetőtül talpig báj.

Ilyen még most Twartimir knéznek a leánya.

Digitized by Google

Még most igen csendesen viseli magát. Szelid alázatos; nem kell meglánczolni. Ha jön a gyóntató, felel szépen a kérdéseire. Ha meglátogatja a fejedelemasszony, kinyújtja eléje a kezét, hogy megfoghassa az övét és megcsokolhassa azt. — És azután elmondja neki, hogy mit álmodott. Azok az álmok mind az ördög káprázatai. De mikor olyan édesek mégis!

Soror Kekharizménét szándékosan helyezték el Soror Kozima közvetlen közelébe. Ez az első foka a gyógykezelésnek.

Lássa a rossz szellemtől megszállott, mi lesz ő belőle is időjártával, ha szívéből azt az édes dæmont nem hagyja számüzni.

Soror Kozima rettenetes alak. A termete is oly szokatlan magas, hogy nem állhat fel egyenesen az alacsony üregben; kénytelen térdepelni. Hat év óta, hogy a földalatti odúba be van zárva, az öltöny lemállott testéről: csak az aranyhimzet tartja még a rongyokat össze rajta. Csak az aranyhímzet mutatja, hogy azok valaha fejedelmi öltözet voltak. A testének nagy részén ezek sem takarják, vállai, karjai, háta, lábszárai meztelenek, s a hol a hosszan leomló vörös haj nem borul rájuk, mutogatják az ütések foltjait, a karczolásokat, a mik bőrét elektelenítik. De azt az alakot a hat éves bőjt és kínzás sem birta megtörni; mikor egy meztelen karját kinyújtja a rács vasrudai között, csak úgy dagadnak rajta az ínak és izmok; ha bőrének fehérsége nem vallaná rá, azt kellene hinni, hogy az egy férfi karja. A széttárt tenyere pedig egy óriási keselyünek a karma. Néha odafekteti az arczát egy olyan négy rozsdás vasrúd által képezett rámába. A mi szörnyarczot a mesék emlegetnek: Meduza, endori boszorkány, vasorrú bába, mind türhető pofa hozzá képest. Kétféle indulat torzítja el minden vonását: az emberi düh és az állati szenvedély.

Mikor valaki belép a katakombába, akkor előrohan.

Orczáit oroszlán-ránczokba vicsorítja az őrjöngő harag

Digitized by Google

vonaglása, szemöldökei pióczákká csavarulnak, zöld szemei karikára nyilva ragyognak beesett üregeikben; összecsattogó fogai közül tajtékot köpköd a gyóntató felé.

Ha pedig egy apácza jön felé, a ki ételt hoz a számára, akkor az a rémtekintet még borzasztóbbá alakul át, akkor a szemérmetlenség vigyori torzulását veszi fel; egy fintorkép az állati vágy kifejezésével, az égi szerelem bestialis lealjasodásában; akkor kaczag, röhög, vihánczol; rákezd dalokat énekelni, a mik a legszemérmetlenebb bujaságot magasztalják, s tapsol hozzá a két kezével, tánczol mellé a két lábával, hogy csak úgy csörög belé a láncz; míg önkivületében hozzá üti egyszer a fejét az alacsony sziklapadmalyhoz, s akkor aztán elszédülten esik le — a rohadt szalmára, a mit minden évben egyszer kikaparnak alóla, mint a tigrisek alom ízékét az állatketreczben.

Csupán egy emberi lénynek van rá bűverős hatása: Mater Lubomirának. Ha őt látja közeledni, a hang elhal az ajkain, térdre ereszkedik, összezsugorodik, a meztelen tagjait hajával igyekszik tiltúl takargatni. A fejedelemasszony bátran odamegy a rácsához, nem fél, hogy megragadja és összetépi; szól hozzá majd csendesen, engesztelőleg, majd keményen, parancsolólag. Ennek szót fogad. Nyöszörög, reszket, szűköl, mint az eb. S ha ilyenkor az arczát fölemeli a két összefont karja közül, az az iszonytató kifejezés eltünni látszik arról; lesz belőle — nem fenevad, hanem asszony.

Lubomira, miután Soror Kozimához beszélt, tovább megy s Soror Kekharizméne cellájának rácsozatára teszi a kezét, szeliden súgva: «Pax tecum, Kyrie eleison».

Soror Kekharizméne odajő a rácshoz, s letérdepelve, megcsókolja a fejedelemnő palástjának szegélyét.

«*Disputa.*»

Kritikus. Mielőtt megtudnók, hogy mit beszéltek egymással Mater Lubomira és Soror Kekharizméne, legyen

Digitized by Google

szabad egy szerény észrevétellel félbeszakítanom az előadást. — No ugyan bolondul rendezték el azok a jámbor apáczák azt az ördögűzési methodust; ha egy fiatal, lehetőleg ártatlan, még megmenthető testvért oda helyeztek el a bőszült satyriázistól őrjöngő mænade szomszédságába; a ki azután a maga szemérmetlen, eroticus dalaival tökéletesen megmérgezhette szomszédjai kedélyét.

Szerző. Nem tehette. Kozima a waráng nyelvet beszélte, s azt se Kekharizméne, se más apáczák nem értették.

Kritikus. Waráng nyelvet! Szent Bábeltorony! El ne dülj alattunk! Hisz ez a waræger nép nyelve. Hát hogy kerülnek a warægerek a dalmata hegyek közé? Ezek a félelmes harczosok, a kik a rémei voltak három világrésznek!

Szerző. Igen egyszerüen. A byzanczi császárok, mint segélyhadakat fogadták fel ez óriások fajából származó népet, s elpuhult nemzetüket ezeknek az edzett testével védelmezték; mikor aztán a hosszú harcz alatt, melyben egész népek enyésztek el, a warángok népe is úgy megfogyott, hogy csak egy kis törzset képezett már, a mi már nem volt elég a nagy birodalom határait megvédeni, de nagyon sok a féktelenségeivel magát Byzanczot felforgatni, akkor a Komnénok ide telepitették az illyr hegyek közé a waráng nép szakadékát; a mi történetünk idejében ott foglalt tért a dalmaták és bosnyákok területei között. Derék, becsületes nép volt, a ki a szomszédjaitól nem rabolt.

Kritikus. Nem rabolt? Hát mit csinált?

Szerző. Mindig hajón ült; a tengeren járt, s a távol tartományokban rabolt. A tengeren félelme volt Velenczének, Génuának, épen úgy, mint Tripolisnak; ellenben otthon a szárazföldön igen csendesen viselte magát, elismerte a Kulint, a bosnyák krált fennurának, s midőn az kiadta a parancsolatot, hogy a warángoknak el kell hagyniok az eddig követett pogány vallást, s fel kell venniök a keresztséget, a fejedelme példájára megkeresztelkedett

Digitized by Google

az egész waráng nemzet s elfogadta a nagy Onufrioszt patriarchájának. Ez üdvös áttérésnek azonban valami kellemetlen következése lett. Az örök harczban és tengerviharban élő waráng nép között nagyon félrement a férfi és nőnem közötti számarány. Minden waráng hősre jutott két waráng hősnő. Ezt ők, mint adott helyzetet, kénytelenek voltak elfogadni. Bölcs törvényhozóik ugyan ezen deficiten az államháztartásban azzal az elmés intézkedéssel igyekeztek segíteni, mely szerint meg volt engedve a waráng apának, hogy ha valamelyiknek több leánya születik, mint fia, a fölösleget kivihesse az erdőbe s ott rábizhassa a vadállatok gondjaira. (Kritikus: «Ime a lelenczház eszméje megvalósulva!») Azonban a keresztyénség alapelvei épen úgy nem engedvén meg a többnejüséget, mint a gyermek-kitevést: így állt elő az a kényszerüség, hogy minden waráng férj elbocsássa a két felesége közül az egyiket. Hogy a nép bevegye az ujitást, maga a waráng fejedelem ment jó példával előre s a két felesége közül épen a fiatalabbat, Bravallát, eltávolítá magától. Azért a fiatalabbat, mert annak még gyermeke nem volt, a másiknak fiai voltak, annak otthon kellett maradni. S minthogy Bravalla szépszerével nem akart belenyugodni az elválásba, erővel kényszerítették rá, bedugva őt a három tüzes szentek zárdájába. Itt is azonban igen heves temperamentumot tanusított, nem akart se imádkozni, csak a maga szerelmes dalait hangoztatta. Ha pedig azokhoz a képekhez vezették, a mik oly élénken tüntetik fel az ördög és angyal közötti külömbséget, mindig az ördögöt csókolta meg. Ezért lett azután a dæmontól megszállotak katakombájába bezárva, a hol őt Mater Lubomira minden nap meglátogatá, azzal a kitartó nemes szándékkal, hogy a megszálló dæmont kiüzze belőle.

Kritikus. Mi módon? ha szabad kérdeznem, ha Bravalla asszony nem értett más nyelven, mit warángul?

Szerző. Lubomira beszélt warángul.

Kritikus. S hogyan jutott ennek a nyelvnek az isme-

Digitized by Google

retéhez? Ő rá is leszálltak azok a kettős tüzes nyelvek, a melyek az első apostolokat minden nemzetek idiomáira megtanították? vagy pedig már akkor a waráng nyelv be volt hozva a dalmatiai felsőbb leányiskolákba, mint kötelezett tantárgy? vagy csak úgy magánnyelvmesterek adtak belőle órákat, Ahn és Ollendorf nyomán, előkelő kisasszonyoknak? Megjegyzem, hogy a három expediens közül legjobban elhiszem a kettős tüzes nyelveket, minthogy a biblia mondja.

Szerző. Én pedig a legutolsót ajánlom az elfogadásra. — Igen is: az egész világgal összekötetésben álló Raguza városában főgondot fordítottak mindenféle idegen nemzet nyelvének a megtanulására. A raguzai szláv nép a legszebben beszélte a Cicero nyelvét, s tanácskozásaiban, kereskedelmében az olasz nyelvet használta. A sokféle nyelvismeret volt az egész világra kiterjedt befolyásnak egyik titka. Minden nép számára akadt tolmács e hatalmas köztársaságban. Akkor lendült fel a nagy aszkétai áramlat, mely egyszerre meglepett ifjat és öreget; boldog családapák, szűzi hajadonok készültek ismeretlen utakra, pogány népeket megtéríteni. Ehhez nyelvismeret kellett. A warangok ott telepedtek le Raguza közelében, oda ékelve magukat a köztársaság és hatalmas ellenségei: a bosnya, chroboth: knézek, zsupánok tartományai közé. A tengeren csendes szövetségesek voltak: raguzai kereskedő hajó békén vitorlázott el a gyorsevezős dereglyéik mellett. Ezt az ősvad népfajt, mely nem volt senkivel rokon, megnyerni érdekében volt Raguzának. Az, a ki Lubomirát gyermekkora óta apácza-fejedelem asszonynak nevelte, megtanította őt a waráng nép nyelvére.

Kritikus. Hogyan? Könyvből? Voltak a warángoknak irásjegyeik?

Szerző. Voltak.

Kritikus. Csakhogy azokról az összes tudományos világ nem tud eddigelé semmit. Ismerünk glagolitbetüket, ékirást, rúnákat, hieroglyphokat, mexikói, örmény, tamul,

Digitized by Google

bug, sanskrit, szerecsen, tübeti, mongol, ó-assyr, pehlvi, etrusk, kopt, stb. stb. alfabetet, de waráng betüknek még nyoma sem maradt sehol a világon.

Szerző. Dehogy nem maradt. Ott láthatók a warángok hajdani dalmatiai lakhelyén waráng betük, még pedig bronzból kiverve. Ott látta azokat Sir Gardener Wilkinson, angol utazó Opus várában: a pópánál.

Kritikus. Opus várában? A hová csak gyalog lehet felmászni, a kinek jó lába van; az út egyik oldalán a csernagorczok lövöldöznek az utazóra, a másik oldalán az albánok. Köszönöm! Inkább elhiszem, hogy ott vannak a waráng betük bronzból kiverve, mint hogy a bőrömet oda vigyem. Csak tessék folytatni egész vakmerően. Lássuk a warángokat!

Egy puszta kőpad, szalmával beterítve, volt a hely, mely nappal ülőkéül, éjjel nyoszolyául szolgált Tvartimir leányának, a szép Milenkának.

A sötét cellába a mély sziklaablakból már csak tört világ jutott, az is csak a rács elejére, a hátterébe már nem vetődött égi világ. Ámde a földalatti országnak is vannak fényt adó teremtései: (ugyan kinek a számára?). A szögletben világít egy csoportosan növő gombafaj, a falakon mászkál a skolopendrum, a százlábú, s a padlaton fetreng a kigyós vízi csillag, mely olyan, mintha öt kigyófark volna összenőve. Ezeket mind világító erővel ruházta fel a természet, s a fényből nem felejtette el a tüzet sem; a gomba úgy éget ha hozzá nyulnak, mint a pokolkő; a százlábú marása fájó hólyagot húz, s a kigyós csillag érintése olyan viszketeg, mint a döbröcz. A patkányok ott kergetőznek az ülő alak lábai körül; némelyik felfut az ölébe s megnyalja az ujjai hegyét.

Ő pedig szemébe mosolyog a látogatójának, a mint az hosszú nyelű mécstartóját leteszi a vasrács elé, hogy az arczába lásson.

Egészen gyermek még a kis mátka. Olyan szeretetreméltó az ostobaságában.

Digitized by Google

Mert két tökéletes alkotása van a természetnek. Az egyik a kis macska, mikor még nem tud egeret fogni; a másik a fiatal leány, mikor még nem tudja, hogy mit beszél.

Az üdvözlés után így szól hozzá a fejedelemaszony:

— Még mindig vannak álmaid?

— Azokban élek.

— Kínzanak? Csábítanak?

— Gyönyörködtetnek. Boldogítanak.

— Nem hallod a szomszédod üvöltéséből, hová vezetnek e gonosz álmok?

— Lakótársam szavait nem értem; de a hangja úgy jár rajtam keresztül, mint a tűz. Úgy szeretném, ha én is tudnék úgy kiáltani, miként ő! Az neki bizonyosan nagy könnyebbülést szerez.

— Hát mikor körülfog a nagy földalatti csendesség; ez a holt siket némasága a kősziklának; nem rettegsz-e itt?

— Oh én a csendességben százféle hangokat hallok. Hárfa peng, pacsirta fütyörész, a fülemüle húz a bokorban; a vadgalambok turbékolnak a csalitban, a leánykák dalolnak a kút mellett, a pásztor tilinkója andalog; és valamennyi fölött a kedvesem suttogása édelg: Milenkám, szeretlek. Nem hallok egyebet.

— Bűnös teremtés!

— Miért vagyok bűnös? Soha sem vétettem senkinek. Elloptam a számtól a falatot, hogy az éhező madarakat jól tartsam vele, mikor télen nincs nekik mit enni. A vízbe esett méhet kiszabadítottam, megcsipett: nem öltem meg; el hagytam repülni; egy póknak a hálóját el nem téptem; ha utamba akadt, kikerültem; hát mi bűnöm van nekem?

— A tiltott szerelem.

— Ki tiltja azt?

— Az isteni és az emberi törvények.

— Istennel nem beszéltem soha. Azt mondják, hogy ő igen jó. Ha ő maga jó, akkor másnak nem tilthatja el azt, a mi jó. A szerelemnél pedig nincs semmi jobb.

Digitized by Google

— Van. Az az üdv.

— Hát ha az üdv örökkön örökké tart és még az örökkévalóságon túl száz ifjukorig egyhuzamban, akkor sem cserélném el érte azt az egy napot, a mit nem töltött be más, mint a szerelem.

— De erre a fényes napra a kárhozat éjszakája következik.

— Hagyján! Oda is elviszem magammal a szerelmemet, s ott is idvezült leszek.

— Ez az ördög káprázata.

— Nem láttam soha ördögöt.

— Az volt, a ki elcsábított.

— Oh, ha látnád őt egyszer, nem mondanád azt! ha ha egyszer hallanád őt hozzád beszélni, akármi tárgyról: egy falevélről, egy futó felhőről az égen, azt mondanád, így csak az angyalok beszélnek; hát még ha szerelme szavát hallanád, azt mondanád, hogy ez a mennyország.

— Mosolygó arcza álarcz, hizelgő szava hazugság.

— Akkor a vőlegényem, a kihez erővel kényszerítettek, bizonyára maga az angyal, mert annak az álarcza csúf, vén, utálatos. A szavai igazak, de mocskosak. Nem kell nekem az ilyen angyal.

— De atyád akarata az. Tudod a tíz parancsolatot? Szereted az atyádat?

— Azt nem tudom. Hanem félek tőle, azt bizonyosan tudom. Valahányszor megharagítják, ő megveri az anyámat s az anyám megint megver engem. A tíz parancsolatot tudom. Az Isten törvénye. Egy helyen azt parancsolja: tiszteld az apádat, a másik helyen: «ne ölj», a harmadik helyen «ne lopj». És én egyébről sem hallom, mikor az apám és a vőlegényem együtt van, a kettőt dicsekedni, mint hogy hány embert öltek meg, mekkora zsákmányt ejtettek, a várunk falai tele vannak levágott koponyákkal, a termeink virágos szőnyegekkel, a miket nem mi szőttünk. Hát ha három parancsolat közül ők nem tartanak meg kettőt, hogy tartsam én meg a harmadikat!

Digitized by Google

— Te vakmerő! kiálta fel Mater Lubomira, minő esztelen szavakat ejtettél ki? Téged nem egy dæmon szállt meg, hanem három. A neveik Asmódi, Beliál és Beherik. A bujaság, a kevélység és a makacsság rossz szellemei. Ne feledd, hogy nekünk vannak eszközeink azokat kiűzni a megszállottakból.

— Megcsókolom sujtoló kezedet, fejedelemasszony. Te vagy az erő, én a gyengeség. De én nem félek sem a földön, sem a föld alatt levőktől annyira, mint félek a megvásárló vőlegényem nászfátyolától, s nem szeretek sem a földön, sem az égben semmit annyira, mint az én szerelmesemnek az egy haja szálát, a mit a ruhámba elvarrva viselek.

Míg az ostoba kis leány megdicsőült arczczal ilyeneket mondott, egy skolopendrum oda mászott a szép fehér vállára. Mater Lubomira undorodva ütötte le a kezével a czudar férget onnan.

— Nem érezted a százlábú marását a válladon?

— Nem! Én csak a kedvesem csókját éreztem rajta.

A patkányok ott szaladgáltak vakmerően a lábaik alatt. Nagy volt a dobzódásuk a szövétnekről lecsepegő faggyu osztalékán, egy-egy fel is akart mászni a rudjára s czinczogott, ha lepottyant.

— Undok férgek! szólt Mater Lubomira borzadozva. És te inkább választod a patkányok társaságát, mint hogy bűnödet megbándd, vezeklést tarts, s atyádnak és Istennek engedelmeskedjél.

Az ostoba kis leány nevetésre indult gödrös orczácskáival.

— Hisz ezek nem bántanak engem. Ezek az én izenethordóim. Tőlük küldök fel a felső világba köszöntést én a kedvesemnek, s ők hoznak majd választ vissza, hogyha rátalálnak.

— Bárgyu lélek! Hogy vihetné fel a felvilágba a te izeneted egy ilyen állatocska?

— Hát ez az én hitem. Ha mások hihetik azt, hogy egy

Digitized by Google

festett kép, a kinek nincs füle a hallásra, lába a járásra, mégis felviheti az ő izenetüket egész az égbe, miért ne hihetném én ezt?

— Te Manichæa! Még a negyedik dæmon is megszállt: Azáziel; a káromlás ördöge! A kiűzés ideje eljött. Holnap megkapod a korbácsot.

— A hány ütés fogja érni a testemet, annyiszor fogom mondani: szeretlek, szeretlek, szeretlek.

— Hát az első korbácsütést kapd mindjárt én tőlem. Tudd meg, hogy kit oly őrjöngve szeretsz, a kiért így szenvedsz, a kiért megbántod az Istent, meggyalázod az apát, Boboli János, tolvaj nevén Canovelli Zeno, lemondott rólad, felvette a csuhát, kolostorba lépett: a neve «Frater Aktæon».

Erre a fájdalmas csapásra a leány csak lerogyott a földre, a hideg kőre, és zokogni kezdett, arcát két tenyerébe rejtve, de még a zokogás között is e szót fuldoklá: «szeretlek! akkor is szeretlek, még ottan is szeretlek!»

Lubomira bámulva nézett a lábainál vonagló áldozatra. Hát még is csak kitalálta, hogyan lehet neki fájdalmat okozni?

A szomszéd ketreczben levő dühös őrült meghallotta, hogy társnéja zokog. Eddig még soha sem tette. — Az őrjöngő megragadta két kezével a vasrostélyt s elkezdte azt oly erővel rázni, hogy a ránőtt stalactit-csapok csengtek-bongtak bele, rikácsoló hangon kiabálva: «Te is sírsz már! Téged is marnak már! A kigyók királynéja! A ki a százlábúaknak parancsol! Átkozd meg! Mondd utánam a mit mondok!»

Hanem az, a mit ő mondott, warang beszéd volt, azt Kekharizméne nem értette; nem is mondta utána. Nem is lett volna annak foganatja. A szenteket nem sebesíti meg az átok, mind visszahull az a kimondója fejére.

A síró nő a rácson keresztül kinyújtá a két karját, ujjait egymásba kulcsolva.

— Fáj! Fáj! Nagyon fáj a mit mondtál, fejedelemasz-

Digitized by Google

szony. De még ez a fájdalom is édes. Nem is mondhatok neked érte más szót, mint csupa áldást vissza. Adják az egek, a honnan minden sugallatok jönnek, hogy azt az édes fájdalmat, a mit én most érzek, te is megérezd valaha! Hogy teljen meg a szived attól a gyönyörtől, a mi az enyimet kínozza, hogy lepje meg minden érző idegedet az a kéjadó láng, a mi az alatt, a míg megemészt, az ég felé ragad. Érezd valaha megtízszerezett erőben az édes poklot, a minek neve szerelem!

Lubomira elszörnyedve burkolta feje körül sűrű fátyolát s futvást hagyta el a penitenciák folyosóját. Az egyik nőnek az átka, s a másiknak az áldása az ajtóig üldözte.

Az átoktól nem félt, de az áldás, a mit a gyötrött martyr megkínzójára mond, foganatba megy. Ettől rettegni lehet, hogy beteljesül.

— Érzed te is azt az édes poklot, a minek neve szerelem; s légy benne üdvözült!

AZ ÉNEKLŐ DABÓZA, A TENGERI SZÜZEK ÉS A KEREKES HAJÓK.

Salona, Lissa, Ó-Zára, az ős paradicsom eszményképei voltak, épen úgy Gravóza. Strabo, Dioscorides, Theoprastos, Galenus, Athenæus, Oribazius, Plinius nem ok nélkül magasztalják fel az istenektől pártfogolt vidéket. Itt termett a régiektől áhitott muskotálybor, a cseresnye és kajszi baraczk vadon, míveletlenül, és a buzát soha sem kellett szántott földbe elvetni, a kihullott magból önként sarjadzott fel a jövő évi termés. Mindezek felett itt jött elő a hajdankor egyetlen csalhatatlan, mindent meggyógyító növénye: az Iris Illyrica; a mi épen olyan biztos gyógyszer volt a divatbetegségek ellen, mint a mostani könnyenhivő korszakban a Cocák, Eucalyptusok és balzsamnövények.

Hanem a partokhoz való közelítést nagyon megnehezí-

Digitized by Google

tették azok a veszélyek, a melyek a hajdankorban ezzel összefügésben voltak.

Mert az igen természetes dolog. Most, a mikor semmi kecsegtető nyeremény nincs a puszta meztelen sziklák között, nem is rettenti a közeledő hajósokat semmi vissza; de akkor, a midőn annyi kincse volt a dalmata partnak, azok között első sorban a fentemlített Iris Illyrica, a minden italiai, græciai, hyberniai úrhölgyek illatszerét szolgáltató vörös gyökerű «nőszirom», akkor nagyon helyes intézkedés volt a természettől, hogy olyan akadályokat is gördített az idegen kalandozók elé, a mik azoknak a partraszállást megnehezítsék.

Ezek közé tartoztak, — nem tekintve magát az elszórt sziklatömeget, a mit a «Saxa Cadmæa» név alatt ismertek és rettegtek a hajósok, — első sorban az éneklő Dabózák.

Ezekről a Cadmæus szikláiról tartja azt a monda, hogy ezek közt volt Cadmusnak (az emberteremtőnek) a temploma és orakuluma, de már azokból a mi történetünk idejében semmi sem található.

Hanem azok helyett láthatók az óriási sziklatömegben számos üregek és barlangok, a mikben nem lehetnek más állatok, mint olyanok, a melyek a viz alatt is ép úgy meg tudnak élni, mint a víz fölött. Ilyenek mindjárt első sorban a Dabózák.

A természettudósok nem tudnak megegyezni a fölött, hogy a Dabózák a kutya-, a macska, vagy a cziczkányfajhoz tartoznak-e voltaképen? vagy pedig a sokatevőkhöz? Legtörzsökösebb tanyájuk van a Curzola sziget szikláiban. Az állat maga sokkal nagyobb és erősebb a komondornál, a szine sárga, barna sávokkal, a hátán végig fennálló sörénye van, mint egy paripának. Az állatnak a pofája utálatos. S a szokásai még inkább azok. Ravasz, kegyetlen és csapodár.

A ravaszságát kimutatja azzal, hogy mindig éjszaka jár ki az odujából préda után, oda ólálkodik a pásztorok gunyhóihoz, ott elkezd sírni olyanformán, mintha vala-

Digitized by Google

mi hazulról eltévedt kis gyermek volna, s ha erre a hangra a szánakozó asszony kilép az ajtón, egyszerre megkapja és összetépi; sőt annyira megy a gonoszsága, hogy a bojtároknak a neveit utánozza a hangjával, úgy hogy azok azt hiszik, hogy a gazdájuk hivogatja, így ejti tőrbe a nyomorultakat; a kegyetlenségét pedig jellemzi az, hogy a halottakat kiássa a fák alól. (Mivelhogy a dalmata népeknél nem szokás temetőt tartani, ellenben minden embert az előre kiszemelt fája alá temetnek.) És aztán nem átallja azokat felfalni. Ilyenformán saját magát eleven kriptává alakítja át. A csapodárságát pedig nevezetessé teszi az által, hogy rá leskelődik az oroszlánokra, s mikor a hím eltávozik a barlangjából, ő az oroszlán mormogását utánozva, oda lopózik a helyébe nőstényéhez. Ezért látni a pusztákon gyakran oroszlánfiakat lóserénynyel és kutyafarkkal, a kiket Crokottáknak neveznek.

Ezek képezik a félelmét a dalmata partoknak, a miket szigetbarlangjaikból meg szoktak látogatni, mivelhogy víz alatt épen úgy tudnak élni, mint a viz felett, ennélfogva éjszaka a tengeren járó hajókat is megtámadják. Ellenben arra, hogy megölje őket a dalmata paraszt, még az önvédelem esetében sem igen vállalkozik, azt tartván, hogy a Dabóza állatban emberi lélek lakik. Mivelhogy a halotakat felfalja, annálfogva azoknak a lelkét is magába szívja, azért is tud úgy énekelni mint egy ember.

Hanem, hogy megszabaduljanak tőle, ezt a cselt szokták ellene használni.

Ha a Dabóza egy vidéken nagyon kellemetlenné kezd válni a pusztítása által, akkor három waráng pásztor összebeszél s felkeresi a fenevad barlangját. Rá lehet arra találni az előtte elszórt embercsontokról.

Akkor az egyik pásztor leül a barlang nyilásával szemközt, előveszi a kecskebőr dudáját s elkezd szép hegyi nótákat fújni rajta.

A másik kettő odaáll kétfelől a barlang bejárata elé.

A Dabóza pedig rendkívül szereti a szép muzsikát.

Digitized by Google

Egy szép zenéért képes még azt is megtenni, hogy a muzsikust ne egye meg.

A két másik pásztor ezalatt elkezd egymással kedélyesen beszélgetni.

— Itthon van-e a Dabóza?

— Dehogy van itthon a Dabóza.

— De bizony csak itthon van a mi kedves Dabózánk!

— Tudja patvar, hol kóborog a ti Dabózátok.

— Oh bárcsak előjönne a drágalátos szép Dabóza!

Erre a sok hizelkedő szóra, aztán meg a gyönyörködtető csimpolya szóra csak előkerül végre a Dabóza a barlangból; a két pásztor aztán hirtelen a nyakába veti a pányvát, ráhuzzák a hurkot, s akkor a harmadik felkap egy keresetlen fát, s úgy elpüföli agybafőbe a foglyul esettet, hogy egy száraz foltot nem hagy rajta. Akkor aztán elczibálják a partig a pányvánál fogva. Ott a búcsú fejében még egy sort vernek rajta, s aztán beledobják a tengerbe. Hadd úszszék haza az atyafiaihoz Curzolába. — No ha azoknak otthon elmeséli, hogy milyen szépen bánnak el az emberrel odaát azok a kétlábú fenevadak, hát azoknak ugyan elveszi a kedvét a tervezett ujabb kirándulásoktól.

Ilyen állat az a Dabóza.

A második rém pedig a tengeri szűz.

A tengeri szűz nem kevésbbé félelmetes lakója a dalmata partnak az elébb bemutatottnál.

A syrének veszedelmes voltát a hajósnépre már Ulysses tapasztalta. Ott lubiczkolnak a tengerben, s csábító dalaikkal hivogatják a hajósokat. De jaj azoknak, ha a csábnak engednek! Hogy miért jaj nekik? Azt a hajdankori tudósok nem magyarázták meg. Pedig nehéz megérteni, hogy mi szerencsétlenség lehet abban egy halandóra nézve, ha egy minden bájakkal felruházott hölgy szerelmi találkozóra invitálja? Míg végre 1716-ban meg lett oldva a talány: a midőn Raguza közelében legutoljára megjelent a tengeri szűz, s nagy riadalmat okozott az

Digitized by Google

egész dalmata part hosszában. A halászok és hajósok eszük nélkül menekültek a hegyek közé, a mint a tengeri szűz kijött a habok közül a partra, s ott sétált alá s fel, hosszú haját a napon szárogatva. Három nap egymás után megjelent rendesen hajnalban s csak délután tért vissza a tengerbe, úgy hogy hozzáértő bátorszívű festőknek sikerült a képmást lerajzolni s aczélmetszetben megörökíteni. Elëggé csinos teremtés, arányos idomokkal; csak az teszi rettenetessé, hogy valami tizenöt láb magas a termete. Ily óriási szépség elől nem csoda, ha mindenki megfutamodott. Pedig az éneklését félmérföldnyire meg lehetett hallani. Hatalmas hang lehetett! hát még ha kellőleg iskolázva lett volna? A karjait gyakran felemelte az ég felé; ebben a positurában van lerajzolva, a mi szokás az énekeseknél.

Ezek tehették történetünk idejében félelmessé a raguzai partvidéket. A cadmæi sziklák tájékát kerülni minden üdvösségére féltékeny hajósnak önérdekében állott.

Csak a warángok merészkedtek e rossz hírű partok közelében járni. Sőt épen e sziklazátonyok közepett voltak a hajóik elrejtve.

A warángok, mint már említők, szüntelen a tengereket járták hosszú, nyitott dereglyéikkel, a mikkel a legszükebb sziklaöbölbe is be tudtak jutni; a hol a veszedelmes zátony állta útjokat, kiugráltak a dereglyéből, a hajó párkányának vetették a vállaikat, s negyven ember a hajót kiemelte a vízből, úgy vitte keresztül a sziklákon, zátonyokon. Ötven dereglyéből állt a hajórajuk, mindeniken volt negyven ember. A dereglye felül nyitott vala; a hajósnépet nem védte semmi. Zápor, jégeső, vihar, égető nap mind nem ártott azoknak; ősemberek voltak, a kik még nem érezték a szükségét az öltözetnek, a mi az Isten remekét, az emberalakot eltorzítja.

Ez a kétezer ember képes volt rettegésben tartani és megsarczolni három világrész parti országait s az azokat elválasztó tengereket, minden úszó házaikkal egyben.

Digitized by Google

Hajóik oldalát rézpléh burkolta be, s magas fűzveszszőből font párkányzat védte, a legdühösebb tengerhánykódás közepett is, a felfordulás ellen. Harmadfél öles evezőikkel úgy hajtották a dereglyéiket, mint a szélvész; nem szorultak vitorlára; a mi messziről elárulja a hajó közeledtét. Hanem a helyett volt nekik egy sajátszerű stratagémájuk. A hajóik két oldalán lapátkerekek voltak. S ezeknek a működése tette képessé azokat olyan fordulatokra, a miket más hajók nem birtak utánozni, s az dönté el részükre az ütközetet a tengeren, valahányszor nagyobb számú ellenséggel találkoztak össze.

«*Disputa.*»

Kritikus. De már csordultig telt a pohár! Az emberi hit elasticitásának is van mértéke! Az enyim elszakadt. Még az éneklő hyænákat csak elviseltem, s ha a tengeri szűz elől egész Dalmatia elszaladt, nem bánom én is elszaladok. Hanem, hogy szerző nekem itt a XIII-ik században az Adriai-tengeren kerekes gőzhajókat úszkáltasson végig, ez túl megy a felebaráti szeretetemen. Mesét irunk itt vagy regényt?

Szerző. Alkudjunk meg. Én elengedem az éneklő hyænákat, a kik a juhászbojtárokat neveiken szólították, ámbár kútforrásaim ezt határozottan állítják, azonban már ez idő szerint ki vannak irtva egész Dalmatiából s így azt, hogy beszéltek, s mi nyelven beszéltek, be nem bizonyíthatnám. Időjártával az egész faj eltörpült, elgyávult, házi állattá szelidült, hyænettának nevezték, macska gyanánt tartották, egérfogásra, «ölbeli hyænácska!» Nagyon kedves lehetett. Ez is kipusztult. Nem kötöm magamat hozzá. Másodsorban lemondok az óriási tengeri szűzről. Valószinübbnek tartom, hogy a syrenek alatt azokat a szabad gondolkodású hajadonokat értették, a kik egy délszláv balladában meg vannak örökítve, Fiume tájékán, a kik a hajósokat szép énekszóval hivogatják édes mula-

Digitized by Google

tozásra, de a kapitány azt feleli nekik: «Most nem érünk rá, majd ha máskor vissza jövünk!» — Hanem már a kerekes hajóimat nem engedem! Azok csakugyan itt vannak.

Kritikus. Valami ötszáz esztendővel James Watt, a gőzerő feltalálója előtt!

Szerző. Hiszen nem mondtam én azt, hogy gőz hajtotta a hajókat; hanem csak azt, hogy lapátkerekek hajtották. Ezeket pedig részletesen leirva találjuk Schulenburg velenczei admirál ritka könyvében «Alter und neuer Staat des Königreichs Dalmatien», az egykorú latin historikus idézeteivel, mely így hangzik: «Liburnam, navalis idoneam bellis, quam pro magnitudine sui, virorum exercere manibus quodummodo imbecillitas humana prohibet, quocunque utilitas vocet, ad facilitatem cursus, ingenii ope subnixa animalium virtus impellit. — In cujus alveo, vel capacitate, bini boves machinis adjuncti, adhærentes rotas navis lateribus involvunt, quorum supra ambitum, vel rotunditatem exstantes radii, currentibus hisdem rotis in modum remarum aquam conatibus elidentes, miro quodam artis effectu operantis, impetu parturiente discursum. Hæc eadem Liburna pro mole sui, proque machinis in somes operantibus, tanto virium fremitu pugnam capessit, ut omnes adversarias Liburnas, cominus venientes facili astritu comminuat.»

Kritikus. No ha diákul van, akkor már igaznak kell neki lenni! Hát csak tessék csengetni, hadd induljon az a steamer! Én már fütyültem.

*

«Liburna» volt azoknak a barbar hadihajóknak a neve, a mik a hajdani tengeri ütközetben a legnevezetesebb szerepet játszották. Elől a vízszin alatt volt egy hosszú, hegyes sarkantyujok, mint a kecsegének az orra, rézből, a mivel sebes rohamukban az ellenséges hajónak a fenekét

Digitized by Google

keresztül fúrták. Ez azonban csak úgy eshetett meg, ha az a másik hajó engedte magát oldalba fogni. Mert ha az is az orrával fordulva szemközt fogadta a megtámadóját, akkor az összecsapásból az lett, hogy a sarkantyúk kölcsönösen elsiklottak a hajók mellett, ellenben mind a kettőnek az evező lapátjai összekeveredtek, egymást kölcsönösen összetörték, s akkor aztán ökölre került a dolog, s az emberi vitézség döntötte el a csata sorsát.

A warángok kerekes liburnái egész új korszakot hoztak be a tengeri hadverés tudományában. Épen úgy, miként a monitorok az amerikai polgárháboru idején.

Ezek is evezőikkel hajtottak a szemközt jövő ellenségre ; azonban, a mint egy parittyavetésnyire értek hozzá, minden ember behúzta az evezőjét s a paizsát, szekerczéjét kapta fel; mások a parittyáikhoz, tegzeikhez nyultak, embererő nem hajtotta többé a liburnát; — hanem «állati virtus». A hajó belsejében volt egy machina (valószinüleg taposó malom) mind a két oldalon, azt ökrök hozták mozgásba; a géphez a hajó oldalán két lapátos kerék volt alkalmazva, melynek a küllői nagy robajjal csapkodták a vizet s vitték a hajót előre. Ezek a lapátos kerekek lehetővé tették a liburnának, hogy a legszűkebb résen is keresztül tudjon sikamlani, a hol más hajó az evezői miatt elakad, s az által, hogy az egyik kerék bodonjánál a taposva ügető ökörnek a lépteit gyorsitották, a másikét lohasztják, olyan gyors fordulatokra képesitik a waráng hajósok a liburnát, a mit ellenfeleik nem birtak utánuk csinálni, s a míg azok neki kászolódtak, a virgoncz kerekes liburna már keresztül törte a fenekeiket, míg a waráng harczosok, parittyával, hajítódárdával már messziről elözönlötték ellenfeleiket; nem lévén elfoglalva az evezéssel, miként amazok.

Azért a warángok kerekes liburnái az egész Földközitengernek rémei lettek. Nagy csoda, hogy a többi tengeri hatalmak, Velencze, Genua nem birtak olyan mechanikusokkal, a kik ezt a stratagémát utánozni tudták volna.

Digitized by Google

DÁVID KIRÁLY.

Tudniillik, hogy a waráng fejedelem kapta a keresztségben a Dávid nevet s egyuttal a királyi czímet, ha jól tudjuk XXII-ik János pápa alatt. Ennek a Dávid királynak a történetét fogjuk majd leirni, a mi különben nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy maga az ős igazi palæstinai Dávid király is belevonatik a condolentiába.

Épen a nagy archipelagusi kalózjáratról tértek vissza a diadalmas hősök. Egy liburnájuk sem hiányzott, s valamennyi meg volt terhelve zsákmánynyal. Mértföldnyi távolból a Cadmus sziklái táján hangzott a sík hullámtól tovább adott kardaluk, a mire a magas sziklapartok fensikjáról viszhang gyanánt felelt a rájuk váró asszonyok üdvözlő éneke.

Ezek nem jöttek le a férjeik elé, a hogy a morlák asszonyok szoktak. A waráng nem tartja teherhordozó állatjának az asszonyt, az csak az ő gyönyörűségeinek őre. A waráng asszony nem ismeri a munkát, a férfi dolga őt eltartani, még pedig pompában és kényelemben tartani. A waráng nő himzett öltönyben jár, a férfi meztelenül.

A hogy a dicsőséges ember-alak az alkotó kezéből elékerült, felséges meztelenségében, melynek minden tagmozdulata dicsekedés, úgy jár-kel a világban a waráng férfi. Nem kéri kölcsön az állatok gyapját, a növények rostját, a kukaczok selymét, se nem fázik, se nem szégyenkezik. Mindössze egy övet visel a derekán, bronzból, melyről hosszú, ostorforma bőrszironyok függnek alá sűrű czafrang alakban féltérdig, s azok minden alakú bronzkarikákkal, csigákkal, pitykékkel vannak telerakva, mikor fut, úgy cseng rajta ez az öv, mint a czimbalom. És azonkívül még a lábszárai vannak beborítva bőrrel, a mire már a dalmát vidék sajátszerű tövisindás bozótjai tanították meg.

Digitized by Google

Valamennyi mind egy-egy Herakles: olyan izmokkal, a miknek az anatomok még nevet sem adtak. Mély sebhelyeket, mint diadalemlékeket viselnek; kinek legtöbb van, az a legnagyobb tekintély. Némelyiknek a karjába egész lyuk van furva: ez meg a pestis-tályognak az emléke. Mert a waráng férfi még a fekete halálnak sem engedi át a győzelmet a teste fölött; a mint azt a veszedelmes kelést megkapta, mely a rendes halandót megöli, fog egy fehéren izzó vasat s kiéget vele a testéből akkora darabot, a mekkorán a pestis tanyát ütött. Erre aztán elmegy a kedve a halálnak a további kötekedéstől.

Sűrű hosszú hajukat a fejük tetején kontyba csavarva viselik, ez az egyedüli fejtakarójuk; ez többnyire fekete, csak az előkelő fejedelmi családból valóké rőt, néha egészen oroszlánpej színű.

Arczvonásaikat elzordonítá a viharos élet, az örökös napbanézés; tekintetük kegyetlen voltát jelemzi az a néphit, hogy a warángoknak kettős szemfényük volt, s képesek voltak a puszta ránézéssel, huzamosb ideig, megölni valakit.

Nem is telepedik le az ő útjok járásába semmi más nemzetbeli halandó.

Hanem azért a szerzetesek őket is felkeresik. A mióta szent Bazilius megtérítette a warángokat a keresztyén hitre, egy bazilita testvérnek állandóul ott kell lakni a cadmæi sziklacsoport öblében, a kinek az a küldetése, hogy a hazatérő warángoktól majdan átvegye a kegyes ajándékot, a mit azok a főkolostor számára hoztak. Nem kincs az; hanem azért még is legszükségesebb minden emberre nézve: a só. A dalmata hegyek azt nem adják, s a sófőzést tengervízből még nem találták ki, a sót vagy aranynyal, vagy vérrel kellett megvásárolni. Ebből adtak rendesen dézsmát a warángok a kiküldött barátnak.

Egy barlangodu volt annak a lakása, a honnan az örök tengerre lehetett látni. Egy nagy kőkereszt jelölte a helyet, három egymásra helyezett faragott kőkolonczból ido-

Digitized by Google

mítva; az alsó kolonczon még olvasható a római irás: «Nymphis dedicatum», a legfelsőn már új betük vannak bevésve: I. N. R. I.

Ezen a helyen valamikor a római uralom alatt valami fanum állt, az alant csergedező forrás nymphâinak tiszteletére. Nymphák és templom nincsenek már; hanem a forrást most is tisztelik, mert az adja az egész völgyben az iható édes vizet. Ez is egy ok, a miért a tengerről érkezőknek ide kell sietni. Régóta ölheti már őket a szomj.

Mikor a tengerből kimeredő kopár sziklacsoportok elé érkezik a hajóraj, az evezők megszünnek működni, s azontúl csak a lapátkerekek hajtják a dereglyét, mely fortélyosan kanyarogva kerülgeti a víz alatt ólálkodó szirteket s félti az oldalát a szirteken megtörő hullámcsapástól.

A király liburnája jön legelől. Megismerhető az arany sárkányfejről az orrán; Dávid király maga tartja a kormányrudat, mint illik a vezérhez.

A király a többieknél még fél fejjel magasabb. Az ő testét sem takarja öltöny; csak abban külömbözik a népeitől, hogy az ő szironyos öve aranyboglárokkal van diszítve, s az üstökét aranyabroncs szorítja körül. Arra való, hogy a csatában ráismerjen az ellenség; a hivei úgy is jól ismerik.

Dávid királynak az arcza is kiválik a többiek közül, nem csak hajának és szakállának rőt szine miatt, mint inkább azon jupiteri méltóság által, mely a fejedelmet megkülömbözteti. Ezt nem szeldelik keresztül-kasul a ránczok; olyan sima és ragyogó az, mint egy bronczszobor. Rendes beszéde halk és szelid; a ki az igazi szavát akarja meghallani, az menjen oda az ütközetbe; a mi ezernyi száj ádáz ordításán, a döngetett paizsok csattogásán, a hajóbordák recsegésén messze túlhangzik: az a Dávid király vezénylő szava; fegyvert sem hord az övén; ha verekedni kell, elveszi az ellenségétől; a puszta ökle elég rá, hogy sisakot koponyástól összetörjön, s a mázsás szikladarab úgy repül a kezéből, mint a parittyakő; szégyen-

Digitized by Google

lené fegyverben keresni az oltalmát. S a mellett olyan szelid, hogy otthon a kis fiát a nyakán hagyja lovagolni, s a kutyái úgy vannak szoktatva, hogy elkapkodják az asztaláról az ételt; rájuk nem üt.

Mikor a király liburnája arra a helyére érkezett az öbölnek, a hol a habok elkezdenek fehér tajtékos barázdákat túrni (hajós nyelven: «kecskéznek»), a mi a sekély medret jelzi: a király jelszavára megállítják a géphajtó ökröket, s azzal a hajósok kiugrálnak a vízbe. Még itt hónaljig ér az, de azért lehet dolgozni benne.

A liburnáról lebontják a védő sövényt, azután a két ökröt kihajtják a vízbe; az kiuszik magától a partra, s első, a ki megitatja magát a csergedező patakból. Azután szétbontják a gépeket, s kihordják a partra. Majd a málhákat czepelik ki a vállaikon. Akkor azután neki vetik a vállaikat a liburna párkányának s negyven kemény férfi kiemeli az egész hajót a vízből, úgy hozza ki a vállain a partra. A királynak az a felségi joga, hogy maga a hajóban marad, a míg a hívei azt szárazra szállítják.

Csak azután, hogy minden munka be van fejezve, szabad a hajósoknak a forráshoz rohanni és szomjukat csillapítani. Egy időre az a patak megszünik folyni; a warángok kiiszszák egészen.

A második kötelességük azután odajárulni ahhoz a kőkereszthez és azt megcsókolni. Maga Dávid király adja a példát a híveinek.

A barlanglakó szerzetes előjön sötét odujából, a hol egy koponya és egy nagy irott könyv társaságában szokta tölteni idejét.

A mennyit a fejére húzott csuklya az arczából látni enged, fiatalnak látszik, az állán még csak pelyhedzik a szakáll, s szép csigametszésű ajkai felett engedelmesen simul kétfelé a bajusz. Arcza halavány, de szemeinek tüze meghazudtolja az ascetát.

A szerzetes tud a warángok nyelvén beszélni, azért is lett bizonyosan erre az állomásra rendelve.

Digitized by Google

Dávid király odajárul eléje s meghajtja előtte a térdét alázatosan, áldását várva.

A szerzetes a koronás főre teszi a kezét s elmondja rá: «Benedicat tibi Deus.»

Az még csak ott térdel és a fejét rázza. A hosszabbik áldást várja a hosszú út után. A szerzetes azt is megadja neki:

«Benedicat tibi Deus Jehova, Deus Zebaoth, pater filius et spiritus sanctus, Amen.

Erre aztán fölemelkedik térdéről az óriás, s elmondja hiven, hol járt, mi szörnyű tetteket vitt véghez? hány gályát süllyesztett el a rajta levő népekkel együtt? milyen városokat égetett le porig? hogy mosta meg a kezeit szép hajdanok könyeiben, a kiket az egyik parton elrabolt, s a másikon rabnőül eladott.

Ezeket ő ugyan a Svantevitnek is el szokta mondani, mikor még az volt a warángoknál a főisten, csakhogy dicsekedésképen, s az jutalmat adott érte; mióta azonban a Svantevit, a kisebb bálványokkal, a Khors Somogl és Mokos istenekkel együtt fel lett döntögetve, a szent keresztség fölvétele után, az ilyen hőstettek a meggyónni való bűnök sorába tartoznak, s ezekért vezeklés jár, azután áldozat, végre bűnbocsánat.

A pogány hit bálványa, a tizenkét agyarú Svantevit ember-áldozatot szokott ilyenkor követelni, még pedig nem rabszolgát, hanem maguk a hős fiak közül egyet; az új hit kegyelmesebb, a hódolatot, áldozatot elfogadja olcsóbb tárgyakban is. A király parancsára odahordják a warángok ajándékaikat a szerzetes elé, a nagy kősó koczkákat, tömjént, távol Arábiából, a mivel a templomokat kifüstölik; elefántagyarakat, a mikből a barátok szent szobrokat szoktak faragni; arany-brocátot vég számra oltárterítőnek és selyemszövet-göngyöleget az apácza-fejedelemasszony kantusához, a ki ott uralkodik a brantavölgyi kolostorban.

A szerzetes a kegyes adományokat behordatja a bar-

Digitized by Google

langjába, majd onnan ő maga mindent háton felczipel a kolostorba, a mi benn a hegyek között fekszik.

— Hát az én jó Bravallámnak vajjon mit küldhetnék, hogy örülne neki? kérdé Dávid király, megemlékezve róla, hogy van neki egy elválasztott felesége is ott abban a tüzes szentek kolostorában.

— A te elvált feleségednek a neve most Kozima, felelt neki a barát.

— Én pedig Dávid vagyok. És így egészen idegenek lettünk egymásra nézve. Láttad őt egyszer?

— Én nem láttam, hanem a főpapom, a ki gyóntatni jár oda.

— Mit beszélt neki?

— Azt nem tudhatod meg. A gyónás titka szentség.

— Tehát válaszsz tetszésed szerint a kincsek közül, a mik előtted hevernek, mi kellene neki ezekből?

— Nem tudom, van-e ezek között kigyókő?

— Kigyókő? Mi az?

— Mikor a kigyók nagy sokaságban összegyűlnek királynőt választani, egynek maguk közül valamennyien a fejére fujnak mindaddig, a míg a sok méreglehelletből egy fényes kő támad, mely ott ragyog a kigyókirálynő fején, mint egy diadém.

— S mi ereje van ennek a kigyókőnek, ha ember kezébe jut?

— Az, hogy megvédelmez a kigyók és minden mérges csúszómászók és férgek marása ellen.

— S miért kell az én volt feleségemnek ilyen kigyókő?

— Azért, mert az az odu, a melyben ő lakik, tele van ilyen kigyókkal és maró férgekkel.

Dávid király olyat dobbantott a lábával, hogy megrendült bele a szikla.

— Az én Bravallám a kigyók vermében!

— Nem Bravalla, hanem Kozima.

— S miért zárták őt ebbe az odúba az apáczák?

Digitized by Google

— Azért, mert még mindig szereti az ő urát, a kitől erővel elválasztották s nem akarja őt megtagadni.

Erre az a kegyetlen erős ember, a kinek mikor tüzes vasat fúrtak a testébe, csak nevetett hozzá, elkezdett sírni. A két szeméből kicsordult a köny. Az igaz, hogy a sírása is rettenetes volt, úgy ordított, mint egy oroszlán.

— Az én szegény kis Bravallám a kigyók vermében. S azzal felemelte az öklét, hogy a legközelebb eső tárgyat lezuzza vele, legyen az élőfa, szikla, vagy ember.

Hanem aztán visszahőkölt. Az a nagy kőkereszt volt előtte.

Lelkébe tért, összeszedte magát.

— Nagyon fáj érte a szivem, hogy az a szegény kis teremtés úgy szenved én miattam, de meg kell nyugodnom benne. Így parancsolja az Isten. És én már hűséget fogadtam az én új Istenemnek, a régieket ledobattam a sziklaörvénybe, onnan fel nem hozatom. A főpap megkeresztelt, bele mártott a vízbe, keresztyén lettem. Hitemet megtartom. Azért kérlek izend meg a főpapodtól, majd ha megint gyóntatni odamegy, az elvált asszonyomnak, engemet ne szeressen többé, mert a Jehova Isten azt parancsolta, hogy egy férfit egy asszonynál többnek nem szabad szeretni.

— Én bizony nem tudom, hogy parancsolta volna ezt valaha, mondá erre a barát.

— Mit mondasz, te barát?

— A mit az irás mond. Tudod, hogy van egy szent könyv, a miben mind azoknak a szenteknek és prófétáknak a története fel van jegyezve, a kiknek a Jehova parancsokat osztott.

— Hol van ilyen könyv?

— Lássad és halljad.

A szerzetes bement a sziklaoduba s kihozta a nagy kapcsos könyvet, melynek pergamen levelein tarkállott a gyönyörű sok irás, czinober, ultramarin és sárarany nem volt kimélve tőle.

Digitized by Google

Ráfordított egyenesen a Sámuel II-ik könyvére, kikereste annak a III-ik részét.

— Ime vedd szivedbe, a mit e sorok veled közölnek. Dávid királyról, a szentről beszélnek e sorok, a kinek a zsoltárait hangoztatják a templomok, éneklik a szentek, kisérik az orgonák. Ő a királyok legdicsőbbike, Jehova kegyencze a koronás fők között, a kinek a nevét számodra kiválasztották.

— Igen! Maga a római főpap adta nekem ezt a nevet.

— A próféta, az Isten követje, Sámuel, így számlálja elő szent Dávid királynak a nemzetségét: Születének neki Hebronban fiai: az elsőszülött Ammon, Alimoámtól, a második Kileáb, Abigailtól, a harmadik Absolon, Maákától, a negyedik Adonia, Haggistól, az ötödik Sefásia, Abitáltól, a hatodik Ishreám, Eglától, a kik mind egy időben valának Dávid feleségei.

— Ez abban a könyvben van? mormogá a waráng fejedelem.

— Hallgasd meg tovább! Fordítsunk más lapra. Mikor már együtt volt a hat feleség, akkor még visszavette hetediknek Mikhált, a megholt Saul király leányát, kit erőszakkal elválasztottak tőle.

— S neki szabad volt az elválasztottat visszavenni? kérdi hüledezve a király.

— Még nem csak ezt. Következik még Bethsabé, ennek a fia, Salamon lett szent Dávid után a király.

A waráng fejedelem tombolt haragjában.

— Hát az én védszentemnek szabad volt nyolcz feleséget tartani s én tőlem elszakítják kettő közül a szeretőbbiket! Barát! Hátha nem mondtál igazat?

— Lelkem rajta, hogy igaz a szavam.

— De nagy külömbség van ám a szó és a szó között, épen mint a szél és a szél között. Az egyik szél odaviszi a hajómat, a hová én akarom, a másik oda csapja, a hová ő akarja. Ha a macska nyávog, attól a majom sem ijed meg; de ha a mándrutz nyávog, attól az elefántok is a

Digitized by Google

pusztába iramodnak. A mit te beszélsz, az csak olyan kis kölyökpapnak a beszéde, neked csak ilyen kopott csuhád van; egy kereszt, meg egy fésüs kagyló rajta, ki áll meg a te beszédedet hallgatni? De bezzeg az, a ki nekem ezt az arany koronát adta, ott abban a csoda nagy városban, Rómában, az a főpap drága selyem palástot viselt, a mely koczkákra volt felosztva, egyik koczkában egy arany oroszlán, másikban egy ezüst kakas. Az az igazi főpap. Annak a szava áll meg, nem a tied. Az pedig azt mondta nekem, hogy a kereszt Istene követeli, hogy az egyik feleségemet eltaszítsam magamtól. Én térdeltem e dicső főpap előtt s engedelmességet esküdtem neki. A kezemet rátettem egy ilyen könyvre, a milyenből most nekem daráltál.

— No hát majd hozok én neked egyszer egy olyan főpapot, a kinek arany oroszlánok és ezüst kakasok vannak a palástján, majd annak jobban fogsz hinni.

Ezt mondva, összecsapta a nagy könyvet a szerzetes s nyalábra fogva, bement vele a sziklaodujába. A nap delelőn állt, egy kis harangláb nyult fel a barlangból, a barát elkezdett délre harangozni.

Dávid királynak pedig a szivébe volt lőve az a nyil, a mit nem lehet onnan kiszakítani.

— Dologra szakállasok!

A parancsszó szájról-szájra lett adva. Hozzá fogtak zúgolódás nélkül. Az pedig titánoknak való munka volt. A hajókat elszállítani a telelő öbölbe. Hol van az? ott a sziklamagaslaton túl van egy tengerszem. Az a waráng hajóknak a téli kikötője. Ott nem érheti őket a tengerháborgás, a vihar; nem gyújthatja fel az ellenség, nem fúrhatják össze a tengeri csigák.

A ki felnéz erre a kopár haránt sziklafalra, azt mondja, lehetetlenség ez, oda egész hajókat felvinni, a warángok megmutatják, hogy lehet.

A sziklaoldalban látható egy csapinós barázda: olyan, a milyenről azt mondják, hogy az ördög szekerének a vágánya az, a mint a menyasszonyát a pokolba haza kocsi-

Digitized by Google

káztatta. Ennek a sziklarepedésein felkúsznak a fiatal legények, fel, száz lábnyi magasba. Akkor onnan felülről sima fenyőszálakat szánkáztatnak alá. A fenyőszálakat addig rójják egymásba, a míg azok egy csuszka pályát képeznek, mely a kikötőig leér. Akkor ezeket a fenyőket a belső oldalaikon megkenik fagygyuval, azután ezekre a sikamlós vágányokra ráteszik a liburnát, köteleket kötnek az orrára, azokba a sziklapárkányon levő férfiak belekapaszkodnak, a többiek, a mennyien hozzá férnek, emelő dorongokkal, segítik a nehéz hajót fölfelé csusztatni. A meredekre felkapaszkodva csak úgy keresgetik a támpontot, a hová lábaikat megvessék, s ez óriási erőfeszítés úgy folyik végig, hogy egy kiáltó szó nem hallik mellette. A ki eltalál bukni, a szikla aljáig meg nem áll; de egy sem esik el. Egymásután mind az ötven liburna felkúszik az ördögbarázdán, onnan tovább viszik őket, embervállon, egész a nagy tengerszemig, a hová aztán lebocsátják, egymáshoz kötözve valamennyit.

Utoljára marad a zsákmány tömege. Azt nyers ökörbőrbe takarva vontatják fel ugyanazon a fenyősiklón. Mikor minden el van takarítva, akkor magukat a fenyőszálakat húzzák fel kötéllel, az utolmaradt csapat meg a háromöles evezőket viszi utánuk.

Az ökrökkel elbántak, azokat levágták, fellakomázták. Csakúgy frissiben, nyersen. Nincsenek elkényeztetve. Minden nagyven warángra jutott két ökör; nem is sok, eleget koplaltak Corcyrától idáig; a maradékért majd eljönnek a dabózák s eltakarítják. Holnap reggelre nyoma sem lesz annak, hogy a warángok itt jártak egész hajóhadastul. Kereshetik őket az ellenük összeröffent génuai, velenczei és zárai hajóhadak. Elnyelte őket a Cadmus sziklája.

És azután bele fog telni egy esztendő, talán kettő is, hogy a waráng népnek még neszét sem hallja a világ; azt hiszik elvesztek, míg egyszer megint előbukkannak valahol s azt mondják, itt vagyunk.

Digitized by Google

A MIRÁKULUM.

A warángok eltünése után ismét emberhangtalan csend lett a völgyben, a sziklák megszüntek dübörögni, a tenger zúgása elalvódott, a habok elsimultak, egy szellő nem fodrozta a végtelen víztükröt. Olyan általános csend volt az, a miben a magányos ember azt hiszi, hogy maga is meg van halva.

S a cadmæi sziklákat őrző szerzetes ilyen magányos ember. A warángokat kivéve emberi teremtés nem jön az odujához. Állat is ritkán. A tengeri sasok fenn a sziklaodukban fészkelnek, ide le nem szállnak; más madár itt nem jár; a szomszéd sziklában tanyázó dabózák csak éjszaka járnak ki a partra, azok elől el szokta a kunyhóját torlaszolni gerendákkal, mert ezek az eleven szenteket is szeretik. Csak néha vetődik oda a forrásvízhez egy-egy patkány, az mulattatja a remetét; talán már ismerik is egymást, a kis fenevad nem fél a mozdulatlan embertől, leül előtte fonni, a füleit törülgeti a két első lábával, körben forog, kergetve a saját farkát, aztán oda megy hozzá, megszaglászsza a faczipőit, összeköszörüli a hegyes fogait és czinczogva fut odább.

Talán ez az izenethordó patkány?

Ez a remete itt a Frater Aktæon, a Soror Kecharizmenének a kedvese, mátkája, — talán férje?

Mi volt ennek a két embernek a története?

Az ifju a leghatalmasabb raguzai patriciusnak a fia; a hölgy egy dalmata zsupán leánya. A huszonhat patricius családnak egyike, a Boboliaké, a kikre a köztársaság rektori hivatala sorba jár; a zsupán pedig a bosnyák király legkevélyebb és legzabolázatlanabb vazallja. A két család között ivadékról-ivadékra szálló vérboszu áll fönn. Ez a dalmatáknál bevett szokás, a mit meg nem szüntet semmi civilisatio. Aztán a zsupán hatalmasabb embernek tartja

Digitized by Google

magát a királynál, a raguzai rektor pedig a velenczei dogénál. A zsupán birtokosa rengeteg nagy erdőknek, azokban juh és sertés nyájaknak, gulyáknak; ő a tulajdonosa a hirhedett mosszori aranybányának, melyet rabszolgákkal míveltet, a raguzai rektor pedig ura a tengereknek, vannak márvány palotái Raguzában és a tengeri szigeteken pompás kertjei, s a gályáin még több rabszolga izzad, mint a zsupán bányáiban. A zsupán előtt a raguzai rektor csak kalmár, a rektor előtt a zsupán csak pásztor. És mindezek felett a raguzai patricius igen buzgó római katholikus; a zsupán pedig istentelen patarénus.

Mind a kettő adósa egymásnak a gyűlölet minden fajtájával.

S ezeknek a magzatjaik beleszeretnek egymásba.

Hogy történhetett ez meg?

Úgy, hogy egyszer (dehogy egyszer, tizenegyszer) a római pápa kiadta a fulminatoriumot a magyar királynak, hogy adja ki a parancsolatot a maga vazalljának a bosnyák királynak, hogy az kényszerítse a maga zsupánjait, hogy a minden Istent és papot megtagadó patarenus vallás követésével hagyjanak fel s az eretnekséget szüntessék meg.

Mert akkor száznegyvenkilenczféle keresztyén felekezet volt Dalmatiában, s annak mindeniknek volt külön temploma. Ötven ilyen templom volt csak Raguza falain kívül, belül csak az egy idvezítő hit templomai és hivei voltak megtűrve.

De valamennyi között legrosszabbak voltak a patarenusok, mert azoknak semmiféle templom se kellett, se pap; annálfogva semmi sakramentum. Még az imádságot is kárhoztatták, azt állítva, hogy az imádság megsérti az Istent. Ezek az életkorukat nem is a születésüktől, hanem kilencz hónappal előbbről számították.

Ezeket tehát vagy szentelt vízzel, vagy tűzzel el kellett téríteni a pokol útjáról.

A sok parancsolatnak utoljára még is lett foganatja.

Digitized by Google

A magyar király kiküldte a rámai herczeget hadsereggel, hogy mondja meg a bosnyák királynak, hogy térítse meg a patarénusait; akkor a bosnyák király, látva, hogy ez már nem tréfa, ostrom alá fogta a hitetlen zsupánjait sziklaváraikban, azok aztán, mikor nem győzték tovább az éhezést, megadták magukat s engedelmességre tértek. Az volt pedig nekik parancsolva, hogy mind valamennyien családostul menjenek le Raguzába s ott vegyék fel a keresztséget, és hallgassanak misét.

Így került a hatalmas zsupán egy napon Raguzába, feleségestől, fiastul, leányostul.

Már maga az a szokatlan nagy ünnepély, a tömeges keresztelés, eléggé nevezetes látvány volt Raguzában, a minek magasztosságát emelte az a körülmény, hogy azon időben a keresztelésnél az egész embert belemártották a vízmedenczébe, de még érdekesebbé tette a szertartást az, hogy Raguza városának se utczáján, se piaczán, se templomában ifju hajadont soha sem lehetett látni. Leánynak kilépni a szülői házból és megmutatni magát idegen szemek előtt, épen olyan botránynak tartották, mintha mai nap festő-modellnak állana ki egy jó nevelésű szűz.

Az utczán csak a szolgaleány járhatott, az előkelők zár és függöny alatt voltak egész a férjhezmenetelükig. Vőlegénynek a menyasszonyáról annyit sem volt szabad tudni, hogy szőke-e vagy barna? még az esküvőnél is fátyol takarta a mátkát tetőtől talpig, s csak otthon a férj fedezte fel a titkot a saját házánál, hogy kit vett feleségül?

A Zsupán leánya megcsodálni való szép volt.

Minden megkeresztelendő neophitának egy keresztapát kellett választani, a kinek a nevét maga egy urnából húzta ki.

Hát vak sors-e az, mely a Boboli nevet adta a szép pataréna kezébe?

Ettől a pillanattól kezdve aztán halálosan megszerették egymást.

Pedig ez nem lett volna szabad. Mert először az apáik

Digitized by Google

halálosan gyűlölték egymást, s a szülői consensust ekként nem remélhették; másodszor vérboszu volt a két család között, mely arra kötelezte őket, hogy egymásnak a családjába a halált vigyék be, ne az életet; harmadszor az ifjunak apai fogadalom következtében (épúgy mint II. Endre királynak) kötelessége leendett a keresztes vitézek közé állani és elmenni Palestinába, ott magát sánta-bénává veretni; a leány ellenben már el volt jegyezve egy feketehegyi knézzel, a ki a jegykendőt is elküldte a számára; és negyedszer: a mi legfőbb impedimentum, az ifju Boboli keresztapja lett a Zsupán leányának, s hogy a keresztapa feleségül vegye a keresztleányát, ez a legégbekiáltóbb patarénusság!

De azért mégis megtették.

Egy napon a fiatal Boboli összeszedte a czimboráit, a fegyvereseit, lesbe állt a völgyben, a melyen keresztül kellett a veliki Knéznek a nászmenetével átvonulni, azt megtámadta, egynehány czernagorczának beverték a fejét, a vőlegénynek eltörték a lábát, az megsántult, a menyasszonyt pedig nyergébe kapta a fiatal lovag s elvágtatott vele a legközelebb útban talált zárdáig; volt ott elég, ott minden törvényes czeremonia nélkül összeeskette magát a leánynyal, s azzal menekült vele egy sziklapart szakadékai között rejtve tartott kalózhajóra, s aztán neki a tengernek!

Az volt a szándéka, hogy átvitorlázik Velenczébe s ott beáll az ellenséges köztársaság szolgálatába.

Ámde a boszuálló nemezis hamar utolérte, mert az apja, megtudva e hallatlan gonosztettét a fiának, rögtön utána indítá a legnagyobb vitorlás brigantinéját, a fiatal párt utolérték a tengeren, visszahozták; a házasságukat természetesen semmisnek nyilvánították, a leányt beadták a három tüzes szentek kolostorába, a míg az ördögöt ki nem üzik belőle, ott marad; az ifju lovagot pedig a bazilita barátok közé dugták. Ezek pedig oda parancsolták őt a cadmæi sziklák öblébe, a remete-oduban tölteni a vezek-

Digitized by Google

lés éveit. Ez a völgy egy természet alkotta börtön, a melyből nincs kijárás se szárazon, se tengeren. Kivéve a warángok útjain. De hát ki tudja azokat követni.

Ez volt a két fiatal szerelmes története.

Most aztán csak a patkánytól izenhetnek egymásnak szerelmi epedéseket.

Frater Aktæon a kőkereszt mohlepte talapján ülve bámult a messzeségbe. A sima tenger összefolyt a sima éggel, úgy, hogy a láthatár egészen eltünt, egy vitorla nem látszott se távol, se közel, még a sirályok sem repkedtek a viz felett. Egyike volt azoknak a csodálatos pillanatoknak, a mikor az örökké éber tenger alszik.

A forrás magaslatáról végig lehetett látni szemközt a sík tenger elszórt apróbb szigetein, s két oldalt, délnek és északnak a partvidéken a gravosai kikötőig és Raguza bástyaövezte toronyhalmazáig.

Még akkor városok álltak ott, az erdőkből kimagasló tetőkkel, a hol most már se ház, se erdő: az olajgazdag Ortopula, a karcsu tornyú Argyruntum, a nyomtalanul eltünt Blandona, a mit a régészek hiába keresnek, Delminion, a mi Dalmatiának a nevét adta s a liburnok Arauzája, még akkor megannyi büszke nép tanyája; maguk a szigetek megrakva kéjlakokkal; némelyik olyan kicsiny, hogy csak egy pásztorkunyhó fér el rajta; de az is tele virágos fákkal, a még kisebbeken már csak zuzmó zöldül, s aztán egy csoport apró szikla, elszórva szerteszélylyel, a minek a háta egészen kopár. S a szélcsendes tenger tükrében minden város, palota, kunyhó, kopár szirt kettős alakban tünik elő, beburkolva kékes átlátszó páraködbe.

A szerzetes végig bámult a hallgató nagy világon. Azután felvett egy kavicsot a kezébe s azt nézte merően.

S a széles nagy világ, és a között a kavics között volt valami eszmeközösség.

Frater Aktæonnak eszébe jutott Plinius mondája, hogy van a dalmát partok sziklái közt egy mély barlang, a melybe ha egy kavicsot belehajítanak, olyan forgószél

Digitized by Google

támad elő a mélyéből, a legnagyobb szélcsend idején is, mely a viharral egyenlő. E barlang neve Senta. Így irja Plinius. S a tiszteletreméltó tudós Hermolaus Barbarus, aquilejai patriarcha bizonyítja, hogy ez a barlang csakugyan létezik, Dioklea mellett van. Satának nevezik. Frater Aktæon jobban tudja mind a kettőnél, hogy hol van ez a barlang. Azon gondolkozik, hogy bele hajítsa-e azt a kavicsot?

Az égboltozat színe mind jobban összekeveredik a tengerével, a szigetek, a scogliok elvesztik a szineiket, s egyforma kék árnyképek gyanánt szakgatják meg az átlátszó homályt, a nap maga mint egy sugártalan tányér tünik fel az égen.

Egyszerre egy óriási nagy hajó jelenik meg a víztükör felett; olyan rémséges nagy tömeg, a minőt tenger nem hordott soha. Talán csak a rémképe egy hajónak. De kivehetők minden árboczai, mind a három; a vitorlák duzzadtak, maga a rafálvitorla hegyesen kinyuló rudján, domboruan feszül előre. A hajó északtól délfelé siet.

Nehány pillanat mulva egy másik hajó tünik fel, az elsőnek az árnyképe, épen annak a hegyében, de fenekével fölfelé s az árboczaival lefelé fordulva, úgy hogy a két hajóárbocz hegyei egymást érintik. Mind a ketten egyesülten tartanak délfelé.

S a hol a két fantomnak az árboczai találkoznak, abba a vonalba esik a nap sugártalan gömbje.

Mikor a kettős hajóárnyék eléri a napot, egyszerre mind a kettőnek a fenekén, alul és fölül még egy napkisértet támad, három sápatag, beteg nap az égen.

Ezt a mirákulumot az egész dalmata parton és a görög tengermelléken mindenütt látták és bámulták és az égi jelenségből nagy schismaticus szakadást, ellenpápák támadását jósolták a csillagtudósok. Frater Aktæon elrejté a kavicsot a csuklyája fenekére.

Digitized by Google

«*Disputa.*»

Kritikus. Az astrologusokat hagyom uralkodni a maguk csillagai között; a kettős és hármas napokat sem kifogásolom, ámbár megvallom, hogy szeretném én már egyszer egy ilyen kettős napnak legalább a photographiáját látni. Hanem egy dologról szeretném magamat felvilágosíttatni. Vajjon volt valami elfogadható oka ennek a Frater Aktæonnak, hogy az egyik fejezetben Canavelli Zenonak neveztesse magát, a másikban pedig a Boboli patricius család ivadékának iratkozzék be? vagy épen csak hogy valami emberi dolog történt a szerzővel: «lapsus memoriæ», elfelejtette egyik hétről a másikra, hogy kinek hivták a regénye hősét?

Szerző. Ennek igen egyszerű magyarázata van. Zeno egyike volt Raguza híres versiróinak, s az irói neve, a min kortársai ismerték, volt Canavelli; verseket is tudnék tőle idézni, ha a latinosságommal akarnék pompázni. Hogy a költők családi neveiket nem használták, ennek az okát fel lehet találni az aristocraticus előitéletekben, s a minden korszak versiróinak exlex állásában. Hasonló példákat minden nemzetnél találunk. Az angoloknál Boz, a franczióknál George Sand, a németeknél Anastasius Grün, a magyaroknál Szigligeti. Így volt Boboli egyúttal Canavelli is, ezentúl azonban megmarad Frater Aktæonnak.

Kritikus. Tudtam, hogy még neki fog feljebb állni! Már most tehát azt kérdezem, hogy miféle subát, vagy micsodát tetszett ráadni a római pápára, a mire a kakasok és oroszlánok voltak kihimezve. Pápát már csakugyan láttam, még pedig Pio Nonot, mikor 1848-ban osztotta az áldást husvét napján a szent Péter temploma előtt teljes ornátusában. De ilyen czifra szürt nem láttam ő szentségén.

Szerző. Tetszett volna csak hétszáz esztendővel hamarább odamenni, akkor megláthatta volna. Az egyházi viseletnek is változó volt a divatja. Abban az időben még a hármas tiarát sem viselte a pápa. Ellenben azt a szép pa-

Digitized by Google

lástot, mely a waráng Dávid királynak annyira imponált, meg lehet találni Spallart minden népek és korszakok jelmezeinek gyűjteményében; jelképezvén az oroszlán a legfőbb erőt és hatalmat, a kakas pedig szent Péter ébresztőjét, míg ellenben a többi főpapok épen olyan koczkákra osztott palástokon a galamb és bárány himzett alakjait viselték: a szelidség és engedelmesség jelvényeit. Most már mind a kettő kiment a divatból. Hogy miért? azt fürkészszék a historikusok.

Kritikus. No ez hát jó volt a főpapoknak, de ugyan mire lehetett jó a jámbor warángoknak az a rézöv, a mibe őket szerző kegyelmesen felöltözteti? (mint czigány a fiát egy nyakravalóval.) Hiszen ez a rézöv, meg az a körül lecsüggő pityke, sodrony, láncz, fibula, mikor hideg volt, még hidegebbet tartott, ha pedig forró nap sütött, mint a téglázóvas, olyan jól eshetett az ember meztelen bőrének.

Szerző. Ennek a rézövnek pedig nagy oka volt arra, hogy a warángok viseljék. Biz az nem pótolná nálunk mai napság a flanel alsó inget, de hát azok másforma vívású emberek voltak. A waráng férfi mindegyik választott magának egy «ját»-ot, a kivel a hadjáratokban elválhatlan volt; a dereglyén egymás mellett eveztek, a csatában egymás mellett harczoltak. A viadal alatt a két ját ezeknél a rézöveknél és a róluk lecsüggő lánczoknál fogva egymáshoz csatolta magát, ha az egyik elesett, a társa nem hagyhatta ott, meg kellett a bajtársát mentenie, holttestét magával vinni a harczmezőről, vagy neki is ott kellett a társával együtt elesni. Ennek a hőslelkű fogadásnak a jelképe és biztosítéka volt az a bronzöv, függő lánczaival együtt.

Kritikus. S létezik valahol a világon ilyen tiszteletreméltó bronzkrinolin, szemmel látható mivoltában?

Szerző. Egy teljesen összeállítottat lehet látni a kolozsvári országos museumban.

Kritikus. Fiat piscis! Tehát lássuk, mire tanítanak bennünket még a warángok?

Digitized by Google

A WARÁNGOK OTTHONA.

«Hazának» nem lehet azt nevezni, mert ezt a fogalmat a warángok nem ismerték. Másfél század óta kóborolnak alá s fel a világban, sehol sem települve meg állandóul, mintha Ahasvér átkát örökölték volna. A skandináv partok épen úgy ismerik a warángok hírnevét, mint a Volga pusztái; a nagy Duna a Vaskapun alul nem volt nekik gát, a hatalmas bolgár nemzet nem tarthatta fel aczélrohamukat, a Bosporus tengerszorosát átlépni nem volt nekik lehetetlenség, Kis-Ázsia akkor is a világ paradicsomkertje volt, elfoglalták; ott sem maradtak meg, tovább űzte őket a harczvágy, nem volt nekik elég a szárazföld, tengerre szálltak, bejárták az afrikai partokat, rémei voltak a szigeteknek, a hiberniai, az itáliai kikötőknek, és seholsem maradtak otthon, seholsem hagytak hátra egy felépített várat, mely emléküket megtartotta volna. Hanem megjelöltek minden országot, a hol egykor otthonuk volt, csatában elesett hőseik sírjaival. Azok a bronzkardok, karpereczek, üveggyöngyök, a mik mázatlan edényekkel együtt a sírleletekből napfényre kerülnek, a világ minden részében ugyanegy kéz munkájára mutatnak. Úgy látszik, mintha lett volna egy nagy nemzet, mely egész Európát lakta egykor. Nem lakta, csak meglakta; végig tanyázott rajta.

Mindenkinek feltünik, hogy ezeknek a talált rézkardoknak a markolatja olyan kicsiny. Egy mai korbeli férfiököl nem szorul bele, egy ujja lemarad róla. Mintha asszonykéz számára lettek volna alkotva.

Mikor aztán három világrész országait ilyen szépen behintették bronzfegyveres halottaikkal, úgy elfogytak, hogy utoljára a sok aczélba öltözött harczos nép beszorította őket ide, ebbe az utolsó otthonukba, a hol azután nehéz volt erőhatalommal legyőzni a hős nép maradvá-

Digitized by Google

nyát, de annak is nehéz volt a czivilizált világot nyugtalanítani. Körülöttük csupa hegylakó harczias népek, a fekete chrobátok, a bosnyákok, a czernagorczok, albanok; a partokon hatalmas hadtartó városok, Raguza, Zára, a tengeren Velencze, Genua hajóhadaikkal, melyek tízezreit a keresztes vitézeknek hordták a szentföldre. Hanem azért a warángok mégis tudtak maguknak utat nyitni a világba, s ha behajtották a maguk adóját, mint tisztességes munkás emberek az aratás után, szépen hazamentek az otthonukba s nagyot pihentek.

Ha hazának nem, talán «tanyának» lehet nevezni a warángok tartományát.

Ha kétezer volt a harczos férfi, akkor lehetett az egész népszám, asszonyt, aggot, gyermeket és rabszolgát összeszámítva harminczezer. Több nem is élhetett volna itt meg.

A tenger felől magas meredek sziklafalak zárták el a tanyát, a miken áthágni őrültséggel határos merészség kellett, a bérczszakadékok mélyen bevágtak a hegyek közé, természetes határokat támasztva ellenséges szomszédok között. Ezeken belül terült az őserdő, óriási tölgy és bükkfáival, menedéke a rőt és fekete vadnak, a medvének és hiuznak, s a hogy irják, a vadtuloknak, mely itt a vadászható állatok közé tartozott. Az erdő mint egy hatalmas bunda takarja a hegyek vértjét, egész a vállái; csak ott a hegytetőn szakasztja félbe egy merészen kiemelkedő sziklatorony, mintha feje volna az óriásnak, s azon is bozontos üstök gyanánt borul körül a henye krumpuczfenyő.

A ki e szikla homlokára felhág, az egész waráng tanyát beláthatja róla.

A sötétzöld erdőpalástot észak felé hosszú fensík szakítja meg, melyen egy barátságos ér kanyarog végig, mely a hegyoldalból jő, zuhatagokat képezve alá. Ez ér mentében vannak sorba épitve a warángok házai (faépület mind) és azután a többi ház négyszöget képezve sorakozik a

Digitized by Google

homloksorhoz, s az egész körül van véve erős tölgyczölöpzettel. Ez a város. A négyszög közepén látszik valami megkezdett kőépület falazata; cyclopi építmény. Az új vallás Istenének kezdtek el ott templomot felrakni, hatalmas gránitsziklákból, kereszt alakra, jól ügyelve, hogy az oltárhelyet keletnek fordítsák. Itt van a mezei gazdasága a warángoknak, takarmánykazlakban. Gabonát ők nem termesztenek, a magfélét egye meg az állat, mikor hús és szalonna lesz belőle, akkor való az az embernek.

A mint a fensík alább hanyatlik, elzárja azt a sziklafal. Ha mészkő volna, a patak rég keresztül ásta volna magát rajta, így ott reked, s támaszt maga körül egy mohos ingoványt, melynek rőt hangafabokros csincséi között a bozontos üstökű waráng lovak legelésznek, a miket rabszolgák őriznek lóháton. Ezeknek a kunyhói levert czölöpökre vannak elhelyezve a süppedő ingoványban. Itt mocsárláznak kell uralkodni, a kunyhó csak nyavalyásnak való.

Hihetőleg ez a fenső mocsár táplálja a fensik aljában látható smaragdszin tengerszemet, mely a warángok liburnáit rejti, mikor pihenőben vannak.

Kelet felé a waráng nép lakta erdőség összefoly a mossori Knéz tartományának erdejével, melynek sűrűjéből csak azok a kúpalakú dombok fehérlenek elő, miket a bányamívelő rabnép hordott össze századok óta az aranybánya törmelékeiből. Ez most a gazdag Twartimir (a szép Milenka apja) tulajdonában van; kinek fellegvárából a legfelső torony kifehérlik az erdők közül.

Dél felé elválasztja a waráng tanyát ama meredek sziklarepedés, mely a három tüzes szentek kolostorát takarja, de a fal párkányáról láthatni a kolostort, kelet felé nyitott ablakaival, a sziklába vágott katakomba egyetlen nyilásával, rövid tornyával, melyből a harangszót a waráng vadászok füléig elhordja a szél, még talán az apáczák ájtatos karénekének accordjait is, s tán még egyebet is.

Digitized by Google

Az északi hegyháton túl pedig van a «gerli».

Még a gerli is a warángoké.

Hogy mi ez? Azt nem lehet leirni. Azért nem lehet leirni, mert nem lehet meglátni.

A mint a hegyoldal észak felé fordul, elkezd hirtelen csapinósan haránt hanyatlani, úgy, hogy a vadásznak, ki itt vadat kerget, egyik fától a másikba kapaszkodva lehet csak aláfelé bandukolni, s a vadat nem kapja meg soha. Az őserdő fái mentül alább, annál csenevészebbé törpülnek, egész ellenkezőleg a szokott hegyi erdőséggel; utoljára már csak silány krumpuczfenyő, boróka, kökény takarja a hegyoldalt, mely egyre meredekebb hajlásba hanyatlik, végre csak a nyomorult áfonya csenevész a sikamlós fenyéren s azon alul szédítő mélységbe hajlik alá a sziklameredély; az átelleni hegyoldalak köröskörül meztelen sziklamezőkkel veszik a mélységet körül, melynek feneke soha napvilágtól fel nem vert homályban enyész el. — Ez a «gerli».

A vakmerő, ki idáig lekúszott, ugyancsak könyörög a védszentjéhez, hogy segítse vissza, s hasmánt kapaszkodik ki a veszedelmes örvény torkából.

Ez a gerli itt a «népek sírja».

Itt vannak eltemetve, ki tudja hányan? ki tudja mióta, ki tudja a neveit valamennyinek?

Plinius tizennyolcz nemzetet számlál fel, a kik itt találták fel temetőjüket.

Ide taszították le a hatalmas Antariátokat a gallusok, miután előbb megmérgezték őket borral.

Ide lett leseperve a fél Európát rettegésben tartott Liburnok nemzetmaradványa.

Ide ugratták le az avarok a pogány vinidi népfajt, azután magukat az avarokat, kik ide menekültek, a világ minden szláv, gall és teuton hadai.

Minden népmaradvány, a mely előbb az egész világgal hadat folytatott s aztán ide menekült a természet alkotta erődbe, a sírját is itt találta meg; ott porladnak mind

Digitized by Google

valamennyien, egymást betakarva, földdé válva, halmokat képezve a «gerli» fenekén, a nappali sötétségben — s várják az utánuk jövendőket.

Ez a «gerli» a warángok otthonának a határa.

«*Disputa.*»

Kritikus. Ez igazán érdekes fölfedezés! Ha a «gerli» fenekén vannak ezerei meg ezerei eltemetve a hajdankor legérdekesebb népeinek, minden fegyverzetükkel, pajzsaikkal, ékszereikkel, még tán bálványaikkal együtt is, akkor vétek a régiségbuvároktól, hogy rögtön ásót, kapát nem ragadnak, és nem sietnek ezen, a historikusokra nézve megbecsülhetetlen ereklyéket napfényre hozni! És a min méltán csodálkozni lehet, hogy a derék morlákok és uskókok megállhatták mind ez ideig, hogy tudva, milyen nagy kincsek vannak a lábaik alatt, maguk nem szálltak le a gerli fenekére azokat felvenni, holott van elég bátorságuk, derekukra akasztott kötélen száz méternyi sziklákon alábocsátkozni sasfiak kiszedése végett a fészkeikből. Hogy hogy lehetett ennyi aranyat otthagyniok érintetlenül?

Szerző. Megkísértették azt több ízben. Épen úgy, kötélen alá bocsátkoztak a Gerli fenekére. Egy sem tért életben vissza. Megfulladva húzták fel őket. A babonás nép azt mondta, hogy megfojtotta őket a «Visticza» tündér, a kinek ott van a lakása. S azóta nem mernek oda leszállni.

Kritikus. De már például Schliemannt, vagy Torma Károlyt csak nem fojtaná meg a Visticza tündér.

Szerző. Az nem, hanem a széngáz. A százezernyi emberi hulla oly tömeg széngázt fejthetett ki a gerli fenekén, hogy abban tüdővel ellátott teremtés meg nem élhet. A szénlég nehéz, légáramlat, szél oda soha le nem hat, még a magasból lenéző is csak egy kék ködöt lát maga előtt, a mi a mélységet eltakarja.

Digitized by Google

Kritikus. És így a tudományos világ örökre meg lesz fosztva attól az élvezettől, hogy tizennyolcz nemzet emlékeit napvilágra hozhassa. Milyen kár!

AZ ŐRPATÁK.

Tudtomra az európai népek között csak a magyarnak van saját kifejezése az «amazonok» fogalmára: «őrpata». Az «őr», tudjuk hogy mit tesz, a «pata» mai nap a lólábnak a legalsó részét jelenti, és így «pars pro toto» világos, hogy lovas őrt jelent az egész.

A hajdankori történetirók sokat mesélnek az amazonokról, azoknak a hősi harczairól, hírneves királynéikről; egy hatalmas, amazonok uralta országról Dalmátiában is tesznek említést.

Az amazonok regéje még a tengeri szüzekénél is nehezebb elhitelű. Hogyan tenyészhetett tovább a faj ott, a hol csupa nő van, férfi nincs? A világfentartó istenerő, a szerelem nélkül lehet-e a nemzetéletnek folytatása? Az is képtelenség, hogy a testi erő a nőknél fejlődött volna ki, s a férfiaknál maradt volna annyira hátra, hogy az utóbbiaknak kellett türniök alsóbbrendűségüket; de az még nagyobb képtelenség, hogy az amazonok a szomszéd népek férfiaival kötöttek volna ideiglenes házasságot, ez megy kicsinyben, de egész tömegben!

Az amazon uralkodás regéjének csak az a helyzet lehet a megoldása, a mit a waráng népnél látunk. Egy egész nemzet, melynek tagjai közt nincs se pásztor, se iparos, se földmíves, se heverő úr, mely a beteget, véznát már sarju korában kigyomlálja a soraiból, melynek minden férfia csak úgy duzzad a harczvágytól, a barangösztöntól, meg-megindul majd egy bárd regéitől fellelkesülve álomlátta aranyországot keresni, majd meg oda adja a vitézségét bérbe kincses despoták czifra öltözetű, fényes igétű követeinek hivogatására s akkor fölkerekedik az

Digitized by Google

egész fegyverfogható legénység, a tizenhárom esztendőstől a hatvan évesig s megindul a tündérszarvas, a vezércsillag, meg a turul madár után, vagy hajóra ül, s megy a csillagjárás után, aztán évek mulnak, s hír sem jön vissza felőlük.

Az otthonban nem marad más, mint az aggok, gyermekek, a nyájakat őrző s a dolgozó rabszolgák, azután meg az asszonynép. Az otthont, a tűzhelyt, a gyermeknépet, aztán meg a nyájakat és a bálványok berkeit védelmezni kell. Ez a teher az asszonykarra marad. S ez a kar, ha nem bir is olyan izmokkal, mint a férfié, de a hozzávaló fegyvert kezelni elég ügyes. Az asszonykézben félelmessé válik a nyíl, a hajító kelevéz. Szemeik élesek, célozni jól tudnak, testük hajlékony, futtában visszafordulva is tudnak nyilazni. S aztán a mi erőben hiányzik náluk, azt kipótolja a szenvedély, az indulat. A nő, ha verekedésbe kezd, abba nem hagyja, mig mozdulni képes. Tanubizonyságai e vad, szenvedélyes harczi modornak azok a kurta fogantyus bronzkardok. Ezeket férfi nem viselte, ezek asszonykéz fegyverei. Támadó harczban vágásra nem valók, csak a védelmi kétségbeesett küzdelemben van jelentőségük, a mikor már a küzdők forró lehelete egymás arczát éri, olyankor marokra fogva e kurta kétélű kard, úgy, hogy a hüvelyk a markolat végére feszüljön, meg újra kezdi a már vesztett harczot; a ki ezt kezébe vette, azt élve el nem fogták, harczolt csak azért, hogy öljön és meghaljon; ez volt a karma, a foga a nőstény oroszlánnak, a hime csak szekerczével, buzogánynyal vagy lándzsával harczolt, az volt a férfinak való fegyver.

Lóháton is csak az őrpaták harczoltak, a waráng férfi megvetette azt a harczi modort, a hol az ember egy állattal toldja ki magát, hogy egész hős lehessen.

Évekig tarthatott az egyedüllétük a távol országokban harczoló férfiak asszonyainak. Az alatt az otthont rendben is kellett tartani, határaikon betörő ellenséget gyak-

Digitized by Google

ran visszaverni, lázadozó rabszolgahadat féken tartani, a mellett a serdülő gyermeket fegyverforgatásra tanítani, az isteneknek áldozni, s vadakat irtani. Rajtuk állt a kormányzat és honvédelem. Így támadhatott az amazonok országáról való fogalom.

Hanem azután ha egyszer viszatért a hosszú harczokból a férfiak hada! Hogy lett egyszerre vége minden vitézségnek és uralkodásnak! Hogy rátalált az asszonynép a maga legdiadalmasabb fegyverére, a szerelemre. Volt ott ölelkezés!

Dávid király maga futott legelől, hogy hitvestársát, a hős lelkű Teuta királynét keblére szoríthassa. Holmi gyönge női teremtés nem is állta volna ki ez ölelés erőhatalmát, de Teuta méltó társa volt a maga királyának, csupa ideg és izom, hatalmas vállakkal és széles csípőkkel, büszke fejéről egész térdhajlásig omlik alá holló fekete haja. A hős asszonyok mind hosszan leeresztett hajat viselnek. Ez a csatában gátolja a megfutamodást, s mikor lovaikon előre vágtatnak, úgy repül utánuk, mint lobogó zászló.

Pompás szöveteket viselnek mind a waráng asszonyok, aranynyal áttört, selyemmel himzett, csigavérrel festett drága kelméket, miket a férfiak vérrel vásároltak. Csakhogy még ők nem ismerik a kelmekiszabás és varrás magas tudományát, a felvett szövetek szálait arany- és bronzkapcsok tartják összefoglalva, derékban érczövvel, a melyről a kurta kard alá csüng, a karok és lábszárak szabadon mozognak, a nyakat pénzfüzérek fogják körül, a keblet összetekert nagy fibula takarja, karperecznagyságú ezüst-, arany- és bronzfüggőiket a fülkagylóra akasztva viselik, ezekre körtealakú fityegő van akasztva, a mit vékony sodrony tart a pereczhez kötve, hogy ne lógjon futás közben. Ezek a függők a férj szerelmének bizonyítékai, a jegyajándék. Ezeket még a halottak is magukkal viszik a sírba. Kiegészíti a warángnők viseletét a vállukon keresztül vetett tegez. Teuta királyné

Digitized by Google

kézijja két roppant ökörszarvból készült; kar legyen, a mi annak a feszítő húrját meg birja húzni.

S ha az asszonyok ölelése édes, hát még a gyermekeké.

Némelyik még ölbeli baba volt, a mikor itt hagyták, s ma már az anyja előtt fut s az apjára ráismer.

Hát ez a délczeg siheder itt, a ki Teuta királyné szoknyájába fogózik. A kis óriás! Csak tizenkét éves még, s már olyan magas, mint az anyja. De azért még a szoknyájába fogózik, olyan anyás.

— Vajkom! kiált az atyja. Vagy mit mondok? Hisz már megkereszteltek. Salamonom! Ej de nagyot nőttél. Hát lőttél-e már bölényt?

— Lőni nem lőttem, de leszurtam kelevézzel.

— Esztendőre már velünk jösz ficzkó! Fel leszesz avatva.

— Ejh, még korán lesz. Veté ellen az anyja, még csak tizenkét virágos.

— Hát a kilencz holdtölte!

A fiú pedig tánczol örömében, s úgy a nyakába csimpajkodik az apjának, hogy ha az maga is ember nem volna a talpán, leráncana a földre.

Az általános nagy ölelkezés zsivaja elmultán, mikor minden férfi a párjára akadt, némelyik a legkisebbik fiát fölvette a vállára, úgy lovagoltatta, rákerült a sor a zsákmányra.

Idáig elhozták maguk a warángok, innen most már a városig, a hol szét lesz osztva, vigyék odább a rabszolgák. Van azokból minden fajta. A hadi foglyokból a warángok kiválogatták mindenütt a javát, a munkaerőset, a leányaikból a tetszetősebbeket, a többit megáldozták bálványaiknak, ezeket pedig magukkal hurczolták, dolgozónak, teherhordónak, nyájőrzőnek. Van köztük sarmata, dák, tatár, bessenyő. Egymás nyelvét meg nem értő. Így nem esküdhetnek az uraik ellen össze. Ezek nem járnak meztelen, vadbőröket, maguk szőtte daróczot viselnek öltö-

Digitized by Google

zetül. Csak az uralkodó fajnak van nemesi előjoga dicsekedni férfiasságával, a pór takarja be magát!

Vannak olyan rabszolgák, a kik kürtök és tülkök fuvásában ügyesek, ezeket előre bocsátják a város felé, riadót fuvatva, s aztán megindul az egymásra talált nemzet, dicsekedve, ujjongva, tombolva.

Hanem a tovavonuló diadalmenet után hátramarad egy szomorú csoport, valami hatvan asszony, még több gyermek, a kik eleinte szétszórva ödöngnek, majd a nagy sereg elvonulása után egymáshoz húzódnak, egy tömeggé válnak.

Ezeknek a férjeik nem jöttek vissza a diadalmas hadi kalandozásból.

Katonadolog! Ha kétezer ember tengerre száll, hadat viselni, biz annak egy része nem száll ki újból az elhagyott partra, nem látja meg a feleségét, a kis gyermekeit.

Ezeknek a neve most már özvegy asszony és árva.

Ha a férjeiket nem találták meg, de összekerültek azoknak a fegyvertársaival, a kik velük egymáshoz lánczolva küzdtek a viaskodásban. Azoktól megtudták, milyen vitézül harczolva esett el a bajtárs, s hogy ellenség kezében nem maradt.

Máskor, a hogy még a régi bálványok fennálltak, az volt ám a szokás, hogy a hazatérő fegyvertárs vigasztalást hozott a hű czimbora elmaradt kedveseinek. Annak az özvegyét hazavitte a gyermekeivel együtt magához, s lett egy asszonynyal több a háznál, s egy csoport gyermekkel több lármázott az udvaron. Megférték azok egymással, meg is éltek szépen. Ezért mind ekkorig az özvegy és árva név nem volt ismeretes a warángok előtt. Most már majd hozzá kell szokni.

Tehát hatvan férfival megint kevesebb. Így fogy el a waráng nemzet apródonkint.

Az elhagyott csoport hátramaradt, a míg az ujjongó népséget eltakarta a mély erdő, azután egyszerre elkezdett átkozódni minden asszony, a gyermekek sivalkodtak; sírt,

Digitized by Google

jajgatott a viszhang is, mintha ő volna a legözvegyebb valamennyi között.

A város előtt volt egy nagy szabad tér, vén tölgyfákkal körbe fogva, a nemzetgyűlés szinhelye. Itt szokták rendesen a hazatérő waráng vitézeket a honnmaradt vének üdvözölni, a kiket a nép bölcseinek tartottak, mivelhogy fehér volt a szakálluk.

Dávid király nagyon felháborodott rajta, hogy ezúttal semmi tisztes aggok nem járulnak eléje, a hagyományos tiszteletreméltó díszpalástban, mely állt vad tulok és dámvad bőrből, a melynek az agancsos fejbőre az agg férfi fejére volt huzva. Egy szarvas fejet sem látott, egy bundaviselő férfit sem.

— Hát az én bölcseim hová lettek? kérdezé szigorú tekintettel Teutától.

— Elmentek mind remetéknek.

— Remetéknek? kiálta fel Dávid király, magában megbánva, hogy a «bölcsek» czimét vesztegette rájuk. Hát mi ütött hozzájuk?

— A pátriárka olyan szépen beszélt a lelkükre, hogy megszerették a szent életet, s elbandukoltak szerteszét. Többé össze nem szeded őket, kit barlangoduból, kit meg reves fa bütüjéből.

— No ha a pátriárka mondta nekik, akkor jól tették, szólt belenyugodva Dávid király s azzal helyet foglalt a kőkolonczon a felesége mellett, mely számukra királyi székül szolgált.

Ámde annyival jobban meglepte egy olyan csoport, a minővel még soha sem találkozott a nemzetgyűlésben: egy csapat erőszakos asszony, a mely keresztül tört a fegyveresek során. Ők is fegyveresek voltak, tegezzel, puzdrával, lándzsával ellátva. Mindannyiról rongyokban csüngött alá az öltöny, til-tul takarva tagjaikat, a mikről lefogyott a hús, csak a kemény inak feszülnek a bőr alatt. Az egykor pompás, drága szövet tüske-bokortól czafrangozva lógott le térdeiken, lábaikon nyers bőrből volt a takaró (az első

Digitized by Google

opánka!). Arczaikon az elkényszeredés, a szenvedések torzkifejezése, a kúszált haj csimbókba bogozva, mint a lónak a farka, repkénygúzszsal volt a fejükre felkötve s elől bozontos sörényként lógott szilaj villogású szemeik elé. Vérző seb, karmolás helye az utolsó ecsetvonás az istenség remekén, az asszonyi arczon.

— Miféle némberek ezek? kérdé Dávid elbámulva e zsivajgó csoporton, mely oda törte magát eléje.

— Miféle némberek! kiálta fel egy rikácsoló hang. Talán nem is ismertek ránk többé.

S azzal előre furakodott a többi közül egy magas, csupa csont alak, a kinek a testén alig volt már valami rongy. Mit is takart volna rajta. Rejtegetést kérő női kecs nem volt ott. A fejére egy nagy hiuznak a nyúzott bőre volt húzva, lenyulva a hátára, a jobbjában egy hosszú kelevézt tartott, a baljában a waráng paizst, a mi két egymáshoz háttal összeragasztott félhold alakot mutatott, az arczán ott látszott a hiuz harapásának a nyoma, a melyiknek a bőrét kölcsön kérte — piperének.

— Hát nem ismertek ránk, Dávid király warángjai? Mi vagyunk azok az asszonyok, a kiket ti kitaszítottatok. Ugy-e megszépültünk azóta? Nem kérdtétek akkor, hogy mi lesz belőlünk? Ki tart el, hová bujdosunk? Nagy az erdő, férjetek el benne! Mi szerettük az urainkat, soha nekik nem vétettünk. Mi szerettük a gyermekeinket, soha meg nem vertük. Mért kellett bennünket elkergetni tőlük?

— Azért, mert a Jehova Isten így akarja. Felelt szigoruan Dávid király.

— No hát add vissza nekünk a Tyr istent, a ki előtt mi az urainkkal a kakast megáldoztuk újhold estéjén. Addig mi boldogok voltunk, volt tanyánk, tűzhelyünk, tele éléstárunk, kevély öltözetünk, s a mi több mind annál, volt szerető urunk, a ki jó szót adott, szép kis gyermekeink, kiket ölben hordtunk; most pedig kinn lakunk az erdőn, mint a farkas, a medve, s dideregve bujunk a ziva-

Digitized by Google

tar elől a tüskés cziherbe. Nézd a szép köntöseinket, a miket utoljára hoztak az uraink kedves ajándékul! Nincs már rajtunk szépség, a mit takargasson, ha csak a sebeket nem. Vadállatok húsa eledelünk, medve, hiuz karma, a ki megczirógat, s van kit dédelgetnünk, a vadmacska kölykét!

A királynak elfacsarodott a szíve erre a beszédre. Félre fordítá az arczát, hogy ne lássa a nyomorult teremtéseket. De a merre fordítá a tekintetét, ott még szomorúbbat látott. Az új özvegyasszonyok csoportja tódúlt eléje, árva gyermekeiket hurczolva, czepelve karján, kéznél fogva.

— Héj Dávid király! Felelj meg! Ne hallgass! Mi lesz a szegény asszonyokból, a kiknek az urai nem tértek vissza? Ki fogad fel minket? Ha fegyvertársaknak nem szabad?

Nagyott kaczagott erre az elüzött asszonyok vezére.

— Hahaha! Mi lesz belőletek? Az, a mi mink vagyunk. Rongyos vadijesztő! Majd megfésüli a szép hajatokat a tüske. Majd elkéri a rózsát az arczotokról a deli legény, az inség. Majd lesztek olyan szépek, mint mi vagyunk.

Teuta királyné odadörmögött a király fülébe.

— Engedd meg a síró asszonyoknak, hogy hadd maradjanak a férjeik fegyvertársainál, régi szokás szerint.

Azok mind oda borultak eléje s a lábait csókolták.

— Nem tehetem. Tiltva van, mondá Dávid király. Az ősi szokás pogány szokás volt. El kell hagynunk. Isten parancsolja. Nekünk még nagy fájást okoz ez, a fiaink már nem fogják érezni. Nekem is fájt, hogy az én kedvesemet, a szivem egyik felét el kellett magamtól szakítanom. Én is szerettem az én Bravallámat. Szép volt és jó. Engedelmes, szelíd. A Teuta feleségem megmondhatja, milyen jó volt. Soha össze nem pereltek. Olyan volt neki, mint egy édes testvér. Ő siratta meg, nekem nem volt szabad. Én csak választottam. El kellett őt küldenem. A földön nincs olyan kincs, a miért megtettem volna, de

Digitized by Google

a mennybeli üdvösség azt kivánja, és azért megtettem. A kik szenvednek itt a földön, boldogok lesznek az égben. Ezt mondta a patriarka. S nyugodjunk meg benne.

Nagyot csapott a pajzsára a lándzsájával ennél a szónál az asszonyok vezére, s mint a sas, úgy rikácsolt fel utána.

— Könnyű neked Dávid király. A te Bravalládat elvitték a fekete szüzek palotájába, ott is királynénak tartják, tejben mézben fürösztgetik, selyembe, patyolatba takargatják, mandulával, aszuszőllővel hizlalják. Ő ottan is boldog!

Felszökött erre a szóra Dávid király s bőszült haraggal kiálta.

— Az én Bravallám boldog! És királyné! Az bizony rabnő a legmélyebb sziklabörtönben, a hol kigyók, maró férgek laknak, lánczait ott rázza, saját testét tépi, mert nem akarja azt mondani, hogy engem nem szeret többé.

Erre a keserves panaszhangon mondott szavára a hősnek elcsendesült minden lélek. Az ő szenvedése valamenynyinél nagyobb.

— Honnan tudod te ezt? kérdé Teuta királyné.

— A szerzetes a forrás melletti keresztnél hozta nekem e hírt.

Teuta hitetlenül rázta a fejét.

Erre a szülei háta mögött álló fiu kiálta közbe hévvel.

— Igaz! Én is tudom azt! Mikor vadászni járok vadkanra, gyakran eljutok a mély sziklavölgyig, a honnan a kolostorra látni. Hallom, hogy valami waráng dalt énekelnek odaát. Ez az én kisebbik anyám hangja. Jól ismerem én azt. Nékem dalolt, mikor kicsiny voltam. De nagyon szeretett, mint az édes anyám. Ő mosdatott, ő fésülgetett, soha sem szidott, soha sem tépett meg. Most már tudom, honnan jön a dal? Onnan a sziklaoduból a várfal alatt. De én a kisebbik anyámat ott nem hagyom, majd kiszabadítom!

— A te szavad «hallgass» a gyülekezetben, dorgálá meg a hebehurgya ficzkót Dávid király, mire a Sólyom

Digitized by Google

gyerek befogta a száját, de a vadul forgatott szemei beszéltek a magavivású sihederekhez, s azok is vissza felelgettek rá a szemeikkel. Értik ők már egymást. S a mit a waráng kölykek feltesznek a fejükben, azt semmi tüzes szentek ki nem verik onnan.

Most méltóságteljesen fordult Dávid király a királynéhoz s szigorú hangon kérte tőle számon a látott bajnak az okát.

— Királyné asszonyom. Ezen asszonyok panasza nagyon is nehéz vád az én lelkemen. Mikor én a patriarka kegyes intésére kiadtam a parancsolatot, hogy minden férfi bocsásson el a feleségei közül egyet, ugyanakkor atyailag gondoskodtam róla, hogy ez elválasztott szegény teremtések el ne pusztuljanak. Tanyát rendeltem a számukra, a hol lakhassanak saját házaikban, kettő-három együtt. Külön szakítottam a számukra gulyát, nyájat, kondát, s azoknak az őrzésére elég rabszolgákat, hogy szükséget ne szenvedjenek. Hát hogy jutottak mégis erre a nyomoruságra? Ki kényszerítette őket arra, hogy a vadüldözésből éljenek, mint holmi vad népek, a kik a tengeri szigeteken laknak, miknek nincsen nevük, s a kik a becsületet nem ismerik, nem pedig úgy, a hogy illik a dicsőséges waráng nemzet asszonyaihoz, a kik első asszonyok a széles világon? Mondd meg ezt.

— Megmondom, szólt Teuta királyné. Az történt, hogy a férjeiktől elszakított asszonyok közül többen, a kik még fiatalok és kedvesek voltak, azt mondták egymás közt, hát az új vallás szerint egy férj csak egy feleséget tarthat. Ez nem lesz rossz. De azonban az új vallás szerint a rabszolga is csak olyan Isten teremtése, mint más, ha férfi, férjnek jó! s feleségül álltak a rabszolgákhoz, a kiket te házépítésre és nyájőrzésre rendeltél melléjük. Akkor azonban megijedtek, hogy ha te visszatérsz, majd boszu éri a fejüket, mert waráng nőnek rabszolgához hitvesül állnia nem szabad. Féltükben azután egy napon mind felkerekedtek, s rabszolga férjeikkel együtt átszöktek a mosszori

Digitized by Google

knéz tartományába, de magukkal hajtották a nyájakat és gulyákat is, az itt maradt asszonyoknak semmit sem hagytak hátra.

— S te mit cselekedtél? kérdezé Dávid király Teutától.

— Jó lett volna a bölcseid tanácsával élnem, ha azok mind remeteségre nem adták volna magukat; így azonban csak a magam eszén kellett járnom. Követséget küldtem Tvartimir knézhez. Palpát küldtem el, a legvénebb asszonyt, azzal a hosszú fehér hajjal. Szájába adtam az izenetet a szomszédhoz: «küldd vissza a szökevény rabszolgáinkat az asszonyokkal és az ellopott nyájakkal együtt. Igazságot is adtam a kezébe, a rovásbotot. Magam faragtam bele a mogyoróhajtás háncsába a betüket, a mik elmondták, hogy én Teuta királyné küldöm az én követemet Palpát Tvartimir knézhez.

— És mit válaszolt a knéz?

— Válasz helyett visszaküldött Palpától nekem egy guzsalyszárt s arra volt felkötve Palpának a levágott haja, kenderbáb helyett, a mi jelekben annyit mond, hogy asszonynak hosszú a haja, rövid az esze; ne avatkozzék férfiak dolgába.

— És te eltűrted ezt a nagy csúfságot?

— Bizony nem tűrtem, sőt azonnal lóra ültettem mind az őrpatákat s a guzsalyszárt a levágott hosszú fehér hajjal odaadtam tábori jelnek, ez legyen az őrpaták zászlója ezentul a harczaikban. Nem vártam míg a férfiak hazakerülnek.

— Hát aztán mi történt? Nem birtatok az ellenséggel?

— Az ellenséggel bizony birtunk volna, de nem a jó baráttal. Mikor leszálltunk egész sereggel a mosszori völgybe, ime szemközt jön ránk a főpap egész csapat zarándokkal, énekelő gyermekekkel, a kiknek mind kereszt volt kezükben, nagy selyem lepedőket hoztak rudakon szent képekkel, úgy állták utunkat. Az ősz ember kiterjeszté a karjait, a keresztet a felfeszitett Istennel magasra emelte, s beszélt hozzánk szépen és szeliden. Elmondta, hogy a

Digitized by Google

Jehova Isten tiltja a boszuállást, előtte minden vérontás utálatos, s a ki felebarátját megöli, az pokolra jut. Egyik keresztyénnek a másikat megölni nem szabad. Mivel pedig a mosszori knéz minden jobbágyával együtt megtért az eretnekségből, befogadtatott a hívek számára készített közös akolba, ő is annak a pásztornak a juha, a kié mi vagyunk, annál fogva az a pásztor meg nem engedheti, hogy az ő juhai egymással tusakodjanak, hanem közéjük áll az Isten testével, s elválasztja őket. S azután beszélt hozzánk olyan szépen, hogy az őrpaták mind sírva fakadtak, s a szemeik törülgetése miatt le kellett a kezükből tenniök a kopját és a vértet.

— A biz igaz, mondá megjuhászodva Dávid király. Nekünk most már a Jehova Isten parancsol, s ha a pátriárka azt mondja, hogy egyik keresztyénnek a másik vérét kiontani nem szabad, akkor annak engedelmeskedni kell. A sérelmet azonban meg kell torolni, mert a Jehova tíz parancsolatja nem csak azt mondja, hogy «ne ölj», hanem azt is, hogy «ne lopj» — meg aztán, hogy «ne kivánd a te felebarátodnak se ökrét, se szamarát». A mosszori knéz pedig ugyan elkivánta a mi ökreinket, szamarainkat. Most azonban erről ne határozzunk. Pihenést adok az én népemnek új holdig. Minden ember térjen a maga tűzhelyéhez haza és örvendeztesse meg az otthon levőit. Majd újhold estéjén összejövünk ismét s akkor megmondom, mit kell tennünk. Addig is a szegény elbocsátott asszonyoknak adjatok osztályt a hozott zsákmányból. Becsülettel felruházzátok őket. Juhokat és teheneket adjatok nekik, hogy csendesen éldegélhessenek. Az újhold majd más tanácsot ád. Az özvegyasszonyok pedig házaikban maradjanak, s a kinek fia van az gondoskodjék róla. Most békével szétoszoljatok.

A waráng nép szokva volt az engedelmességhez Minden morgás nélkül megnyugodtak a király szavában, a lázadó asszonyok is megvígasztalódtak.

Csak egy fajta maradt elégedetlen: a suhanczok.

Digitized by Google

Hát ezeknek a fejét még nem érte a keresztvíz, a dalmata vidéken az volt a szokás, hogy tizenhat éves koráig a fiut, leányt nem mártják a vízbe, addig csak nevet kap, valami szentirásbelit, vagy ahhoz hasonlót. A sihedereknek még égett a tűz a sarkukban, nagy mehetnéjük volt a mosszori knéz látogatására, őket még nem kötelezte a tíz parancsolat, mert az csak felnőtt emberek számára adatott ki a Sion hegyén.

Összesúgtak, bugtak, kigyó követ fújtak, de senkinek el nem mondták, hogy mit főztek ki magukban?

A BOR A WARÁNGOKNÁL.

Már a rómaiak idejében is híresek voltak azok a déli hegyoldalak az Illyricumban, a mik ontják azt az erős granátfényű bort, a mai maraszkinót; ez idő tájott egész kereskedést űztek azzal Velenczébe.

Hordóban nem tartják ezt a bort, azt nem ismerik, hanem a sziklába ásnak neki vermet, abba töltögetik, a tetejébe olajat öntenek, az nem engedi megpimpósodni, s onnan iszogatják fel, míg a söprüjére nem jutnak. Ellenben a mit kereskedelmi czikknek szántak, az eladni való bort, kecskebőr tömlőkbe szorítják, a miket igen ügyesen tudnak nyers korában kicserezni, a szőrös felét fordítva befelé. Az ilyen boros tömlőket egész guláknak felhalmozva lehetett látni szent Márton napján a szent Vida piaczán a nagy sasos oszlop alatt, mely e latin mondattal hivogatá a kalmár világot: «Numine sub nostro tutæ requiescite gentes; arbitrii vestri, quidquid habetis erit», a mi azt teszi, hogy «a mi oltalmunk alatt bizvást megpihenhettek népek, a mitek van, kényetek szerint bánhattok vele»; világosabban szólva: «nem fizettek vámot». Márton napján túl azonban már nagy vámot kellett fizetni. Ezért volt a nagy csődülése a boreladóknak az egész partvidéken.

Aztán megesett, hogy egy egészséges bóra a sziklához

Digitized by Google

verte a boros hajókat, a gálya elsülyedt, a hajós nép a tengerbe veszett, hanem a kecskebőr kiúszott a partra. A zivatar után a warángok a Cadmæi sziklák öblében halommal halászták ki a libegő boros tömlőket.

S arra nagy gondjuk volt, hogy egy boros tömlő is kárba ne vesszen.

Pedig ők maguk nem itták a bort.

Épen azért ügyeltek rá, hogy a tömlők el ne tévedjenek.

Valamennyit felhalmozták egy roppant nagy sziklapinczébe, a mibe a király engedelme nélkül nem volt szabad lemenni senki fiának.

Mire használták hát a warángok a bort?

A rabszolgáik megbüntetésére.

Ha a rabszolga engedetlen volt, fellázadt, kötelességét elmulasztá, vagy ha nyavalyás lett, a hideg lelte, didergett, nem tudott dolgozni, akkor előhozatta a király azt a tűzzel párosult italt, inni kellett a rabszolgának, a míg csak tele lett, akkor aztán elbocsátották az egész nép szemeláttára, hadd kaczagjon rajta minden ember, «ni hogy tántorog a nagy hős!» hogy veri magát a földhöz, pedig senki sem vet neki gáncsot, a bölcs népszónok beszél badar ostobaságokat, danol és kecsketánczot jár, a gyerekek csúfolják, s mikor el-elhasal, nagy visítással kaczagnak fölötte. A részeg ember nem ember, hanem állat. Ez volt a legnagyobb büntetés a rabszolgára nézve, a részegség.

A nyavalyás is büntetésből kapta a bort; mert a warángoknál betegnek lenni a legnagyobb bűn volt, azért kellett inni a bort, vagy meggyógyult, vagy belehalt.

A warángok hite és vallása szerint tehát a szőlő nedve kínzó szer volt.

Már ebben a dogmatikus kérdésben a szomszéd bogumilok egészen ellenkező hit alapján álltak. Nekik az élet legfőbb gyönyörüsége volt az, a mit akkor is most is a világ minden nemzetének költői a legsűrűbben megénekeltek és énekelnek: a bor.

Digitized by Google

A WARÁNG FIUK.

Ez a bor volt az ő stratagémájuk.

A mosszori knéz várban lakik, megvívhatatlan sziklavárban, a mit a természet és sok százados emberi munka megerősített, a minek gazdáját maga a bosnya király is minden megszálló seregével megtörni nem tudta, csak alku útján birta békés egyezségre; a warángok pedig nem voltak várvívók; az egész harczmódjuk kizárta a várostromlást. Igen: gyors menetekkel meglepni az ellenséget, nyilt síkon keresztül törni túlnyomó tömegen, tengeren, úszó várakat megrohanni, ez volt az ő gyönyörüségük; de bástyákat töretni katapultákkal, vasfejű kossal nem volt kedvük szerint.

A waráng suhanczok kifőztek egy tervet, a mely mellett az elfoglalhatlan mosszori vár kezükbe kerülhet. Ez volt a furfangjuk: közeledik Márton napja, a mikor a raguzai vásárra karavánokkal jönnek távol Maczedóniából, még távolabb Kis-Ázsiából a kalmárok, árúkkal megrakodva. A szárazföldön ez a főkereskedelmi út a Balkán tartományokon keresztül Byzanczig. Az ilyen vásárt a mosszori knéz nem szokta elmulasztani, hogy a két legény fiával együtt lesbe ne álljon a hegyek között s a karavánokat becsülettel meg ne vámolja. Azok is fegyveres kisérettel járnak ugyan, s elégszer megesik, hogy a bogumilok zsákmány helyett bevert fejekkel kerülnek haza; de azért a hagyományos szokásról nem mondanak le.

Tvartimir knéz nem is azért rabol, mintha rá volna szorulva, hisz övé a híres nagy aranybánya, otthon aranybillikombul iszik maga és valamennyi vazallja. S a lovának még a kengyele is aranyból van, s az ivó-szobájának a földje aranyporral van behintve, a vendég annyit vihet el belőle, a mennyi a két talpára ragad; csak azért rabol, hogy a hatalmát fitogtassa; vadász szenvedély ez, emberekre és kincsekre.

Digitized by Google

Az ilyen kirándulások ideje alatt otthon csak a suhancz fia marad Tvartimirnak, Tirimir. Az is derék verekedő ficzkó; de még hiányzik nála a vigyázó ravaszság. Ezt rá lehet szedni a waráng fiuknak, a kiket már betanított a furfangba a barangoló élet.

Egy waráng suhancz, a kit a sorshuzás útján kiválasztanak a többiek, el fog követni valami csínyt, a miért nyilván a piaczon megkorbácsolják. Az ő dolga kitalálni, hogy mi nagy vétket kövessen el, a mivel e fenyitésre rászolgál. Akkor ilyen verésre paskolt testtel elfut a megbüntetett fiu az erdőre, átoson a szomszédba; bekérezkedik a mosszori várba. Ott elpanaszolja, hogy milyen kegyetlenül bántak vele otthon a warángok, megmutogatja sebhelyes testét s boszut esküszik a saját nemzetsége ellen. A bogumilok hinni fognak neki. Kivált mikor a boszuállás módját is előadja nekik. A warángoknak van egy nagy barlangjuk, tele olyan kincscsel, a mire a bogumilok áhitoznak, boros tömlőkkel. A szökevény rávezeti e rejtett barlangra a knéz suhanczait. Azok prédát ejtenek benne s majd nagy diadalommal viszik fel a mosszori várba a felséges mérget. De hogy nincs-e benne valóságos méreg? arról elébb bizonyosságot szereznek maguknak oly módon, hogy a rablott borral megitatják a várudvarban lévő kecskéket; s mikor aztán látják, hogy azoknak semmi bajuk sem lesz, ellenben baktánczra kerekednek és öklelőznek, akkor aztán ők is hozzá látnak, úrfi és csatlós holtra issza magát; józanul csak a kapura vigyázó öreg marad. Ekkor azután a szökevény fiu jelt ád a lesben heverésző pajtásainak; hosszú zsineget hajit alá a toronyból, arra kötélhágcsót kötnek s azon fölmásznak egyenkint, fogaik közt a kétélü karddal; s mikor a várőrség javában horkol, teremben, udvaron elázva a bortól: akkor előrohannak s leölik valamennyit, egy élőt nem hagynak belőlük. Végre aztán tüzet a várnak, hadd világitsa be szépen a hazatérők előtt a vidéket.

Ilyen haditervet faragtak ki a waráng suhanczok.

Digitized by Google

Mikor ez el lett fogadva, akkor nyilat húztak, hogy ki legyen a megkorbácsolt? valamennyi az szeretett volna lenni.

A nyílhuzás úgy ment, hogy a nyilvesszőre minden ijásznak a neve fel volt vágva, (hogy a ki sebet kap, tudhassa, hogy kinek köszönheti). Valamennyi nyilat egy közös puzdrába tömték, hegyével kifelé, a nyilhegy mind egyforma, s abból egyet kihuzattak egy három esztendős kis leánynyal.

A kihuzott nyíl Solom fiué volt.

Ő neki kellett már most arról gondoskodni, hogy a piaczon megkorbácsoltassa magát. Mert ennek nyilvánosan kellett történni, hogy a mosszorik gyanut ne fogjanak. Így meglátja a nép apraja, nagyja a büntetést, a waráng pásztorok elbeszélik a bogumil pásztoroknak, ezek felviszik a várba a hirt, s akkor aztán a szökevény mindent elhitethet odaát.

Újhold estén, a hogy meg volt mondva, a warángok ismét összegyültek a tölgyfák köröndjében. Itt tartották az országgyüléseket.

A waráng népnek volt alkotmánya.

A király nem osztott parancsot, a nélkül, hogy azt a nemzet helyben hagyja. Arra való volt az országgyülés.

Igaz, hogy némi különbség volt a waráng országgyülés és a mai alkotmányos országok parlamentjei között (eldöntendő maradván, hogy melyiknek az előnyére?).

Dávid királynak nem volt felelős minisztere, a ki a hátát tartsa a mérges ellenzéknek, a mikor az ütlegosztó kedvében van, hanem saját maga adta elő a törvényjavaslatait. Ha azok nagyon jók voltak (és rendesen azok voltak) akkor közfelkiáltással meg lettek szavazva. (Miként hogy a mai nap is meg lenne egyhangulag szavazva még az új adókat kirovó törvény is; de olyan módon, hogy azokat ne mi fizessük, hanem a szomszédaink.) Ha pedig olyan természetű volt a király indítványa, hogy az ellenmondás hozzá fért, akkor joga volt az ellen felszólni

Digitized by Google

a gyülésben résztvevők bármelyikének, férfinak úgy, mint asszonynak. Csupán a suhanczoknak volt hallgatás a dolga, a kik még háboruban nem voltak, és így emberszámba nem mehettek. Az ellenmondás megtevésére a jelenlevők kiválasztottak egyet maguk közül, s az aztán ékesen és röviden előadta a maga ellennézeteit a királynak.

Kritikus. Hát aztán ki döntötte el a vitás kérdést a király és a nemzet között? Az istenek?

Szerző. Igen is: az istenek. A waráng parlamentnek volt egy igen egyszerű apparatusa az ilyen bonyodalmak megoldására. Nem a névszerinti szavazás! Tudjuk, hogy ez milyen tökéletlen institutio. A minoritás mindenkor tyrannozva érzi magát a majoritás által. Sőt néha épen a votum Minervæ dönt. — Ezt a warángok sokkal jobban csinálták. Mikor a királylyal szemben ellenzék támadt: akkor előhoztak egy vadludat, azt a gyülés közepén szabadon bocsátották. Az felrepült a légbe s lúd szokás szerint rögtön elkezdett gágogni. Mikor harmadszor kiáltá «gigágá!» akkor a király is, meg az ellenzéki szónok is fellőttek rá a kézíjjaikból egy nyilvesszőt, s a melyiknek nyila eltalálta a vadludat, annak a véleménye állt meg. Ha mind a két nyil eltalálta, akkor az volt a győztes, a melyik nemesebb részén ment keresztül.

Kritikus. Pyramidális eszme! Ha ezt a szokást a magyar parlamenttel be lehetne vétetni!

Szerző. Megvolt az nálunk is: «Kenéz lő»; — «Vencsel lő».

Azonban folytassuk a történetet.

Az újhold esti országos ülésben Dávid király előadá a maga részéről, hogy értekezett a pátriárkával. A szent főatya megigérte neki, hogy megfelelő elégtetelt fog szerezni a waráng nemzetnek a rajta elkövetett gyalázatért s a kár helyrehozását is nyélbe fogja ütni. Ő maga kész felmenni a mosszori knézhez s apostoli küldetéshez méltón meg fogja azt dorgálni, mint hajdan Sámuel próféta

Digitized by Google

Ákhábot, a miért egy másik keresztyén fejedelmet így megsértett. Rabszolgák, asszonyok és birkák, szaporulataikkal egyetemben visszaszolgáltassanak, s a Teuta királynén és követén elkövetett sérelemért vezeklésül küldjön a mosszori knéz a most épülő waráng templom számára egy szép aranyos és virágos misemondó casulát s ezentúl szent legyen a békesség.

Dávid király ezt a békepræliminaret a maga részéről egészen elfogadható alapnak tartotta, s kérte az egybegyült rendeket, hogy a kellő felhatalmazást szolgáltassák ki a pátriárkának.

A waráng országgyülés mély hallgatással fogadta ezt az indítványt.

Látszott az arczokról, hogy ez senkinek a tetszését sem nyerte meg.

Az ellenkező nézet nyilvánítására pedig nem csekélyebb személy állt elő, mint maga Teuta királyné.

A nőknek mindenha kiváló osztályrészük volt az ékesszólásban. Megfoghatatlan, hogy az ujabbkori parlamentek nélkülözhetik e kitünő képességü alkatrészt.

Teuta királyné apróra szétszedte Dávid király enunciatióit. Kitünő dialektiával forditotta visszafelé annak a hypothesiseit. Ad absurdum dedukálta a következtetéseit, kimutatva a hysteron-proteron téves alkamazását. Kellő helyen alkalmazott pathoszszal, emelkedő klimaxszal fokozta fel a hallgatóság susceptibilitását az egész nemzetre kiterjedő megszégyenités iránt; a szárazabb kedélyek számára concret számitással tüntette ki a nemzetgazdászati nagy hátrányokat, melyek az annectált nyájak visszatartásából erednek; magasabb értelmüeknek bepillantást engedve azokba a veszélyekbe, melyek a szökevények apostasiája és a kivándorlási mánia szitása által a waráng nemzetet fenyegetik, s végezve azon nagy hatású nyilatkozattal, hogy ha a waráng nemzet e rajta elkövetett sérelmet meg nem torolja, ő kész inkább letenni királynéi koronáját és asszonyi főkötőjét s ismét hajadon leánynyá visszaváltozni,

Digitized by Google

mint ily megszégyenítő rendszabályhoz beleegyezését odaadni.

Ezt a beszédet is hasonló mély hallgatással fogádták a warángok.

A két ellentétes nézet között ám döntsön a vadlúd.

Azt, ősi szokás szerint előhozta fonott kosárban a háznagy s letette a ház asztalára, a gyepre.

A mint a vadlúdról leemelték a kast, az megrázta a tollait, s kinyújtotta a nyakát s egy hangos kiáltással felrugta magát a levegőbe, szárnyait kiterjesztve, s aztán repült fel rézsut a magasba.

Dávid király és Teuta királyné kézbekapták tegzeiket s a repülő szárnyast czélba vették. Az még egyszer kiáltott odafenn, hanem a harmadik, szabályszerű kiáltást végzetesen visszatartá; úgy hogy nem lőhettek utána: s a vadlúd már kezdett olyan magasra szállni, a hol a nyíl utol nem érhette.

E perczben egy ideghúr pendülése hangzott el, de nem a király s nem is a királyné keze után; hanem valahonnan a sokaság közül.

A repülő vadlúd egy pillanat mulva bukfenczet vetett a levegőben s kalimpálva hullott alá a magasból, a nélkül, hogy harmadszor gágogott volna.

Az általános elszörnyedés felkiáltása tört ki egyszerre a gyülekezetben. Ki volt az a vakmerő, a ki az ősi alkotmány szentesített szokásából ekként csúfot űzött? Megsértette a királyi felséget és a népfenséget egyszerre.

— Megkorbácsoltassék és számüzessék a gonosztevő, habár a saját édes fiam volna is az! mondá ki az itéletet Dávid király.

És jól találta; mert a mint a lelőtt vadludat előhozták, annak a szivén keresztül lőtt nyil a Solom fiura vallott. Derék lövés volt! Épen a szivén ment keresztül az orákulum-ludnak.

— Hozzátok elő a vakmerőt! kiáltá a király.

Digitized by Google

Nem kellett azt hozni, jött magától; daczosan megállt a király előtt.

— Miért követted el e vakmerőséget?

— Azért, mert nem egyeztem bele a te békekötésedbe.

— Te neked még semmi szavad a gyülekezetben. Még semmi hőstetted nincsen, a mi a férfisorba avat.

— Majd lesz.

— Addig pedig elveszed a vakmerőséged jutalmát: a korbácsot és számkivetést.

Teuta királyné közbevetette magát a fiáért: a korbácsot nem sajnálta tőle, de a legkedvesebb fiát földönfutóvá elüzni fájt a szivének.

Dávid király hajthatatlan volt.

— Ha a király fia volt, a ki az ősi szent szokást megcsúfolta, kétszeresen vétkes. Lakoljon meg érte.

A fiu nevetett.

— Megverhetsz, elűzhetsz! De a mosszori knézzel békességet nem kötsz.

Akkor aztán ott a nép szeme láttára kiállitották a piacz közepére a Solom fiut, a két waráng vitéz szijkorbácsokkal két oldalt vérig verte a hátát; a suhancz pajtásai biztatták: «ne jajdulj! szorítsd össze a fogadat!» Nem is jajgatott az: még ingerkedett ostorozóival, hogy «nem tudtok jobban?»

Mikor aztán a király úgy találta, hogy elég volt, akkor a megkorbácsolt fiura rádobtak egy rabszolga inget, a nyilvesszőit egyenkint ketté tördelték; aztán egy botot adtak a kezébe: a rabszolgák fegyverét; már most mehet világgá. Pajtásainak megtiltották, hogy vele menjenek.

A népség azonban morgott. Mindenki úgy találta, hogy ezuttal az elitéltnek volt igaza, nem birájának.

A számüzött fiu nyomában vércseppek maradtak, azok megmutatták czimboráinak, merre menjenek utána. A vércseppek elvezettek a forrás melletti remetebarlangig, a hol a másik számüzött lakott: Frater Aktæon.

A barát a kőkereszt előtt várt az ifjúra, ki az ördögbaráz-

Digitized by Google

dán ereszkedék alá a hegyoldalon. Mikor az lelkendezve eléje lépett, üdvözölte.

— Isten hozott Dávid király fia: Salamon.

— Te ismersz engem? pedig soha sem láttál, szólt a királyfi elbámulva.

— Mégis ismerlek. Azt is tudom, hogy mit rejt ez a rajtadlevő rabszolgazubbony! Egy megkorbácsolt testet.

Most még nagyobbra mereszté fel szemeit Solom. Az ő jövetelét emberi lény meg nem előzhette.

— Akkor te többet is tudsz. Akkor te azt is meglátod, a mi ezen a megkorbácsolt bőrön belül él, a szándékomat, a kívánságomat.

— Látom, felelt Frater Aktæon. Te én hozzám két kívánságot hoztál. Az egyik a kisebbik anyádnak a kiszabadítása, a másik az édes anyádnak a megboszulása.

— Valóban úgy látsz rajtam keresztül, mint a tóvizében látni az uszkáló férgeket.

— Te utmutatást jöttél tőlem kérni az egyikhez és a másikoz is. Hogy kell kiszabaditani Bravalla királynét, a kit mély sziklabörtönben őriznek, s hogy kell megtorolni Teuta királyné gyalázatát Tvartimir knézen, a ki erős sziklavárában lakik.

— Akkor te csakugyan az Isten cselédje vagy, a kinek megizeni a menydörgéscsináló a patkányoktól, a mi a föld alatt történik, s a héjáktól, a mi a hegyek tetején történik.

— Valóban az vagyok.

— Akkor mondd meg nekem legelőször is, mit mond a te Istened, az új Isten, a kinek az atyám hűséget fogadott, arra, hogy az ellenségeinkkel mit csináljunk. Hogy a régi isteneink mit mondtak, azt tudnám én. Azok a patakmormogásban gyönyörködő, azok a vérrel kifestett istenek. De mit mond az a láthatatlan, a ki maga van az égben és a földön, maga a nappal és az éjszaka ura, maga az életnek és a halálnak ura; mit mond az, hogy mint bánjunk az ellenségeinkkel?

Digitized by Google

Frater Aktæon előhozta a nagy kapcsos könyvet s elolvasta belőle a rettentő mondásokat, a mikkel a haragos Jehova elbocsátja a maga felkentjeit a hitetlenek ellen, a kiknek a szava olyan, mint a szamárordítás, s rájuk parancsol, hogy a Midián népét tőből kipusztítsák; még egy fiu gyermeket is élve ne hagyjanak belőle, de még a keritésükön belül levő barmokat is mind rakásra öljék.

— A bogumilok pedig rosszabbak a Midián népénél. Mert a Midián azért volt pogány, mert sok istent tartott; de a bogumil egyet sem akar tartani: neki egy is sok. Magyarázá Frater Aktæon a királyfinak.

— E szerint az új Isten is örülni fog annak, ha azt kiirtjuk?

— Még egy hajnalkiáltó kakas se maradjon az udvarban élve!

Ez a felhatalmazás megkönnyebbítette a szivét a waráng fejedelemfinak.

— Elébb kezdjétek el, ti ifjak, a mosszori pogányok megbüntetésén, jól tudom, mi a szándékotok? Téged, a megkorbácsolt fiut beküldeni egyedül abba a várba, a hova idegent be nem bocsátottak soha. Azután összeczimboráskodni a bogumilokkal. Elárulni nekik a boros pinczét. Akkor mámorba ejteni az egész várbeli népet, aztán orozva belopózni a várba s vérfürdőt csinálni közöttük. Ismerem a tervet.

— Ki mondta el neked?

— A patkányok és keselyük. Az ármány igen jó. De vigyázva kell előre menni, mert a bogumilok olyan vigyázók, mint az erdei vad; a legkisebb neszre felriadnak. Legelébb is te neked most rögtön ily vérző testtel nem szabad a várukba bemenned. Azt fognák mondani: az első elkeseredésben szöktél át hozzájuk, és majd ha a hátadon a sebek begyógyulnak, elmulik a haragod, ismét visszavágyódol a magad népéhez. Maradj itt. Én ismerem a völgyben azokat a leveleket és gyökereket, a mik a sebeket gyorsan behegesztik. Addig a pásztorok elhordják a

Digitized by Google

hirt a mosszori várig, hogy a fejedelem fiát megostorozták, számüzték. S ha majd napok mulva, mikor már csak a sebhelyeid beszélnek, tévedsz oda hozzájuk, akkor már elhiszik, hogy nem a testi fájdalom, hanem a gyalázat és a boszu vezetett közéjük. — Én megmondom neked a napot, mikor menj. Minden reggel felmegyek penitenciára a kolostoromba, a hol imádkoznom kell az ellenségem testi lelki üdvéért, ott mindig megtudom, hogy hol jár a mosszori knéz? Mert az az én ellenségem. Imádkoznom kell érte, hogy őrizzék meg őt szent Márton és szent Kristóf a legujabb útjában szárazon és tengeren. Mikor Tvartimir knéz a hegyek közé fog utazni, (őrizze meg őt szent Márton) hogy a damaskusi karaván ra lesben álljon; akkor lesz az ideje a te menetelednek a mosszori várba. Olyankor a legerősebb férfiak mind vele mennek: otthon csak a fiatalság marad; azoknak a parancsnoka fiatalabb knézfi. Ennek a gúnyneve «Szlón». Épen olyan lomha nagy tohonya termet, mint azé az ormányos állaté, a melynek a hátára a szaraczénok tornyot tesznek, abból nyilaznak. Ez a Szlón parancsol egy ülő helyéből a várőrségnek; egész nap eszik iszik s este újra kezdi. Legnagyobb ereje abban van, hogy minden embert le tud inni az asztal alá; ő maga győzi vederszámra a bort. Ezzel nagy tusakodásod lesz, mert te neked kell őt leinnod.

— Én pedig soha sem ittam bort.

— Majd megtanítalak rá. Tudomány az. Én rám van bízva a warángok boros pinczéje. Csak én tudom a bejáratát és a nyitját. De még sem vehetem hasznát, mert a warángoknál az ajtó és a lakat egy darabból van. Egy nagy szikla van hengerítve a barlang szájára, a mit egy ember föl nem emelhet. De ketten meggyőzzük. Innen szokta a király kiszolgáltatni a kolostor számára a bort; a mi az urvacsorája szent ünnepélyéhez szükséges. Azért van rám bízva az őrizése. Majd ketten elhengerítjük róla a sziklát, s akkor te begyakorlod magad az ivásba. Én ismerem azokat a mohákat és mézgákat a fákon, a mik a

Digitized by Google

mámort elűzik. Viszont tudok olyan gombákat, a mik a borba téve az álom kábulatát gyorsan előidézik. Megtanítalak rá, minő helyeken keressed majd azokat. Ezekre nagy szükséged lészen. Azonnal elmondom, miért? A «Szlón»-on kívül még van egy főnök a várban, a feketehegyi zsupán, a Verblud. Ez a neve közönségesen, mivel hogy púpos a háta, mint a tevének. Ez úgy rekedt itt, hogy nászutra jött, menyasszonyt akart hazavinni Moszszorbul, de a groniczai völgyben a leány régi kedvese rajta ütött a pandurjaival, a menyasszonyát elvette tőle, s ő neki magának egy kelevézzel megsebesítette a lábát, belesántult. Azóta sem tud begyógyulni a lábán kapott sebe. Ezt azzal gyógyítják, hogy minden este felvágják egy rabszolgának a hasát s abba dugja bele a Verblud a fájós lábát. A rabszolgát előbb leitatják holt részeggé. Azért vigyáznod kell magadra, hogy te is a Verblud lába alá ne kerülj.

— Ugy teszek, a hogy a te szavaid mondják. Megsegít-e engem ebben az Isten?

— A hogy megsegítette Jákob fiait, midőn azok egy meggyalázott hugájukért, ravasz ármány segítségével, kiirtották a Khámor és Sékhem város összes lakosságát.

Sok biztatást lehet meríteni a warángok számára abból a nagy kapcsos könyvből!

— És ha majd ezzel elkészültök, ha az édes anyád, Teuta királyné gyalázata meg leszen torolva; akkor majd következik a másik cselekedet: a kisebbik anyád, Bravalla kiszabadítása. De erről majd csak akkor beszélek veled, ha a mosszori munkát elvégezted.

Digitized by Google

AZ ARANYHEGY.

Egyszer valamikor, talán még Róma alapítása előtt, egy thrák vadász az illyriai erdők között szarvast ejtett el s mindjárt lakomát csapott belőle, nagy tüzet rakott s fanyárson szarvas czombot sütött. Mikor már csupa parázs volt a máglya, beledugta a dárdája vasát. Szokás volt ez a vadászoknál, ha a forrás mellett rakott tűznél sütkéreztek. Az izzóvá lett vasat azután belemártották a jéghideg forrásvízbe, s attól az egyszerre aczéllá edződött, s szép ragyogó, lilakék zománczot kapott.

Mikor a thrák Nimród kihúzta a forrás-medenczéből a kelevézét, a midőn az már megszünt süstörögni, bámulva látta, hogy a kopjavas vége még mindig lángol, mintha izzó volna. Hozzányult, hideg volt. Hideg láng! A kopjavas hegye meg volt aranyozva, az elégett máglya épen egy aranygazdag kőzetre volt rakva.

Így fedezték fel az illyr-aranyat.

Még akkor a föld szinén termett az, hozzá volt nőve a tölgyfák gyökereihez, nagy idomtalan darabokban hevert a többi kövek között. Az első lelet után hozzá fogtak a turzásához, gödröket vájtak a földbe, a mit leltek a homok közt, kiszedték, aztán a földet visszahányták, abban a hitben, hogy az újra aranyat fog teremni időjártával. Akkor készültek azok a durván kovácsolt arany csákányok, tálak, kösöntyük, tekercsek, s a gombafej alakú pénzek aranyból.

Mikor azután a római civilisátorok meghódították az Illyricumot, ők rendszeres bányaművelést kezdtek el az arany vidéken, a maguk módja szerint.

Még akkor nem volt lőpor; de volt rabszolga. S az ember mindig a legolcsóbb a mozgató erők között.

A legyőzött thrák, illyr, cimber, liburn népek ezerei átkozták itt végig az életet, az aranyat üldözve.

Digitized by Google

A ki egyszer a mosszori aranybányába lejutott, annak ebből valaha kiszabadulni lehetetlenség volt.

Az aranygazdag hegy, vulkán alaku gula, melynek tetején lett megnyitva a függélyes akna, a minek a kutjából, a mint a termő kőzetre akadtak, folyosót vágtak s azt fúrták előbbre, mig az érczben tartott. Ha az ér elveszett, mélyebbre vágták az aknát, másfelé keresték a teljeret. Minden folyosót kiszabadítottak a hegyoldal felszinére, hogy a szabad levegőnek huzamot csináljanak. Ezredéves munka után (mert annyi tölt le a római uralom és történetünk ideje között) olyan volt már a mosszori hegy északi oldala, mint a darázsfészek, s az egész hegy úgy keresztül-kasul furva tárnafolyosókkal, mint egy fehérhangya fészek.

Hasonlított a tűzokádóhoz, a nyilásokból folyvást füst gomolygott elő. Az aranybányát akkor úgy mívelték, hogy roppant vasrostélyokra hasábfákból máglyát raktak, azt a kivájt üregbe betolták és meggyujtották, a mig a máglya égett, a rabszolga munkások hasonfekve maradtak ott a közelben, hogy a fejük fölött elhuzódó füsttől meg ne fulladjanak, s mikor aztán a máglya egész parázszsá vált, akkor az átizzasztott sziklákra fafecskendők segélyével eczetet lövelltek, mire azok egyszerre porlékonynyá omladoztak, s aztán könnyű munkát engedtek a csákánynak és kalapácsnak. Igy haladtak egy-egy lábnyomot előre naponkint. De ezer év alatt mindennap egy lábnyom három mérföldnyi út. Ezt az utat tették meg a mosszori aranyhegy rabszolgái egy hegynek a belsejében. Hova lettek maguk, a kik e hegyet kivágták?

Elszökni innen nem lehetett.

Az aknaúton csak tömlővel lehetett fölemelkedni s a tárnaszádákból kitekintő elé olyan kép tárult, a mi a bedeszkázott világról ad fogalmat. A bánya hegyoldala meredek, kopár, azon alácsuszni nyaktörő merénylet, és nincs semmi czélja a menekülésnek. Átellenben szédítő magas sziklafal állja el az utat, mely félkörben fogja a

Digitized by Google

mosszori aranyhegyet körül s a félkör déli szakadékáról rohan alá egy hatalmas hegyi folyam tajtékzó zuhatagokban, a «Bludár». Ezzel szemközt haladni emberi teremtésnek nem adatott. Lefelé mentében egy szűk völgy veszi fel a hegyi folyamot, s mesterséges zsilipek és czölöpzetek elszakítanak belőle egy részt. Az innenső martot zuzógépek foglalják el, a melyeknek kallói éjjel-nappal folytatják a kalapáló munkát, mintha cyclopsok dolgoznának odalent. A folyam nagyobb része az átelleni sziklafalat mélyen alá mosva iszamodik csattogva, zuhogva a sziklatömbökön át s aztán ismét egyesülve a zsilipekből alácsorgó iszapos mosadékkal, egyszerre berohan egy óriási barlang kapuboltozatába s ott eltűnik a föld ismeretlen mélységeibe. Erre szabad az út, a kinek van hozzá kedve. Csakhogy a kik azt az utat netalán megkisértették, épen úgy nem tértek vissza a hátramaradtaknak hírt mondani, mint a kik a más világra vándorolnak.

A Branta patak néha emberi holttesteket hajít ki a partra, a miből azt gyanítják, hogy azonos a Bludár folyammal, vagy annak egy szakadéka.

Ha egy rabszolga meghal a bányában, nem keresnek a számára temetőt, legurítják a hegy meredélyén a Bludár folyamba, az aztán elviszi oda, a hol a többiek vannak, egy közös nagy verembe, századokon meg századokon keresztül összegyűjtve, egy új neptuni alkotás csupa emberi csontból és valaha élt lelkes agyagból. Vajjon miféle érczet teremthet elő egy ilyen földréteg?

Hogy milyen rengeteg kőtömeget kivájtak ebből az egy hegyből, azt mutatják azok a törmeléksánczok, a mik a tárnák szádáitól a hegy aljáig vonulnak. Csupa apróra tört holt kő, a miben valaha arany volt, keverve hegykristálylyal és amethyszttal. Ezek a törmeléksánczok teszik a mosszori várat megvívhatatlanná, mert ezekre a gördülékeny halmokra felmászni nem lehet. Hasztalan ezek ellen minden vakmerőség, a ki a felhágást megkisérli, ha tíz lépést haladt fölfelé, egyszerre megindul

Digitized by Google

alatta a talaj, s ledobja a hátáról, s még azután utána zúdul a felső görgeteg s eltemeti maga alá.

Az erdők mind ki vannak irtva a hegy északi, keleti és nyugati oldaláról, egy bokor nincs meghagyva rajtuk. Csupán a déli oldalon áll az ősrengeteg, nagy gesztenyefáival, mely aztán eltakarja a további hepehupás hegyormokat, s összevegyül a warángok lakta erdőkkel.

Ezen az erdőn keresztül vezet az út egyenesen a mosszori várnak. A vár azonban oly magasra emelkedik a hegytetőn, hogy annak a falait semmi kőhajító gép meg nem dobálhatja.

A kapuhoz vezető út mély és egyenes, a lezudított malomkő, a szeges gerenda csak úgy vágtat le rajta, ha ellenség akar vele megpróbálkozni.

A külső bástyafala etruszk építmény. Ez még a hajdani római castrum maradványa. A kapu bejáratába két felől be vannak falazva a márvány sirkövek, a miket egy római tribun, vagy centurio «uxori incomparabili» (hasonlíthatlan nejének) emeltetett: «posterisque suis». (És az ő utódainak.) Hol vannak azok már?

A bástya kapuja öntött rézből van, s tólózárral csukódik.

A bástya párkányain roppant szikladarabok hevernek; ezek az öreg lövegek, a mik az ostromlók üdvözlésére vannak szánva.

S a ki a római sánczot elfoglalta, még azzal nem nyert semmit. Előtte áll az újabb vár, magas, ablaktalan falaival, mély sánczárkával, a min vas felvonóhid vezet keresztül egy alacsony szűk kapuig. De annál tágasabb a kapu feletti nyolczszegletű torony egyetlen ablaka, a melyből egyszerre ötven lövész zudíthatja alá a nyilait.

A kaputól az ablak erkélyéig egy roppant nagy kereszt emelkedik, csupa emberkoponyákból kirakva. A falak köve fekete már, a koponyák megmaradtak sárgáknak. Ugyanilyen a torony-erkély párkányzatának a keritése is. A másik oldalfalán a toronynak van egy ötágú csillag ko-

Digitized by Google

ponyákból, a harmadikon egy háromszög, közepén egy óriás fővel.

Ezek mind becses emlékek. Rabszolga fejét ily tisztesség nem éri. Ez a kitüntetés csak csatában levágott hős ellenség számára van fentartva. A mosszori knéz egy mindezeknél nagyszerűbb monumentumhoz kezdett, egy gúlához koponyákból, a mi a tornyot betetőzi; de még nincs hozzá együtt a megkivántató anyag.

Most is ott hajladozik a szélben, hosszú dárdára feltűzve három nem rég zsákmányolt fej, sisakostul, sipkástul; az egyik ősz már, a másik bajuszos férfi, a harmadik még szőrtelen arczu legény.

«Jövel, jövel», mondják mind a hárman a közeledő idegennek, folyvást integetve felé onnan a magasból.

Solom azoktól sem riadt vissza, bekopogtatott a nehéz rézkapun.

A BOGUMILOK.

Mielőtt a mosszori várba beteki..tenénk, a dalmatiai bogumilok törzsfészkébe, jó lesz megismerkednünk ezzel a mesés népfajjal, melynek létezését csak azok a minden archæologra nézve hires sírmezők bizonyítják, a melyek Dalmátia sziklasivatagaiban itt-amott előjönnek, néha épen a városok tövében. Ezek az egyedüli krónikái az elmult népeknek, mert e síremlékeket keresztyének és izlamhivők egyiránt a félelem tiszteletével őrizték meg, a várakat elpusztíták, a sírokat meghagyták.

Erről a szintén «elhangzott» népről sok érdekes szokást jegyeztek föl a köztük élt idegenek, Minucio Minucci, zárai érsek, azután az archimandrita, Padre Paolo, Valvassor, és az amelosi De la Houssaye, a kik mind irástudók voltak, a cyrill, glagol és waráng betük szerint egyaránt.

Nyelvük szerint a bogumilok szláv eredetüek voltak, a fekete szlávok közül, óriás termettel, aránytalanul kicsiny

Digitized by Google

koponyával, a mit a kirugó állkapcza s az előretörő szemöldök-csontok különböztetnek meg, fekete hajjal és bajuszszal; az állukat és a fejük hátulját borotválták. Csak elől viseltek üstököt, fekete szemeiket bozontos szemöldök árnyékolta, s a bőrük olyan színü volt, mint a cserzett irha. Hanem a leányaik, az asszonyaik színe olyan, mint a hajnalodó havas! Nem is adják a bogumil leányokat ingyen. Egész lovas csapattal megy a mátkájáért a vőlegény, ha nem adják szép szerével, elragadja erővel, ha pedig szép szerével adták, útjába áll egy másik szerető, kardélre bizza az eldöntést; összeront a két szerelmes dalia, s a melyik élve marad, azé lesz a szép menyasszony. S azután élnek boldogan. Nem is lehet másképp. Az asszony két dolgot tud, az egyik az, hogy ha ő panaszkodik, akkor az ura megveri, a másik meg az, hogy ha özvegyen marad, másodszor férjhez nem viszik. Azért inkább boldognak érzi magát.

A mióta a keresztyén hitet fölvették, azóta a pappal is megáldatják a házasságukat. A pap különben csak olyan ember közöttük, mint más, kivéve az öltözetét, a hosszú ujjú dalmatikát, a mi a tarka ruhás nemes uraktól megkülönbözteti. Dézsmát, stólát nem kap, hanem a maga gazdaságából él; juhokat tart s a gazdagokat megsarczolja, a szegényeknek jövendőt mond, a betegeket kuruzsolja, lakomákra, paszitákra, torokra eljár, s azokból, a mennyi a dalmatika zsebébe elfér, annyit hazavisz. Házasodnia is szabad; de csak szigorú regula szerint. Szeplőtlen hajadont szabad neki feleségül venni, s ha az első felesége meg talál halni, nemcsak hogy másodszor nem házasodhatik, de soha többet húst nem szabad neki enni, de még halat, békát sem, semmi állatot, a minek vére van, csupán csigát és rákot, s mikor a nagy bőjt ideje eljön, akkor még vajat sem, csak babot olajjal; a borsó és a lencse már tiltott eledelek, mert azokban meglehet, hogy zsizsik lappang és az már húsféle! Ezért a bogumil pap nagyon megbecsüli a feleségül vett

Digitized by Google

asszonyát, mert annak az életével együtt tart a jól evés ivás.

Vagy pedig úgy tesz, mint a mosszori knéz udvari papja, a kiñél már a tizenkilenczedik asszony járja. Tizenyolczon túladott rövid időn, azzal az alapos joggal, hogy nem feleltek meg a regulának, nem érvényes a házasság.

Templomuk nincs a bogumiloknak, sem harangjuk. Egy felakasztott kemény fadeszka, a mit vaskalapácscsal ütögetnek, jelenti az ima idejét; akkor a nép a kőkereszt elé gyülekezik, melyen nincs sem kép, sem szobor. Ott eléneklik mélázó, búskomor dalhangon a reggeli és esteli áriát a pap után.

A reggeli ima így szól: «Oh te öreg apánk, a ki az égben ülsz és mindeneket látsz, küldd el mi hozzánk Péter és Pált. A mit ezek a jó emberek tesznek, azt követjük mi is Amen».

Az esteli imádságuk már határozottabb jellemű s így hangzik: «Szent úr, mi aludni megyünk, éjszaka van. Téged hivunk segítségül. Kiáltásunkra leszáll az égi király a völgybe, a hol a pásztorok a birkákat legeltetik. A birkák nem ismerik őt meg. Azért pokolra fognak jutni s onnan majd szomorú leveleket irogatnak haza. Alleluja! Alleluja! Segíts rajtunk szent Vasárnap. Vezess bennünket szent György vitéz a zöld gyepre, meg a meleg vízre, a hol a szent Mária fehérre mossa a kezeinket, felfrissíti fekete szemeinket, megitatja szomjú sziveinket. Amen».

A «Miatyánk» és «Ave Mária» még ismeretlenek előttük.

Az óhajtott vasárnapon aztán, a várudvar közepén levő kereszt előtt misét tart a bogumil pap: a szabad ég alatt. A férfiak köröskörül térdelnek, a homlokaikkal érintve a földet. A nők és leányok is jelen vannak. Minden családnak megvan a maga kijelölt helye, a nagyapjának a sírköve mellett. Mert az első ősöket, a kik a mosszori várat felépítették, mind az udvaron köröskörül, a fal mentén

Digitized by Google

ben temették el, fegyvereikkel, ékszereikkel, kancsóikkal együtt. Mindenkinek sírhelyét egy-egy ropant nagy, egyenes kőkoloncz jelöli, a melynek faragatlan oldalába pogány runák, majd később glagol betűjegyek vannak bevésve. Legfelül mindegyiken ott van durva dombormű faragásban a kakukmadár: a bogumilok szent halálmadara. Ezeket az ős sírköveket térdepli körül az asszonynép, a míg a pap a misét tartja.

A szertartáshoz elővesz a pap egy ostyát, a minőt szüntelen kell a zsebében hordania több példányban. Nem törik az ott össze, mert savanyított kovászból van keményen gyurva és megsütve: legjobban hasonlít a debreczeni mézes lepényhez. A bogumilok úgy hivják ezt, hogy a «peti klebi» (ötös kenyér); öt pecsét van belenyomva, mindegyikben több betű, a miknek az összeállításából ez a mondat jön elő: «Jézus Krisztus a keresztségben megkereszteli Ádámot». Ezt az ostyának nevezett lepényt magasra emeli a kereszt előtt a pap, a míg a hivek az imádságot énekelik s egy hegyes késsel kivágja belőle a középső pecsétet. «Ez magáé a Jézusé!» Azután a második pecsétből kivág egy háromszegletű darabot. Ez a «Bogarodizáé». A Bogarodiza a Boldogságos szűz. Majd a harmadik pecsétre kerül a sor, abból kilencz háromszöget szurkál ki; ez a «devet khorán angelszki» (a kilencz őrző angyalé). Ekkor a negyedik pecsétből annyi morzsát farag le, a hány élő embert lát térdepelni maga előtt; ezek a «szjuiké» (az élőké). Utoljára az ötödik pecsétből, a hány sírkoloncz van körül az udvaron. Ez szól a «mersnik»-nak (a halottaknak). Ezeket a darabkákat és morzsákat azután mind egy kehelybe teszi, és szomorú éneklés hangja mellett beszenteli.

A pecséteitől megfosztott ostya maga azután új nevet kap; ez a Krisztus jászolkája, a miben születésekor bölcső gyanánt hevert. A nafórát a pap beleaprítja egy nagy ezüst medenczébe, apró csipetekként s azt leteszi a kereszt talapjára. Mikor aztán a népet megáldotta, s kimondta,

Digitized by Google

hogy az «Ur veletek!» akkor fog egy kanalat s megkeverve a tálba aprított csipetkéket, hangosan kiált a népnek: «Durie tás, hogyie szem». (A ki józan, idejöhet.) S minden hívének ád a szájába a kanálkával egy darabkát, a mit annak rágatlanul kell lenyelni.

És ehhez a szertartáshoz a bogumilok épen olyan buzgón ragaszkodnak, mint akár a rómaiak, akár a byzanciak a maguk pompás ceremoniáihoz, oltáraihoz, zsolozsmáihoz, liturgiáihoz.

S az egyszerűség jobban hódít, mint a pompa. Arra, hogy valaki a bugomilok közt pap lehessen, nem kell előbb a kolostorban, vagy a seminariumban agyontanulni magát; csak jól kell neki érteni a peti klebi elkészítéséhez.

Ez volt a főoka az üldöztetésüknek.

Mert az, hogy rablónép voltak, kegyetlenkedtek, az mind csak vitézi tempó, hanem hogy az ostyát kovászos tésztából gyúrták: az manichæusság.

Pedig sokat lehetne a mentségükre felhozni. Történetük abba a korszakba esik, a mikor még a poroszok az ősi pogány vallást követték s egész Német- és Franciaország nem volt képes minden fegyverhatalommal rábirni őket, hogy a bálvány-isteneiket a szentháromsággal fölcseréljék. A dalmátiai népchaosz között jött-ment, vándorolt a sok hazátlan istenség. Mythrász-imádat, nap-hold vallása, faragott szörnyetegek, Astaroth, Mylitta mind végmenedéket találtak a Balkán hegyei között, s aztán valamennyi fölött, mint eszményi hatalom terjeszkedett ki a görögrómai mythos Olympvilága. Jupiter, Juno, Venus fánumai emelkedtek fel a halmokon; nymphák szentélyei jelölték meg a forrásokat. Mikor aztán a classikus Róma dicsőségének terhe alatt összeomlott, a romjai felett kiemelkedő kereszt foglalta el az Olymp helyét. De a régi emlékek azért megmaradtak. A tűzisten ünnepe átváltozott a szentiványéji tűzszenteléssé, a Kaleda istennő szent tivornyáit örökölte a farsang utolsó napja, s a fiatal Badnyák istengyermek eljövetele átváltozott karácsony ünnepévé. De

Digitized by Google

azért a régi neve csak megmaradt «Badnyi vecser». (A vendég estélye.) S a hajdani Saturnaliak napja, azért hogy háromkirályok ünnepévé lett elkeresztelve, csak megtartotta azt a régi szabadalmát, hogy ezen a napon szabad volt mindenkinek a más leányával és feleségével útonútfélen összecsókolózni.

A karácsony ünnepnek még a pogány időkből való alakja a «Badnyák» ötszáz évvel később is megmaradt ezen a vidéken.

Egy fiugyermek, idegen földről való, megjelenik a házakban, fején repkénykoszoruval, egyik karján kosár, zöld illatos levelekkel, azokkal van betakarva egy kenyér, a másikon egy füles korsó, tele borral; a korsó is körülfonva repkénynyel. Minden háznál tárt ajtó fogadja: «jön a badnyák!» az erdőből támadt szentfiu, a ki áldást hoz a házhoz: minden embernek ád egy csókot, egy szeletet a kenyeréből, egy kortyot a borából és az mind szerencsét, egészséget hoz. A badnyákot az asztalfőhöz ültetik, adnak neki tejet, mézes buzát, tojást, hagymát, minden gazda egy ezüst pénzt, a pénz bele van dugva egy vadalmába; talán azért, hogy a zsiványok az erdőn agyon ne üssék érte a gyermeket: a vadalmáért, ha tele kosárral viszi is, nem bántják. Mikor aztán odább megy a badnyák, a karácsonnak négy ünnepnapja volt akkor, ismét megtölti a gazda a korsóját borral, a kosarába ád új kenyeret, úgy bocsátja más házba, más vidékre.

S a badnyáknak sok hivatala van. A melyik leánynak egy szál haját a karjára köti, annak kérője akad a jövő farsangon, a mely asszonynak gyertyahamvával keresztet húz a homlokára, az keresztelőt várhat; a mely házban egy gyékényszálat eléget, attól távol marad minden nyavalya; rossz csömör elmulik, ha a nyálával bekeni; avult seb begyógyul, ha a kosarában hozott lapukat rárakja.

Frater Aktæon jól betanítá a waráng királyfit a badnyák szerepére, a gondjaira bízott pinczéből kikereste a számára azt a felséges cyprusi bort, a mit mázos korsók-

Digitized by Google

ban, ólom pecsét alatt szállítanak tengeren át a velenczei nobilik asztalára. A papok is ebből veszik ki a maguk dézsmáját; a warángoknak az mindegy. Gyógyhatású és ellenmérgű növényeket is szedett a számára s megtanítá, melyiket minő talajban, milyen lankán, lapályon, mocsárparton, sziklarepedésben lehet otthon találni. Ott volt az a csodagyökér, a miről azt irják, hogy még a fazékban fövő húst is képes összeforrasztani (fekete nadálytő), meg az a másik, a mitől a bor mámora egyszerre eloszlik; azután meg az álomhintő, a nyelvbénító füvek, miknek titkait csak a kolostorban tudták.

Mikor aztán a bogumilok karácsonja közeledett, útnak ereszté a Frater Aktæon a Solom fiut.

Ez volt a rendes időszak, a melyben Tvartimir és a válogatott vitézei zsákmány-kalandra ki szoktak menni a várból.

A bogumiloknál deczember közepén tartották a karácsonyt. Így számították ki az ő astronomusaik. Ez is egyik eretnekségük volt. A raguzaiak már elfogadták a római pápa által megállapított napot: a deczember 25-ikét. Ellenben a byzanczi kereskedők még tartották magukat a régi szokáshoz, s egy héttel előbb ünnepeltek. És így idejük volt az áruczikkeiket vásárra vinni Raguzába a saját karácsonyünnepeik után. Viszont pedig a bogumiloknak legkedvezőbb idejük volt a görög kalmárokat terheiktől megszabadítani.

Az egészet pedig Frater Aktæon számította ki legjobban a maga csendes sziklaodujában; senki sem sejtette, hogy ő milyen merész kézzel nyul bele a világ rendének a szokott folyásába.

A mosszori vár kapuja megnyilt a jövevény-gyermek karácsonyi énekére. Már a toronyból látták őt közeledni, s a mint belépett a kapubolt alá, egész csoport hajadon fogadta.

«Bokszics! Bokszics!» kiáltá a vendéggyermek a szüzeknek, mire azok közre kapták, sorba csókolták: egyik a másik karjába dobta.

Digitized by Google

A warángoknál utálatos szokásnak tartják a nyilvános csókot. Az náluk halálos megbántás.

Solomnak türnie kellett ezt mind. Ez még az édese volt a csóknak, a mézízű, a tejillatú, a csillagtüzű csókok, szűzlányok ajkáról. De következett azután a többi, vaczkorízű, a hagymaszagú, a csalánégetésű csókok; ránczos képű boszorkányok, borostás állú férfiak szájáról. Azoknak is azt kellett mondani: bokszics, bokszics; s visszacsókolgatni őket.

Nagy örömmel vitték fel a vendéget a palotába a knéz fia pitvarába, kiabálva: «itt a Badnyák!»

A knéz legkisebb fia, a Szlón (az elefánt) ott hevert egy halom birkabőrön, a mik drága bokhara szőnyeggel voltak leterítve.

Nagyon jól találta, a ki ezt a nevet adta neki, mert a knézfi, a kinek még csak most ütközött a bajusza, már úgy el volt hizva, hogy a nyaka elveszett a két válla között, a tíz ujját nem birta egymásba dugni a kövérségtől, s a lábait nem tudta meghajtani térdben. Nem is szeretett mozogni, csak hevert és azt kivánta, hogy mindig a keze ügyébe rakják az ételt, italt. Fogadásból meg tudott enni egy borjut, s egy egész kecsketömlő bort minden fogadás nélkül elfogyasztott egy fekvő helyében.

— Honnan jösz, Badnyák! kiáltá a vendégifjura, olyan hangon, akár egy vizilóé.

— A paradicsomból, felelt rá a badnyák.

— Milyen bort isznak a paradicsomban?

— Olyant, a mely a napsugárból van sajtolva, mézharmattal édesítve, gyöngyvirággal illatosítva s szent Péter maga adott belőle egy korsóval.

— Hadd lám!

Solom lecsavarta a görög amphoráról az ólom zárt, s elébb, rendes szokás szerint, maga megkóstolta a bort (lássák, hogy nincs megmérgezve), azután ráköszönté a Szlónra: «szállok hozzád».

A Szlón elébb gyanakodva izlelte meg a bort; de az

Digitized by Google

első korty után karikára nyiltak fel a szemei s addig húzott a korsóból, a míg a lélekzete elfogyott; csak akkor vette le a szájáról s nagyot fujt utána.

— Hüjh! Ez az a másvilági ital! Egyszer hozott belőle az apám egy korsóval; de nekem csak egy kupiczával adott belőle.

Megbánta aztán a herczeg nagyon, hogy úgy eldicsérte a badnyák borát; mert a főrendei neki estek, kiragadták a kezéből a korsót; mindenik meg akart felőle győződni, hogy igazán paradicsomi bor-e az? A Szlón a fejükhöz dobált mérgében mindent, a mi a keze ügyébe akadt, tálat, kupát, utoljára a papucsait is: felugrani még is rest volt; a sorba kóstolás után a körömpróbáig üresen került vissza hozzá az amphora.

Sírt mérgében a nagy elefántgyerek.

— No ne sírj czimbora, vigasztalá őt Solom. A hol ez volt, ott több is van. Oda vezetlek a pinczéjéhez.

— De köszönöm! Én szent Péterhez nem megyek. Én az égbe nem repülök. Nem arra való a testem.

— Hiszen nem az égbe vezetlek én, hanem a warángok pinczéjéhez, a melynek én tudom a rejtekútját. Ott van sok bor. Még ennél jobb is. Annyi bor van ott, hogy tavat csinálhatsz belőle. Keresztül úszhatol rajta; úgy ihatol belőle s ezt mind neked adom; mert rászabadított a szent Péter.

Ezzel a szóval csodát mívelt a badnyák: talpra állította a Szlónt. Felé rohant, szétvetett lábakkal, a hogy a két esztendős gyerek szokott futni, a ki most tanulja a járást s alig várja, hogy megint négykézláb lehessen, s mikor nyakába borult Solomnak, ugyan jól kellett ennek állnia a lábán, hogy le ne rántsa magával a földre, s olyanokat csókolt rajta, mint egy békaugrás czuppanása a pocsolyában.

— Mikor megyünk oda?

— Várj sorára. Tudod, hogy én a badnyák vagyok. Jó izenetet, gazdag áldást kell vinnem minden házhoz. Azért

Digitized by Google

töltesd meg a korsómat a magad borával, hadd vigyem a szomszédba. Ma az én napom van: a «badnyi vecser», holnap lesz a «Boxiohu» napja (karácsony). Holnap délben a warángoknál az a szokás, hogy minden ember a házában marad; csillagfeljövetelig ki nem mozdul. Ez alatt én a junákjaidat elvezetem a pinczéig.

— De én is veletek megyek. Van nekem két öszvérem, a ki elbir. Meginnák a gödények a legjobb bort.

— Van ott elég. Csak ti legyetek hozzá elegen.

— Ha kell, kétszáz legény is akad.

(Kétszáz legény! Ez egy kissé sok, gondolá magában Solom. Mégis sokan maradtak itthon.)

— Holnap mind legyenek készen. Most vezettess a süvedhez.

— Jaj, kedves badnyákom. Azt ne kivánd látni. A Verblud nem olyan jó gyerek, mint én. Az nem ismer semmi badnyákot; mert az a fekete hegyek knéze. Az nem iszsza meg a borodat, mert ha bort iszik, még jobban ordít a sebes lába miatt. Ahhoz ne menj. Mert az, ha idegent kap, lavágja a fejét.

— Még is oda megyek; mert az ő számára is hoztam áldást. Ha szeretsz, jöjj oda velem.

— En menjek fel a Verbludhoz? Nem tudod, hogy a Verblud a toronyban lakik? Nem hisz senkinek: még az apámnak sem, oda vette be magát a sebesült lábával, a fekete sipkás hivei vannak körülötte; ott tanyáznak a toronyban, a honnan messzire ellátni, hogy nem jön-e valami ellenség. A Verblud nem alszik soha. Engem oda a toronyba fel nem visz egy öszvér.

— Felviszlek én, mondá Solom s letérdelt a knézfi előtt. Két mázsás teher volt a kövér fiu, de olyan könnyen fölemelkedett azzal a badnyák, mikor a nyakába ült, mintha csak magaforma suhancz lett volna.

— Ej ha! Ilyen ló kellene nekem, mint te vagy.

Még azután a korsóját és a kosarát is felvette Solom, s a vállára vett Szlón igazgatása mellett feltalált a teker-

Digitized by Google

vényes folyosókon, a szük kőlépcsőkön át a kaputoronyba a Verblud tanyájára.

A toronynak három oszlopon nyugvó boltozatos erkélye egyetlen nagy tornáczot világított be, a miben ötven ember elfért. A tornácz hátterét vastag, egymást támogató gerendák képezték, a melyeken a nehéz, rézzel fedett tetőzet szarufái nyugodtak. Egy ilyen gerendák és szelemenfák által képezett zugban volt felütve a Verblud tanyája. Medvebőr fekhely, koczkás, talitarka gyapjuszőnyegek, a mik a szarufákról lecsüggtek s a fekhely előtt kárpitot képeztek, hátul pedig a vaczok superlátján drága fegyverek csoportja, egy nagy kerek ezüst paizs körül s azon keresztül fektetve.

A többi gerendazugokban a knéz fegyvertársainak a sátorai voltak felütve; lótakaró, nyeregszerszám, puzdra, paizs diszítéssel. Tizenketten voltak mellette, félnaponkint felváltva.

Mikor a badnyák felérkezett a toronyba a Verblud tanyájára, ennek a junákjai épen nagy játékban voltak. A hosszú toronyerkély igen alkalmas volt tekepályának.

A tekebábok is, meg a golyó is emberkoponyákból teltek ki. Derék játék volt! Az elgurított koponya hányat üt ki a társai közül?

(Ezt a mulatságot még a napoleoni háboruk alatt is lehetett látni ezen a vidéken.)

Mikor a Szlónt meglátták a vitézek, abba hagyták a mulatságot. Solom letette a válláról a knézfit, s attól nagyot rendült a torony padlata. Erre a dobbanásra-e, vagy hogy a megszokott tekegördülés abba maradt, félrehuzta a nehéz gyapjuszőnyeget a fekhelye elől a medvebőrön heverő Verblud s kidugta a nyiláson a fejét.

Vén, ripacsos ábrázat volt, himlőritkította bajuszszal, szakállal, melynek még visszataszitóbb kifejezést adott a kedélyén uralkodó nehéz indulat, a gyanu, irigység, boszuvágy, kegyetlenkedés. Ezeknek mind volt egy-egy ránczа, a miben meghúzta magát s azt még mélyebbre véste.

Digitized by Google

És mindannyit fokozta még a testi kín, a mit az elmérgesedett seb okozott.

— Mit akartok? rivallt a látogatókra, onnan a vaczogból.

— No no! csak meg ne egyél, mondá neki a Szlón. Nem látsz? Én vagyok itt: a süved.

— Süve vagy az ördögnek! Mikor még a szakállamat sem dörzsölhettem a nénéd arczához, úgy elkapták az ölemből.

— Majd visszakapod még, Jovó. Ne káromkodj. A badnyi vecser napján.

— Kukulj meg! Én nem hiszek a ti badnyákotokban.

— Pedig higyj benne, mert itt van. Engem hozott fel ide a vállán.

— Téged? Szlón? Kövér állat. Akkor csakugyan derék ficzkó lehet. Jöjj ide, badnyák. Jöjj ide egészen közel hozzám.

Solom oda járult a knéz elé; a ki egészen elhárítá maga elől a kárpitot, hogy most már az idomtalan termete is meglátszott. Felemelkedék fél könyökére, úgy nézett a fiu szeme közé fürkésző tekintettel.

— Hát te csakugyan a badnyák vagy? Az égből jöttél? Szent Péter küldött azzal a korsóval a paradicsomból?

Ha erre a Solom a szokott babonás választ adja, úgy leüti a fejét tréfából hátulról a Katovszki (nyaklevágó), hogy észre sem veszi, mikor esett meg rajta; hanem szerencséjére feltámadt benne a nemesi büszke lélek, s azt a fenyegetett szép főt daczosan magasra emelve, azt felelé:

— Nem vagyok az! Nem vagyok én badnyák. Hanem vagyok a waráng fejedelem fia, azért jöttem ide, hogy téged meglássalak.

— Ahán! Igazat mondasz, szólt a Verblud. Tudtam én jól, hogy ki fia vagy? Ha hazudtál volna, bizony a lábadhoz tetettem volna a fejedet. Különben így is levágatom előbb-utóbb.

Ez ellen sietetett tiltakozni a Szlón.

Digitized by Google

— Azt ugyan nem teszed, a míg nekünk meg nem mutatja, hogy hol van a warángok boros pinczéje.

— Hát majd később. Mondd el, mi hozott ide én hozzám! Mi bámulni való van rajtam?

— Engem megkorbácsoltak otthon a nép előtt.

— Hallottam hirét. Vesd le a palástod. Mutasd a hátadat. Jól van. Csakugyan te vagy az a megvert. Hát most boszut akarnál állni a magad fajtáján, ugy-e? Hát mit vétettél, a mért megkorbácsoltak?

— Megloptam a warángok boros pinczéjét.

— S most ezért boszuból elárulod a bogumiloknak az egész pincze titkát?

— Nem csak azt. Nekem vérért vér kell. Én szolgálni akarok te alattad a warángok ellen.

— Én alattam? Nem látod, hogy sánta vagyok?

— Azt is tudom. Azért jöttem, hogy meggyógyítsalak.

— Te béka! Engem akarsz meggyógyítani? Mikor senki sem bir vele. Hát nem itt volt már a jajczai derjacsnik, a ki a byzanczi barátoknál tanulta ki a mesterségét, adtam neki hat lovat, meg száz birkát, a mért idejött, itt hagyott egy varázskopját szent fából, olyant, a milyennel megsebesítették a lábam. Azt mondta, ezt kell beledugdosni a sebbe. Ördögöt sem használt, még roszszabb lett utána. Hát aztán nem elhozattam a narentából a híres pustolovicza boszorkányt? Adtam neki egy vég posztót, egy füzér klárisgyöngyöt. Azt javasolta, hogy eleven ember felvágott hasába dugjam a lábamat, attól meggyógyul. Ez sem használ. Csak azt nyerem vele, hogy ketten ordítunk egyszerre. Én jobban, mint a felhasított belű rabszolga. S te akarsz most lábra állítani? Te obesiána!

— Én jobban tudom, mitől gyógyul meg a sebed; mert az én anyám aliromna; ő tőle tanultam a módját. Füvekben van az erő. Hoztam számodra olyan leveleket, erdőről, mezőről, a milyennel minálunk a warángok hegesz-

Digitized by Google

tik be a csatában kapott sebeiket. Engedd meg, hogy felépítselek.

— No ha te engem megajándékozol a lábammal, akkor én megajándékozlak téged a fejeddel. Mondá a Verblud, toportyánmódra sandítva a királyfira.

— Ne úgy mondd, zsupán; szólt vissza Solom; mert ezzel azt is értheted, hogy a fejemet majd a tenyerembe teszed. Hanem fogadd meg szent Péterre és Pálra, hogy ha én a lábadat meggyógyítom, semmi porczikámat meg nem rontod.

— Látom, hogy nyitva van nálad mind a két ablak. Magad vagy a molnár a malmodban. No hát fogadom szent Péterre és Pálra, hogy ha a rossz lábamat helyrehozod, a mosszori váron belül semmiféle bántódásod nem leszen.

Az óvatos királyfinak ez még nem volt elég.

— Tegye meg ezt a fogadást a knézfi is.

— Miért tegyem én is? kérdé a Szlón. Fáj nekem a sógorom lába?

— Azért, hogy a warángok pinczéjét a birtokodba juttatom.

— Az már más.

— No hát «fújd ki» szent Péter és Pál nevét.

A Szlón is megtette a fogadást s kezet nyujtott Solomnak.

— Megálljatok, szól közbe a Verblud, még ne csapjatok fel! Azt hallom, hogy a warángok boros pinczéjéről beszéltek. Hátha azok a tömlőkbe, kancsókba elrakott borok meg vannak mérgezve, s te csak azért vezeted rá a mi népeinket, hogy elpusztítsd vele?

Solom készen volt a felelettel.

— Elfogom a rámlőtt nyiladat, zsupán. Hogy a korsókban és tömlőkben levő bor nincs megmérgezve, sem megbabonázva, s a ki abból iszik, se nyavalyás, se nederes, se kórságos nem lesz, bebizonyítom azzal, hogy minden korsóból, tömlőből én iszom meg az első húzást; s aztán

Digitized by Google

láthatja mindenki, hogy semmi vajákos szert nem veszek be utána, s még csak nem is tántorodok majd tőle.

— De bizony tántorogsz; mondá rá a Szlón, ha te száz korsót sorba szívsz.

— Tettem azt már. Ennek a tanusága a korbácsverés a hátamon.

— Ne kelepeljetek annyit! szólt türelmetlenül a Verblud. Mutasd meg hát, mit tanultál az anyádtól? Ha szája volna a lábamnak, kiabálna.

— No majd elnémítom én mindjárt.

Azzal a Solom lebontotta a sok köteléket a Verblud sebesült bokájáról; eczetet hozatott, azzal kimosta az eves sebet; azután elővette a kosarából azokat a sebforrasztó, in-nyujtó tövér leveleket, a mik Dalmátia szikláin otthonosak, fogaival összerágta, galacsinná hömpörgette, s azt tette rá a nyitott sebre.

Az első pillanatban nagyot ordított a Verblud, s már a handzsárjához kapott; hanem aztán csak elcsendesült, a nyilalló fájdalom megszünt a bokájában; átment zsongító bizsergésbe, utoljára egészen megszünt. A körülálló vitézek bámulva látták, hogy a Verblud szemei lassankint lecsukódnak, a szája felnyílik, s a vezér elkezd aludni nagy horkolással. Már régóta nem volt a szemén álom.

Most sem tart az sokáig, hirtelen felriad.

— No nézd! Elaludtam. Pedig már azt hittem, hogy örökre elvette tőlem az ördög az álmot. A te szered okozta ezt?

— Még jobban is fogsz aludni, biztatá Solom. Parancsold meg a szolgáidnak, hogy hozzanak jeget: azt kell a fájós lábadra rakni. Halálodra tört, a ki azt javalta, hogy forró vérbe dugd az égő sebedet; meg hogy varázskardot dugdoss bele.

A szolgák előhozták a jeget sajtárral, a királyfi egy nagy felfujt marhabelet töltött meg azzal, s így köríté azt a Verblud sebesült bokájára.

Digitized by Google

— Szent Péterre Pálra mondom. Jó ez! hörgé a Verblud.

— Nálunk otthon ezt teszik a sebbel.

— No hát ez nekem jó. Neked is legyen jó. Ne maradjak adósod. Mit adjak az első jó álmomért?

— Add nekem annak a rabszolgának az életét, a kinek ma fel akartad hasítani a gyomrát, hogy a lábadat bele dugd.

— Legyen a tied. Hozzátok elő.

A toronynak egyik zugából előczepelték a fegyveresek az áldozatra szánt rabszolgát.

Az különben is sápadt volt a félelemtől, de a mint Solom királyfit megpillantá, még jobban elképedt. Ráismert. Ő is egyike volt azoknak a szökevény rabszolgáknak, a kik az elválasztott waráng menyecskékkel együtt a mosszori knézhez menekültek. Ugyan jó helyre kerültek.

— No ne reszkess, mondá neki a Verblud. Nem eszlek meg. Itt van az új gazdád. Ennek adtalak. Ez a badnyák. A Boxiohu ünnepre jött. Eredj vele: vezesd házról-házra; te már tudod a járást. Hadd vigye el a Bokszicsot minden cselédnek. Azután vezesd el a rabszolgák tanyáira is. Azoknak is hadd vigye el az áldást, hisz azok is a mennyországba jutnak; hogy a pokolba ne jutnának oda? hát ki az ördög szolgálna bennünket, ha ők ott nem lennének? Elvezesd a badnyákot a taposókhoz, a kohókhoz, a kallókhoz, a foncsorítókhoz: ismerje meg valamennyit; a bányába is levidd.

Ezeknél a szavaknál villogni kezdtek Solom szemei. Ez kellett még neki! A rabszolgák tanyáira lejutni.

Mint született hadvezér, az első körültekintésre észrevette, hogy a kifőzött haditervének egy igen nagy hibája van. Nem fog az úgy menni, a hogy ő gondolta. Ha a jól elkészített bortól mind álomnak ejti is a fejét a bogumil had, itt marad a toronyban a Verblud, meg az ő tizenkét strázsája. A vár homlokfalán az ő összeesküdött pajtásai

Digitized by Google

be nem lopózhatnak; a többi bástyákat pedig hozzájárulhatlanokká teszik a törmelék-hegyek.

Hanem aztán mint hadvezér fia, rögtön készen is volt a haditerve kiegészítésével. Itt vannak a rabszolgák. Ezek a halálra kínzott, föld alatt sinlő, méreggőzökben fuldokló, nyomorgatott rabszolgák; itt vannak a warángok szökevényei, a kik megbánták hűtlen elpártolásukat százszor, s annál elkeseredettebben fognak harczolni azért, hogy bűnüket és büntetésüket egyszerre lerójják. Ha a waráng fiuk felülről nem hághatnak be a várba, majd előtámadnak ezek alulról, a tárnákból.

Fejhajtva köszönte meg a Verbludnak azt az engedelmet.

— No már most azután, ha mindent megláttál, szólt a Verblud, akkor válogathatsz benne, hogy melyikben szeretnél inkább ott rekedni? a bányában-e? vagy a taposó malomban, vagy az érczizzasztóban, vagy a foncsorítóban, vagy a kohóban? Mert bizony mondom neked, hogy a ki idegen a mosszori várba belépett, az innen élve el nem távozott soha. Ha te megismerted ennek a várnak és bányáinak minden titkait a föld felett és föld alatt; akkor innen ugyan el nem mégy, hogy azt otthon a tieidnek elbeszéld. Hanem-ha tőlünk szökni akarnál, bizony mondom, hogy a mit szent Péternek és Pálnak megfogadtam, azt hiven megtartom; semmi porczikádban kárt tenni nem hagyok; hanem oda küldelek azokra a helyekre, a melyekről, ha csak madár nem vagy, hogy elrepülj, ha csak kigyó nem vagy, hogy elcsuszamodj, soha elő nem jösz többet.

— Én pedig fogadom neked valamennyi szentedre, viszonzá a királyfi, hogy ha minden kaput nyitva hagyatsz is előttem, de ha még kergetnél is magadtól, el nem hagynálak tégedet és a mosszori várat, a míg csak én élek és te élsz.

A Verbludnak tetszett ez a válasz. A dölyfös agyával nem is gondolt arra, hogy ebben a mondásban még vakmerő fenyegetés is van.

Digitized by Google

— Majd visszajövök hozzád reggel, a mikor új írt kell tenni a sebedre. Addig neked is Boxics!

Most azután még nyalábra kellett fogni a Szlónt, hogy levigye a toronyból; mert lefelé meg épen nem tud a lábaitól lépegetni.

— Ugyan hengerítsétek le a hágón! kiálta utánuk a sógor. A medve is úgy szokott alá görögni, ha lejtőre jut.

A mint az udvarra lejutottak, a nép körültérdepelte a csodatevő badnyákot, a ki még a Verbludot is meg tudja gyógyítani s vitte aztán nagy zsolozsmaénekléssel házról-házra, nyavalyásokat gyógyítani, áldást, bort, kenyeret osztogatni.

A mosszori vár egy roppant nagy négyszögre épített bástya-alkotmány volt, melynek felső tornáczaiban lakott a knéz és testőr serege.

A négyszög belsejét lakóházak foglalták el. Ez volt a hajdani dalmata városok mintája. A házak mind fából vannak.

A leghátulsó északi bástya istállókat rejt, melyekben a paripák tanyáznak: ezúttal kevés van belőlük otthon.

A keleti bástya boltozataiban van a felhuzó gép, melyet a rabszolgák hajtanak; és a foncsorító mühelyek.

Egy óriási bodon képezi a taposó malmot, mely körös-körül hágcsókkal van ellátva: a sorba állított rabszolgák folyvást lépkednek ezekre a hágófokokra, azok a lépés terhe alatt lesülyednek; akkor a következőre kell lépni, a ki a gép alá kerülni s összemorzsoltatni nem akar, s így forog szünetlenül, szakadatlanul az örök mozgású henger, az egyik lánczot alá bocsátva, a másikat fölemelve a két korongján. Ebbe az örök egyformaságba meg lehet őrülni.

De van rá gond, hogy a rabszolgák egymást fölváltsák.

Mikor már a malomgázolást megunhatta a rabszolga, akkor beleültetik a bivalybőr tömlőbe, mely a zúzott érczkását fölszállította s leeresztik a bányába. Ott azután változatosabb munkát talál. Ott nincs se nappal, se éjszaka,

Digitized by Google

csak hét órákra felosztott munkaidő, két órai alvás idővel közbe-közbe. Kap egy csákányt, a mivel a sziklát vághatja. Majd beletanul, hogyan kell a sziklaporlasztó máglyát szítani a nélkül, hogy megfulladjon a folyosóba rekedt füst miatt, a míg megtanulja átkozni édes anyját, a ki a világra szülte, s azt a másik édes anyját, a földet, a ki az aranyat szüli.

Akkor megint változtatnak a sorsán.

Nem tetszett a földalatti örök sötétség? Változtatnak a munkakörön. A rab kijut a völgybe.

Ott aztán láthatná az Isten egét, ha el nem takarná az örök füst, mely az érczizzasztók kupaczaiból, a kohók kéményeiből felszáll. Egy folytonos kékszínű köd üli el a völgyet, kén és mirenykigőzölgésből, melynek undorító szaga émelyít, kínoz, kétségbeejt. Itt már csak két órai időközökre van felosztva a munka: többet emberi testalkat meg nem bir az óriási fütőkemenczék pokoltüzénél, a katlanokból kifolyó érczsalak, a kemenczeszájból szétlövellő érczszikra zápora között. Ha soká tart, inkább beleugrik a kínzott rab az égő kohóba. Változtatnak rajta. Ha a kohók izzó legét nem állhatja, odább viszik az érczmosókhoz, a kallókhoz, ott azután más munka vár rá: a jéghideg vízben, derékig állva szűrni, szitálni, szapulni az érczpépet, kimerni dézsákba. Ezt a gyötrő munkát legkevesebb ideig állja ki; az érczmosóból visszakönyörgi magát a pokolbűzű izzasztóba, a gyehennába; onnan megint a bányák földalatti sötétségébe; míg aztán, ha nagyon jól viselte magát, ha szépen engedelmesen szót fogadott, nem zugolódott, akkor megkegyelmezik, hogy ujra felvontassák a tömlővel a várba. Ott vár reá az utolsó munka: a foncsorítóban dolgozás. Itt aztán elvégzi. A kényeső gőze, a mit kádakban emberkézzel kevernek (a hordókban foncsorítást még nem ismerik) megszállja minden zsigereit, beveszi magát a csontjaiba, nyomorékká lesz; kínlódik és belehal.

Ez a mosszori rabszolgának az életszekerkéje.

Digitized by Google

Solom királyfi sorba látogatta valamennyi telepeiket, a karácsonyi bokszícs-osztás örve alatt. Ráismert közöttük a warángoktól megszökött jobbágyokra. Meghallgatta keserves panaszaikat. Leszállt hozzájuk a bányába, a kohókhoz, a kallókhoz; úgy fogadták mindenütt, mint égből jövő követet.

— Holnap meg fogtok szabadulni. Ezt sugta azoknak a fülébe, a kiket ismerősökül fölfedezett. Szerzett magának hadsereget.

Csak az első kis csapat meglegyen, majd nőni fog az, mint a hógörgeteg. Éjszakára ismét visszatért a várba a Szlónhoz, s rábeszélte, hogy keljen föl a helyéből, s a mint a hold felkel, induljon el az ő vezetése mellett a vitézeivel együtt a warángok rejtett bortartó-barlangját fölkeresni. A Szlón szomjas volt a jó cyprusira, a mibe már belekóstolt s nem veszett nála kárba az unszolás; föllármázta a hiveit, fegyverbe öltöztek, a Szlón számára két öszvért hoztak, azok két rudon egy nyerget czepeltek: arra ült fel a köpczös fejedelemfi; egy ló el nem birta volna.

A várból kivonuló csapatot az erdők mélyén a farkasok vonítása fogadta.

A HYPNOPOIE.

Azok nem farkasok voltak, hanem a Solom pajtásai.

Kémeik folyvást ott ólálkodtak a mosszori vár körül, meglapulva a bozótban, lehajolva a sziklák közé, elbujva faodukba, s állathangok jeladásával értesíték a távolabb levőket.

Minden ki volt főzve közöttük ravaszul. Frater Aktæon terve volt az egész.

A warángok borospinczéje nem természet alkotta odu volt. Valami kezdetleges bánya volt az; tán még a liburnok idejéből, kik otthon rezet ástak, s aztán, hogy az ér

Digitized by Google

elvetélt, abba hagyták. Most a warángok ezt használták a zsákmányúl elfoglalt borok pinczéjeül. A bor igen jó szószóló. Azt ajándékba osztogatták olyan szomszédoknak, a kiknek a jó barátsága becses volt előttük. A Cadmæi öböl remetéje volt a pinczének az őre. Annak a nyilására akkora szikla volt hengerítve, hogy egy ember föl nem emelhette. De mikor ketten voltak a királyfival, akkor megtehették. És akkor valamennyi kancsót és tömlőt elkészített Frater Aktæon pharosi módon.

A pharosi mód olyan mesterség volt, hogy ugyanabból a korsóból és tömlőből egy ember ihatott úgy, hogy meg se részegedjék tőle, az utána következők pedig mind meg lettek mérgezve.

«*Disputa.*»

Kritikus. Ugyan hogy juthatott az anachoreta méreghez és méregölőhöz itt ebben a világon kívül eső magányban? Egész patika volt a keze ügyében?

Szerző. A méregcsinálás a római császárok korában egész tudomány volt, s innen származott át Dalmátiába Diocletián alatt. A hirhedett Locusta volt ennek a nagymestere. Volt olyan méreg, mely lassan, fokozatosan ölte meg az embert; ezt használták türelmetlen örökösök, szívós életkedvű gazdag rokonoknál, azért volt «kleronome» a neve. Egy másik méreg, a «gelotine» ellenben folytonos kaczagással kínozta halálra az áldozatát; a «parafera» vérengző dühvel töltè el a vérét az embernek: ezzel vesztették el Masaniellot is; az «achæmenidion» ellenben a legbátrabb férfi szivébe olyan gyávaságot öntött, hogy reszketett, mint a gyermek; a viadorokat szokták vele megrontani versenytársaik. Tudták mikor kell használni a «truferoszt», a mi az asceta remetéből is satyrt, s a félénk apáczából bacchans-nőt képes varázsolni. Csalfa nők, a kik a szabadságot akarták élvezni, megitatták férjeikkel az «oneirosz»-t, a mi olyan álmot

Digitized by Google

hoz a szemre, hogy azt semmi zaj el nem űzi. De valamennyi méreg között a legrejtélyesebb volt a «hypnopoie»; mert ennek a hatása alatt ébren maradt az ember; nézett, karikára felnyilt szemekkel, hunyoritás nélkül, de nem azt látta a mi előtte áll, hanem azt, a mi nincs: valami képzelt látványt; beszélt egyre, de nem érthető szavakat, hallott hangokat, a mik a túlvilágról jönnek, angyali zenét, a mi elandalitá, oroszlánordítást, a mi elrémité, megitta a forró vizet, s azt hitte, hogy nektárt iszik, az édes falernumit pedig undorodva prüszkölte ki orrán száján, azt ordítva, hogy ez bürök; majd mozdulatlanul elmeredt, s azt hitte, hogy most repül, küzd, óriásokat ver le, majd meg a szunyognak könyörgött, hogy ne ölje meg azzal a hosszú gyilkos dárdájával, marokkal tépte a haját s azt állította, hogy üdvösséget érez, csókokat osztott a semminek s istennőnek nevezte, a ki csókját visszaadja. Ezzel a méreggel voltak megvajákolva a bogumilok számára elkészitett borok.

Kritikus. Truférosz, oneirosz, gelotine, kleronomosz, parafera, achæmenidion, hypnopoie! Hát ennyit mindnyájan tudunk, a kik a görög nyelvből «elégséges» calculussal húztuk ki a sandáljainkat, de hát hol vehette ezeknek valamelyikét Frater Aktæon?

Szerző. Említők, hogy a szerzetes a raguzai arany fiatalság tagja volt, a mely az ilyen titokban járatos. A méreg előállításához való anyag pedig ott terem a tengeröbölben, a sziklák között; egy csiga, melynek népies neve «tengeri nyul», tudós nyelven «aplisia depilans». A latin melléknevet (hajvesztő) azért nyerte, mert a ki puszta kézzel megfogja ezt az állatot, annak minden haja kihull az érintés mérgétől, a népies neve pedig azért ragadt rá, mert a szine, a szőrös teste, és két hosszú füle feltünően hasonlóvá teszi a mezei nyulhoz. Ennek az állatnak a bűze, ha a hullám a partra kiveti, képes egy völgyet elundorítani, s egy csepp ennek a nedvéből rögtöni halált idéz elő. És ennek a bűzét és a gyorsan ölő mérgét tud-

Digitized by Google

ták a hajdani méregkeverők úgy átfinomítani leszürések által, hogy mindazok a fentebb elősorolt csodahatású szerek ebből kerültek ki s mind valamennyi azzal a kellemes ambraillattal dicsekedett, a mely a bornak, a mi közé vegyült, virágszagú zamatot ád s még jobban itatja magát.

Kritikus. No hát ez jó lesz a bogumiloknak; de hogy szabadul meg tőle a Solom királyfi?

Szerző. Nagyon furfangos módja volt annak. A kik ez alattomos mérgeket feltalálták, azoknak az ellenmérgeit is ismerték. A hypnopoienak az ellenóvszere fel volt fedezve abban az apró festménytermő bogárkában, a mi a kermeszfajhoz tartozik, s mely akkoriban (mint Abbate Alberto Fortis bizonyítja) valóságos plágája volt a dalmatiai fügefatelepeknek, (épen úgy, mint most a philloxera a szőlőknek). A hol ez meglepte a fügefa ágát, ott abból gyümölcsalakú gubicsok nőttek ki, tele annak a bogárnak az ivadékával. Ez volt az illó méreg megölője. Ha olajban megfőzték e gubicsokat, az piros lett tőle, mint a bor. Ebből a gyógyerejű olajból azután egy makktoknyit a megmérgezett borral töltött korsóba vagy tömlőbe töltöttek. Az olajnak már akkor is az a szokása volt, hogy szeretett fölül úszni. És így az, a ki a korsót, tömlőt felnyitotta, maga bátran ihatott belőle, az ellenmérget sziva ki az első húzásra s aztán adhatta tovább a korsót. Neki magának a mérgezett bor meg nem ártott. A többiek mind elveszhettek, az első a ki a bort rájuk köszönté, ép testtel maradt.

Kritikus. Remélem, hogy mai napság nincs már se hypnopoie, se fügefakermesz-gubics.

Szerző. Becsületére legyen az emberiségnek, a mai kor erkölcsei mellett, az első nincs divatban már, s az utolsóra nincs szükség.

Kritikus. S a ki mind ezt el nem hiszi, fizet egy obolust.

Szerző. Sok obolusból telik ki a talentum.

Digitized by Google

BOGUMIL MENYEGZŐ.

A pinczerablás igen jól sikerült, könnyen is ment, a hol maga a kincs is el akarja lopatni magát.

A tömlők és korsók egy részét Frater Aktæon titkos jegyekkel látta el, azok nem voltak megmérgezve. Abból a czélból, hogy ha a zsákmányolók áldomást akarnak inni, ne a megvahorászott borokat fogyaszszák; azok a holnapi általános lakomára valók.

A zsákmányfogás után nagy riadallal tértek vissza a hősök a mossztori várba. Solom királyfi most már egészen kedvencze lett a bogumiloknak.

Ezeknek az Istentől elrugaszkodott patarénoknak azonban még a barátsága is veszedelmes. Összebeszéltek, hogy ők a badnyákot holnap, karácsony napján, összeházasítják egy szép mátkával. Solom még nem volt tizenhárom éves.

Felöltöztették a fiút pompás, aranynyal, ezüsttel kihimzett ruhákba, a mikben az úgy érezte magát, mintha börtönbe zárták volna; eddig soha öltözet nem volt rajta, a míg hazulról a megvert testére a rabinget rá nem dobták. Most aztán azt a sok posztót, prémet mind fel kellett vennie. Nagy megtiszteltetés volt rá nézve. Azért királyfi a neve.

Karácsony napjára pap is jött a várba. Ezt Jajczából küldték ide, a mióta a patarénok megtértek, hogy tartsa meg őket a hitben. Tudott olvasni, de csak glagol irást, abból olvasta a misét (templom még nem lévén, ősi keresztyén szokás szerint a juhakolban, a hol a jászol volt az oltár). A nagy könyvén kívül volt neki bő ujjú dalmatikája, meg egy karikára tekert végű pásztorbotja szőlővenyigéből. Ez a három elég volt egy hajdani diakonusnak ott a hegyek között. Ez ott maradt az ünnep mind a négy napján. Az első nap esketett, a második nap keresz-

Digitized by Google

telt, a harmadik nap temetett, a negyedik nap gyóntatott. Így volt neki meghagyva a püspökétől.

Az esketéshez ott volt a badnyák, meg a számára kiszemelt menyasszony; a többi bogumil nem barátja ennek a ceremoniának, náluk a menyegző egészen más szertartásokkal jár, mint a keresztyén hiveknél, de valakin végre kell hajtani ezt a sacramentumot, arra való az idegen badnyák. A második nap a kereszteléshez megint kötéllel kell fogni az ifjakat; nem mintha a szentségtől, hanem a víztől félnek, náluk csak akkor szokták megmosdatni az embert, mikor meghalt, eleven embernek iszonyat az! A temetéshez könnyebben akad vállalkozó; a két első karácsony-éji tivornyán minden bizonynyal agyonütnek egynehány czimborát. A gyónáshoz azonban okvetetlenül mindenki odajárul, mert addig nem adja ki a pap a zapizát. A zapiza pedig minden igazhivőnek szükséges. Ez egy három szögletű irhabőr, melybe tűszúrásokkal van beirva egy-egy védszent neve. Azt a bogumil a süvegéhez varrva viseli. S az megvédi őt minden kelevénytől, dobrocztól, mirigytől és gutától, szivesen megfizeti ezüsttel, aranynyal. S a ki nagyon bőkezű akar lenni a pap iránt, az még a petizákból is kaphat. Ezek a Szent-Ilona pénzei, voltaképen magyarországi dénárok, a patrona hungariæ képével. Csodaerejük a nyavalyatörést elűzi. Ezt a bogumilok, még mikor későbbre mohamedánokká lettek, mint az amuletot hordták a nyakukban fűzve zsinóron.

Hanem még ezzel nincs vége a gyónás ceremoniájának. Az itt ezen a vidéken igen praktikus befejezéssel jár. Mikor a bűnbánó lélek mind végig meggyónta a papnak lelke terheit, akkor a pap markába kapja azt a görbe végű szőlővenyigebotot s olyan sort ver vele a hátára, a milyent bűneinek értéke szerint megérdemelt. Egy hát sem marad ott kék és veres kereszthúzás nélkül. Ezzel végződik a sátoros ünnep.

*

Digitized by Google

Kritikus. (Nyugtalanul toppant.)

Szerző. Kérem, ne tessék ellenem hegyezni a plajbászát; ezt mind így írta le egy kegyes apátur, Alberto Fortis, a ki maga látta az ilyen szertartást.

*

A mint másnap reggel a kalapácskótogás a keményfa deszkán elhangzott (ez a bogumilok harangja), a pap elkezdte a misemondást a juhakolban; vén ember, vén asszony a hány volt, mind azt hallgatta, a fiatalok pedig elmentek menyasszonyt hozni. Mikor a szent szertartásnak vége volt, már hozták a mátkát lóháton a «szuátok». Elől jött gyalog a «parvinácz», selyemzászlót lobogtatva a kezében, utána a «Cziájus» hosszú virágbokrétás pálczával, a régi pogány istenek neveit kiabálva sorban. «Breberi, Davori, Dobra, Frichia, Jara, Pikó!» Hátrább a menyasszony mögött következett a két «komorgia», czifra ládában czepelve a menyasszony nászkelengyéjét, bezárta a menetet a «sztari szuát», az öreg vőfély.

A vár belső tornáczának feljáró gádora előtt állt a menyasszonyt fogadó «diveri» és a «kuma».

Legelőször az ő kezükbe kerül a mátka. A kuma a násznagy, a diveri a sógor.

Csak ha ez a kettő elég szépnek és engedelmesnek találta a menyasszonyt, akkor hivatják elő a vőlegényt.

A menyasszony elég szép volt, csaknem olyan idős, mint a vőlegény, tehát még gyermek, hanem ezen a tájon a leányok korán férjhez menendők.

Világoskék morankája feszesen simult karcsú termetéhez, elől kihimezve üveggyöngyökkel, tarka kagylókkal, derekát széles bőröv szorítá át, ezüst sodronynyal kiverve, fején veres süveget viselt, a miről fűzérei lógtak alá az arany és ezüst pénzeknek, vegyítve ezüst és réz félholdakkal, csigákkal és baltácskákkal; e fűzérek egész a válláig hulltak, eltakarva álla alatt átkötött két hajfonadékát, s

Digitized by Google

folytatásukat találva a nyakán elkezdődő s fél melléig érő kláris-, üveggyöngy- és kagylófüzérekben; a sok csengőbongó csülleng csilingelt, a hányat mozdult a fejével.

A kuma lesegíté a nyeregből a menyasszonyt, mire az letérdelt az első lépcsőfoknál és azt megcsókolta. Ez az engedelmesség jele. Erre egy öreg asszony egy kis fiucskát tartott eléje, a menyasszony azt karjára vette s összecsókolgatta. Ez a szeretet kifejezése.

Most azután a kuma és a diveri megcsókolják az arát, s ezzel be van fogadva a házhoz.

Most lehet előhozni a vőlegényt.

A Szlón förtelmes jó kedvében volt ma.

— Hivjátok elő a badnyákot!

Solomot elővezette a két szuát. A czifra vőlegényi jelmez fölé még egy földig érő skarlátvörös köpönyeg is volt rajta, a minek az alsó szélén rézbolondságok csilingeltek, gyűrűk, holdak, lánczszemek.

— No nézd Solom, dicső királyfi, én veled szövetséget akarok kötni. Neked adom feleségül a hugomat, a Darinkát. Legyen szövetség a két fejedelmi család között. Az apáinktól nem kérdezzük, beleegyeznek-e? Hát tetszik-e neked a menyasszony?

Solom ránézett a leányra, s a szivében sajnálkozás kelt miatta. Arra gondolt, hogy ha a következő éjjel ezt az egész népet le fogják ölni, ennek a nyomorult gyermeknek is a többiekkel együtt kell majd meghalni.

— Kár érte! Ez a szó szaladt ki a száján.

— Mért mondtad, hogy «kár érte?»

— Hogy olyan gyermek még.

— Elég idős lesz az teneked, csak te légy majd elég legény ő mellette. No hát elveszed-e?

— Elveszem.

— De nem addig van ám az, hogy csak «elveszem». Egy knéz leányt! Azt meg is kell érdemelni. Le mered-e tenni a hármas vőlegényi próbát?

— Csak tudjam, mi az?

Digitized by Google

— Hát legelőször is egy piros almát le tudsz-e lőni a dárda hegyéről?

— Az nem nagy vitézség. Csak tegzet és nyilat adjatok hozzá.

Úgy eltalálta az almát nyillal, hogy a torony tetejéig repült.

— A második próba, hogyha ezt az öt lovat egymás mellé állítják, a min a menyasszony, a szuátok, a sztari szuát, meg a Buklia jöttek, keresztül tudsz-e rajtuk ugrani egy szökéssel?

— Azt is megteszem, csak hadd vetkőzöm neki.

Solom levetette a köpönyegét a válláról, az opánkáit leoldta a lábairól, s könnyedén, mint az evetke egyik fáról a másikra, szökött keresztül az egymás mellé állított öt paripán.

— No de most jön a harmadik próba. Fölismered-e majd a menyasszonyodat, ha heted magával jön eléd, lefátyolozottan? Előre megmondom, hogy ha mást találsz kiválasztani, az olyan meggyalázás lesz a törzsökömön, a mit a véreddel mosok le. Ha nem az én hugomat választod, a fejedet leüttetem rögtön. Még most visszaveheted a szavadat, akkor futni hagylak, hanem korbáccsal kisértetlek.

— Vállalom a próbát.

Erre a Darinkát félrevitték s nemsokára ismét visszahozták heted magával, mind egyforma termetű leányka volt, tarkótul talpig letakarva fehér lepellel.

— Válaszd ki hát, melyik a tied?

Solom leteríté a kerek köpönyegét a földre, maga odaállt a közepére, azután lehúzta az ujjairól a gyűrűit, (minden ujján volt kettő) s oda szórta maga körül a köpenyre.

— A ki szeret, szedje fel! kiálta a hét leánynak.

Nosza mind a hét leány ugrott a gyűrűket szedni! Hanem ekkor Solom hirtelen kirántá a handzsárját s megvillantá a feje fölött.

Digitized by Google

— De ha más nyul a gyűrűimhez, mint a mátkám, tőből levágom a kezét!

A mire hat leány ijedten visszahőkölt, csak a hetedik térdelt le a gyűrűket felszedegetni.

— Íme, ez a menyasszonyom! kiáltá Solom, lekapva a leplet a leány fejéről. Valóban az volt Darinka.

— No, te ravasz róka vagy. Bizony «falosnyi» a neved, nem más. No hát tied a menyasszony. Csak meg ne bánd. Hozzátok elő a lovat!

A bogumilok lóháton esküdtek a szabad ég alatt; vőlegény és menyasszony nyeregből tették a fogadást, egymás kezét tartva, maga a pap is lovon ült, úgy mondta ki rájuk az áldást, a mi látható jobban is ki volt fejezve, egy nagy koszorú alakjában csupa pávatollakból, a mit a pap a menyasszony süvege fölé helyezett. Ez az a koszorú, a mit a lakodalom estéjén a vén kuma egy kardcsapással fog leütni a menyecskévé leendő ara fejéről.

Akkor aztán az örömanya (valami vénasszony) egy kosarat nyujtott fel a menyasszonynak, az tele volt mandulával, mogyoróval, azt ő az alatt, a míg a szuátok körülvezették zabláján fogva a lovát, marokkal hányta a vállán keresztül a násznép közé, hogy nagy legyen az áldás. Így kerülték meg a belső várost nagy üdvriadallal, a miben több volt a csufondárosság, mint a tisztesség. Ez már szokás a bogumiloknál, hogy a fiatal párt csintalan tréfákkal boszantják.

S a pajkos dévánkodás még folytatását találja, mikor az ifjú pár a «domachin» házába vonul. (Valami nagyon vén harczos adta ki magát örömapának.)

A domachin és a diveri versenyt gunyolódtak a vőlegénynyel: «no te ugyan beleválasztottál magadnak a feleségbe!»

Hisz az egy lusta, renyhe, szófogadatlan czefre! A kórság járja holdtöltén. A pofája ki van festve. Ha kenyeret süt, szalonna van mellette. Délig aluszik, estig nyujtózkodik. Ördögökkel tánczol. Söprün lovagol. Hét

Digitized by Google

szeretője volt már, mind a hét ott hagyta. Csupa halpikkely a bőre!»

Az efféle ingerkedés mind nemzeti szokás. Solom tudja, hogy mit kell erre felelni.

— Hát hiszen ha hét ördög van is benne, majd kiverem én belőle! mondja a vőlegény s olyan mozdulatot tesz a tenyerével, a mi hasonlít a pofonlegyintéshez; néha meg is érinti az ujja hegye a menyasszony orczáját.

— No hát most már jőjjenek a csimpolyások s kezdődjék el a lakoma! parancsolá a Szlón a Bukliának. (Ez a vendégség rendezője.)

— Megálljatok még! szólt Solom. Nekem egyéb dolgom is van, mint vőlegénynek helyt állni. Tudjátok, hogy odafenn a toronyban fekszik a süvünk, a Verblud; az nem jöhet ide a sánta lábával, hogy velünk tánczoljon; sőt inkább engem vár, hogy új balzsamot tegyek a sebére. Ezt addig hadd végzem, a míg bort nem ittam. Boros fővel eltalálnám téveszteni a füveket s baj lenne belőle.

— Jól van, badnyák! Hát eredj fel a Verbludhoz, addig hagyd itt a mátkádat.

— Bolondoknak! mondá Solom. De bizony magammal viszem, tőlem el nem marad. Meg is kell mutatnom a süvünknek az ő ángyikáját.

— Vigyed, vigyed! kaczagott a Szlón; s valamennyi junák segített neki a nagy röhögést növelni. Hogy a badnyák oda viszi a Darinkáját a Verbludhoz, bemutatni azt, mint a dölyfös fejedelem ángyikáját. Olcsó lesz ott a dárdanyél!

Solom azonban, alig hogy kiszabadulhatott a kaczagó bogumilok társaságából, a torony lépcsőjénél megállítá a Darinkát s erősen a szemébe nézve, azt mondá neki:

— Te nem vagy knéz leány, hanem rabszolgáló!

Az ara elnevette magát.

— Hát ezt honnan találtad ki?

— Onnan, hogy mikor feléd legyintettem a kezemmel, mintha pofon akarnálak ütni, te a helyett, hogy, a mint

Digitized by Google

szabad nemes leány szokta, a kezedet az arczod elé emelted volna, egyszerre mind a két kezedet a hátad mögé dugtad. Erre a rabszolga leányokat tanítják, hogy a pofonütést hátratett kézzel kell fogadni.

— Én nem is mondtam neked soha, hogy knéz leány vagyok. Meglehet, hogy az apám knéz volt, de az anyám rabnő. A többi hat is az volt.

— Ne nevess rajta. Mert te sem tudod, hogy hát én ki vagyok?

— A badnyák.

— Én nem vagyok a badnyák, hanem a halálmadár. Én megölök mindenkit, még ma éjjel, a kiben élő szív dobog e falakon belül.

Erre a szóra a Darinka elkezdett reszketni.

— No ne remegj, szólt a Solom. Te neked mégis megkegyelmezek. Megszerettelek, el nem hagylak. Itt várj reám a legalsó kőfokon, a míg visszajövök. Őrizd a lerakott czifra ruháimat. Én megint felveszem a rabingemet, a miben idejöttem, úgy megyek fel a Verbludhoz. Mikor visszajövök, újra felöltöztetsz a czifra köntösbe s aztán lemegyünk a nászéphez. Lesz nagy eszem-iszom. Én is részt veszek benne. Valahányszor korsót, tömlőt felnyitnak, abból mind nekem kell húznom a legelső kortyot, azután töltik meg vele a nagy «bukkarát». Te ott maradsz mindig mellettem s aztán — tudod, hogyan itatja galamb a fiát? úgy lesz. Te másként nem iszol, mint a mit az én számból kapsz. Ez jól illik a mátkapárnak, a ki egymást nagyon szereti. No hát tégy úgy, mintha nagyon szeretnél.

— No azt bizony könnyen megtehetem.

— Azután elhozod magaddal a guzsalyodat, s a devernya alatt ott fonsz rajta.

— Hol veszem hozzá a kendert?

— Az én gondom lesz az, hogy mit fonj és miből? Te csak hozd el a guzsalyod. Azután ne félj semmit. Megtartalak. Urad leszek. Nagy asszonynyá teszlek. Hanem

Digitized by Google

nekem engedelmeskedjél, mert különben egyet lehellek rád s meghalsz.

Mikor a toronyterembe betoppant Solom, a Verblud épen akkor riadt fel az álmából.

— Megfoglak! Nem eresztelek! motyogá félébren, a két kezével kapkodva a levegőben. Valamit látott álmában s azt akarta megfogni. Dühös is volt aztán, hogy elszalasztá ébren. A helyett ott látta maga előtt a badnyákot.

— Minek ébresztettél fel! Fakutya! Mindjárt levágom a fejedet!

Solom nem ijedezett tőle.

— Ne vesződjél te az én fejemmel, hanem a magad lábával. Fáj-e még nagyon?

— Rúgnám ki vele a kutyafogadat! Az is fáj; de jobban fáj, hogy nem álmodhattam végig, a mit elkezdtem. Olyan szép volt. A menyasszonyom, a szép Milenka ült mellettem, otthon a magam várában; ő töltötte a bort a serlegembe: az a serleg pedig annak a ficzkónak a koponyájából volt, a ki elrabolta őt tőlem. Szomjas voltam, de mégsem akartam a serlegből inni, a míg ő nem iszik belőle, s ekkor, te bolond, fellármáztál.

— Lásd, miért nem ittál hamarább? nem volnál szomjas. Most pedig bort nem kapsz, hanem nyirvizet. Nyujtsd ide a lábodat, de meg ne rúgj, mert az neked fog fájni. Azt a szép álmodat az én balzsamfüveimnek köszönheted; ha újra bekötöm velük a sebedet, megtalálod folytatását az álmodnak, szép menyasszonyt, koponya-serleget, édes bort.

— No jól van. Ha te én nekem az álmomat visszaadod, háladatos leszek érte. Majd adok én teneked olyan jó álmot, hogy végigálmodhatod alatta a zsidók történetét.

Solom kibontotta a knéz lábát, a seb tegnap óta erősen javult, megszünt a tüzessége. Ismét bekötötte azt a gyógyfüvekkel s azután elmondta a junákoknak, hogy a vezér lábát csak szorgalmasan borogassák jégbe mártott lepedőkkel.

Digitized by Google

— Beszélhetsz ezeknek, vak apád! zsémbelt a Verblud. Hisz ezeket éjszakára más tizenkét ficzkó fogja felváltani, azok pedig részegek lesznek, mint a kecske szüretkor a törkölytől, ma karácsony napja van. Hanem magadnak kell ide feljönnöd éjszakára, te fogod szépen a lábamat az öledbe s kergeted rólam a szunyogokat.

— Csak be tudjak jönni hozzád a toronyajtón.

— Hát vedd ki a kulcsot az övemből, aztán tartsd magadnál; aztán majd te ereszd ki ezeket a junákokat, s bebocsátod a másik csapatot.

Azzal elővette az ásítás a knézt, elnyujtózott s rögtön elkezdett horkolni.

Solom magához vette a toronyajtó kulcsát, a junákokat felbiztatta, hogy lesz estére nagy lakzi, aztán visszament a Darinkához. Újra felszedte a czifra köntöseit s visszatért vele a násznéphez.

Ősi erkölcs szerint külön teremben volt a férfiak, külön az asszonyok számára terítve, a vőlegénynek nem adtak kést, neki ezen a mai «kötés» napján semmit sem szabad elvágni, ha felhozzák óriási fatálon az egész vadkant vagy ürüt, abból a kuma szel le a számára egy darabot, az is metéli fel apró falatokra. A menyasszony pedig épen nem ül egyik asztalhoz sem, hanem oda kuporodik le egy zsámolyra a vőlegénye háta mögé, s azt kapkodja el, a mit az dobál oda neki.

A bogumiloknál megfordítva járják az étekfogások. Legelőször jön a sajt meg a gyümölcs, legutoljára maradnak a mindenféle levesek, a miket kanállal kell enni, a lében uszkáló konczokat ellenben divat három ujjal kihalászni. Erre aztán a menyasszony kötelessége körülhordozni a mosdó-medenczét és vizes korsót, s a vendégek kezeit leöblíteni és megtörülgetni, a miért kiki tartozik egy ezüst pénzt dobni a medenczébe.

Az ivásnak annál nagyobb a czeremóniája. Minden korsó bort előbb ráköszöntenek egy régi istenre, vagy egy újabb szentre, a távol levő atyafiakra, az örömapákra, az-

Digitized by Google

után a vőlegényre, a kumára, a deverire, a szuátokra, s akkor az első húzást a vőlegénynek kell tenni a korsóból, így jár az sorba a vendégek karéjában.

Ezt a szokást Solom még azzal is megtetézte, hogy a szájába vett borból egy gyűszűnyit a menyasszonyának engedett ízlelni. Azt mondta, az ő nemzeténél ez így szokás. Legyen neki az ő hite szerint.

Az az első korty volt a kermeszszel telített olaj. Ő vele azért itatták azt meg, hogy bizonyosak legyenek felőle, hogy a zsákmány-bor nincs megmérgezve.

— Ittál már valaha bort? kérdé Solom Darinkától, mikor megitatta, mint galamb a fiát.

— Sohasem, hiszen még pártás vagyok.

— Édes-e?

— Mint a méz.

Az pedig keserű volt, mint a tárnics — a kermeszbogártól.

Hanem Darinka azt mégis édesnek találta.

Tíz, húsz, harmincz — ötven korsót, tömlőt kellett Solomnak sorba köszönteni a násznépre. S ugyanannyiból meginni egy kortyot. Ha tiszta bor lett volna, ittasan kellett volna ledülnie a székéről. Így kiállta. A keserűséget lenyomtatta egy falat haricska kenyérrel s együtt dalolt a víg társasággal.

Egyszerre azt mondá neki a Darinka:

— Hallga csak! Milyen összevissza megy ez a danolás. Minden ember más nótát fúj.

— Majd mindjárt vége lesz annak, súgá neki Solom. Te most eredj, hozd elő a guzsalyodat.

A Darinka felkelt s visszakerült a rokkájával.

Már akkor az egész társaság össze-vissza beszélt.

Hiszen szokás az jól bekapott embereknél, hogy kiki magára kiabál, s a szomszédját nem engedi szóhoz jutni; de ezek úgy kiabáltak mint a hagymázosok, egyik sem ügyelt a másik szavára, s a kezeik nem mozdultak hozzá, a szemeik mereven kidülledve néztek; az egyik vigyorgó

Digitized by Google

arczot csinált, a másik rémledezőt; olyan is volt, a melyik kéjt mosolygott, mintha a hetedik paradicsomban volna.

A kuma a nagy bukkarával ütötte az asztalt, kiabálva:

— Bort! Bort! Görög bort! Tengert iszom ma!

— Eredj oda, tölts neki, mondá Solom Darinkának.

A Darinka felvette a cyprusi kancsót.

— Nem abból, te! kiálta rá Solom. Hanem ebből a jóból.

S azzal fogta a piszkos vizet a medenczéből s azzal töltötte tele a bukkarát színig.

A kuma felhajtotta körömpróbáig a kupát.

— Királyi ital volt! hörgé utána. No még egygyel.

Darinka bámulta, nézte, mit csinál az ő vőlegénye. Hisz ez boszorkányság.

Ellenben a sztari szvát oroszlánölő kedvében volt, mind a két öklébe handzsárt kapott, s ordítozott, hogy neki elefántot hozzanak, hadd öli meg!

A Solom pedig kihúzott egy hosszú szalmaszálat az ágyból s annak a kalászos végével megcsiklandá a vérengző hősnek az orrát.

Arra a sztari szvát bátorsága egyszerre az inába szaladt, reszketve dobta el a fegyvereit, s fogvaczogva könyörgött:

— Jaj, kegyelmes bögöly! Irgalmazz, kegyelmezz, ne szúrj agyon a fulánkoddal! s elbujt az asztal alá, onnan dödörögte dideregve: Jaj megöl az a nagy dongó.

Ezen még jobban elbámult Darinka. Bűbáj van ezzel a fiúval!

Majd meg azt tette, hogy a holtmereven bámuló Stacheonak ráfújt az arczára s arra az elkezdett kezével-lábával rángatózni, vihogott, sikongott, hogy őtet az ördögök csiklandozzák.

Minden férfinak valami szokatlanul el volt változva az ábrázatja; de valamennyi között legcsodálatosabb volt a Szlóné, a ki azt hitte magáról, hogy ő repül, azzal az idomtalan kövér termettel; tündérországba repül, a hol bájos arák veszik körül; csókot ád jobbra, csókot balra.

Digitized by Google

Ahhoz hozzálépett Solom s adott neki egy pofont jobbról, egyet balról, csakúgy csattant.

A Szlón gyönyörittasan mondá rá: köszönöm, szőke tündérkém, köszönöm, barna tündérkém! Azt ő csókcsattanásnak vette.

— Jaj, te mit csinálsz? szörnyűködék a Darinka.

— Te, fogd össze a lepcsest. Ülj a guzsalyodra és fonj.

— Ugyan mit fonjak? Gyapjut vagy lent?

— Mindjárt kapsz, a mit fonj! szólt Solom, s kihúzva a görbe kést a kuma öve mellől, levágta vele annak a két hosszú üstökét, a mi befonva csüggött a vállára. A kuma engedte, pedig ez a legnagyobb csúfság egy bogumilra, ha az üstökét levágják. Aztán sorba vette valamennyit, mindannyinak lenyiszálta a hajfonadékait.

— Nesze medveszőr, nesze oroszlánsörény! Fond össze kötélnek.

Darinka azt gondolta, hogy az ő vőlegénye maga az ördögök nagymestere. Megtette, a mit parancsolt neki.

— Mit csinálsz? Mit csinálsz? kérdezé rebegve.

— Mit csinálok? Ítélet napját csinálok. Nem látod, hogy ezek mind meg vannak már gárgyulva? Méreg volt, a mit ittak, csak mi ketten nem vettünk benne részt. Annak köszönd, hogy az én szájamból ittál.

— De a Verblud meg annak a junákjai még meg vannak a toronyban. Azok nem ihattak a méregborból.

— Jó helyen vannak a toronyban, nálam az ajtójuk kulcsa. Majd eljön az ő soruk is. Ha a köteled készen lesz, leereszted a bástya fokáról s a fehér fátyoloddal jelt adsz. Ott rejtőznek az én bajtársaim; felmásznak a kötélen s akkor kiszabaditjuk a taposómalomba meg a foncsorítóba zárt rabszolgákat, azok csak arra várnak, hogy a jeladó kürtöt hallják, elő fognak rohanni, s akkor aztán megfizetünk mindannyian, ki mivel tartozik a házigazdájának. Csak te jó erősre fond azt a kötelet, csomókat köss rajta, hogy jól lehessen benne megfogózni.

A másik gyermek szót fogadott a vakmerőnek s fonta a

Digitized by Google

kötelet hosszúra. Az egész násznép hagymáz-álomban őrjöngött már, senki sem látott és nem érzett semmit, a mi vele történik. Beszéltek embertelen szavakat s verték fejeiket a falba, a sztari szvát a nagy fakupát, a bokkarát rágta a fogaival s ette, mintha mézeskalács volna; a Szlón az égő fáklyába nézett, oly közelről, hogy a szemöldökét elperzselte nála, s azt dadogta: milyen sötét van; a vőfély a földön hevert és uszott, azt hitte, a tengerben van, s fújta a szájába tóduló hullámot, és kiabálta: segítség!

Egyszer csak berohan a terembe az a rabszolga, a kinek az életét megváltotta Solom, s a kinek a dolga volt az udvaron levő nép között a tömlős bort kiosztani, s ha aztán mindenki el lesz kábítva, felnyitni a taposó-malom kapuját, s kibocsátani a rabszolgákat.

— Végünk van! hebegi a rabszolga. Itt jön a Verblud a junákjaival. Hogy te nem küldted a felváltó csapatot, kitörték az ajtót.

— Bocsásd ki a rabszolgákat! kiáltá neki Solom.

— Nem lehet, a Verblud junákjai elállták a hozzájuk vezető kaput, nyolczan. O maga idetart negyed magával.

— Darinka! Fuss a bástyára! szólt erre az arához fordulva Solom.

A menyasszony felkapta a guzsalyat, a fonott kötelet s elmenekült a terem hátulsó ajtaján.

A Solom is elfuthatott volna azon a résen, de neki más gondja volt, nem a futás. Útjába állni a Verblud dühének addig, a míg a társai felmásznak a falra.

— Te vesd magad az asztal alá s tégy úgy, mint a többi bolond! utasítá a rabszolgát. Az meg is fogadta a szót.

A Verblud recsegő hangja már ott hangzott a tornáczban, éktelen káromkodásokban nyilatkozva.

A waráng királyfi érezte, hogy most nagy próbát kell kiállnia. Ha ebben helyt nem áll, az egész terve dugába dült. Holnapra ezek kialuszszák a mámort, s azontúl a méreg hatása is enyészni fog. Nyugodtan kellett szembenéznie a veszélylyel.

Digitized by Google

Eléje ment a Verbludnak.

Az, jobb kezében a kelevézet tartva, s a fájós lábát azzal támogatva, jött sántikáló lépésekkel; utána négy junák, kivont karddal és a balján pajzszsal. Mindenféle rossz indulat rítt ki a tekintetéből. Szerteszét nézett, elbámulva az őrjöngő atyafiakon s aztán egyszerre a dárdája hegyét a Solom mellének irányozva, rárivalt:

— Megállj, kölyök.

— Én állok. De te ne állj, hanem ülj le, mert megrontod a lábad.

— Ne legyen neked gondod az én lábamra, hanem a magad kutyafülű fejére. — Te badnyák! — Ej de czifrára fel vagy öltöztetve!

— Fel bizony, mert most vőlegény vagyok. De mihelyt leteszem ezt a gunyát, megint a badnyák leszek, s a te csontodat hegesztem.

— Nincs annak már semmi szüksége rád. Ebcsont beforr. Ha fájna, nem jöhettem volna ide. Hát te csak vőlegény vagy most? Hol a menyasszonyod?

— Mindjárt itt lesz, csak a kontyát felfőkötőzzék a nyoszolyóasszonyok.

— Hát a násznépeddel mi történt itt?

— Látod. Vigan vannak.

— Nem értem, hogy mit beszélnek.

— Nem bizony, mert görög borokat ittak, s azoktól az ember görögül beszél.

— Hazug babuka vagy! Méreg volt a borban, a mit ellopattál velük a warángok pinczéjéből, attól lett az egész vár népe mind kórságossá.

— Én magam együtt ittam velük egy korsóból; magam izleltem meg minden bort legelőször, s látod, semmi bajom.

— Mert az ördög szereti a magáét. Neked nem ártott az meg. Jó szerencse, hogy én meg a tizenkét vitézem nem ittunk belőle. Hát ezeknek a bogumiloknak hova tetted az üstökeiket?

Digitized by Google

— Azok bizony fel lettek áldozva a keresztyén vallásnak. Tudod, hogy az üstökfonás pogány szokás. A pap rábeszélte őket, hogy vágják le.

— Hamarább elhiszem, hogy a medve azért nem visel farkat, mert fogadása tartja. Te csufitottad őket így el. Te vágtad le a kontyaikat.

— Ugyan hová tettem volna?

— Eladtad anyádnak, a pusztoloviczának, hogy fonjon olyan kötelet belőle, a min fel lehet kapaszkodni az égbe. — Nem mégy oda. Az én lábam meggyógyítottad. Látod, járni tudok rajta. Ezt neked köszönöm. Hát meghálálom. Hazaküldelek az apádhoz. Ördög volt az apád, oda küldelek hozzá a pokolba.

— Nem félek én a te ijesztgetéseidtől, zsupán! Te megesküdtél, hogy én nekem semmi porczikámat nem engeded bántani, s ez a te esküvésed engem jobban betakar, mintha a láthatlanná tevő tündérpalást volna rajtam.

— Ezt jól mondtad, bagoly! Nem is bántja senki semmi izecskédet. Semmi tagodat el nem szakítjuk, sőt még jobban hozzád ragasztjuk. Egy darabban hagylak. Csakhogy épen megfürösztelek egy kis jó forró szurokban. Hogy fog tetszeni?

Solom nagyot kaczagott erre a szóra. S a nevetés egész természetesen jött magától az ajkára. Az villámlott a fejébe, hogy a szurok felforralásához idő kell, s ha időt nyer, életet nyer. Még ő kapja majd a halál kaszájának a nyelét a kezébe.

— Hahaha! Hisz ez meg épen gyönyörüség nekem. Otthon a tündéranyám mind abban fürösztött. Majd meglátod, hogy úgy jövök ki belőle, fehéren, mint a hattyu. Csak egyre kérlek.

— Akármit kérsz, ráadásul a szurokfürdőre, a tied.

— Azt, hogy a menyasszonyom is hadd fürödjék meg velem együtt.

— A forró szurokban? A bizony úgy is illik. Kiki párjával. Badnyák a mátkájával. Junákok! Készítsétek a

Digitized by Google

fürdőt. Hétféle füvet hányjatok bele, hogy illatos legyen.

A nagy ivóterem végében volt az óriási kandalló, a minek a kürtőjéből vastag vaslánczon csüggött alá a roppant nagy kondér, a miben egyszerre egy egész tulkot, vagy vadkant szoktak vetreczének főzni. Annak a ma estére való tartalma már kifogyott, csak a fenekén rotyogott még a zsiros borsos lélötty. A tűz égett alatta.

Ez jó lesz most szurokfőzésre.

A míg a junákok a szurkot a tűzön forralták, a Verblud sorra járta az atyafiakat, rázogatta, költögette. Az mind másról beszélt neki, csak azt nem akarta tudni, hogy felébredjen.

— Ilyen pokolbeli varázst hozni a házhoz! agyarkodék a Verblud. Rám néz valamennyi s az egyik menyecskének néz, a másik sárkánykigyónak. — Hát te rabszolga itt az asztal alatt! Te is bort ittál?

S a kopjája nyelével nagyot lökött a rabszolgán, a ki Solom hive volt.

Az azt mondta rá, hogy «köszönöm az áldást».

— Ki vagy te? rivalt rá a Verblud.

— Hát csak ismered a királyodat? dörmögé a rabszolga.

— Ez abban van, hogy ő a bosznya király! Hát engem kinek tartasz?

— Te vagy Chrysostomus archimandrita.

— No már ahhoz csakugyan hajazok. S aztán mit hoztam neked?

— Az arany rózsát hoztad el a pápától.

— No már azt Isten ugyse megkapod!

S azzal fogott egy szurokfáklyát, annak az égő kanóczát oda szúrta a rabszolga kinyujtott tenyerébe.

A rabszolga arczán egy vonás sem rándult félre a fájdalomtól, a míg a kanócz a tenyerét égette.

— A Szentháromság Isten fizesse meg ezt neked százezerszer, mondá álomjáró hangon.

Digitized by Google

— Bakfitty! Vad szamár! dörmögé a Verblud, s oda köpött a ficzkó markába, hogy a kanóczot eloltsa. Ez az áldás szeget ütött a fejébe.

A kandallóban fortyogó üst okádta már a fekete füstöt a benne fövő szuroktól, a mit a junákok dárdáik nyelével kavartak.

— No királyfi, kész a fürdőd! mondá gonosz nevetéssel a Verblud.

— Mindjárt megyek, szólt a királyfi, csak a gunyámat vetem le.

S elkezdett vetköződni.

Azzal is készen volt.

— Hozzátok elő azt az üstöt.

A négy junák két rudat dugott keresztül a nagy üst négy fogantyuján s leemelte azt a tűzről; oda tette a terem közepére.

— Mindjárt ugrom, csak a menyasszonyomat várom.

— Kiálts neki, hogy siessen.

— Héj Darinka! Darinka! hol vagy? jöszte már sebtiben! kiabált a Solom.

Egyszer aztán felhangzott a Darinka szava onnan a feljáróról, a mi fel a bástyára vezetett.

— Jövök, vőlegényem!

— Repülj hát. Nézd, de nagyon várlak!

— Itt vagyok, ragyogok! kiáltá a leány, a hágcsóról nagyot ugorva a terembe, kezében forgatta a guzsalyszárat a körüle csavart kötéllel.

— Hahaha! nevetett a Verblud. Ez ugyan derék menyasszony! Épen hozzád illik. Egy királyfi meg egy rableány! Panka! vetkőzzél szaporán! Most én vagyok a kuma.

(A bogumiloknál az a szabadalma volt a násznagynak, hogy a menyasszonynál a nászéjen ő teljesité a szobaleányi szolgálatot.)

— Jaj, szégyenlem, mondá a Darinka. Ne nézz ide, kérlek.

Digitized by Google

— Hogy ne néznék? mikor nézek!

— No hát vakuljon meg a jobbik szemed!

Erre a szóra egy ijjhur pendülése hangzott valahonnan a magasból, s abban a pillanatban egy sivító nyilvessző állt meg a Verblud jobb szemében, s arra mintha az égből potyognának alá, rohantak elő a hágcsóról a waráng suhanczok, nagy rivallással.

— Ne hagyd magad, Solom!

A királyfi párduczi gyorsasággal ugrott az egyik alvó férfihoz, kirántá annak az öve mellől a handzsárját.

— No hát Verblud! Most már én viszem el a te koponyádat a menyasszonyod szeretőjének. Jó lesz neki imádságos könyvet támasztani.

De a Verblud még nem adta meg magát. Olyan volt mint a megsebesített medve; végperczében a legfélelmesebb. Nem vesződött a szemébe lőtt nyillal, hanem kétkézre kapta a nehéz dárdáját s úgy rohant a királyfira. Ő rajta lánczból font pánczél volt; az pedig mezetlen, mint Dávid a Goliáth előtt.

Hanem rohantában elkapta valaki a Verblud lábát. Épen azt a sebesült lábát, a mit a Solom már félig meggyógyított. Az alvást szinlő rabszolga volt az.

A Verblud egyet nagyot ordított a fájdalomtól s térdre bukott. A második kiáltás már nagyon rövid volt, mert a Solom egy csapással leütötte a fejét; s aztán felkapta azt az üstökénél fogva, s úgy mutatta fel a magasba.

— Ilyen magas volt valaha!

A waráng fiúk rézszekerczéiket villogtatva rohantak a vezérükhöz, a míg a menyasszonya diadalmasan borult a vállára.

A négy junák pedig rémületében elejté a czepelt üstöt, a szurok feldült, a füstje lángra lobbant a tüztől, s akkor aztán a szétfolyó pokolsár, mint a tűzokádó ürüléke terült szerteszéjjel, lángnyelveket lövelve a magasba. A junákok az égő szurkon keresztül rohantak az ajtónak, felszedve az opánkáikon a lángoló degetet s úgy szaladtak

Digitized by Google

ki az udvarra, minden lépésüknél lángnyomokat hagyva maguk után, kinn levő társaik nagy rémületére.

A waráng suhanczok pedig a hátulsó hágcsón keresztül menekültek el a királyfival, Darinkával, meg a hű rabszolgával együtt fel az oszlopos erkélyre, ott hagyva a pokolmódra égő termet, elkárhozottul ordító lakóival.

Az udvaron nagy riadal támadt: a nyolcz junák ott hagyta az őrzött kapukat, s futott a várkapu felé, hanem a waráng fiúk nyilai utolérték őket, hirmondónak sem futott el egy is.

Erre aztán a rabszolgák népe kitört kínzó műhelyeiből, s megkezdődött a gyilkos boszuállás, a minek a magja emberöltő időn át el volt vetve.

A bogumilok még védeni sem tudták magukat, álmukban dicstelenül rabszolgafegyver ölte le őket.

Mikor a hold feljött a hegyek mögül, csak elbámult, hogy hova lett az éjszaka? A mosszori vár lángja messzire bevilágított hegyet, völgyet és csillagos eget.

AZ OSTROM.

Tvartimir knéz ezalatt igen jó fogást csinált a byzanczi úton s azzal a nyert zsákmányt öszvérestül, tevéstül hajtva maga előtt, nagy sietve igyekezett hazafelé, hogy legalább az ünnep utolsó napjára otthon legyen. A gyónást nagy kár lett volna elmulasztani. Biz az ilyen vitézi kaland nem megy végbe némi áthágása nélkül a tízparancsolatnak. A legényfiuk is igyekeztek haza a kedveseikhez, ámbár az esketési napról el is voltak késve.

A mint azonban az égbenyuló Dinára hegyszakadékából kibukkantak, megdöbbentő látvány tárult fel egyszerre a szemeik előtt. Mintha az átelleni gömbölyű hegy mögül akarna feltámadni a nap, nem is a nap, az északi hajnal inkább, az egész ég tűzvilágban lángol, az ős tölgyfa-erdők feketén csipkézik ki a lángpalástot.

Digitized by Google

Azon az erdőn túl van a mosszori vár.

A bogumilok most már neki eresztett kantárral vágtattak előre, Tvartimir és fiai elől a csapat élén, a prédát hátrahagyták, nem törődtek vele, utat sem kerestek, hanem keresztül erdőn-bozóton törtettek hanyatthomlok a sűrűnek, a tűzvilág a fák között is átcsillámlott, jó vezér volt. A híres dalmata paripák, hosszú bozontos sörényeikkel, széles homlokú fejeikkel, földet verő farkaikkal, a mint a vészt megérezték, annál jobban rohantak előre; a mitől más mén megijed, az éjjeli tűzvilág, az őket dühbe hozta, vad nyerítésük volt a trombitaszó, a mivel egymást ösztönözték.

Az égő vár nappali fényt áraszta maga körül, mikor a knéz csapatja az erdőből előtört, úgy hogy a bogumilok bronz sisakjai s a tüszőik boglárai ragyogtak benne.

Tvartimir ordított a kétségbeeséstől. Fiam! Szlón! Feleségem! Vőm! Váram! Kincseim! — Pedig még nem tudta, hogy mi történt?

Megsarkantyúzta a lovát, hogy sebesebben kaptasson fel a várhegyre vezető úton. A közfalon nem látszott rés; a kapu nem volt betörve: nem lehetett azt gondolni, hogy a várat ostrommal vette be valaki. Talán csak véletlenül támadt tűz gyuladt ki ott benn, s a faházak égnek, még azokért nem kár.

Ámde a mint fele utján járt, egyszerre csak hall három ismeretes füttyentést a légben s arra egy nyilvessző a sisakján koppan nagyot, egy második a tüszőjét furja keresztül. Jó szerencse, hogy tele volt aranynyal, abban eltompult a hegye. A harmadik nyil azonban a lova nyakában akadt meg s arra a paripa elkezdett ágaskodni, hánykolódni, majd ledobta a lovagját a nyergéből.

Azután egy egész kardala hangzott a süvöltő nyilaknak, s mintha óriások hárfáját vernék, úgy pengett a vár bástyáján a sok tegezideg.

— Ellenség van a várban! kiáltá Tvartimir a fiainak.

Digitized by Google

— Talán a rabszolgák lázadtak fel! mondá Tirimir, a legidősebb fiu.

— Tíz rabszolga nem ér fel egy bogumillal.

— A mieink bizonyosan részegek voltak. Mult éjjel Boxiohu ünnepe volt. A Szlón rest barom s a Verblud sánta kutya, azok miatt felfordíthatták a várat.

— Majd mindjárt meglátjuk, hogy ki van a várban.

A knéz rögtön parancsokat osztott a vitézeinek. A bogumilok mindenféle stratagémával jártak, a várostromhoz is értettek. Egy részük leszállt a lóról: azoknak hosszú, teknő alakú pajzsaik voltak bivalybőrrel bevonva. Ezek a rövid egyenes kétélű kardot a fogaik közt tartva, a jobbjukban a kelevézt szorítva, mint egy zárt palánk haladtak előre: hegynek fölfelé. Azalatt a többiek lóháton nyomultak utánuk, lovaik fejére legörnyedve s kézijaikat felajzottan tartva, s a mint a bástyafalon egy fő, egy emberderék felbukkant, jól czélzott nyilaikkal egybe üdvözölték.

A bástyatetőről azonban most már nem nyilakkal lőttek, hanem nehéz köveket hengerítettek alá; a robogó szikla egy-egy rést ütött az érczpalánkon; de azért fel nem tartóztatta azt: a pajzsok ismét összezáródtak s az ostromló fal nyomult előre rendületlenül.

A bogumilok elértek a bástya alá, daczára a kőzápornak. Ők nem használtak lábtót a bástyaostromláshoz. Egyik sor harczos a másik vállára lépett; az alsók pajzsaikat a fejük fölé emelték, s mikor négy-öt sor harczos, mint egy lépcsős lejtő, a bástya párkányáig fölért, akkor a hátul maradt lovasok egyszerre leszöktek nyergeikből s bal karjukon a kerek pajzszsal, jobbjukban a kétélű karddal, egy futamodásra felrohantak a pajzstetőzeten, mintha házhiúra futnának fel; s onnan szilaj ordítással szöktek fel a párkányra az ellenség közé.

Az ostromlottak csak ekkor mutatták meg, hogy mit tudnak. Egyszerre csoportostul álltak fel a bástyafokra: buzogány, szekercze, nehéz pőröly, faltörő vasrúd volt a kezeikben, a mik ellen nem oltalmaz meg a kerek pajzs

Digitized by Google

és pikkelypánczél, a mit a bogumil visel. Ők maguk csupa félmeztelen alakok, a minők a bányák üregeit lakják, daróczrongy, irhabőr lógg a csipejükön; de a vezérükön még az sincs, az egész meztelen. De még szakálla sincs, sima képe azt vallja, hogy gyermek, csakhogy a két keze mást mond, mind a két öklében egy-egy szekerczét forgat, sújt jobbra, sújt balra, s a hová üt, pajzs hasad, koponya törik, vér kiomlik, olyan mint egy valódi hadnemtő. S a közben szavával, csattanó hangjával biztatja a népét, s mikor a füle mellett egy-egy nyil elsivít: ráfúj, mintha szunyogot fujna el.

A boszuálló rabszolgahad és a waráng legények visszaverték az első rohamát a knéz harczosainak; s akkor egy nagy vaskondérból égő ként zudítottak alá a falig emelkedő öt sor pajzsos vitézre. Arra a pajzstető egyszerre kezdett beroskadni. A lecsorgó kén elkábította a vitézeket. Az egész testudo felbomlott, a támadóknak hátukra vetett pajzsokkal kellett tova menekülniök; s a mint aztán megkezdték a futást a lejtőn lefelé, addig meg sem álltak, míg az erdő széléhez nem értek. Egy-egy utánuk lóditott malomkő gázolva taposta el a menekülőket.

Tvartimir, mikor a visszakerült vitézei homlokán meglátta a sebeket, paizsaikon a hasadásokat, azt mondá:

— Ez nem a rabszolgák keze szennye! Ez a warángok szekerczéinek a köszöntése. Ismerem a szavajárását!

A warángok vannak a várban.

Az ő csatadaluk az, a mi a visszavert ostrom után felhangzik.

Hősi rohammal, bogumil módon, ez a vár be nem vehető.

Ezt csak görög módra lehet elfoglalni. Visszahuzódni az erdőbe s ott maradni lesben lappangva. A lovakat azalatt leviszik a völgybe, hogy a nyerítésükkel el ne árulják a megszállók ittlétét.

A vár és a város porig fog égni, a bennlevőknek ott nincs maradása. A vereskakas lángfarka már a kőfalak

Digitized by Google

ablakain is kezd kilobogni, s a főtorony rézteteje sem állja sokáig, hogy ott rázza a válláról a ráomló zsarátnokot, a gerendázata majd meggyulad az izzó burkolattól s akkor az is beomlik. A várban levő ellenség kénytelen lesz kijönni az elpusztult omladékok közül s az erdőn menekülni. Akkor aztán belejut a kelepczébe, a honnan egy sem viszi el a fejét. — Vagy pedig leszorulnak a bányaüregbe; a hol azután maguk magukat fogják meg, mert a buvó folyam völgyéből nincs kijárás. Az egy csapda: farkasverem. — Vagy pedig jön egy-egy éjjeli zivatar, melynek palástja alatt észrevétlenül lehet megközelíteni a bástyafalat, s mielőtt az ostromlottakat az álmos őrök fellármázhatnák, bennteremnek a bogumilok a várban.

Kedvezett a szerencse.

Még két napig égett a vár: utolsó volt a nagy torony, mely kigyuladt belülről, mikor a nehéz réztető lezuhant, az egész hegy megrendült az omlásától s aztán lángolt ott magában a kőóriás, mint egy rengeteg pogányoltár. A falba beépített koponyaábrák úgy vigyorogtak a messziről néző bogumilok szeme közé.

A második nap éjjelén megfordult a szél s a füstöt úgy leverte, hogy az egész völgy megtelt vele. Nagy gomolyogva jött az erdőt nyövő dalmata forgószél onnan a Dinára hegy felől. A puszta légnyomás kioltá egyszerre a tüzet a toronyban, a füst közül csak az izzó gerendák világítottak még elő. Azután nekieredt a hófergeteg, a mely úgy ontja a havat, hogy ilyenkor a pásztornak folyvást körben kell hajszolni a juhait, kecskéit, hogy szérűt tapossanak maguk alá, különben reggelre pakulárustól együtt el vannak temetve.

Ez volt a lesben állóknak való idő.

Se eget, se földet nem lehetett látni. Egész a bástyafalig felnyomulhattak a hózivatar alatt, senki sem vette őket észre.

Nagy bámulatukra még a bástyakaput is nyitva találták.

Digitized by Google

Még csak a koloncz sem volt rajta. Bemehettek akadálytalanul az udvarra.

Az egész bástyán egy őrt sem találtak.

A tűz mind kialudt már a romok között, a szakadó hó kioltotta az utolsó zsarátnokot is, csak a torony pinczeboltjából emelkedett még ki, mint egy halott vár kisértete, valami fehér gőzfelhő, ott még a megolvadt réztető lávája forr.

A torony kapujának kettős szárnya pedig ki volt fordulva a sarkából és azok is félig elégve. Be lehetett menni a várba.

A vitézek ovakodva hatoltak előre, magasan tartva a pajzst, hajításra készen a kelevézt, fogaik között a kardot: cselvetéstől lehetett tartani. Sehol sem ütköztek élő ellenségbe. Ellenben a földön heverő hullákba minden léptennyomon, a miket már nagyban eltemetett a hó, csak egy megmerevült kar emelkedett fel itt-amott a hófuvás alól.

Az ostromlók maguk is alig láthattak a nagy förmetegből a dárdájuk hegyénél odább. Csak megbotló lábuk tudatta velük, hogy itt egy háznak a tanórkapuja volt, a mely földig égett, emitt egy mestergerenda a nagy őrduczból. Itt volt valaha a város!

Itt nem volt kit keresni; a kőépület lépcsőgádorán siettek fel: ott már nem hordta a szél a szemükbe a havat, hanem annál sötétebb volt. Rátaláltak a nagy ivóteremre. Ott még volt valami világosság. Abba a gödörbe, a miben a fekete dalmata bort szokták tartani, mind összefutott a nagy tűzben megolvadt réz, czin, arany, ezüst, vas, serleg, kondér, sisak, az még most is izzott s veres fényt kölcsönzött a pokolsötétnek.

Visszatoppantak az ajtóból. Egy csontház volt ott, feketére égett embermaradványok. Csak a koponyák hiányzottak belőlük. Hát azokat hová tették?

Felkutatták a rom minden zugát: az ellenségnek csak a keze nyomát találták mindenütt, de a lába nyomát sehol. Hová futhatott el?

Digitized by Google

A bástyáról jelt adtak a knéznek, kürtszóval, hogy a vár el van foglalva, s az rögtön nyomult utánuk egész hadával.

— Le ne öljétek őket! ordítá messziről. Ő akarta a meglepett ellenséget szemenkint halálra kínozni.

Nagy volt aztán az elbámulása, mikor a toronykapuhoz érve, semmi csatazajt sem hallott, s a kapuban állongó őrök azt mondák neki, hogy az egész várban egy élő lelket nem találtak sehol.

— Egy élőt sem? hördült fel Tvartimir. Hát az enyéim? Hát a leányok? Hát a gyermekek?

Senki, senki!

Mint a kölykevesztett medve, mint az oroszlán, mint a behemóth, úgy rohant ordítva végig a puszta folyosókon, kedvesei nevét kiabálva, ha egy holttestbe botlott, felkapta karjánál fogva és még fájdalmasabb sikoltással ejté ki kezéből. Nem volt annak feje.

Felfutott a kőlépcsőkön abba a lakosztályba, a hol saját hozzátartozandói laktak. Az is ki volt égve.

— Hová lettetek? Hová lettetek?

S aztán sorba kiáltozta a neveiket.

— Te Marinka! Te Szlón fiam! Te Verblud vőm!

Egyszerre csak felszakadt a hófelhő, a szél ketté repesztette, s a sötét kék égen előtündökölt a tele holdvilág.

S arra száz meg száz férfiajk kiáltása csendült fel egy egyetemes jajszóban, a milyen egy sziven talált férfinak a jajkiáltása.

A leégett város helyén, a minek a négyszögű határát még jelölte a szerteszétdult, félig elégett palánk, ott épen a piacz közepén, a hol azelőtt a kereszt állt, volt egy iszonytató gúla emelve levágott emberfejekből; a legfelső koponyákon nem volt már emberi ábrázat, ezek az ivóteremben úgy összeégtek; csak a gúla zárköve, a legfelül tett fő volt ép és ismerős: az volt a Verblud feje, a vőlegényé, a szemébe lőtt nyillal, a mit a Solom levágott és magával hozott.

Digitized by Google

Tvartimir knéz onnan a folyosó magas erkélyéről csak egyenesen levetette magát arczczal az udvarra, ha társai fel nem fogják a karjaikkal, bizonyosan nyakát szegi.

A koponyapyramidon még volt valami nevezetes; de azt csak később értette meg az ember, hogy mi az? Egy hosszú guzsalyszár volt odatűzve a csúcsába, s azon lobogott a sok levágott üstök, mint valami lenköteg, mint a rokka bábja.

Tvartimir odarohant a rémséges gúlához, s lerántotta annak a csúcsáról a Verblud fejét, s két kezébe fogta, nagy zokogva.

— Oh te hősöm! Te dicsőségem! Házamnak fényes világa! Ki oltott ki téged? Ki tudott tégedet megölni? Hah! Gyáva nyil döntött le!

S a koponya szemébe lőtt nyilon megismerte a waráng betüket; küldőjének a rovásnevét.

— Hol a többiek? Az öregek? A gyermekek? Szólj! mondd meg! Verblud! Dicső fiam!

Az nem mondta meg, hanem az a szélben lobogó zászló megmondta neki. Kezébe akadt a guzsalyszár.

Azon aztán felismerte a levágott kontyokat.

— Ez a komám üstöke volt, ez a fakó! Ez az ősz a legvénebb kapitányomé, ez a szénfekete volt a panduré. Ez a guzsalyszár a boszuállás a waráng királyné felcsufolásáért!

S azzal odavetette magát a koponyahalomra és sorba csókolta valamennyit. Mind az ő kedvesei voltak.

— Kelj fel apám! kiálta Tirimir, a legidősb fia. Nyomára akadtunk az átkozott gyilkos hadnak.

— Hol vannak? hörgé feltápászkodva az apa.

— Itt vannak a föld alatt, alattunk. A bányába menekültek le a gyávák.

A harczosok a taposómalmot felkutatva, annak a gépezetét még elrontatlan találták, más minden műhely össze volt rombolva, kádak széttörve, hajtókerekek szilánkká hasogatva; de a felhúzógép megmaradt. Ter-

Digitized by Google

mészetes, hogy a legutoljára leszállók nem ronthatták azt el.

S hogy csakugyan ezen az uton szöktek ki a várból, és hogy mi szándékkal tették ezt? azt sejteti a padlaton elszórt rozs és árpa. Ezek az élelmiszereket is levitték magukkal a bánya üregeibe s hosszú ellenállásra készülnek.

Onnan a bányából ugyan nincs hová menniök többé, mert a tárnakijáratok mind a Bludár völgyébe nyilnak, a melyből nincs szabadulás; s ha a bogumilok az aknalejáratot befalazzák, akkor azok oda alant elénekelhetik a saját halotti zsolozsmájukat: el vannak temetve eleventen.

De az ilyen temetés nem oroszlánok szája izéhez való. Ők a vérét akarják az ellenségnek inni. Igenis, meginni. Serlegbe öntve, a hogy a görög történetirók festik a «vérbulcsút».

— Utánuk! Le a föld alá!

Ez volt az általános riadás.

Hat ember fér csak el egy bivalybőrtömlőben, mely egyszerre alá száll a taposómalom korongján. Ennek a hatnak az egész ellenséggel kell megütközni és viaskodni addig, a míg a másik tömlő új csoportot szállít alá. A küzdtér szűk, egy bányafolyosó: karddal, szekerczével vágni nem lehet ott, mert a sziklapadmaly alacsony, csak két ember küzdhet egymás ellen. Azok közül az egyiknek meg kell enni a másikat.

Ki legyen az első hat, a ki alászáll?

Mindenki tódult a leszálló tömlőhöz, mindenki első akart lenni.

— Félre innen! kiáltott Tvartimir, az öreg. Én leszek az első.

— Ereszsz engem inkább, szólt Tirimir, visszatartva az apját.

— Lódulj! Neked nem volt feleséged, se fiad, se vőd, a kikért boszut állj.

Digitized by Google

S azzal beleugrott a tömlőbe. Még öt vitézt választott maga mellé.

Az öklébe fogta a jazditot, a végső harcz fegyverét. Ez olyanforma, mint egy kengyelvas, a végén háromszögletű tőrrel. Ezzel csak taszítva harczolnak, mikor már a sűrű sokaságban se kard, se buzogány nem dolgozhat, hanem ennek az ütésétől aztán se pajzs, se vért meg nem védelmez. Ilyen kell a föld alatti harczhoz.

— Ereszszétek a bodont! kiálta a knéz, s még aztán azalatt, hogy a tömlő alászállt, elővette az oldaláról a kürtöt és belefujt háromszor. Hallják meg azok a vakondok oda alant, hogy érkezik és álljanak vele szembe!

*

«*Disputa.*»

Kritikus. De már ez még is erős dohány, a mivel a szerző az olvasó pipáját megtölti. Ilyen pogány vérontás, pusztítás, betlehemi gyermekgyilkolás, vérbulcsú, koponyapyramid egyhujjában! És mind ezt miért? Azért, hogy a waráng király feleségének egy guzsalyszárat küldtek prezentbe. Tudom előre, hogy mit akar rá a szerző előhordani. Hogy ez a kegyetlenkedés mind az akkori elvadult erkölcsöt jellemzi. Az ótestamentumban is találunk ilyen vérfürdőket. Dzsingiszkán is emelt a bokharai pusztán koponyapyramidot, még pedig negyvenezer fejből, s a törökök által épített koponyavár Nish mellett még nem régiben is látható volt. Ez mind historice megáll. Sőt az is Nemesisnek vehető, hogy az állítólagos mosszorivár homlokfala olyan szépen ki volt rakva ellenséges koponyák architectonikai ábráival és igy csak a kölcsön lett nekik visszafizetve a saját várukban, azonban itt a regényiró jön birálat alá, nem a historikus; a mit megtehetett Dzsingiszkán, Józue és Kara Mustafa: azt nem teheti meg egy tizenhárom esztendős fiu, ha még úgy oroszlán-

Digitized by Google

tejet szopott és sárkányvért ivott is, gyerek korában; egy kezdődő regényhős, a kit a szerző a közönség rokonszenvével akar megajándékozni, de a kitől aztán arra a hirre, hogy ez a nemes érzésekkel teljes királyfi képes volt az ellenséges törzs asszonyait, leányait, gyermekeit mind halomra gyilkoltatni, nemcsak az olvasó fordul el iszonyattal, de még magam is, a ki különben flegmatikus ember vagyok, képes volnék a papirvágó kést kezembe ragadva, együtt szállni alá az öreg Tvartimirral, s ha meg nem kapjuk ezt a ribancz kölyket és ki nem fordítjuk a bőrét, hát a szerzőt négyelem fel ezzel az ollóval!

Szerző. Bocsánat. Hátha nem ölette le a királyfi azokat az ártatlanokat?

Kritikus. Akkor hová tette őket? Ahá! Ezt magunk is szeretnők tudni. Így tehát nagy vigasztalás az olvasóra nézve, hogy most következik egy olyan fejezet, a miről még a szerző sem tudja, hogy mi mindenféle lesz benne?

*

Az öreg knéz nem várhatta, míg a tömlő földet ér; előre kiugrott belőle, jó szerencse, hogy a nyakát ki nem törte.

Még akkor is belefujt a kürtjébe, hogy kihívja a tusára ellenségeit.

Azonban a kürtszó végig visszhangzott a sötét tárnafolyosón s nem felelt rá semmi nesz.

— Nem vártak be itt a szorosban a gyávák! agyarkodék Tvartimir. Pedig tudták, hogy hatnál többen nem jöhetünk le egyszerre! Nem tetszett nekik a tusa ököl-ököl ellen! Bizonyosan a nagy templomban gyültek össze, a hol nagy sokaságban harczolhatnak rendes fegyverekkel. Keressük ott őket!

A junákjai le akarták beszélni, hogy hatod magával ne rohanjon neki egy egész tábornak, de nem vett be semmi tanácsot. Addig azonban mégis csak türtőztetnie kellett a

Digitized by Google

haragját, a míg a vitézek előkeresték a tűzszerszámot, hogy fáklyát gyujtsanak, mert a nélkül az ember a bányában falnak rohan, gödörbe esik. A kova, aczél, kénfonál minden régi harczosnak ott volt a tüszőjében, még ha eltemették is, vele ment a másvilágra. Nemsokára égett a két fáklya, egyet elől vittek, másikat hátul.

Az a nagy templom pedig nem azért neveztetett így, mintha abban a földalatti istenek számára lett volna felállítva valami kárhozatos oltár, hanem csupán az alakjánál fogva. Egy roppant átmérőjű körterem, magas kupolával, hasonlatossá tette egy dóm belsejéhez s az oldalfalakból kimeredező sziklacsompók könnyen elnézhetők voltak szobroknak. Ez azonban egy régi római bánya ürege volt, a mit egészen kivájtak a nemes ércz végett; ez időben a bányamunkások közös alomhelyének volt használva. Itt volt a pihenőjük, a hol nem mondhatni, hogy éjszakáztak, mert éjszakájuk volt mindenütt és örökké.

Tvartimir knéz csodálkozva állt meg a folyosó végén, mely a templomba vezetett: meglepte a nagy üresség. Itt sem talált semmi élő teremtést.

— Még tovább szöktek! Keressük őket a kriptában.

De itt mégis engednie kellett a kisérői okosabb szavának. Ez a bánya nagy labyrinth, annak a tekervényes katakombáit egy csoport be nem járhatja; jobb lesz bevárni, míg a többi vitézek is alászállnak, s akkor aztán terv szerint kell felosztani a kutatást; minden csapat más-más sánczfolyosót járjon be, s utoljára úgy jöjjenek össze valamennyien a kriptánál.

A kripta egy szédítő mély örvény volt, az is a régi római bányamívelés emléke. Két vagy három olyan egymás fölé vájt dóm, mint a nagy templom, valami catastropha alkalmával egymásba omlott, s azután egy mély üreget képezett, melynek a fenekét be nem járta a fáklyavilág. Csak ha égő szalmakoszorut bocsátottak alá, annak a világánál lehetett kivenni, hogy ott a feneken valami tó van. A későbbi tárnafolyosók mind ide vezették le a vizeiket;

Digitized by Google

azoknak a szádái látszottak köröskörül, mint a partifecskefészek a Balaton partjaiban. Egy sziklába vágott karzat futott körül a kriptán háromnegyedmagasságban, a mi mellvéddel volt ellátva.

A junákok nemsokára olyan nagy csapatban voltak együtt a bányában, hogy neki indulhattak az ellenség keresésének.

Keresték kürtölve, kiabálva, szidalmazva. Az nem jött elő sehonnan. A folyosók egyik vége a szabadba vezetett. De arrafelé ember számára nem volt mód a menekülésre. A sziklafal meredek, a kihordott kőtörmelék csúcshalma száz lábnyira van az üregszádától. Bejárták az alsó, felső, legalsó bányákat, a tüzelőszekerek raktárait, a fáskamarákat, az eczettartó cisternák kamaráit: sehol sem találtak elbujva senkit. Utoljára valamennyien kibukkantak a kriptához vezető fecskefészkek szájain s a mint alább, följebb meg-megjelent egy-egy fáklya a tág sziklaüregben, úgy tetszett, mintha a pokol égboltozata kezdene megtelni csillagokkal.

Ellenséget nem hozott magával egy sem.

Az öreg knéz ki volt fáradva a dühtől, mikor legutolsónak megérkezett a kivilágított nagy üregbe.

«Sehol sem találjuk őket!» Ezt hallá mindenünnen.

Kihajolt a mellvéden s lekiáltott harsány hangon a mélységbe:

— Hej ti gyáva czenkek! Hová bujtatok? Jertek elő!

Az örvénynek nevezetes visszhangja volt, tizenegyszer adta vissza a belekiáltott szót; a vége felé úgy tetszett, mintha egész embersokaság kiabálna odalenn. Csak a sziklák kiáltottak.

Az üregbe égő szalmakévéket hajigáltak alá. Azoknak a lángjánál sem lehetett fölfedezni senkit.

— No, ha itt nincsenek, akkor odakinn vannak a völgyben, mondá Tvartimir. Ott megkapjuk őket.

S ha azt tették a lázadók, hogy a bányaüreget elhagyva, a hegyoldalba épített kohókba, érczpárolókba és a még

Digitized by Google

alantabb fekvő érczzuzókba vették be magukat, akkor a legveszedelmesebb menedéket választották, mert felülről az ellenfeleik sziklákkal verhetik őket agyon. Azok a faépületek ellent nem állnak az aláhengerített csompóknak.

A vezértárna folyosója kivezetett a völgybe.

Azonban itt következett még csak a nagy meglepetés.

Az egész völgy mentén nem volt se egy pajta, se egy kunyhó, a mi fából készült, a kohóknak kőfalai álltak, kialudt kemenczéikkel, de azokból is hiányzott a fűtésre felhalmozott tölgyfa. S a mi még élő fa volt a völgyben, az mind ki volt vágva.

Odább haladtak a völgy szorosán, a hol rendes hidak vezettek az árkokon keresztül. A hidak is eltüntek.

Mikor aztán a Bludár partjára leértek, alig ismertek a helyre. Nem régen még egymást támasztotta egyik faépület a másik után, érczzúzó, gubakalló, őrlőmalom.— Nyoma sincs már. — Hát azok a hatalmas gátak, az erős zsilipek, a mik a Bludárt szolgálatra kényszerítték, hova lettek? Simára eltisztítva minden.

De hova lettek azok, a kik mind ezt elkövették? A rombolók, a gyilkolók, az égetők!

Ki nem futhattak ebből a rabok völgyéből, mert ennek nincs több nyilása, mint az az egy odafenn a várban.

Ég vette fel, pokol fogadta be őket?

Denevérekké lettek-e? gyikokká változtak-e?

— Hová lettetek ti átkozottak? ordítozá tomboló dühében Tvartimir, a Bludár szikláit rugdosva.

A Bludár pedig nagy harsogva, zúgva tört elő a szédítő sziklafal egyik oldalából s bömbölve omlott be az átelleni oldalán a mély pokolüregbe; beszéd volt az, csak érteni kellett.

Csak nem tették azt talán, hogy annak a bujdosó folyamnak a hátára üljenek, hisz ez elviszi őket a hegyek világtalan mélységébe, s soha az Isten napját meg nem látják többet.

Digitized by Google

A BLUDÁR.

A waráng királyfiban egy második Hannibál veszett el. Mint az a púni hadvezér leleményes a tervezetben, gyors a kivitelben, a lehetetlenségek megoldásában szerencsés.

Miután a bevehetetlen mosszori várat, melyet a bosznyák király összes seregei hasztalan ostromoltak az elmult években, ravasz csel által elfoglalta, s a nemzetén ejtett gyalázatot megboszulta, nem kapta el a diadal mámora. Jól tudta, hogy minő tüzet rakott. El nem olthatja azt; — tehát szítania kell.

Rögtön a vár felgyujtása és az álomitaltól elkábult bogumil harczosok legyilkolása után elfuthatott volna bajtársaival együtt, a rabszolgákat is hagyhatta volna szétszaladni, még akkor senki sem gátolta. — De hová futni? — Haza, a maga nemzetéhez, a warángok közé? A felszabadított rabszolgák oda nem fogják követni, hogy újra rabszolgák legyenek s még büntetést is kapjanak régi uraiktól, a kiknek nyájait elhajtották s elvált feleségeiket elvették. — De a waráng fiuknak sem lesz tanácsos a saját városuk piaczán most megjelenni, mert az valóságos lázadás volt a waráng király ellen, a mit most elkövettek. Megrohanni egy szomszéd nemzet várát; azt elpusztítani, vérfürdőt csinálni benne, teljes béke idején, a Jehova parancsa ellen, a római pápa, és a magyar király és a raguzai köztársaság tilalmával daczolva. E miatt Dávid király minden bizonynyal le fogja üttetni a hőstett elkövetőinek a fejét, legutoljára hagyva a saját édes fiáét; vagy pedig ellenkező esetben, ha pártul fogja a mosszori hős fiakat, akkor háborúba keveri a waráng nemzetet a bogumilokon kívül még Raguzával és a bosznyák királylyal is, s abban az ő megfogyott nemzetének el kell pusztulni.

Tehát haza még most nem mehet. De itt sem maradhat.

Digitized by Google

Tvartimir knéznek, ha a vazalljait összehivja, egész hadserege van, s annak ő ezzel a rabszolgahaddal, a rommá lett várfalak közt ellent nem állhat.

Vagy engedje magát egyik völgyből a másikba üldöztetni, mint a futó vadat, mint a kóbor zsiványt?

Messzelátó terveket főztek ők ki frater Aktæonnal a remetebarlangban.

Az a sziklaoduba száműzött asceta onnan a vizipatkányoktól látogatott nyirkos barlangjából olyan vakmerő álmokat virrasztott meg élő valósággá, a minők ha sikerülnek, az egész világot megfordítják sarkaiban, új szenteket adnak az égnek és a földnek; megváltoztatják a társadalom alakját, az erkölcsöket, a jó és a rossz közötti külömbség fogalmait, helyet cseréltetnek a fejek díszeivel, a hármas tiarát felváltja az «arany lánna», — tollkoszorút a főkötő, s a szarvakat a cserfüzér.

*

Kritikus.. Ezt értse meg ember kommentár nélkül!
Szerző. Majd kiderül ez mind a vallatásnál.

*

A mosszori vár elpusztítása csak az első feladat volt. Elrontani a félelmes fészkét a patarénoknak, a kik a nagy tervnek leginkább utjában álltak, másvilágra küldeni a kolostorba zárt menyasszony eljegyzett vőlegényét, a kinek a jogáért Milenkát fegyelemben tarták; de ezen túl kezdődött még az igazi merénylet. Azok a vakmerő fiuk, a kik azt így merték elkezdeni, merik azt folytatni is majd a végső csapásig.

Kijönni a mosszori várból és hová menni? Ez volt a második ugrás.

A Bludár egy olyanforma erejű folyó, mint Magyarországon a Sajó, Tirolban az Inn. A mosszori völgyben

Digitized by Google

három öles magasból szakad alá, szédítő meredek sziklafal aljából, száz lépéssel a vízesés alatt rögtön megcsendesül a rohama; mert a sziklameder fölfelé emelkedik, itt egy részét gátak közé szorítják, s zsilipekkel mérsékelve bocsátják a malmok, kallók kerekeire. A folyvást emelkedő meder mindig odább kényszeríti a folyamot tóvá gyülni, mely az egész völgyet átfogja; ezen alul aztán, közel tolt sziklakoloncz között, nyilsebesen vágtat a folyam alá, egy ujabb zuhatagot képezve, s onnan aztán folyvást haránt hanyatló mederben csattogva vágtat alá, félkörben körülkerítve az aranytermő hegyet, s a félkör átelleni oldalán éles padmalylyal mosva alá a sziklafalat; míg végre, alig ezer lépésnyire a kiömlése helyétől ismét berohan egy barlangba, mely folytonos mennydörgést bömböl vissza az örök zuhatagtól.

Hová lesz azután a Bludár folyam?

Frater Aktæon ezeket mondá Solomnak:

«A Bludár nem vész el a kősziklák ismeretlen mélységeiben; hanem utat tör magának a tengerhez. A hol ismét napfényre jön, távol, más hegyláncz völgyszakadékában, ott már más neve van. Bizonyosan tudom, hogy a Branta folyam azonos a Bludár folyammal. Gyakran találnak a brantavölgyi aranymosók egy-egy különös alakú merítő száphoz hasonló falapátot, a mit a Branta hozott le magával. Az ilyen lapátokat csak az aranybányák érczzuzóiban használják. Az tehát kétségtelen, hogy a két folyam egy, csak a neve lesz más. Azonban a Branta mégis kisebb, mint a Bludár. Ennek megint az a megoldása, hogy a folyam valamely barlangi tóban kétfelé szakad, s a kisebb ága valahol másutt tör magának folyosót egy más völgy felé. Ez az én patakom itt. Nem rég egy nehéz sulykot találtam a patakban, a minőt a czölöpök beveréséhez használnak, a nyelébe billoggal volt beleégetve a mosszori knéznek a czimere, egy keresztbe fektetett kard és kalapács. Ez is onnan jött hát. — A folyam nagyobb része a brantavölgyi szikla-amphitheatrumból tör elő. Az is egy

Digitized by Google

olyan félkerek, bezárt völgy, mint a mosszori vár völgye. A külömbség csak az, hogy a Branta kitör a völgyből s a három tüzes szentek kolostora mellett elzuhogva, alá omlik a völgybe. Az a kolostor tehát semmi oldalról meg nem támadható, egyedül a Branta folyam szádán keresztül. Ezzel szemben van a sziklaablak, melynek üregéből a kisebbik anyád, Bravalla őrjöngő üvöltése verseng a habok csattogásával. Most csak egy olyan ember kell, a ki a lehetetlenséget kineveti.

— Az vagyok én, monda Solom. Bizd rám a többit.

S azzal neki indult a «lehetetlenség» legyőzésének, mint a mesék sárkányölő vitéze. Igazi «Hüvelyk-Palkó».

Mikor a Tvartimir csapatja megjelent a vár előtt, már akkor nem volt más választásuk a várat elfoglalt lázadóknak és a warángoknak, mint életre halálra védelmezni magukat. Az első rohamot a kétségbeesés erőfeszítésével visszaverték.

Ez első diadal után azonban megmondá a királyfi társainak, hogy tovább itt nem védelmezhetik magukat; gondoskodniok kell az elmenekülésről. Tanácsot tartott, s abba meghívta a felszabadult rabszolgák legvénebbjeit, s mint okos vezető, először az alsóbbaknak engedte magukat kibeszélni, nem futott előre a maga tervével, hadd jöjjön elő kiki a maga bölcsességével.

A legöregebb bányász azt ajánlotta, hogy követet kell küldeni a knézhez és tudatni vele, hogy az asszonyok, leányok, gyermekek életben hagyatnak, ha a knéz a várbelieknek szabad elvonulást enged s hitével fogadja, hogy nem üt rájuk, akkor ezt a népet élve megkaphatja; ha ellenben nem áll rá az alkura, akkor itt a szeme láttára fogjuk az asszonynépet, a gyermekekkel együtt, a bástyafalakról aláhajigálni. Ezért volt nagyon üdvösséges, hogy a királyfi nem engedte a nagy vérengzés alatt az ártatlan asszony, gyereknépet leöletni, hanem maga bezárta őket a földalatti raktárakba.

— Úgy beszéltél, a hogy vén rabszolgához illik, monda

Digitized by Google

neki Solom. Én azonban nem tudom könyörgésre összetenni a két kezemet, a mikor az egyikben kard van. S inkább bizom a pajzsomban, mint a bogumilok fogadásában. Ezek Istentagadók, se Istent, se bálványt nem tisztelnek. Esküvésüket kijátszszák. Nemde nem igérte-e meg nekem esküszóval a Verblud, hogy semmi porczikámat sem hagyja megsérteni, levágni? Aztán bele akart mártatni a forró szurokba. Ezzel az esküje nem lett volna megszegve, mert egy darabban maradok. — És aztán — én nem akarom a bogumiloknak sem az asszonyaikat, sem a gyermekeiket visszaadni.

— Hát mire akarod őket tartogatni?

— Azt is tudom.

— Tehát akkor törjünk ki egy éjjel zárt csapatban, mondá a waráng fiuk legidősebbike. Középre fogjuk a magunk asszonyait, s keresztül rontunk a megszálló ellenségen.

— Rossz tanács, felelt rá Solom. Nem hallgattatok-e rá, hogy odalenn az erdőben folyvást fürészelés nesze hangzik. Itt úgy szokták a várból kirohanó ellenséget fogadni. Az erdőben átfürészelik a szálfákat, s mikor a mi csapatunk az erdő közepén lesz, egyszerre ránk döntik az erdőt. Beszélt nekem ilyen dolgot az apám. Mikor a tengeren túl harczoltak a görög császár zsoldjában, a ravasz szeldzsukok így rontották meg a warángokat; ha akkor annyian ott nem vesznek a rájuk dűlt erdő alatt, most nem laknánk mi itten.

Átlátták, hogy bizonyára erdő ellen nem lehet harczolni, ha az is beleártja magát a csatába.

— No hát mit tudsz te?

— Elmenekülünk a Bludáron.

— A Bludáron! Szörnyedt fel e szóra apraja nagyja a volt rabszolgáknak. Nem azon! Az a poklokba visz alá. Soha ember, a ki annak az utján elmegy, a napvilágot többet meg nem látja.

— S én azt mondom nektek, hogy a Bludár nem megy

Digitized by Google

a poklok mélységébe; se a föld alatt nem vész el, hanem előtör egy más völgyben, a hol boldogabb világ van: jobb emberek laknak. Ezt nekem egy szent ember mondta el.

— Ha szent volt, bizonyosan igazat mondott; erősíté az öreg rabszolga. De gondold meg vezér, hogy a Bludár itt a szabadban is hogy végzi folyását. Egy helyen megáll: az ember azt hinné róla, hogy valami sima tó az, pedig dehogy az, csak tükre sima, alul orsómódra csavargó örvény az, melybe ha valami beleesik, mint a csiga úgy sodorja alá, s a fenekét nem találni sehol, majd megint neki lódul, s akkorát esik, mint egy torony. Bizonyosan a föld alatt is ilyen utat követ. Ki merne erre tutajjal rászállni? S ha volna is belőle kijárás, más ország-világban: annyi sok nép mivel élne odáig? A hegy nem terem kenyeret, csak követ.

— No hát majd lemegy valaki közülünk hirmondónak a Bludár barlangjába s az elmondja, hogy mit látott, mit tapasztalt. Mondá Solom.

— De hogy jön az vissza? Még a pisztráng sem tud a zuhatag ellenében felfelé úszni, nem hogy ember tudna.

— Hát én megmutatom, hogy tudok. Ki jön velem segítő uti társnak?

Erre a szóra mind elhuzódtak mellőle. Még a rabszolgák vénje sem tartotta magát eléggé vénnek erre a vállalkozásra.

— Inkább a knéz huzasson karóba, úgy haljak meg, mint hogy a sárkány barlangjába leszálljak. A vasorrú bába lakik ott a két leányával, a kiket vaslovakká változtat.

Senki sem akart társul menni vele.

Solom a háta mögé nézett. Ott kuporgott becsülettudó némaságban az ő esküdt hitestársa, Darinka a rabnő.

— Te csak eljösz velem?

Darinka felugrott erre a kérdésre s odáborult a királyfi vállára.

Digitized by Google

— Bizony veled megyek én, ha a vizi hüvelvényekkel kell is viaskodni.

— No hát kisérőm már van, a kitől izenetet küldjek vissza. Halljátok meg a módját. Egy tutajt készitünk négy darab fenyőgerendából; két vaskarika lesz a végében, a mikben meg lehet fogózni. Ezt hozzá kötjük egy hosszú kötélhez: annak az egyik végét megerősítjük a parton a czölöpzethez. Viszünk magunkkal egy kecsketömlő borsót; annak nem árt, ha megázik: abból táplálkozunk. Azután szurokfenyő hasábokat, a mikből fáklyákat hasogatunk, hogy a sötétben világunk legyen. Ti idekünn a kötelet bocsátjátok, a míg mi a tutajjal elérjük a barlang szádát, akkor hurkot vettek rá s nem eresztitek odább. Mikor aztán egyikünk vissza akar jönni, azon a megfeszült kötélen víz ellenében is szépen felkapaszkodik a parton állók segítségével.

— Hát aztán ha a tutajt elhagyod, hová fordulsz? kérdé az öreg.

— Az az én eszem dolga. Láttam én már több olyan barlangot, a min keresztül folyik valami víz. A folyam mély medret mosott abban s nem tölti meg a padmalyáig. Aztán vannak keményebb kövek, a miket nem tudott kimosni, azok kimerednek belőle, partokat, hidakat, gázlókat talál az ember. Bocsássatok utánuk egész szál deszkákat, azok majd fennakadnak a sziklák közt; s azokat mi kifogjuk, magunkkal viszszük. A hol a folyam zuhataggá törik, ott áthidaljuk a deszkákkal, úgy kerüljük meg a veszedelmes helyet. És azután, ha egyszer egy olyan helyre találok a barlangban, mely elárulja, hogy ott már jártak valaha emberek hajdani időkben, ott én hátramaradok s a Darinkát vissza küldöm a tudósitással. Ha a régi emberek járni-kelni tudtak a föld alatt, akkor mi is tudunk.

Ez a biztatás egészen felmelegité a rémülettől elhült sziveket.

Mindenki emlékezett rá, hogy hallotta valaha hirét

Digitized by Google

nagyapáitól kőfejszékkel harczoló embereknek, a kik barlangokban laktak.

— Az alatt ti készüljetek el a vándorútra, a mi meglehet, hogy soká fog tartani. A mi gabonát, hüvelyest kaptok, mind bőrtömlőkbe tegyétek, ökrök, birkák húsát füstöljétek. Ha mind ez elfogy, még akkor sem vész a nép éhen. Tudjátok, hogy a Bludár tömérdek pisztrángot, potykát hord magával, a csendes tavaiban teknősbékák tanyáznak. Ezeket odalenn is megtaláljuk; mert hiszen ide is kész felnőtt nagyságban kerülnek a sziklából kiömlő vizzel együtt. A Bludár maga eltart bennünket, ha minden egyéb kárba vész is. Mindent azonban, a mi csak fából van, a bányákban, kallókban, malomban, még a czölöpöket is vágjátok ki s ereszszétek el a viznek. A gerendák meg fognak torlódni egy-egy szükebb sziklatorkolatnál, s ott megtaláljuk őket. Majd használ veszszük. Azután készítsetek apró tutajokat, a melyek csupán két-három, legfeljebb négy ember számára valók, hogy azokon fekve is elférjenek, ha meredeken rohan alá a víz, vagy alacsony padmaly alatt tör keresztül. Kötél legyen elég, a mivel egyik tutaj a másikhoz legyen fűzve kellő távolságban, hogy egymáson segíthessetek. Aztán a mi aranyat, ezüstöt zsákmányoltunk, azt öntsétek meg, s formáljatok belőlük karpereczeket az asszonyok és leányok számára; a férfiaknak pedig készítsenek sárgaréz kösöntyüket, hogy mikor egy új országban ismét megjelenünk, lássa az idegen nép, hogy szabad emberek vagyunk és nem üzött szökevények.

Ez az utolsó szó adta meg az igazi lelkesedést. Karpereczet viselhetni a csuklókon, a hogy szabad emberek szokták. A rabszolga a nyakán viseli az örvöt. Egy ilyen czifra bohósággal rá lehetett őket venni, hogy úgy viseljék magukat, mint nemes emberek: kövessék a fejedelmüket hiven s ne féljenek se földi ellenségtől, se földalatti rémektől.

— Oszd ki parancsaidat. Vezess, a hová akarsz.

Digitized by Google

Solom legelőször is csapatokra osztá az embereit: a bányászokat, a kohómunkásokat, az érczzuzókat külön csapatokba. Mindegyiknek más-más feladat jutott. A bányákból minden czölöpzetet kihordani, az épületeket szétszedni, tutajokat elkészíteni; mások dolga volt fegyvert kovácsolni, faltörő eszközöket készíteni, aranyat, ezüstöt, rezet megönteni, köteleket fonni, lánczokat egybe forrasztani. Még az asszonyoknak is akadt dolga: az eleség elkészítése az ő feladatuk volt. Solom kiszámította, hogy meddig kell az élelmi szereknek kitartani.

«Ma Boxiohu ünnepe van: a páska ünnepére el kell jutnunk a földalatti uton abba a másik völgybe, a hol új világ van. Lehet, hogy hamarább is oda érünk; de akkor is várnunk kell és meghuznunk magunkat a földalatti rejtekünkben, a míg az ünnepnap el nem érkezik. Így igértem meg annak a szent embernek.»

A rabszolgák vénje a fejét rázta erre, öreg volt. Több esze volt, mint a gyerekeknek szokott lenni. Másként nem is hitták, mint a «nagyfejű». Hiszen neveik nincsenek a rabszolgáknak: azokat csak úgy szólítják, hogy «te ripacsos, te csámpás, te kancsi, te finta, te suta!» de asszonyaik neve, a míg fiatalok: «te kis szuka!» ha megvénültek: «te vén banya!»

Tehát a «nagyfejű» ezzel a bölcs észrevétellel akasztá meg a Solom királyfit.

— Az ám, uram. De hogy tudod te meg oda lenn a föld alatt, hogy hány nap mulik el fölötted? Nem virrad ám ott meg soha. Nincs ottan toronyőr, a ki elkiáltsa magát: «hajnal van, szép piros hajnal!»

Csak nevetett erre a királyfi.

— De van ám olyan őr, a ki az éjszakát megjelenti: «éjjel van, szép sötét éjjel!» ott vannak a denevérek. Ott lóggnak egész raj számra, lábaikkal egymásba fogózva a barlang padmalyán, a míg a nappal tart s mikor jön az éjszaka, akkor felbomlanak, kirepülnek a szabadba. Nekik akkor áll a világ. A sötét éj az ő pártfogójuk. És a

Digitized by Google

mint a hajnal első kaczagása feltünik az ég alján, jönnek nagy visitozva vissza a földalatti sötétségbe: «jön a fény! a csunya, rút napvilág!» Ezek lesznek a mi napszámlálóink.

A «nagyfejű» csak elbámult ennek a fiatal legénykének a bölcseségén. Bizonyosan lidércze van ennek!

Azonnal hozzáfogtak hát a munkához. Fenn a még folyvást égő várban csak a waráng fiuk maradtak, őrködni, hogy a megszálló ellenség alattomos rohammal el ne foglalja a bástyákat. Nehányan közülök éjente kilopóztak az ellenséget kikémlelni. Úgy tudtak hasmánt csuszva előre hatolni, mint a gyík. Azzal a hirrel tértek vissza, hogy az ellenség a tulsó völgyben táboroz s nem készül az egyszer megkeserült roham megújításához. Lehetett odalenn folytatni a menekülési előkészületeket.

Solom királyfi azonban, a mint a dolgozó csapatoknak a saját vezéreik által kiosztá a munkát, a maga eszével összekötözte erős fűzfagúzszsal a négy rövid fenyőgerendát, melylyel a barlang szádáig le kellett ereszkedni. Nem vitt magával más uti társat, mint a Darinkát. Nem tudom, a mai világban melyik menyasszony állna rá az ilyen nászutazásra, ha a vőlegénye hivná.

A tutaj a vizen hánykódott már. Oda volt a hátuljára kötözve a kecskebőr-tömlő a borsóval, sok napra való élés. Azonkívül még szurokfenyő hasábokat vittek magokkal. Két szekercze és két vashegyű rúd, a tulsó végén keskeny lapátvéggel volt az uti készülékük, amaz az övbe dugva, ez a kézben. Minden öltözetük egy czombtakaró bőrkötény.

Solom elébb megmérte a barlang távolságát az érczuzó gátjától, a honnan el kellett indulniok. Kitalálta ő a mérnöki tudományt is furfangos eszével. Hosszú fonalat kötött egy nyil vesszejére, s ezt ellőtte a barlang nyilásáig. Akkor aztán a fonállal visszahúzta a nyilat, s megmérte singgel a fonalat. Épen ilyen hosszú kötélre lesz szükség, a mely a tutajt a folyam beömléséig ereszti;

Digitized by Google

azt a kötelet az érczzuzó kelepének a korongjához kötötték, a mely aztán egészen a folyam sebessége szerint gombolyítja azt le a tutaj után.

A vakmerőknek nem kellett még elbúcsuzniok társaiktól, hisz még a visszatérésre van mód a kifeszült kötélen, mely a tutajt tartja. Mostani merész leszállásuk az ismeretlen világba csak arra való, hogy hirt adhassanak az ittmaradtaknak a felől, hogy a folyamásta labyrinth mentén lehet-e emberjárható utat találni? Hátha korábbi ottlakóknak is akadnak még valami emlékére?

Solom és Darinka rászálltak a keskeny tutajra.

— Te állj az elejére, monda Solom a másik gyermeknek, a csáklyával igazíts, ha sziklának futunk, én kormányozok.

S azzal neki ereszték a gyarló járművet az árnak.

A Bludár harsogva, csattogva zuhogott alá a sziklapadok lépcsőin, s tajtékzó hullámgerinczeket vetett, a hol magasabb csompók állták utját, egy-egy kimeredő kőszörnyeteg hátán kétfelé szakadt, s aztán a túloldalon ismét egymásba omolva a két ág, mély forgatagot képzett, az a kis forgácsszilánk ott a középen azzal a két emberalakú hangyával csupa játékszer volt halhatatlan istenségek egyikének.

Egy kanyarodónál hirtelen ledobta a hátáról a felzökkenő tutaj a Darinkát. Hanem a Solom gyors kézzel kapta el a víz alá merült gyermek kontyát s egy lökéssel visszadobta a tutajra, mint egy macskát.

— Egészségedre, parányim! szólt a prüszkölőnek nevetve. Ez is megvolt. Többször is lesz ez így.

Ő maga már bele volt tanulva ebbe a játékba. Az ő hegyeiknek is voltak rohanó folyamaik. Hányszor megjárta ő azokat, az anyja sütő teknőjében, a mit hazulról ellopott. Csakhogy ő már úgy úszott a víz alatt, mint a vidra. A waráng fiukat már a születésük órájában beledobják a hideg vízbe, s ki kell nekik belőle kapaszkodni, mint a kis kutyának, s a melyik két esztendős korában

Digitized by Google

nem tudja felhozni a folyam fenekéről a beledobott kis pénzt, abból nem lesz megélni való ember.

Aztán nevettek mind a ketten ezen a kis kalandon. Azontúl Darinka jobban vigyázott magára.

A kötél hosszabbra volt mérve, mint a folyam útja a kallótól a földalatti torkolásig, a tutaj a két utazójával eltünt a sziklaüreg sötétjében az utána néző bajtársak elől s azután nemsokára megfeszült a kötél, mely visszatartá: azok ott vagy kikötöttek, vagy leestek a mélységbe.

Csak a kivülről betekintőnek sötét az a barlang, a ki benne van, égszinkéknek látja azt, minő a nápolyi kék grotta, s a folyam megtörő cseppjei olyanok, mintha kék tüz szórná szerte a szikráit.

A beszakadásnál meredek zuhatagot képez a folyam; ott tehát a tutajt magára kell hagyni, hadd tánczoljon alá, Solom és Darinka kiugrottak egy sziklára.

Az a szikla egy rengeteg nagy bazalt koloncz volt, mely a barlang bejárata előtt keresztben feküdt.

Solom figyelve nézett körül. Éles szemmel, éles észszel rögtön fölfedezett valamit, a mi biztató tájékozás volt ránézve.

Az a vízfenekén keresztbe fekvő koloncz fekete volt és nyolczszögü prizma-alakú, a barlang egész kőzete pedig szép fehér márvány, haránt czikázó veres erekkel, kivülről feketének látszott a tengő tarjagoktól és szürkének a zuzmóktól; de belül ragyogó fehér volt, melyet a csodálatos optikai szintörés kék zománczczal festett.

Ez a nagy kőkoloncz tehát nem eshetett ide a márvány közül.

Azt emberkéz szállitotta ide, messziről. Micsoda emberek lehettek azok! Talán óriások.

S miért volt ide téve az a bazalt oszlop?

Ez volt a sarkantyu, mely a barlang útjait megvédte, hogy a Bludár alá ne mossa azokat. Az örökké futó hullám üregeket nyaldos a mészsziklába, a márványrétegbe, de a bazaltot nem birja megolvasztani.

Digitized by Google

Ez tehát annak, a ki az eszével is tud látni, utmutató a sötétben.

A barlangban széthasogatta Solom a magokkal hozott szurokfenyő hasábokat vékony karókra, s aczéljával tüzet csiholva, fáklyát gyújtott belőlük.

A mint széttekintett maga körül, azt mondá: «itt emberek jártak valaha».

Arról a szikláról, a melyen ő állt, kivehető lépcsőfokok voltak vágva lefelé is, abba a mélységbe, a hová a Bludár alá zuhog, meg fölfelé is a barlang oldalfalába, de hogy ezek hová vezetnek, azt az egy fenyőszilánk fényénél nem lehetett kivenni, a sötétség, mint egy kárpit, úgy takarta el a távolt.

Azok a lépcsők félember magasságnyira következtek egymás fölött, mindegyikre kapaszkodni kellett, a mi annál nehezebb volt, mert a sziklák csúszósak voltak a denevérek guanójától.

Ez a barlang dermesztő hideg volt a zuhatagtól.

— Megfagyunk itt! rebegé Darinka fogvaczogva.

— Majd találunk még olyan helyet is, a hol melegünk lesz. Buzdítá Solom. Csak jöjj utánam a fáklyával.

A mint az óriások lépcsőjén fölfelé haladtak, egy sziklafal állta utjokat, annak az alja kapubolt nyilást engedett, a melyen keresztül a folyam eltünt a föld alá.

Azonban Solom fölfedezte, hogy a nagy lépcsőzet nem végződik zsák-utczában, egy szikla-gulát megkerülve, előttük tátong egy folyosó nyilása, mely tovább vezet.

Hanem ebbe a folyosóba már nem lehet fennállva előre hatolni.

Eleinte csak meggörnyedve mehettek előre; utóbb már csak négykéz láb mászva. Itt a fáklyát is el kellett oltani, s sötétben haladni előre. Egy kötelet hozzá kötöttek a mindkettőjük derekán levő övhöz, hogy ha valamelyik a sötétben valami mélységbe találna lecsuszni, a másik felhúzhassa.

A folyosó hosszú volt, csak a mindig jobban felhangzó

Digitized by Google

dübörgés jelzé, hogy a végéhez közelítenek, a hol ismét tág üreg nyilik.

Lassankint újra felemelhették a fejüket, a nélkül, hogy a padmályba csapták volna, a folyam harsogása újra felhangzott a mélységből.

Itt Solom újra meggyujtotta a fáklyát.

S most már nagyobb volt a világosság, mint az elhagyott barlangban. Annak minden fala koromsötét, ezé pedig tündöklő fehér.

Egy cseppkőbarlang volt az, roppant kupolával, melynek boltozatáról óriási csapok csüggtek alá, míg alant bástyákat, tornyokat képezett a ragyogó stalaktit, másutt szörnyetegeket és kővé vált szenteket mimelve, az élő kő, mely fantáziája képeit előteremti. Egy csoportban csupa óriási csigák medenczéi voltak, olyan egyformák, mintha az igazi kagylós állat alkotta volna őket, azok is a kőtündér keze munkái, azokat is folyvást vájja és tágítja a felülről leeső meszes vízcsepp.

Alant pedig az óriási alabástrom terem fenekét elfoglalja egy kerek tó: felülről nézve egészen tejszinű a boltozat kristályos fényétől s miután e tó lassú körben forgó örvényt képez, közepén behorpadó köldökkel, annálfogva az egész visszatükrözött képet még nagyobbá teszi. Ezt a tavat a Bludár képezi, mely rézsut nyomul bele alulról fölfelé, fentebbi nyomástól erőszakolva. Ezen a tavon hát se uszva, se tutajjal keresztül hatolni nem lehet, mert a mi ennek a sodrába belekerült, az onnan partra nem szabadulhat, a víztölcsér alásodorja ismeretlen mélységbe.

Hanem azért van rajta keresztül út. Egy hatalmas márvány ívboltozat hidalja át az egész termet: valóságos ördög hidja.

Hogy az ős barlanglakóknak ez lehetett az átjárójuk a tó egyik partjáról a másikra, azt bizonyítják a hid felszinébe vágott haránt csatornák. Arra valók ezek, hogy a boltozatról lecsepegő mészvíz lefolyjon rajtuk, ott ne tömö-

Digitized by Google

rüljön stalaktit csövekké, melyeken mezitláb járni nem volna üdvösséges.

Ez volt a második jel, mely emberkéz munkájára mutatott.

Solom megfogta Darinka kezét, hogy le ne szédüljön a keskeny ösvényről, úgy vezette át a tulsó partjára a tónak; a hidról ismét durván ábdált lépcsők szabálytalan fokokban vezettek alá egész a vízig.

A lég itt is fagyos volt, a tó szélén vékony jégkristályokat lehetett találni.

— Innen nekünk tovább kell hatolnunk, mert különben itt megfagyunk, mondá Solom.

De merre?

A tó partján kivehető volt a hajdani ösvény, mely a sziklába volt vágva. Csakhogy az évezredek alatt, a mik azóta elmultak, hogy az ősemberek itt keresték a világ urai számára való menedéket, a körben forgó örvény folyvást mélyebbre ásta tölcséres medrét, melyen át valahol másutt utat tör magának, s az örökké dolgozó cseppkő ragyogó alabástrom kárpitokkal takarta be a valahai barlangnyilásokat.

A tündérvilág kapuja be volt zárva a vakmerő betolakodók előtt.

— Keressük az utat! Itt kell annak lenni, mondá Solom, végig kopogtatva fejszéje fokával a cseppkő bálványokat. Egy helyen döngő hang felelt a kopogtatására.

— Itt van!

Az ám! De singnyi vastagságú kőfal nőtt már az elé, s azt át kellene törni.

Solom megkisérté azt a fejszéje fokával. A súlyos csapásokra olyan szépen zengett a megütött cseppkő oszlop, mint az orgona, de azt mondta vissza, hogy «nem szabad».

— Csak a feszítő vasam jönne már utánam! sohajta fel Solom a hasztalan fáradság után. Mondtam a fiuknak, hogy azt küldjék legelőször is utánunk, a nélkül nem érünk semmit.

Digitized by Google

Darinka minden didergése daczára elnevette magát.

— Hát te azt hiszed, hogy a faltörő vas tud uszni a vízben?

— Ha én akarom, hát az is tud. Csak várjunk, míg felbukkanik a vízből.

Azzal leültek a tó partjára, s elnézték, hogy eviczkél a halak serege a tiszta zöld hullámban. Gazdag éléstár lesz ez a menekülő hadnak. A Bludár, már mikor a mosszori völgyben kiömlik a hegyoldalból, húsz fontos pisztrángokat hoz ki onnan; lazacz, potyka egész rajjal jár benne ívás idején.

Egyszer aztán valami nagyobb tárgy is bukkan fel a vízből: egy gerenda. Ezt már a bajtársak küldték utánuk.

A gerenda szépen megtette a körutat a tó kerek partja mentén a víztől sodorva. Mikor a két kalandor közelébe ért, csáklyával kihúzták a partra.

Ebből legalább tüzet lehet rakni, ha itt rekednek.

Több gerenda is jött aztán; azokat is mind kifogták, egyet elszalasztottak, az aztán belekerült az örvénybe s egyenesen lement a víz alá, a mi különben a fának nem szokása.

— Ott jön! kiálta egyszer Solom, magasra ugorva örömében.

— Mi jön?

Valami párjával tánczoló gömbölyüség. Egy pár felfujt kecskebőr-tömlő, melynek csak a háta látszik ki a vízből. A míg a tópart mentét körülkerülik, az alatt egymással keringőt tánczolnak; a fogas pisztrángok seregestől kisérik s azon iparkodnak, hogy kikezdjék a bőrt.

— Ott uszik a vasrúd! kiálta Solom. Az a két kecskebőr hozza! Látod, hogy a vas is tud uszni!

S azzal elkezdett a cseppkőből letördelt darabokkal hajigálni az uszó tömlők felé, hogy a pisztrángokat elriaszsza tőle, ki ne likaszszák, a míg ide ér. Mégis csaknem bele czibálták a forgóba, s annyira eltérítették az utjából,

Digitized by Google

hogy mire Solomhoz ért, már csáklyával nem lehetett elérni.

— Mégis az enyim lesz az, monda Solom, s a Darinka baltáját a kötél végére kötve, utána hajítá az uszó tömlőknek; a balta elfogta a szökevényt s a kötéllel partra húzták. Ott volt a várvavárt vasrúd, a mit megtanítottak az uszásra. Egy anyányi angolna úgy beleharapta magát a tömlő egyik csücskéjébe, hogy vele együtt partra került; azt szivesen vették, majd jó ebédet ád! Hanem elébb a hozzá való tűzhelyt kell felkeresni.

— Hát ki vesztené el a hitét? Ha már tüzelő fát és pecsenyét kaptunk; a tűzhelyt is csak feltaláljuk.

S hozzá fogtak a kemény munkához.

A faltörő kecskeláb a kősipok közé feszült, s taszítva, rángatva egyet ki tudott törni a többi közül. Azon belül volt egy sima kárpit, egy pár erélyes döfésre az is keresztül lyukadt, az a lyuk egyszerre süvölteni kezdett, s a fáklya lángját bekapta, majd eloltá a sebes légáramlat.

— Tartsad ide a kezed! Innen meleg jön ki, szólt örvendve Solom.

Darinka is érezte az ütött résen kitörő meleget.

Most azután megfeszített erővel folytatták a munkát. Még két pillért kidöntöttek helyéből az egymáshoz nőtt cseppkőzetből, azután egy katlanforma lyukat vájtak az elzáró falban, mely utoljára annyira tágult, hogy egy ember keresztül kuszhatott rajta.

Darinka bujt be legelébb az üregbe. Solom odaadta neki a fáklyát, hogy haladjon előbbre s hozzon hirt, mit talál?

Rövid vártatva visszatért Darinka azzal az örömhirrel, hogy egy tágas barlang van ide át, a miben meleg van.

Most azután Solom nekiállt a katlantágításnak, hogy az ő széles vállai is keresztül férkőzhettek rajta, s előbb beadogatva Darinkának minden magukkal hozott eszközt s a két kecskebőr-tömlőt vízzel megtöltve, maga is átbujt a felnyitott üregbe.

Digitized by Google

Azt a csepkőbarlanggal egy alacsony sikátor kötötte össze, de az olyan tágas volt, hogy két ember egymás mellett járhatott benne. A sikátor egyre magasodott és tágult, a mint a nagy üreg felé közeledett, a kitorkollásánál azonban el volt szükítve egymásra rakott ormótlan szikladarabokkal, a mik mesterségesen voltak egymásba illesztve, valódi cyclopi épités, csak a közepén a falnak volt egy kapuforma hézag hagyva. S az előtt feküdt tulnan egy nagy nehéz kőlap, ez lehetett az ajtó.

A barlang, melybe átkerültek, még sötétebbnek látszott, mint a bejárati üreg volt. A falai koromfeketék, s ezért nem lehetett a gyér fáklyavilágnál a terjedelmét kivenni. Solom széthasogatta az utána küldött gerendák egyikét s tüzet rakott belőle.

Melegedni is jól esett mind a kettőjüknek, ámbár ez a barlang nem volt olyan hideg, mint a többi; de a lobogó lángnál most már az egész barlang belsejét is szemügyre lehetett venni.

Egy óriási tojásdad amphitheatrumot képezett az, a mihez annyival nagyobb volt a hasonlatossága, hogy három karzat futott félkörben az egyik oldalán; mindegyik több, mint embermagasságnyira egymás fölött. Azokra feljutni tornázó ügyesség kellett.

— Te maradj a tűznél, mondá Solom Darinkának, húzd fanyársra a pisztrángunkat, a míg én körülnézek.

Azzal vállára vetve a vasrúdját, elindult a kémszemlére.

Az üreg valóban olyan nagy volt, hogy egy népcsalád ellakhatott benne, a boltozata oly magas, hogy még a tüzlobogványa sem mutatta meg a padmalyát; a padozata emberi munkával látszott egyenletessé téve lenni.

Ezt a padlatot azonban egész vastag rétegben fedte a tengeri csiga, különösen azok a tekeredett nautilus fajok, a mik a fejlábuak (cephalopoda) hüvelyei.

Az áttört bejárattal szemben ismét egy olyan nagy kőtáblára bukkant Solom, mint a milyen az ide vezető folyosó

Digitized by Google

előtt feldöntve feküdt, ez azonban még fennállt, s egy másik sziklakaput látszott eltakarni. Solom megpróbálta a vasrudjával mozdítani rajta, de nem boldogult vele. Ennek az elemelésére több embererő kell.

Ebben a barlangban tehát valaha a tenger lakott. — De hát akkor az emberek mikor lakhattak benne? Az a cyclopi fal pedig emberi munka. De még eddig semmi más nyomát nem találta emberi kéznek.

Egy élő állat sem volt a barlangban. Akár hogy lobogott a tűz, egy denevér sem repkedett fölötte. Pedig Solom ezt szemelte ki nap és éjszaka bejelentőnek. Nem mennek ezek olyan mélyen a földalatti üregekbe. A teljes tökéletes sötétségben a denevér sem lát. Ide pedig az elzáró cseppkő kárpiton keresztül nem is jöhettek volna.

Azonban jól gondoskodott arról a természet; megérzi az emberi idegzet egész összesége, mikor van az álom ideje, mikor az ébredésé. (A míg a nagyvárosok idegrontó életmódja ki nem forgatja az Istenadta rendjéből; átélve az éjszakát, s átaludva a nappalt.) Különben a vakok hogy ébrednek fel, a kikre nézve nincs «szép piros hajnal?»

Mikor az éjszaka közelít, az embert a föld felé huzza a feje. Tudják azt a földalatti börtönök lakói s az éptestü ember szeme felnyilik napfelköltekor, ha csupa sötétséget lát is maga körül.

Miután hasztalan probálgatta meg Solom, újból visszatérve a kőajtóhoz, azt feszítő rudjával félredönteni, lábát neki feszítve, neki agyarkodva, földre dobta a vasrudat s odament a Darinkához, lekuporodott a tűz mellé.

— Elfáradtam és éhes vagyok.

— Halunk volna, de sónk nincsen.

— Láttam én valamit. Amottan egy sziklagödörben valami fehéret. Hátha só lesz?

— Oh te golyhó! Nem terem ebben az országban só. Úgy hozzák azt ide hajóval az óperenciáról.

— Épen ilyen a tengeri só, a mi a parti gödrökben hátramaradt, mikor a víz elpárolog róla.

Digitized by Google

— Ugyan hogy jött volna ide a tenger vize?

— Odamegyek, megkóstolom.

— Nem! Nem te! Hátha méreg. Majd én kóstolom meg.

Azzal felugrott Darinka a tűz mellől s nem hagyta magát utólérni; hamarabb ott volt a gödörnél, a melynek a fenekén látszott valami szürkés fehér por, felpattogzott kristályrétegekkel vegyest. Nem engedte Solomot hozzá nyulni, maga dugta bele az ujját, s aztán halálos kiváncsisággal érteté a nyelve hegyéhez. Hátha gyilkos méreg? Tele van ilyennel a sziklák mélysége. De ő már nem fél a mirenytől. Az a völgy, a miben ő növekedett, folyvást a mireny füstjével van tele, a kik azt beszivják, hozzá szoknak. Némely bányász megszokott mirenyevő, apró szemerkén kezdi, s mindig többet megbir belőle, egészséges szint kap tőle: ha abba hagyja, elpusztúl, összeesik.

— Ez só! kiáltá Darinka.

Hogy megörültek a felfedezett kincsnek!

Oh te örök gyógyszere a világnak! A mi nélkül nincs szerelem, nincs bátorság, se teremtő erő, se költői láng!

Most tehát a lakomához minden megvolt. El is fogyasztották. A maradékot a tűzbe dobták, pogány szokás szerint.

A szemeiknek nem kellett se denevérszárny legyezése, se homokóra figyelmeztetése, lezáródtak azok maguktól is. Solom végignyúlt a földön, fél karját a feje alá téve. Darinka meg a Solom mellére tette a fejét, meg sem mozdultak reggelig.

Odafenn az ezerlábnyi magasban a rigók fütyülése verte már fel az erdők csendjét, mikor Solom felébredt. Darinka még aludt. Solom szép csendesen felemelte az alvó fejét, s hogy az észre ne vegye a változást, alácsusztatta azt a lapos követ, mely a tűz előtt a nyárs végét tartotta, az még jó meleg volt. Darinka alhatott tovább. A tűzrakás hamvában még pislogott a parázs, annál újra meg lehetett rakni és gyujtani a máglyát. Solom hozzá fogott a barlang felkutatásához.

Digitized by Google

Az a hármas szikla-lonka (gallerie) várt reá, hogy beszéljenek egymással.

A mint a legelsőre felmászott, már akadt beszélő társa elég. Egy halom állatcsont. Többnyire őshyenák maradványai, a mostani Dabózák dédapjaié. A mint felturkálta a halmot, kovaszilánkokból hasított nyilakat talált közöttük; sőt egy hyena-koponyának a szemüregébe mélyen bele volt ékelve a tűzkőnyil hegye.

Ahogy tovább kutatott, lelt egy gömbölyű követ, a mit valaha gabonadaráló malomnak használhattak, azután több gömbölyű, középen átlyukasztott köveket, a mik arra vallanak, hogy hálók sulyai lehettek. És utoljára rábukkant a legnevezetesebbre, egy üst alakún kivájt medenczére, valami hajszállyukacsos kőből, hegyes fenékkel; a mi két sziklahasáb közé volt felállítva, úgy, hogy a hegyes vége szabadon maradjon. (Az ősemberek csak nem voltak tán olyan inyenczek, hogy szűrt vizet igyanak?) Még talányosabbá tette ezt az edényfélét a vastag szélébe fúrt gyüszünyi lyukak sora, mely körülfutott azon; s egyikébe a lyukaknak egy félig fehér, félig fekete kavics volt helyezve.

Ez már nem csak emberi kéz alkotása volt; de egy nagy talány, feladva a késő ezredéveknek.

Solom megszámlálta a karimába fúrt lyukakat, huszonnyolcz volt a szám. Mit jelent az a huszonnyolcz?

Egyik holdtöltétől a másikig.

Valami ötlött az eszébe.

A vacsorához, mikor jóllakának, vizet hoztak a szomszéd barlang tavából a két kecskebőr-tömlőben. Az egyik tömlő még tele volt vízzel. Leszállt érte, s a vizet beletöltötte a csúcsos medenczébe, a míg az a rovátkot elérte. A porózus kő rögtön elkezdett a csúcsos fenekén cseppeket keresztül bocsátani, a mik számlálva hullottak alá.

Solom felkapaszkodott a második szirtlonkára. Az is végtül-végig terítve volt olyan állatok csontjaival, a minők mai nap már nem léteznek; köztük legnagyobbak a bar-

Digitized by Google

langi medve koponyái, hatalmas agyaraival. Az állat koponyák nehéz kövekkel vegyest hevertek szerte-szét; a legtöbb erős zuzást viselt magán, a lábszárcsontok ketté voltak törve. Egy medvekoponyának a fogai közé oda volt szorulva a beletörött obsidián lándzsavég, a mint azt ketté harapta.

De még emberi maradvány nem vegyült a csonthalom közé.

A harmadik lonka pedig olyan magas volt, hogy oda pusztán kézzel lábbal fel nem lehetett kapaszkodni. Solomnak elébb póczkot kellett összehordani az ott heverő kövekből, hogy elérhesse a szikla párkányát s aztán kezeivel és térdeivel felkapaszkodhassék rajta.

Mikor e harmadik karzatra is felkapott, a bámulat, a megrettenés elzsibbasztá a tagjait.

A lobogó tűz világánál egy messze bemélyedő roppant sziklakatlan tárult föl előtte, mely több száz embert képes volt befogadni.

S ebben az óriások alkovenjében egy egész halom volt emelve csontokból, olyan magas, hogy emberalak a tetejét el nem érte.

És ez a csonthalom már keverve volt emberi maradványokkal.

Mintha valami óriási irtóharcz végjelenete folyt volna le e helyen itt. Szörnyetegek, a mik egymástól vitatják a világ fölötti uralmat, medvék és beszélő állatok, két lábon járók, adtak egymásnak találkozót a sziklák sötét mélységében s marakodtak, míg egy élő maradt közülök, itt összeszorulva egy sziklaüregbe, az elesettek hulláira álltak az utánuk jövök, akként nőtt a halom mindig magasabbra; most azután ott feküsznek együtt, egymással összekeverve. Melyik maradt a győztes? Egyik sem. Kiveszett mind a két faj. Az ősmedve szintúgy, mint a hosszúfejü ember.

Azok a koponyák, melyek a csonthalom közt vannak, mind hosszukások (dolichocephalus); a homoktól a fej-

Digitized by Google

boltozatig kétszer olyan nagyok mint onnan az állkapocsig s hegyes kúpban végződnek.

Ilyen hegyes, hosszú koponyákból egyszerre hetet találtak Magyarországon a Tisza medrének szabályozásakor. Egész más emberivadék volt az, mint a mostani; ezek nem mesterségesen, gyerek állapotban hegyesre lapított fejek, hanem valóságos emeletes homloku koponyák, a minők természetjátékul sem jönnek többé a világra.

S a halomra roskadt csonthalmaz között ott lehetett látni a hatalmas kőfejszéket, a szarvasagancsból élesített dárdahegyeket, az obsidián késeket, a mikkel a hosszúfejü ember fát vágott s magát a karmokkal és agyarakkal ellátott fenevadak ellen védelmezte. Némelyik kőfejsze ott hevert a medvekoponya mellett, melyet összezúztak vele.

Solom megdermedve állott meg a lelet előtt.

Kevély, hetvenkedő, elbizott legény volt, de a mikor ez óriás csontokat, e rengeteg koponyákat halomban látta maga előtt, meghült benne a vér. Ha ezek ismét elevenek lennének. Ha most neki is fel kellene állni annak a csonthalomnak a tetejére s folytatni a harczot a minden oldalról rárohanó szörnyetegek ellen. Minő ordítás lehetett az, a mikor azt a csonthalmot építették, minő csattogása a sulyos kőfejszéknek, minő jajkiáltás, emberi, állati üvöltés egybekeveredve.

Zugott a két füle, e pokoli harsogás kavargott az agyában.

Egyszer aztán megszólalt valami hang, attól is megijedt. — Elfeledte, hogy nincs egyedül. — A Darinka énekelt odalenn. — Felébredt, s eszébe jutott az a dal, a mit reggelenkint szokott énekelni, mint a madár az erdőben.

Madárdal a föld alatt! Pacsirtaének a csontok vermében.

Ez a hang visszaidézte Solom lelkét az élő világba.

— Darinka! kiálta a sziklakarzat magasáról alá.

— Hát te hol jársz? kérdezé Darinka.

Digitized by Google

— A más világban. Jer ide hozzám.

Hanem Darinka kisebb volt, mint ő, nem érte fel a kezeivel az első párkányt sem.

Solom aztán leoldá a dereka körül tekert kötelet s lehajitá neki. Annálfogva aztán felhuzta magához, egyik karzatról a másikra.

Megmutogatta neki a szörnyű leletet.

Darinka még jobban megijedt, mint Solom az első pillanatban.

— Jaj! ha ezek a szörnyek még most is élnek itt a föld alatt s mi rájuk bukkanunk. Ezek minket megesznek.

Solom megnyugtatá a remegőt.

— Ne félj tőlük. Nem maradhatott meg ezeknek az ivadéka sem. El kellett pusztulniok minden ijasfiastól. Látod ezeket a különös csigákat itt a csonthalom körül. Ezek csak a tengerben laknak. Itt valaha a tenger járt, az minden élő állatot kiölt innen, ha még olyan óriás volt is. Mi csak a csontjaikkal fogunk még találkozni idelenn.

«*Disputa.*»

Kritikus. De már ennek a paleontologiai magyarázatát csakugyan szeretném megszerezni, ha drágán is. A dolichocephalus emberfajt nem akarom kétségbe vonni. Láttam magam is egy példányát doktor Lenhosséknél, a könyvét is olvastam a tudós doktornak, a mit erről megirt, a tizennégy érdemrendet is láttam, a mit ugyanannyi potentáttól kapott a homo dolichocephalus craneologiájáért; hanem azt nem értem, hogy mi módon került ez az ősember az ősmedve és az őshyena társaságába, hogy a csontjaik egy rakáson vannak? Melyik hitta oda a másikat? De végkép nem értem aztán, hogy egy olyan barlangban, a hol a homo és az ursus lakott, mit kerestek a tengeri csigák? hogy kerültek ezek oda?

Szerző. Ha türelemmel tetszett volna lenni, ugyanezzel a kétséggel akasztá meg Darinka Solomot. Ő is épen azt

Digitized by Google

kérdezte a királyfitól, hogy ugyan hát mi módon kerültek így egy rakásra a tengeri és szárazföldi állatok? A mire Solom azt felete, hogy «Kis galambom! Én te neked erre most megfelelni nem tudok, mert inkább hagyom a fejemet kivülről betörni, mint hogy belülről törjem magam. Hanem én azt szoktam, hogy mikor így nem tudok valamit kitalálni nyitott szemmel, hagyom akkorra, a mikor a szemem be lesz hunyva, s álmomban kitalálom szépen. Várd el a holnapot, akkor megmondom, hogy hogyan álmodtam meg?»

— Így felelt Solom a Darinka faggató kérdésére. S miután az özönvíz előtt történt eseményekről még eddigelé egykorú irott adataink nincsenek, ennélfogva mi sem tehetünk egyebet, mint hogy várjuk meg, mint fogja e rejtélyes katastrophát megálmodni a waráng királyfi.

A SOLOM ÁLMA.

A napot (fekete, földalatti napot) betöltötte a nehéz munka. Rést törni az átjáró üreg szájára fektetett nagy sziklaajtón, miután annak a ledöntése nem sikerült.

Időközben a testi táplálékra is kellett gondolni. Solom visszakúszott az elhagyott cseppkőbarlangba. Ezúttal igen érdekes társaságot talált ott egy rakáson. Egy csoport teknőczöt. Azok a Bludár tömpölyeinek állandó lakói, s szeretik a sötétséget. Egy párt lefülelt közülök, a többi elszaladt. Amazokat leadogatta Darinkának, a ki nagyon megörült a drága pecsenyének, odahaza ezt a finom inyenczséget csak az uraság számára volt szabad halászni. A teknősbéka bőjtös eledel: hús, a ki úszik: tehát hal.

Ime két napra el voltak ismét látva. A föld alatt is van éléskamra. Folytatták a munkát fáklyafénynél. A sziklatörésnél jó szolgálatot tettek az őskori kőfejszék, egyet éknek, másikat sulyoknak lehetett használni. Mikor mind a ketten el voltak fáradva, az azt jelentette, hogy éjszaka

Digitized by Google

van. Odafenn az első lonkán a szűrőkő medenczéjéből aláhulló víz egyre pergette a lefolyó perczeket. Megint úgy aludtak, a hogy a mult éjjel; egymás mellére nyugtatva a fejüket. Hanem ezúttal nem volt a Solomnak olyan csendes álma, mint a megelőző éjjel, egyre öklelt és rugdalózott, s olyanokat ütött a Darinka hátára, hogy csakúgy nyekkent bele, a mit ez igen jó néven vett; hisz férj és feleség voltak — törvény szerint s az asszonyt ütlegelni ennél a nemzetnél a házas élet gyönyörűségei közé tartozik. Már az is nagy kegyelem, ha a férj megengedi, hogy a hitves a lábánál összekuporodva alugyék.

Mikor Solom ismét megérezte a reggelt, első dolga volt felszaladni az első lonkára s megtekinteni a szűrőkövet. Az akkor hullatta az utolsó cseppjeit a bele töltött víznek a két koloncz közé.

Most aztán kitalálta Solom, hogy mire való ez a kivájt kő? Ez volt a barlanglakó ósembernek az időszámlálója. Mert annak is szüksége volt arra, hogy a napok betöltét megfigyelje. Ez a szűrőkő az őse a mi chronometereinknek.

Solom elébb megtöltötte a medenczét ismét szinültig vízzel, s a tarka kavicsot egy lyukkal előbbre helyezte, csak azután költé fel alvó társát, gyöngéd tenyércsapásokkal kőkemény tagjaira.

Darinka, a mint az ökleivel kitörülte az álmot a szemeiből s a pattogó tűz világánál meggyőződött róla, hogy ismét a földalatti Isten világában van, rögtön azt kérdezé Solomtól, gyermeki kiváncsisággal, «no hát megálmodtad-e a hosszúfejüek meséjét».

— Meg, szegényt! felelt Solom. Kuporodj ide mellém, mindjárt elmesélem.

— Jaj! csak borzasztó ne legyen.

Solom elkezdé az álom meséjét.

«Hol volt, hol nem volt; mikor még egészen más világ volt, a «Zágon» Isten azon gondolkozott, hogy kit tegyen ennek a világnak az urává? Először megpróbálta a «nagy»

Digitized by Google

medvével, az hatalmas termetű állat, két talpán jár, fára is tud mászni; derekasan ordít; de nincs semmi ész a fejében. Azután megteremtette a «nagy» majmot az «obesiánát», ennek már esze is van, négy keze is van; de ez meg nem tud beszélni, ez nem parancsolhat a többi állatoknak. A Zágon Isten pedig olyan állatot akart teremteni, a melyik ő vele beszélni tud, és ő neki áldozik. De hogyan teremtse ezt meg? A sárkányt megteremti a posvány, a táltost a forgó szél, a vizi hüvelvényt a tenger, a lidérczet a hulló tűz; de ki teremti meg a beszélő embert? A Zágon Isten tehát készített agyagból egy alakot, kezekkel, lábakkal, jól megnyujtott fejjel, s azután segítségül hivta az üstökös csillagot. Ez az Isten lelke. Mikor ez olyan közel jön a földhöz, hogy beleütődik, akkor ez a tüzes lélek egy új teremtésnek ád életet, a milyen még eddig nem lakta a világot. Így teremtette az embert, a hosszufejüt.

— Ezt te mind most álmodtad?

— Nem. Ezt az anyámtól hallottam. A régi papjaink beszélték eképen az ember teremtését. — Ez a faj aztán elszaporodott, sok családot alkotott, de csak akkor vette észre a Zágon Isten, hogy elfelejtett neki olyan körmöket és agyarakat adni, a milyeneket a medvének adott. E miatt nem hogy az új ember lett volna ura a világnak, de ő lett az egész világ üldözöttje, egy állat sem félt tőle; bölény felöklelte, medve megtépte, vadkan megkergette; kénytelen volt az öklei számára fegyvert keresni: a kőből készített fejszét, buzogányt, azután a barlangokban keresett buvóhelyet, menedéket a porontyainak. Ekkor támadt egy hatalmas, nagy király a nemzetségéből, a kinek a neve volt Kaján. Ez föltalálta a nyilazás mesterségét. Hogyan lehet nagy távolból az ellenséget elejteni? gyorslábú vadat futtában megsebesíteni, erősebb állatot gyöngébbnek legyőzni. Ez a nyil, ez a kézíj megtette őt a világ urának. A Kaján nemzetsége diadalmaskodott sűrű harczaiban a medvék és dabózák rusnya fajzatai fölött,

Digitized by Google

s lehuzta azoknak a bőrét, és a saját testét takarta be vele. Ebbeli nagy büszkeségében elhatározta, hogy királya, a nagy Kaján örök emlékére egy halhatatlan művet fog alkotni, a miről azt, míg a világ világ lesz örökké megemlegessék: egy óriási barlangot, a mely egyik hegy lábától a másikig tör keresztül. Úgy törték, rakták, tágították, rovátkolták a Bludár mentében, a sziklák kebelében ezt a rengeteg nagy barlangot egy emberöltő időn keresztül. — Azonban ez alatt a hosszúfejüek a hatalmukat, a melylyel őket a Zágon Isten felruházta, gonoszul használták. A nyilaikat nem csak a fenevadak ellen fordították; hanem a saját embertársaik ellen is. — Megölték a maguknál gyöngébbet. És miért ölték meg? Azért, hogy megegyék. Az erősebb ember megölte a gyöngébbet, azért, mert jó izű volt a husa.

— De ezt csak álmodtad már? kérdé összeborzadva Darinka.

— Nem bizony. Ez mind igaz; mert az anyám mondta. A hosszúfejüek emberevők voltak. «Ejnye!» kiálta fel, ezt látva a Zágon Isten, «ezt ugyan megbántam, hogy megteremtettem! Nem kellett volna neki ilyen hosszú fejet csinálni, abban lakik a nagy gonoszság!» S azzal fogta magát, rázudította a tengert a földre. S az özönvízzel elseperte az egész ivadékot. Eddig az igaz történet. Ezt elhiheted. Ezt minden ember tudja, a ki csak valaha pappal beszélt. Most következik az én álomlátásom, a mi az éjjel a szememre szállt. Úgy jött, mintha én volnék a Kaján királynak a legkisebbik fia, tizenegy bátyámnak legifjabbik öcscse. Épen nagy diadalútról kerültünk haza a királyi palota barlangtermébe s tartottunk nagy áldomást a velünk hurczolt foglyok véréből és konczaiból.

— Huh te, hogy tudsz ilyen csunyát álmodni?

— Azt én. Emlékezem rá, hogy én is egy ilyen szép leánynak a fehér . . .

— Jaj! ne mondd tovább! félek tőle!

— Hiszen most már én nekem is a hátam borsódzik

Digitized by Google

bele, ha visszagondolok rá; de mikor odaát voltam a hosszúfejű világban, csak olyan örömet éreztem én azon, mint mikor az ember egy szép fehér hattyut lelő röptében. Az is de szép állat! Hanem azért jó a husa! Aztán ellenség volt. Selypített. Egy egész nemzetség volt, mely az «r» betüt nem mondta ki, hanem «ly»-et hangoztatott helyette. «Ezért» megérdemelte bizonynyal a kiirtást. Leöltük az utolsó gödölyééig. Aztán megettük őket. Ez nekünk gyönyörüség volt, nekik pedig dicsőség, így a vérük megmaradt embervérnek, a husuk emberhussá vált; nem lett belőle féregabrak. Én voltam a legszebb királyfi, nekem jutott a legszebb csemege.

— S ez azt csemegének mondja.

— De most is számban az ize.

— Ne mondj már több ilyen bolondot! Mi lett azután?

— Hát azután a nagy tüzet égni hagytuk, a nehéz kőtévőt a barlang két nyilása elé támasztottuk s akkor elfeküdtünk a tűz körül a leterített medvebőrökre, az asszonyok a lombból vetett ágyakra és elaludtunk. Nekem úgy tetszett, mintha az egész barlang ingana, rengene alattam, ez is jól esett, azt hittem, ringatnak. Hát egyszer csak nagy földrengető csattanás riasztja fel az egész alvó népet. Az egyik kő-tevő, (az a melyik most is a földön fekszik) magától bedült, s arra mi valamennyien úgy éreztük, mintha a barlang padlata egyszer erre, másszor arra hajlana lefelé úgy, hogy a tűz körül fekvők majd az egyik, majd a másik oldalról gurulnak a parázs közé. Aztán meg egy nagy darab kőszikla zuhan alá a magas padmalyról a máglya közepébe s azzal szétrugja a tüzet, szerte szórva mindnyájunkra a parázshalmot. Erre mindannyian felugráltunk s menekültünk az első lonkára. A barlangban szerteszét repült üszkök egy pillanat alatt meggujtották a sok száraz almot, a medvebőröket, úgy hogy lángba borult minden. Ha az bele talál kapni a felhalmozott száraz fába, a mi hasábokban feküdt toronymagasan a barlang

Digitized by Google

mélyében, mind odaégünk. Éreztem, hogy süti a testemet a láng, a hajam pörkölődött.

— Jaj! fuss hát onnan a tűz közül!

— Hiszen csak álmodtam, te golyhó! Csak az apám, a nagy király nem vesztette el az eszét. Hatalmasan ordítá el magát! «Arrarerrerrirrirorrorurrur!»

— Hajh te! Mit tesz az?

— Ez azt teszi, hogy szaladjon minden ember a tüzet oltani, kobakkal, kecskebőrtömlővel hordjanak vizet a külső tóból.

— Okos ember volt az a te álomapád. Vajjon hogy hivtak téged akkor?

— Volt is akkor nekünk nevünk. Mindenkit annak hivtak, a milyen volt, «pirók», — «pufók», — «orros», — «agyaras», — «pisze», — «suta», — «balog», — «kesely», az asszonyokat «szemők», — «emős», — «üsző», — «boglyos». Neve csak az egy királynak volt «Kaján». Meglehet, hogy azt is a jó tulajdonságaiért kapta.

— No hát eloltottátok-e a nagy tüzet?

— De nagyobb bajunk lett annál. A tóhoz küldött embereink nagy hamar ijedten rohantak vissza, kiabálva: «harraherrehirrihorrohurru!»

— Hát az mit tesz?

— Azt, hogy nyakunkon a medvék, meg a dabózák! Hirtelen helyre akarták állítani a feldült sziklafedőt a barlangnyilás elé! de már nem vala idejük hozzá, mert a sötét folyosóból nyakrafőre tódult elő egymás hátán keresztül kapaszkodva, a sok bozontos fenevad, iszonytató ordítással, a mi még most is a fülembe cseng.

— De hát hogy jöhettek azok ide? Hisz azoknak nincs tutajuk, hogy a Bludáron leereszkedjenek.

— Hát hiszen épen ez volt a Zágon Isten boszuálló csodája. A tenger hajtotta őket ide. A tenger kicsapott a partokon felül, a legmagasabb hegyek tetejéig, s visszafelé hajtotta a Bludár folyót ugyanazon a barlangfolyosón át, a mit az magának a hegy alatt ásott, egész odáig, a hol

Digitized by Google

a tengerbe ömlik, s erre valamennyi barlangi medve, sokatevő, halottásó vadállat, a kiket a visszatóduló víz odujából kizavart, uszott az áradó vízzel együtt, a merre az nyomta fölfelé, az egymásra következő barlangokon keresztül, míg utoljára a szomszédunkban levő cseppkőbarlangig eljutott. Itt világosságot látott maga előtt, mely az égő barlangból terjengett, medvefővel azt gondolta, hogy az ott «napvilág» s mind odarohant, nagy dühvel s elzárta előlünk a menekülést.

— Jaj ti szegények! Mi lesz belőletek?

— Mi felfutottunk az első lonkára s hirtelen kézbekaptuk a tegzeinket, lándzsáinkat s azzal elkezdődött a végső irtóharcz a két fenevad, az ember és a medve között. Alant a lánggal égő barlangban a szőrös vadak sem maradhattak, el kellett nekik foglalniok a felső lonkákat, a meztelen vadaktól. Ebből támadt az ádáz haláltusa, a melynek nem lehetett addig vége, a míg valamennyi ki nem adja a páráját. Eleinte könnyű volt a védelmünk, a dabózákat kivégezni elég volt a nyil is, s a felkapaszkodó medvének a fejét bezuzta a kőfejszénk, mielőtt a körmét, fogát a husunkba vághatta volna. Azonban a barlang torka egyre okádta az utóbb tóduló szörnyetegeket, s azok nem sokára az elesett társaik testhalmazára hágva elérhették az első lonka szélét, úgy hogy nekünk fel kellett menekülnünk a második lonkára. Ott ujra kezdtük a védelmi harczot; de már a nyilaink elfogytak, a lándzsáink kőhegyei beletörtek a medvék agyaraiba, közelről kellett velük harczolnunk, buzogánynyal, kőfejszével, szijon csóvált szegletes kövekkel. Ez alatt meggyulladt maga a barlang hátuljában felrakott magas farakás, s nem sokára tetőlől talpig lobogott, recsegett, mint egy égő torony, magasan bevilágítva a barlang sziklaboltozatának meredező csompóit. A sütögető tűztől még dühösebbekké lettek a mi bősz ellenfeleink, a bundájukat perzselte a rájuk hulló zsarátnok. Nekik is fel kellett jutniok a védelmet kináló sziklagádorba, ha meg nem akartak sülni. Végre kényte-

Digitized by Google

lenek voltunk a harmadik, a legmagasabb sziklafokra felmenekülni, a hová csak lábtókon juthattunk. A mint ezeket felvontuk magunk után, a medvék ellen nagyon erős állásunk lett; ők a sziklapárkányt, még ha egymás hátára kapaszkodtak sem érhették el, míg mi őket felülről lezudított kövekkel agyba-főbe verhettük. Az asszonyok hordták a köveket.

— Hát én nem voltam melletted?

— Csak te maradhass! S ne kivánkozzál oda, a hová nem hivtak. Nem sokára megjelent egy harmadik küzdő fél a csatatéren, a ki mind a kettőnknek ellensége, s mind a kettőnknél erősebb.

— Vajjon ki lehet az?

— A tenger. Az alulról felnyomuló özönvíz, mely a barlangi állatokat idáig kergette, még magasabbra áradt; betöltötte a cseppköves üreget s onnan aztán a folyosón keresztül kezdett beömleni a barlangba. Az első dolga az volt, hogy a barlang aljában égő tüzet egyszerre kioltotta. Csak a magas farakás égett még. De mi még akkor sem vettük észre, hogy a tenger jön ellenünk; mert a víz szine úgy el volt lepve állatok hulláival, hogy mi csak azt láttuk, miként emelkedik a barlang feneke, az egymáson heverő vadakkal, tengeri csigákkal, hinárral terítve folyvást magasabbra? Elébb az első lonkát takarja el, majd fölemelkedik a másodiknak a párkányáig. Ekkor már rémülve vettük észre, hogy a bejáróinknak a kapujai egészen elsülyedtek valahová. Egyszer aztán erővel tört keresztül a zuhatag a folyosó nyilásán, harsogva s arra elkezdett az egész hullatömeg sebesen forogni az örvény sodrától, a hogy annak a másik tónak a vizét látjuk orsózni.

— No ugyan nem szerettem volna ott lenni!

— Én sem mennék még egyszer oda. A vízár egyre emelkedett, s a mint a második lonkát is meghaladta, az ott tomboló medvéket is felvette a hátára, azok a vízzel együtt emelkedtek fel egészen mi hozzánk, a míg a párkányunkat elérték. Ekkor aztán elkezdődött a végső halál-

Digitized by Google

tusa közöttünk. Ember és fenevad összeszorulva abba a legfelső üregbe, a hol azt a csonthalmot találtuk. Ember és vadállat ordított, üvöltött, egyik sem különben, mint a másik, a kőfejszék csattogtak a kemény koponyákon, az asszonynép sikoltott, a haldoklók hörögtek, a tűztorony recsegett, a tenger csapkodta a sziklákat, s a sziklák rázkódtak. Fogyott az élet. Egyre magasabbra nőtt a hullahalom; egyre feljebb hágott a vízár, már csak az a halom állott ki belőle, megvetve a hosszúfejűek és a medvék testeiből. Annak a tetején harczolt még egymással a két fajzat maradványa. Ott láttam magam körül eldülni a tizenegy bátyámat, kőkéseiket a megölt ellenség szivébe merítve, ki őket is megölte. Ott roskadt össze előttem a Kaján király maga, iszonyún szétmarczangolt testtel, de még egyszer fölemelkedett fektéből, hogy a kőfejszével még egyet üssön a leterített ellenfél fejére. Azután egyedül maradtam. Minden halott volt már körülöttem. A tenger a lábamat locsolta, a mint nemzetségem hulladombján álltam. Az égő farakásnak csak a hegye lobogott még a körben forgó víztükör felett. «Hát én velem senki sem jön megküzdeni? Hát én mire maradtam itt egyedül?» Erre a felkiáltásomra egyszerre felbukkan a víz alul egy roppant nagy medve, nem olyan, mint a többi, ez egészen fehér s a feje keskenyebb. Ah, ez az én párom, ez van nekem szánva.

Nem kerestem se fejszét, se dárdát, puszta kézzel, kitárt mellel vártam be, s míg az engem rettentő karjával átölelt, hogy agyonszorítson, én a torkába dugtam az öklömet s megragadtam a nyelvét, hogy kitépjem.

— Jaj, hogy nem lehettem én akkor melletted.

— Hiszen ott voltál. Mikor legjavában folyt a nehéz harczom, te meg belemarkoltál az üstökömbe s addig tépásztál, a míg felébredtem.

— Igen bizony, mert a mit te ki akartál tépni a tövéből, az nem a fehér medvének a nyelve, hanem az én kontyom volt.

Digitized by Google

Erre aztán mind a ketten nevetésre fakadtak, szép fehér fogsoraikat egymásnak mutogatva.

Erről a fogsorról valami jutott Darinkának az eszébe.

— Te hallod-e? Ha te annak az emberevők királyának a fia vagy, akkor én félek te tőled, hogy egyszer engem meg találsz enni.

— Bizony, mondok, hagyá rá Solom; magam is úgy érzem néha, mikor sokáig nézek rád, hogy szeretnélek megenni, meg is tenném, ha valamit nem fogadtam volna! elkezdeném a szádon. A Darinka össze is szorította az ajkait azonnal.

— — — — — — — — — — — — —

Kritikus. És e szerint szerencsésen a nyakába varrtuk a jámbor Solom királyfinak az egész paleontologiai megfejtést. Azonkívül gazdagítottuk a világtörténelmet egy præhistoricus katastropha adataival, a nyelvészetet pedig egy özönvíz előtti idiomával, melyben egyedüli magánhangzó az «r» betű.

Szerző. De kérem «h» betü is volt benne. S ki tudja, hova tökéletesítették volna még a nyelvüket, ha az akadémiájukat felállíthatják?

— — — — — — — — — — — — —

— De már most lássunk a dolgunk után, elég volt a mesemondásból. Hozd a fejszét, én meg a vasrudat.

S hozzá fogtak egyesült erővel a kőlap tovább töréséhez. Délig rést törtek benne, akkorát, hogy át lehetett rajta bujni. Ki mondta meg nekik, hogy dél van? bizonyára a gyomruk; nincs olyan toronyóra, a mely annál pontosabban elverje a déli tizenkettőt.

A mint kipihenték magukat, összeszedték a szerszámaikat, élelmi szereiket, s átkusztak az újon tört résen.

Hosszú, haránt lefelé hanyatló sikátor nyilt meg előttük, mely messze elvezetett zeg-zugos futásban, jobbról is balról is oldalnyilásoktól megszakgatva, melyek a járatlan kutatót könnyen megtéveszthetik. A hajdan járt utat azonban meg lehetett ismerni arról, hogy a falai kormo-

Digitized by Google

sak voltak, az itt járó-kelők fáklyái füstjétől. Ez jó vezető volt.

A napszámláló követ nem volt szükség magukkal hozniok, mert hiszen a felvilágban levő társaiktól megtudják, ha megint összekerülnek, hogy hány nap mult el földalatt járásuk óta, arra az eszközre majd csak akkor lesz szükségük, ha mindnyájan ide alant lesznek.

A tekervényes sikátor messze elvezette őket a hegyek belsejébe, siket, hangfullasztó oduk tömkelegébe, a hol egészen elvesztették a Bludár földalatti zugásának neszét.

Darinka aggódott, hogy el talál fogyni a szurokfenyő hasábjok, s akkor hogy találnak vissza? Vékonyabb szilánkokra hasogatták azonnal a fáklyáikat. Az élelmi szerük is fogytán volt már, csak a száraz borsó járta.

Egyszer aztán úgy tetszett Solomnak, mintha, a földre fekve, távoli morajt hallana.

— Közeledünk hozzá. Mindjárt megkapjuk a Bludárt, s ott aztán lesz fa is, meg teknőcz is, majd sütkérezünk, vendégeskedünk ott.

A moraj egyre hallhatóbb lett, a folyosó, mely eddig szikkadt volt, elkezdett nyirkossá lenni, a tetejéről lecsüggő cseppkő a fejeiket fenyegette, egy éles szögletű kitérőnél aztán megcsapta a füleiket egyszerre a mennydörgő zuhaj, a mit a Bludár támaszt oda alant.

Milyen örömrivallással üdvözölték a keresett jó ismerőst! Futottak feléje, hogy minél elébb meglássák. S hogy megijedtek tőle, a mikor meglátták.

Nem egy barlang; egy egész földalatti tájkép tárult fel előttük, szétnyilt sziklafalak, egymásba illő csompókkal és vápákkal, bércszigetek, félredült tornyok, s azok között a zuhogva, harsogva vágtató szilaj folyam.

Mindjárt a völgy elején volt egy kerek tómedencze, miként az első barlangban; csakhogy ez nem képezett körülforgó örvényt, közepén bemélyedő orsója köldökével, hanem inkább magasra felbugygyanó dombot. Egy hegy, egy gúla — vízből. A mint a felülről nyomott folyam

Digitized by Google

sziklabörtönéből egyszerre kitör elemi erőszakkal, s két ölnyi magasra túlemelkedve a medrén, a tó közepéből szétküldött hullámgyűrűit egymásután paskolja a part szikláihoz, alámosva azokat egyre mélyebben s azután egy keskeny teknőbe szorulva, a kilőtt nyíl sebességével vágtat odább, iszonyú zuhajjal omolva alá fenekét látni nem engedő mélységbe.

— Te, galambom! mondá Darinka, a mint a bámulattól magához tudott térni, ezen a folyón emberek át nem kelhettek soha.

— Rajta nem, de alatta talán? Szálljunk csak le a mélységbe.

Az őslakók gondoskodtak lépcsőkről, egymásra hengerített sziklák: nem lépegetni, de fölkapaszkodni valók, egész addig a völgyfenékig vezettek alá, a melyet a magasból alárohanó folyam tajtékká tört habjaival elborít.

És Solomnak jó sejteme volt. A százlábnyi magasból alárohanó folyam, a kirugó sziklapárkányról ívtöredékben omlott alá, messze elválva a meredek sziklafaltól. Ámde az egész völgyfenéket alatta sűrű köd takarta a porrátört víztől.

Ki mer e félelmes ködbe leszállni, hogy az átjárót keresse? Nem fölötte, hanem alatta a haragos folyamnak; fittyet hányva az ő egész felséges haragjának!

— Gyujtsunk most két fáklyát, mondá Solom. Te az egyikkel maradj itt a parton, én a másikkal leszállok a ködbe s keresem gázlót.

S azzal fogta az egyik fáklyát s neki ment a láthatatlannak.

A fáklya perczegett a ködtől, a mint lészállt bele, de nem aludt el. Csak annyit látott mellette, a mennyit egy lépéssel átgyőzhet: egy-egy fekete követ, mely a vízből kiáll; hanem azt megtalálta minden lépésnyire: rakott ösvény volt itt «Themzetunnel». Egyszer csak azt vette észre, hogy a köd elhagyja s a tulsó part sziklái merednek fel előtte. Átjött a vízesés boltozata alatt.

Digitized by Google

Most aztán inte a fáklyával Darinkának, hogy ő is jöjjön utána.

A Darinka is megtalálta az utat.

— Jaj te! holyannak láttalak! Szörnyüködék Darinka, a mint Solom felsegíté a sziklapartra. Ha én azt el tudnám úgy mondani! Mikor a fehér ködben, a víz mögött jártál. Mintha valami tündér volnál; mintha fényes holdudvar vett volna körül, s annak a közepett szivárványos volt az arczulatod azután, hogy bementél a vízboltozat alá, s azt a fáklyáddal bevilágítottad. Talán ilyen lehet a templom, a miben az Isten lakik.

— Hát én épen olyannak láttalak téged, mikor te jöttél a vízesés alatt keresztül.

S aztán, hogy mind a ketten olyan tündér formának látták egymást, összeölelkeztek.

— De már most siessünk. A fákat kell megtalálnunk, a miket társaink odafenn a folyón leusztattak. Azoknak valahol fel kellett itt akadniok, fa nem marad a víz alatt.

A Bludár kanyarulata miatt csak a balparti sziklákon lehetett tovább hatolni. A folyam csupa zuhatagokban esett alá.

A völgy aljában aztán a tágas barlang egyszerre két részre vált. A boltozatról egy bástyaszerű oszlop nyult alá a szikla fenekéig, s az a Bludárt két felé osztotta. A bal ágnak jutott a keskenyebb szakadék, a jobb ágban maradt a folyam testesebb része. Ezért a baloldali ösvény kinálkozóbb volt. Azt már meg lehetett győzni könnyű tutajjal is; annak a mentén lehetett gázolva követni a sziklafolyosót.

— Ez nekünk baj! mondá Solom, mert ha idáig jutunk a népeinkkel, azok mind kapni fognak rajta, hogy a könnyebb járatú ösvényen jussanak ki a szabadba. Ez a sekély víz pedig nem oda vezet, a hova én akarok eljutni; ez a remete barlangjának a völgyébe visz. A nagyobbik ága a Bludárnak a Branta folyó, az vezet engem a «tüzes szentek» kolostorához. És én megesküdtem, hogy addig

Digitized by Google

nem nevezem magamat férfinak, se mástól nem hagyom annak neveztetni, a míg a kisebbik anyámat börtönéből ki nem szabadítom. Addig tacskó legyen a nevem! s a férfiu, a kit tusára hivok, az asszony, a kitől csókot kérek, azt felelje: «eredj kölyök! törüld meg az orrod!»

Már erre a fogadásra a Darinkának is át kellett látni, hogy a folyam szélesebb ágának a futását kell nekik megtalálniok. És fát még mindig nem találtak, hogy a fogytán járó szurokfenyő fáklyáikat pótolhassák vele.

Még is csak átgázoltak a sekélyebb ág vizén a szélesebb barlang torkolatába.

Ott aztán a legelső kanyarulatánál a vízmosta üregnek nagy örömmel kiáltának fel egyszerre: «itt a gerendák!»

A barlangüreg e helyütt lapos volt, de széles; az egész üreget azonban úgy eltorlaszolta az egymás hegyére hátára tolt mindenféle fatömeg, hogy azon keresztül hatolni nem lehetett. A felbugyogó hullám egyre hányta ki magából az elnyelt czölöpöket, s a vágtató vízhát hordta őket a többihez. Azok odafent ugyancsak hozzá láttak a takarításhoz.

Megvolt tehát a fődolog, a tüzelőnek és fáklyának való.

— Az sem lett volna baj, ha a fáklyánk elfogy is, biztatá Solom Darinkát, az oldalamra tekert kötél földi gyantába van itatva, ez eltartott volna a visszafelé való útban. Nem indultam vaktában a veszedelemnek. De most lássunk utána, hogy mi tartja itt fenn ezt a sok úszó fát? Mert mi nekünk át kell jutnunk a folyam tulsó partjára megint.

Az pedig ez idő szerint lehetetlenség volt, a gerendatorlasz a barlang padlásáig elzárta az átjárást; a folyam alatta zúgott el, s ha egy gerendát elvettek a torlaszból, jött helyette a víztől hajtva kettő.

— Neked innen vissza kell térned a népünkhöz, mondá Solom, hanem előbb szerezzünk ennivalót az utadra.

Volt abban válogatás: csak meg kellett bolygatni a köveket, csoportostól jöttek elő azok a hatalmas dalmátiai

Digitized by Google

rákok, a miknek akkora az ollója, mint egy kis gyerek-kéz. Nagy hamar tüzet raktak egy szikladöbörben s belehányták a rákokat, azok szép pirosra sülve jöttek ki a tüzkeresztségből; egy pár napra ismét el volt látva a herczegi pár istenadta apanagezsal.

— Te most végy magadhoz négy szál fáklyát, annyi eltart a Bludár szádáig; utasítá Solom a Darinkát; kapaszkodjál át a kötélen, s mondd meg a népeinknek, hogy jöhetnek utánunk bátran: itt elférnek valamennyien; de ugyan siessenek ide hozzám; mert az a sok gerenda, deszka, czölöp, a mit a Bludárba hánytak, itt ennél a szűk torkolatnál mind egymásra torlik, s ha itt elzárja, akkor úgy járunk, mint a hosszúfejüek jártak, hogy a Bludár megtölt lassankint minden üreget, s itt fulladunk benne. Hát csak siess.

A Darinka elbúcsúzott a királyfitól s neki indult magában megtenni a nehéz földalatti utat visszafelé.

Most aztán Solom egészen magára maradt.

A mint elgondolkozott az állapotján, rájött lassankint, hogy nemcsak az a veszedelem fog abból származni, ha itt a mosszori telepekből leúszó fák elzárják a víz lefolyását, hogy a felső barlangok megtelnek vízzel; hanem még az is, hogy a főágból elszorított víztömeg egyszerre mind a mellékágba fog tódulni; s akkor az a kis vidám patak, a mi a cadmæi sziklák völgyében végig csergedez, egyszerre hegyi zuhataggá alakul át, s az ő prófétáját ott remetebarlangostól együtt a tengerbe sepri.

Ezt a veszedelmet el kell fordítani.

Hozzáfogott a lehetetlen munkához: széjjelszedni az összetorlódott gerendahalmazt; szálankint, darabonkint kihurczolni a partra és rendes határba rakolni.

Sikertelen munka volt. Ha egy gerendát kiszabadított, a hullám hozott helyette kettőt. Azok odafenn egyre dolgoznak. Azok sokan vannak, ő meg egyedül. Még sem hagyta abba a munkát.

Arra is gondolt már, hogy felgyujtsa az egész fahal-

Digitized by Google

mazt. De akkor meg nem lesz később a tutajépítéshez való anyag, a minek szintén eljön a sora.

Mást gondolt ki.

Hadd nőjön felül a torlasz; ha alul, a vízszin alatt lehet a folyamnak utat szabaditani, akkor az áradás veszélye megszünik, hisz a víz magától felemeli majd az egész fatömeget, ha még olyan nagy is.

De miért nem emeli hát fel?

Valami akadálynak kell lenni a folyam medrében alant.

Gyakorlott buvár volt, annak nevelték; nem irtózott leszállni a víz alá; pedig tudta jól, hogy a víz fölött úszó gerendatömeg magához rántja az emberi testet, úgy, hogy odatapad hozzá s nem tud tovább úszni. Ez ellen biztositotta a magával vitt vasrúd és a fejsze. Ezek lehuzzák a víz fenekére. Úszni nem lehet, járni kell a víz alatt.

Csak tapogatózva haladhatott. Sok időt nem tölthetett oda alant, mert lélekzetet venni vissza kellett térnie, s azt csak kerülővel tehette, feje fölött összezárultak a gerendák.

Ezen kellett legelőször is segítenie. Kitalálta a módját. Tüzet rakott a víz hátán uszó fahasábokon, a víz alatt azután megtalálta azt a rést, a hol a világosság az egymáshoz záródó gerendák hézagai között átszürődött. Az épen elég volt, hogy a fejét átdugja rajta, mikor lélekzetet szivni felbukik a víz szine fölé. Így aztán meg lehetett élni.

Lábai alatt kavicstalajt érzett, ezt a folyam hordta ide. Bizonyos, hogy az egész medrét azzal töltötte meg. Talán ebben akadnak fenn a gerendák. De ki állította azokat hegyükre?

Tovább tapogatózott a sötétben. A felső tűzvilág nem kisérte messzire.

Végre rátalált egy egyenesen álló czölöpre, mely egész a kavicstalajba volt elsülyedve. Ez tartja fel a torlaszt; legalább egy részben. Itt felemelkedhetett koronkint a víz fölé, ha lélekzete elfogyott: a czölöp rést hagyott. A mint

Digitized by Google

újra leszállt a vízfenékre, a fejszéjét két kézre fogta s hozzásujtott a czölöphöz. Ki akarta azt vágni.

Mekkorát ijedt! Ütésére egy futó pillanatig világosság támadt a víz alatt. Mi volt ez? A fejsze nyele keményen megrugta a tenyerét, mintha kőbe vágott volna vele. Ismételte a csapást. A villanó fény ujra felszikrázott. A tűzkő és az aczél a víz alatt is szikrát ád. De hát tűzkőből van az a czölöp? Fának látszik és mégis kova. Az ujabb ütések ismételték a pillanatra világító szikrát, s annál kivehette, hogy két ölnyire e czölöptől egy másik mered föl a vízfenékből és azontúl ismét egy harmadik. Ezek itt hidlábak voltak!

A történet előtti korszak melyik évezredébe verhették azokat itt le emberi lények, kiknek minden eszközük az élesre köszörült kő volt? Az égerfaczölöp azóta maga is kővé vált a kövek világában.

Most már sietett kikapaszkodni a gerendák közül.

Úgy örült a fölfedezésnek, mintha egy csatát nyert volna meg.

Most már semmi kétsége sem lehetett, hogy a földalatti tömkelegnek biztos kijárása van.

A kik ide ezeket a czölöpöket leverték, azért hidalták ezzel át a földalatti folyamot, hogy a tulsó partjára átjárhassanak.

Óriások munkája volt ez!

Most már nem törte a fejét azon, hogy az uszó fatömeget feltartóztató akadályt elhárítsa. Hiszen ezeken a kővé vált duczokon keresztül hidat lehet majd építeni.

Hanem a fatömeg lassankint úgy elzárta az alacsony padmalyú ponort,* hogy a Bludár szélesebb ága túláradt a partján s átömlött a keskenyebb ágába. Valószinű, hogy azért a fatorlasz alatt is elég víztömeg hatolhatott keresz-

* Urát adom e szónak: legközelebb hallottam ezt Kállay Béni minisztertől, így nevezik az olyan sziklaüreget, melybe egy buvó folyam beleszakad.

Digitized by Google

tűl, mert a barlang még sem telt meg magasabban vízzel, mint a hol a folyam ketté szakadása kezdődött.

Solom most már az időszámítással sehogy sem volt. A mióta a Darinkát elküdte, semmi rend sem volt az életben. Nehéz, fárasztó munka után elnyomta akaratlanul az álom. Az is rövid volt. A mint fölébredt, ismét a munkához látott. Hány nap, hány éjszaka mulhatott el azóta odafenn? Visszatalált-e Darinka? Jönnek-e utána hivei? Hátha azóta megrohanták a Bogumilok a várat, s leölték valamennyit?

Egyszer aztán következett valami hosszú idő, (nap volt-e vagy éjszaka? azt nem tudta) a mi alatt nem hozott a Bludár több deszkaszálat a hátán. Azért tetszett olyan hosszúnak ez az idő, mert az álom kerülte a szemeit. Annál jobban elővette a lelkét a kétség.

Vajjon kiszabadul-e innen valaha?

Elgondolta, hogy azok a nagy bérczek, a miken máskor vadakat kergetett, most mind a feje fölött feküsznek. Elővették az egyedüllét rémségei. A míg a Darinka itt volt, addig nem érezte ezt a szorongatást.

Dolgozni sem volt már kedve. Meghúzta magát egy oduban, s mereven bámult a sziklára, melyet a pislogó parázs megvilágított.

És egyszer aztán észrevette, hogy nincsen egyedül.

Az örök sötétségnek lakosai vannak!

Két vékony cseppkő csapja nyult alá egy kirugó sziklából, a két csap között egy pók fonta a hálóját. Egy fehér pók. Mit keres ez itten? És nem sokára jött egy fehér legyecske, beleakadt a hálójába, a pók elfogta, megkötözte, odujába vitte.

Hát még itten is van élet?

Ez a kis parányi állatkája a mélységes éjszakának visszaadta lelkének érczét. Hisz itten is Isten világa van!

Bódultan és gyermeteg észszel így okoskodá ki: hogy ha az Isten itt a mélység fenekén egy pókot és egy legyet teremtett, akkor Istennek itten kellett járni, s a hol Isten

Digitized by Google

járt, ott embernek is el kell igazodni az ő nyomdokain. Kedve támadt az élethez megint. Lement a vízhez, keresgélni valami rákot, vagy teknőczöt.

És aztán kapott a vízben valamit, a minek jobban megörült. Egyet a hosszúfejű koponyák közül.

Először csak egyet, azután több is jött; a Bludár sodorta, hempergette őket alá.

Ezek a koponyák izenetet hoznak! Azt a hirt hozzák, hogy a hivek lejöttek már a barlangba, a csonthalmokat takarítják el arról a helyről, a hol pihenőt kell tartaniok.

No hát ezek a koponyák még tovább is fogják vinni az izenetet. Majd meglátja azokat a remete oduból az ott merengő próféta a patak megáradt vizében végig hömpölyögni, s arról megtudja, hogy az a varázs-kabala, a mit maga elé a homokba rajzolt, minden számában pontosan teljesül. Csak az utolsó van még hátra. Az lesz a legnehezebb, de az lesz aztán «minden a mindenekben».

Solom a feje fölött egy csillagot látott megjelenni és egy pacsirta énekét hallotta.

Csillag és pacsirta! Ezer ölnyi mélységben a sziklák alatt!

Pedig az volt. Darinka jött vissza. Az ő fáklyája volt a csillag. Az ő dala a pacsirtaének.

A FÖLDFELETTI SÖTÉTSÉG.

Solom királyfit és a népét most már ne féltse senki. Ők jó helyen vannak. El is férnek benne, meg is töltik azt. Senki ott meg nem támadhatja őket. Éhséget nem szenvednek; a Bludár ellátja őket bőven. Van tüzelő fájuk elég. S az is bizonyos, hogy a bujdosó folyam mentén megtalálják majd a kivezető utat; gyakorlott bányásznép az egész: teljes életét abban töltötte, hogy a sziklán keresztül törje az utat. Ezt sem mélység, sem magasság fel nem tartóztatja. Emberész és embererő az időtlen

Digitized by Google

időkben is tudott itt alkotni, hát most, hogy ne tudna, mikor már vas van a kézben? Talán sokáig fog tartani a kemény munka, de véget ér napjára.

Az a nap, a husvét ünnepét megelőző péntek: a «nagypéntek!»

Ha hamarább kitörhetnek is a napvilágra, ezt a napot rejtekükben kell bevárniok; mert a próféta igy parancsolta.

Az a próféta pedig ott ül a tenger partján és rajzolgatja a tengerfövénybe az apály idején a bűvös vonalakat, a mik a jövendőt jósolják; a visszatérő dagály szépen betakarja azokat megint.

A mint a patak egy ős emberfőt, egy ős medvekoponyát hemperget alá, azt kiveszi a vizből és gulát rak belőle. Ki tudja, minő babonára való az?

Itt nem látogatja meg senki, börtöne ez a völgy. Az ösvény egyik végét a tenger zárja be, másik végét a kolostor fala. Onnan sem jön senki hozzá. Nem futhat el innen. A warángok útján a meredek sziklára felkuszhatna, ha volnának sziklamászó czövekei, mint azoknak: de azzal is mit nyerne? A waráng nép Onufriosz főpap hive, azok elfognák s visszavinnék a zárdába.

Élelméről sem gondoskodik senki. A tenger ád neki kagylót, balánt, tengeri pókot; a föld ád hozzá gombát, mi kell egyéb egy remetének?

Egy napja van, a melyről bizonyos, a klastromi regula szerint.

Nagypénteken érte fognak jönni és elviszik.

A passió-játékban ő fogja képviselni az ördögöt. A világot elcsábító ördögöt.

Odáig készülhet a szerepére.

Ez a szerep abból áll, hogy az ördög vitatkozik az angyallal. Végül aztán az ördög természetesen legyőzetik és kegyetlenül megkorbácsoltatik.

De hát ha egyszer ő talál győzni?

— — — — — — — — — — — —

Digitized by Google

Ha azok odalenn a föld alatt «láttak», annál nagyobb sötétségben maradtak mind azok, a kik őket keresték idefenn.

Dávid király kereste a fiát; a hadnagyok a vele együtt eltünt fiaikat. Twartimir és Tirimir pedig keresték az elveszett asszonyokat, lányokat, gyermekeket, a kiknek a holttestei nem voltak a várromok között.

A warángok annyit kiokoskodtak, hogy a karácsonéji nagy mészárlás az ő suhanczaiknak a munkája volt. Megrabolt borospinczéjük erről felvilágosította őket. A moszszori vár égését láthatták saját városuk falairól. Azt is megtudhatták, hogy a rablókalandról visszatérő knéz a várát nem birta első rohamra visszafoglalni. A fellázadt rabszolgahadat waráng legények vezették az ostrom visszaverésénél. És azután a bogumilok ott leskődtek az erdőben egész gyertyaszentelőig; csak akkor birtak a váruk kapuján betörni, egy nagy zivatar alatt. Hogy pedig azután mi történt? arról nem szivárgott ki a warángok közé semmi hir. Emberi ész szerint azt hitték, hogy a fölülkerekedett bogumilok leöltek mindenkit, a kit a várfalon belül odaszorítottak.

A knéz és fia ellenben azt hitték, hogy a gyilkos ellenség, az ő pereputyjukkal együtt valahol a bányaaltárnákon keresztül szökött meg az ő boszujok elől. Hogy az asszonyok, leányok kellettek neki, az talált magyarázatot; de minek vitték magukkal még a gyermekeket is? Rendes észjárás szerint nem lehetett egyebet gondolni, mint hogy a lázadó rabszolgák és waráng vezetőik, a várból elosonva, a warángok kerületébe menekültek s most ott tartózkodnak.

E tévfelfogás miatt mind a két fél kölcsönösen el volt egymás ellen keseredve.

S az ingerültség nyilatkozatai abból álltak, hogy egyegy csapat harczos majd az egyik, majd a másik félről át-átcsapott a szomszédja területére; a mi tanyát útban kapott, azt felgyujtotta, a ki élő embert utólért, azt le-

Digitized by Google

vágta, csordát, nyájat erővel elhajtott. Az egyik nap az egyik tette, a másik nap a másik. Ezt nevezték abban az időben diplomatiai értekezésnek. Követeket küldözni egymáshoz nem volt tanácsos, mert azokat mind a két fél karóba huzatta. (Ezt még a római követtel is megtették.)

A nagy bőjt kezdetén volt a «jurjendán» ünnep. Ez akkor az egész keresztyénségre nézve a Balkán félszigeten az általános béke napja volt. Senkinek fegyvert nem volt szabad e napon kezébe venni; minden férfi zöld ágat hordott a kezében s ha a halálos ellenségével találkozott is össze, a zöld ág földig hajtásával üdvözölte.

A jurjendán ünnepén minden ember megfürdött a császárkutban. Ez volt a neve egy meleg forrásnak, mely a rómaiak által «Citorea»-völgynek nevezett hegykatlanból buzgott elő, körülbelől azon a helyen, a hol Medea Absyrthot darabokra vagdalta. Egy vén Druida volt a meleg forrás őre; a ki annyira vitte az állatszelidítést, hogy a kigyók barlangjukból odacsusztak hozzá, mikor ebédelt, s résztvettek a lakomájában, s a sirályok körülülték és a tenyeréből ettek.

A császárkutnál összetalálkozott a jurjendán ünnepén a két népatya. Dávid király és Tvartimir, az archizsupán. A békefa, az olajág volt mindkettő kezében.

— Mért pusztítják a te vitézeid az én országomat? kérdezé Tvartimir.

— De miért dúlnak a te junákjaid az én tanyámon? mondá Dávid.

— Felelj elébb te az én kérdésemre.

— Azért, hogy mért nem küldöd nekem haza az én fiamnak, Solomnak a fejét, a mit te levágtál? meg a többi hadnagyok fiainak a fejeit, a kik a kezedben maradtak? Tudod, hogy a warángok nem türik azt, hogy a nemzetségükből valakinek a feje csufságra idegen házban legyen mutogatva.

— Hiszen bár küldhetném meg neked a fiad fejét, meg a többi kamaszokét, a kik a váram felgyujtották, a népe-

Digitized by Google

met részeg álmában leölték! Bizony mondom arany kosárban küldeném haza! De nem hogy én tartogatnám az ő fejeiket dugaszban, de ők vitték el az én váramból valamennyi asszonyát, leányát, gyermekét az én népemnek. Hová dugtad el őket? Add elő!

— Bizony esküszöm neked az új Istenre, meg a régi istenekre, hogy én hozzám, vagy az én országom tájékára nem hoztak egy porontyot sem a te ivadékodból. Asszonyra meg épen nincs szükségem; magamnak is több van, mint kellene. Bizonyozott Dávid király.

— Akkor én viszont esküszöm neked a még ezután következendő istenekre valamennyire, hogy én nem tudom, a te fiad, meg az ő társai hová lettek? merre vesztek? mert én még a lábuknak a nyomát sem tudom megtalálni sem a földön, sem a föld alatt. Ezt meg a mosszor knéz állítá.

Mivelhogy pedig mind a ketten megfürödtek már a császárkutban, annálfogva hitelt kellett adniok egymás szavának, mert ha a fürdő előtt mondtak volna hamis esküt, azt a víz lemosta volna róluk, de a fürdő után hivatkozni hamis hittel az istenekre annyi volna, mint inzsábákat és petécseket szerezni a testére. A két fejedelem kezet szorított s megigérte, hogy majd a páska ünnep után folytatni fogják az ellenségeskedést.

A «DAIMONOMACHE.»

Még most is divik Dalmatia hegyvidéki kisebb városaiban az az ős keresztyén világból fenmaradt szokás, hogy nagypénteken, a midőn a Krisztus koporsója egyházi pompával felállíttatik a templomban, az összegyűlt nép előtt az angyal és az ördög egymással szóharczot vívnak. Hétszáz év előtt ez a játék valódi magasztos ünnepély volt.

Az angyal hivatalát rendesen valamely kiváló főpap

Digitized by Google

viselé. Ez igen háládatos feladat. Az ő segítségére vannak az ó- és új-szövetség könyve, a szentek minden iratai, a martyrok példái, az apostolok élete, a messiás szavai és a patriarchák bölcsesége, a Sion hegyén kiadott Isten-törvények táblái, Mózes vesszője és Áron ékesszólása, Dávid hárfája és Salamon példabeszédei, ő mellette állnak táborkarok gyanánt egyfelől az egyházi rendek, a szerzetesek képviselői, a kik messzeföldről ide vándoroltak; a zarándokok, a kik a szent sírtól tértek vissza, a jeruzsálemi port még le sem verték saruikról; — másfelől a szent szűzek, az apáczák magasztos zsolozsmáikkal bele vágnak a vitába, mikor az ördög nagyon fennen kezd dicsekedni s elnyomják vele istentelen beszédét. — Hanem a szegény ördögnek annál keservesebb a szerepe. Neki nem segít senki, minden ember eltagadja a vele való ismeretséget. Egyedül áll a szinpadon, mindenkitől eltaszítva, kiakolbolítva, előre elitélve. Gúny, szidalom, csufolódás kiséri minden mondását. A merre csak tekint, mindenütt kinyujtott kezeket lát, a melyek átokkal tetézik.

Tudja jól, hogy neki meg «kell» buknia.

Erre a szerepre mindig azt szokták kiválasztani a «testvérek» közül, a ki abban az évben legnagyobb vétket követett el, vagy a szent fogadalom, vagy az egyházi fegyelem ellen.

De legalább szabad neki egy óra hosszatt perelni a lelki fejedelmével s ez is gyönyörűség az ördögnek.

Ki lett volna ez ördög szerepére méltóbb, mint Frater Aktæon? A kevély patricius fiu, a raguzai poéták vezére, a ki istentelen szerelmi költeményeivel minden fiatal léleknek csengetyüt adott a pokolkapujához. Ezek a pengő rímek, ezek a sapphicusok valóban az ördög cziterái!

Ő neki kellett a nagypénteki délestén megaláztatni, például szolgálni az egész gyülekezet előtt.

Az egész gyülekezet csupa nőkből áll. A megcsontosodott és a már egészen kővé vált apáczák, azután az olyanok, a kik még érzékenyek, de leginkább a fiatal növen-

Digitized by Google

dékek, ezek azok, a kiknek a megrémítésére szolgál az ördögnek ily módon való megidéztetése, kivallatása, elítéltetése és megfenyíttetése.

Fenn a templomban az üdvözítő koporsója van felállítva, rózsalugasok közé, melyeknek illatos árnyában fiatal zárdahölgyek képviselik a virrasztó angyalokat.

Az egyik angyal szent Kekharizméne.

Őt is felhozták börtönéből, hogy legyen jelen bűnös kedvesének megszégyenítésén. Ez volt a penitenciának a legmagasabb foka.

Csak az őrjöngők maradtak lenn a katakomba zárkáiban.

Az ördög bukása különben is mindig bizonyos, de különösen az, midőn az angyal szószólója oly hatalmas szónok és mély tudományú bölcs, mint Onufriosz archimandrita, ki a dæmonnal való vitákban annyi győzelmet szerze már; pedig néha napján kevély ellenfelei voltak.

A theatrum a templomajtó bejárata alatt van felállítva, mivelhogy az ördögnek a templomba bejönni nem szabad. Csak onnan kívülről feleselhet, míg ellenfele a templom hajójában foglal biztos állást egy emelvényen.

A mellékoltár fülkéje előtt van felállítva a mennyezetes trón, melyen az igazságosztó nemtőt jelképező fejedelemasszony ül, kezében pálmaággal, melyet a nagy vita végén a győztesnek fog jutalmul átadatni, s az elbukottat elítéli.

A mai ünnepélyen Mater Lubomira négy ágú koronát visel a fején, mely ragyog a karbunkulusoktól, s e korona alul hosszú kék selyem palást omlik alá, ezüst csillagokkal átszőve, mely betakarja egész termetét, alig engedve láttatni a bő dalmatikát, melynek fekete bársony éjéből arany lángok világítanak elő. Minervai arcza oly hideg és mozdulatlan, mint egy szoboré. Erről nem olvasni le kegyelmet.

A felavatott apáczák a két oldalt szemközt fordított padsorokat foglalják el. Olyan egyforma helyzetben ülnek

Digitized by Google

ott, arczaik egész szemöldig és ajkig eltakarva, kezeik bő kantus ujjaikba eldugva, mintha élők sem volnának.

A fiatal szüzek a márványon térdelnek összetett kezeiket ajkaikig emelve.

Csengetyűhang e napon nem szólal meg, hármas kalapácsütés jelenti, hogy a főpap megérkezett.

De előtte is zárva van erős vasrostélylyal a templom hajója s annak az ajtójánál áll őrt a legidősebb apácza: «Mater Fulgentia», kezében csomó kulcscsal. Azt kérdi tőle: «Ki vagy?»

— Az angyalok küldötte, felel a szent ember.

Erre a főapácza kinyitja előtte az ajtót s bebocsátja a férfialakot a nők szentélyébe.

Onufriosz ugyanazt a fénytelen fekete bő talárt viselte, a mivel nagypénteken, a legfőbb paptól kezdve mindenki a világ gyászát jelképezi, fején az a gömbölyű magas nemez süveg, melyről hosszú fekete fátyol leng alá. Csak szép ezüst haja s leomló selyemszakálla ad fényt megjelenésének. Három ujjával áldást osztva halad végig a padsorok utczáján, azután leborúl arczra az idvezítő koporsója előtt, s úgy marad ott, homlokát a márvány lépcsőfokra fektetve, a míg a szent nők gyülekezete egy siralommal teljes «lamentácziót» végig énekel.

Akkor aztán feláll a lépcső magaslatára s csengő, érczteljes hangon kiáltja felhivását.

— Beliál fia, jelenj meg parancsolatjára a te Uradnak!

E szóra a templom belső ajtaját takaró fekete kárpit lehull, s a czinterem közepén ott áll az ördög.

Nem a csuhás remete, nem Frater Aktæon alakjában, hanem a hogy igazi ördög korában szokott járni, mint raguzai nobili. Fején tollas zöld kalpag, arany abroncscsal, dolmánya féloldalon piros, a másik fele kék és veres sávolyos, nyakában aranyláncz, derekán aranyöv, abba dugva hosszan lecsüggő háromszinű selyemkendő, az egyik nadrágszára hosszában lefutó fehér kék és veres csikokkal összeállítva, a másik pedig piros, azonfölül kék abroncs-

Digitized by Google

csal, s aztán sárga alapon veres S betükkel, félvállárol hegykén odavetett kék selyem köpenyke csügg alá, lábain sárga szattyán-topánkák arany sarkantyúval, balkeze büszkén nyugszik czifra tőre markolatján, jobbjával kalpagját daczosan nyomja még mélyebben a fejébe. És aztán felel merész, éles hangon.

— Megjelentem, de nem parancsolatodra. Mert uramnak el nem ismerlek, hanem, hogy megküzdjek veled!

Onufriosznak egy békeszerző kézmozdulata elcsitítá a felzúgó elszörnyedés hangját, melyet a gyülekezet hallatott e vakmerő szavakra.

A nagy mester biztosan érezte magát az ifjoncz himpellér ellenében.

— Mi a te neved, dæmonok legkevélyebbike, hogy így mersz megszólalni én előttem?

— Az én nevem Asmodái, a szerelemnek dæmona, a szivek édes fájdalmának, az álmok nyugtalanságának, a gyönyörök keserűségének, az örökké égő tűznek dæmona, a ki ura a királyoknak és a szenteknek és mindennek a mi él: voltam vagyok és maradok.

— Hazugság minden szavad! Nemde nem megirta-e a bölcs Lactantius, hogy egész fajzatod, a Beliál ivadék legyőzetett a Jehova parancsára és fogságra vettetett? Rafáel angyal leküzdte Azráelt, az óriások apját. A kinek a föld leányaival való érintkezéséből támadtak az Elihudok és Nephitimek, a hosszúfejű óriások, a kiknek csak egy szemük volt, de disznóagyaruk, emberevők voltak, s a kiknek a koponyáit ma is hányja ki a föld magából. Tán te is azért jösz, hogy ilyen egyszemű, hosszúfejű szörnyetegekkel népesitsd meg a világot? Nem bizonyítja-e szent Chrysostomus, hogy a mely földi leányok a Beliál fiaival szeretkeznek, azoknak mind ormótlan óriás fiaik lesznek?

Szinte lehetett hallani a didergő fogvaczogást, a mit e rémséges fenyegetés előidézett a hallgatóságnál.

Onufriosz folytatta.

Digitized by Google

— Hát Szemiázát nem Gábriel angyal kötözte-e meg, s aztán a Dudáel pusztában nem hegyeket rakott-e rá, ő rá és valamennyi testvéreire, s nem ott fognak-e kínlódni hatszáztíz emberöltő időig, a midőn az örök tűzre vettetnek?

— Ez mind úgy lehet, felelt rá Asmodái. A többi dæmonok mind el lehetnek temetve, de én magam élek, mert én vagyok az élet, én a szerelem nemtője. És nálam nélkül nincs élet a földön. Adjatok nekem egy üres planétát, s én azt egy nap alatt megnépesítem. Üzzetek el engem a földről, s lesz belőle kopár, hideg, üres jégtenger, miként a hold. Mikor Jehova a virágokat teremté, én világítottam neki, a szerelem szelleme!

— Ki adta a szádba ezt a vakmerő mondást?

— Mózes, vagy Ben Akiba, a ki a teremtést leirta. A harmadik napon mondá Jehova: «legyenek fák, füvek és virágok, a mik magot teremnek és gyümölcsöt hoznak!» És lettenek. A negyedik nap teremté a napot és a holdat. A szerelem elébb volt, mint a nap! S a nap hiába süt a jéghegyre, ha én ott nem vagyok, nem olvad az meg. Én vagyok a világon a melegség, én vagyok a lélek. És én mindenütt ott vagyok, a hol a teremtés foly. Mert vannak kövek, melyek úgy nőnek mint a virágok. Ezt bizonyítja Plinius. És vannak virágok, a melyek elevent szülnek, és élő állatok, melyek gyökeret vernek a sziklába, s virágkehely-alakban párosulnak, és vannak állatok, melyek fennállva járnak, és vannak, a melyek gunyhókat építenek, és madarak, a melyek beszélnek, és a mélységtől a magosságig mindenütt ott van a lélek, ott vagyok én! Az örökké alkotó szerelem.

— Átok a nevedre! kiáltá közbe haraggal Onufriosz. Nem te voltál-e az a gonosz szellem, a ki Évát elcsábítottad, s az első emberpárt bűnbe ejtetted?

— No! S hát vétettem vele, hogy most a Jehovát egy pár ember helyett száz milliók dicsérik?

— De elveszítők a paradicsomot!

Digitized by Google

Asmodái gúnyosan mosolygott.

— Csak nem adsz tán hitelt a rabbinusoknak, a kik azt állítják, hogy őseink nem jó házaséletet éltek! mintha Ádám apánk azon szépségek után csábult volna, kiket «Isten leányainak» nevez a talmud? Ne hidd el azt a fescenninát «Lilith»-ről. Bizony mondom, a dæmonok közt nincsen nőnemű.

— Jól mondod. Előbb a nők szivét szállják meg, s azok által rontják mèg a férfiakat. Nem te vagy-e a szerzője az első háboruságnak az emberek között, nem a szerelem ördöge veszítette-e el Ábelt Kain által?

— Úgy történt! De Kainnak volt igaza! És Ábel méltó volt a halálra!

Hah! Milyen zúgás támadt e szavakra a gyülekezetben! Még Lubomirának a szemei is megvillantak egy pillanatra. Asmodái észrevette e villámot, s mélyen meghajtá magát.

— A te szemeidnek tüzétől sújtatva, előadom szavaim védelmét, felséges birónőm. Kérlek hallgasd meg kegyesen. Bizonyára tudni fogod a nagy Eutichæus, alexandriai patriarka irásaiból, hogy a két e földön született első férfinak ikertestvéreik is voltak. Ábel huga volt «Azma», Kainé «Ovaén». Kain megszerette Azmát, Ovaén Ábelért égett. Ádám ősapánk azt akarta, hogy így házasodjanak össze, a szív szerelme után. De Ábel mást akart. Azt, hogy mind a két férfi tartsa meg házastársul az ikerhugát, és éljenek, mint testvérek, visszatérve a paradicsomi ismeretlenség állapotjába. Így bizonyára néptelen maradt volna a föld. Ezért ölte meg Kain Ábelt. És azután elvette Azmát is, meg Ovaént is, s mind a két feleségét boldoggá tette. S hogy ezt helyesen cselekvé, arra olyan tekintélyt hozok fel, ki előtt minden ellenvetés elnémul. A mult századokban támadt egy secta Arragóniában, Abeloniták neve alatt. Ezek hirdették azt a tant, hogy férfinak és nőnek csak azért kell egybekelni, hogy minden szerelmet és földi gyönyört megtagadva, az elveszett paradicsomot visszaszerezzék e földön. E veszedelmes hæresis hirdetői ellen adta

Digitized by Google

ki VIII. Leo pápa a «Ne quid nimis» bulláját, s megparancsolá Arragonia királyának, hogy az Abelonitákat tűzzel-vassal kiirtsa. Úgy is történt. Ime tehát a legmagasabb helyről lett kimondva az itélet, hogy Ábel megérdemelte a halált, s Kain csak azt tette, a mit az arragoniai király.

Lubomira nem állhatta meg, hogy fejét ne csóválja, ez az ördög nagy dialecticus!

— Oh te átkozott sátánfi! kiálta felgerjedve Onufriosz. Még te a szentszék háta mögé menekülsz, s onnan lövöldözöd ellenünk mérges nyilaidat! de megállj! én kihuzlak e biztos buvóhelyedből szarvaidnál fogva. Hát nem megirta-e szent Cyprián «De filiis Dei» nagy munkájában, hogy nem Kain szaporította el az emberi nemzetet, hanem a harmadik szülött «Seth?» Ennek az utódai népesítették meg a szent Thábor hegyét. A míg Kain ivadékai a Jordán rónaságát lepték el, és egymástól erdők, vizek és különböző erkölcsök, nemkülönben másnemű áldozatok választák el a két ivadékot.

— Ismerem e történetet! szólt nevetve Asmódái. Magam is ott voltam. Addig tartott ez csak, míg Ádám apánk élt. Az ő halála után a Seth ivadék legényei a bűbájos Kainita szüzek édes énekhangjaira lejöttek a Thábor hegyről, mikor azok a Jordán vizéből kiszállva a parton csábtánczukat járták, mindannyian beléjük szerettek, velük enyelegtek énekeltek és tánczoltak.

— De meg is lakoltak érte, mert a mint visszaakartak térni a Thábor hegyre, a sziklák tűzzé váltak a lábaik alatt, soha a szent hegyre fel nem juthattak többé.

— Ez mind az én állításomat igazolja. Ha vissza nem mehettek, ott maradtak, egy családdá lettek a Kain leányokkal, s ebből a keverékből támadt az emberi nemzet, és ezért van minden emberben két principium: jó és rossz, a hogy ezt a bölcs Marcion hirdeti.

— A rossz elv mindig te vagy, mindenütt és mindenekben.

Digitized by Google

— Én tagadom. A jó elv is én vagyok.

— Én bebizonyítom példákkal.

— Ugyanannyi példát hozok fel én is, de fényesebbeket, mint te.

— Nem te voltál-e a gonosz szellem, ki a Madianita nők által az Izrael fiait bálványimádásra csábítottad?

— De én voltam, ki Sába királynéját Salamon király előtt meghódolásra birtam.

— Te miattad veszté el Sámson két szeme világát.

— De én általam nyert Judith diadalt Holofernes fölött Bethuliánál.

— Még a szent királyt Dávidot is meg tudtad rontani. Isten haragját vontad fejére Bethsabée szerelme által.

— De koronát szereztem neki Mikhál és Abigail szerelme segélyével! hát Salamon bölcsesége ragyogna-e most, ha Bethsabée lángját föl nem gyujtom Dávidnál?

— Az a vér, melyet Herodes bűnös gerjedelme kiontott, Salome csábító tánczának ingereért, (a melyhez te fujtad a tilinkót!) Keresztelő szent Jánosnak vére tégedet fecskend be, szerelem ördöge!

— De a ki megszabadította Mardokéust és az egész Izrael népét a Babyloni szolgaságban az átkozott Hámán boszújától, hát az nem én voltam-e ismét? Ki lehellte Ásvérus király szivébe a szerelmet a szegény rableány Eszter iránt? Ki emelte őt fel a királyi székbe? Ki adott neki hatalmat a zsarnokok legerősebbike fölött, ha nem a szerelem? A hajdankor minden bölcsei és varázslói, a próféták és a mágusok együttvéve tudták volna-e ezt a csodát megtenni, a mit megtettem én magam egyedül, a szerelem nemtője, Asmodái?

Az ifju oly hévvel szónokolt, hogy Onufriosz kezdett aggódni a hatás miatt, nehogy még a hallgatóság egy részénél kedvező megitélésre találjon.

— Hallgass el! Ha Asmodái vagy, akkor jelen sem vagy. Nemde nem ölted-e meg a szép Sárának, a Raguel leányának hét vőlegényét egymás után? míg a kegyes

Digitized by Google

Tóbiás ki nem füstölt a csukamájjal a menyegzői szobából, a midőn a kegyes ifju kisérője, a Rafael angyal, embernevén Azariás, megfogta a füledet s elhurczolt magával a lybiai pusztára, ott belevetett egy száraz kutba, követ hengerített rád, s azt lepecsélte bölcs Salamon pecsétjével. Ha ott vagy, ide nem jöhettél. S ha itt nem vagy, akkor nincs szavad.

Erre a vádra épen fittyet vetett az ujjaival Asmodái.

— Oh tudós patriarcha. Hát ennyire kifogytál már a szent könyvekből, a miket rám olvasol? Te tudod legjobban, hogy Tóbiás könyve apocryph! Hogy Asmodái hét vőlegényt rabolt volna el a szép Sárától! Inkább hetet vittem volna neki, ha hozzám fordul.

Erre egy nevető hang szabadult el a gyülekezetben.

Ki volt az? Ki lehetett az a szentségtörő, a ki ez ünnepélyes helyen ily hangot kiszalaszt a száján?

Mindenki előre, hátra nézett; kereste a nevető hang bűnszerzőjét, de mindenki csak ijedt arczokat látott maga előtt, senki sem vallott magára lesütött szemével.

Csak a birónő, a trónmennyezet alatt ülő koronás hölgy arcza volt lángveres. Tán az ő ajkáról szabadult volna el ez a hang?

— No hát megállj, Beliál vakarcsa! kiálta nekihevülve Onufriosz; ha te neked nem tetszik a tömjénillat, majd találok én a számodra más füstölőt is, a mitől még jobban fogsz prüszkölni. Hát ha olyan nagyon jártas vagy a bölcsek és próféták élethistóriájában, mondd meg: a nagy tudós Kaábot, az Izrael prófétáját Arabiában nem a vak szerelem vitte-e át Mahomed hitére?

— De viszont a még nagyobb bölcs Ben Akibát is a szerelem alakította át egyszerű pásztorból a világ leghiresebb tudósává, a kinek huszonnégyezer tanítványa volt, s egész könyvtárt irt tele csupa arany mondásokkal. És az az egész aranybánya egy szerelmi vágy nyomán nyilt meg; és ennyi világosságnak egy csók volt a szülő anyja; egy csók, melyben a világ minden nemzetének

Digitized by Google

nyelve benne van; egy csók, mely annyit ér, mint harminczháromezer szavak és Dárius Histaspis minden kincsei!

— Ne magyarázd itt e helyen és ez órában a csóknak értékét, szólt felmagasodva Onufriosz. Tekints oda, ha dæmoni szemed nem káprázik, ama ravatalra, az meg fogja neked mondani, hogy egy csóknak az értéke «harmincz ezüst pénz», ennyit adtak Judásnak egy csókért, melylyel elárulta az Idvezítőjét.

Ezzel a szóval ismét felülkerült az angyal képviselője az ördögön.

Az erre támadt csendességben három tompa dobbanás hangzott fel a kolostor alatti mélységből, s utána egy enyészetes «Halleluja» zengés, mely a hármas boltozaton keresztül emelkedék föl, mint egy messze túlvilágról jövő karének. Csodának hitte azt mindenki. Vajjon a katakombákba elzárt vezeklők énekelnek-e ily hatalmas hangon?

Asmodái az alleluja hangra lekapta a fejéről a kalpagját, melyet daczosan föltéve viselt eddig, s arczravetve magát, beesett a czinterem ajtajából a templomba.

«Az ördög megtért!» mormogák az apáczák elszörnyedve.

De Onufriosznak nem kellett ez a fordulat. Ez nem tartozik a fráter szerepéhez.

— Kelj fel! és takarodjál ki a szentegyházból, dæmon! A te ájtatosságod csufolódás. «Diabolus ægrotans se monachum fecit». (A nyavalygó ördög baráttá tevé magát.) Csak vedd fel a te vakmerő képedet, állj fel a ludtalpadra, s maradj veszteg a te csontvárad közepén.

A dæmon képviselőjének emelvénye körül koponyákból és keresztberakott karcsontokból volt bűvös vár körítve. Abba vissza kellett neki újra térni.

Most már győzedelmeskedő fölénynyel folytatá Onufriosz az exorcisálást.

— Állj fel és ne hallgasd, mi történik a föld alatt.

Digitized by Google

Asmodái hallotta azt már.

Ujabb hét dobbanás hangzott fel a sziklaoduk mélyéből. Azt hallgatta a földretett fülével. Most azután ismét visszalépett a csontvárába s felcsapta a kalpagját, oldalra fordított kócsagjával.

Frater Aktæon tudta már, hogy most mindjárt ő lesz itt az úr. — Onufriosz szólt.

— Nem fogom ennyi szűz fülnek hallatára elszámlálni előtted azon hirhedett bűnösök neveit, kik ha a pokolnak kalendáriuma volna, annak az ünnepnapjait töltenék be, a kik vétkeztek azért, mert a vétket édesnek találták; csupán azokat verem a fejedhez, a kik népek és országok romlását idézték elő e földön, millióknak elkárhozását a túlvilágon a te gonosz sugallatod gerjedelméből. Még azok közül sem emlegetem a pogányok történetébe tartozókat, nem Helenát a trójai háboru okozóját; nem Semiramist és Cleopatrát; csupán azt vetem szemedre, a mi a keresztyénség megrontását idézte elő a te stigmád és vexillumod alatt. Emlékezel-e Bardus buja indulatára, mely a római és a görög egyház közötti szakadást okozá? Nemde nem a szerelem volt-e az oka, hogy most a keresztyénség két táborra van oszolva?

— Nem! kiálta Asmodái nagyot dobbantva lábával. Épen úgy nem, mint a hogy nem oka az almafa az Ádám Éva esetének. Mi köze Bardus szerelmének a nagynénje iránt a schismához, melyet Photius állított fel, s a melynek alapja épen a keleti papok házasságának kérdése. Én, a szerelem nemtője voltam megtámadva a cœlibatus törvénye által, a keresztyén világ fele az én pártomon van. Bocsássuk ostracismusra a kérdést! Nem bánom. De hogyha épen titkos szavazásra bízzuk az eldöntést és ha te magad is ott lészsz a szavazók között, esküszöm Vénusra, hogy az egyik urna üresen marad.

Nagy mozgás támadt erre a hallgatóság között, melynek gyanus zaját szükséges volt a patriarchának mennydörgő szóval túlkiáltani.

Digitized by Google

— Te átkozott dæmon. Vénusra esküszöl?

— No hát ki ő? Az esthajnal csillag az égen. Ott találod a nevét a kalendáriumban. Zsidók és keresztyének áhitattal várják a feljöttét. A három szent királyokat ő vezette Bethlehembe. A míg az ég áll, mindig legfényesebb csillaga lesz annak a Vénus.

— Szállj le csak onnan az égből! A hol semmi kereseted nincsen. Gyere velem Hispaniába. Ki hozta be a pogány mórokat Spanyolország leigázására? Nem Julian-e? Roderik király fővezére. Miért? Mert a király szerelemre gyulladt a vezér leánya, Florinda iránt, kit a spanyolok ma is «La Cava»-nak, «gonosznak» neveznek. E bünös szenvedély juttatá hitetlenek kezére a keresztyén világ legszebb tartományát!

— Nem tartoznám ugyan elvállalni a szerelemféltés cselekedeteit, mert annak a dæmona nem én vagyok, hanem az öcsém, a puposhátú Belfegór. De hát nagylelkű akarok lenni, s elvállalom még az öcsém védelmezését is. Tehát a szerelemféltes boszúja veszíté el az utolsó góth király kezéről Spanyolországot. Ez való. Ámde a szerelem hódítá meg magát a hódítót. Mert a győztes Abdulassin, Roderik király megölője, megszerette a király özvegyét, a bájos Egilonét, s királynéjává tette őt. Egilone viszont keresztyénné tette Abdulassint, koronázása napján.

— A miért aztán a szaraczénok megölték Abdulassint koronázása éjszakáján.

— Az nem az én hibám! De hát ha te a szerelem bűnét találod Cordova elvesztében, én ugyanannak az érdemét teszem egyensúlynak a másik sepernyőbe. Vajjon nem az alig mult időkben történt-e Antiochia megszállása a keresztes hadak által? Hatszázezerre ment a keresztes vitézek száma, s félévi ostrom után nem lettek-e elverve, összetört helepolisaikkal a város falai alól? Tudtak-e egyetlen egyet a háromszázhatvan tornyokból katapultáikkal romba dönteni? Nem az ostromló sereget pusztí-

Digitized by Google

totta-e az éhhalál és a dögvész? Szégyenszemre kellett volna felhagyniok az ostrommal, ha nem jövök én, meg az öcsém Belfegór a segítségükre. Pyrrhus kapitánynak szép felesége volt. Cassián király szerelme viszonzásra talált nála. Ezért Pyrrhus szerelemféltési boszúból megnyitá éjjel a rábizott várkaput Bohemund vezér előtt, s a mit véghez nem tudott vinni háromszáz balista, azt megtette Ámornak egyetlen egy nyila. Így jutott a keresztes hadak kezébe, törhetlen fellegvárával, vitézi védseregével, felbecsülhetetlen kincseivel, azok közt a Názáretbeli Jézust megöklelő dárdával és azzal a kereszttel, melyre szent András volt felfeszítve, a győzhetetlen Antiochia, Palæstina védbástyája.

Onufriosz csak mosolygott ez alatt, egyik hüvelykujját a másik körül forgatva. Engedte a dæmonnak, hogy hadd dicsekedje ki magát. Majd torkára lesz az forralva azonnal!

— No ugyan jó helyre léptél most, a szentföldre; ide vártalak, Palæstinába. Itt meg lesz fogva a lábad vas csaptatóban. Hát nem ezekben az években történt-e meg épen, hogy a szent várost, Jeruzsálemet, melyért annyi vér folyt, mely annyi hőstett árán lett elfoglalva, ismét elveszté a keresztyén világ? S mi volt az oka? Raymond szerelme Sybillához, Baldui.i kiŕály hugához, melyet az nem viszonzott. Ezért lett árulóvá az egész keresztyénség ellen annak egyik legnagyobb hőse Raymond királyi vér; ezért szökött át Szaladinhoz, a hitetlenek szultánjához, ezért árasztá el dúló seregekkel újból a szentföldet, míg végre magát Jeruzsálemet is elfoglalta s jaj mi nekünk, háromszoros jaj, hogy most a pogány szaraczénok lovainak patkói taposssák az idvezető sírját. S most újra fegyverbe kell öltöztetnünk népünk virágát, fiatalságunkat, s távol tengereken túl küldeni a szent helyek visszafoglalása végett.

E szavaknak hatása nem maradt el, halk zokogás támadt a gyülezetben. Az apáczák között voltak tört szivek, kik a szentföldön elveszett mátkáikért gyászoltak, és reménylő keblek, kik onnan jegyeseiket még vissza-

Digitized by Google

várták. Ez a legfájdalomkeltőbb tárgy volt mindenkire nézve.

De Asmodái nem érzé magát megverve. Még ő került felül.

— Tenmagadat sujtott le a fegyver, a mit ellenem kovácsoltál! kiálta csattanó hangon. Hát elveszett a szent sír? El Jeruzsálem? El a megerősített Aszkalon? Miért? Mert egy asszonyszív nem vette be a szerelem lángját. Hát melyikünk akkor Jeruzsálem elestében a bűnös, én-e, a ki a lángot gyújtogatom, vagy ti, a kik eloltogatjátok? Ha az én ihletemre hallgat Sybilla királyné, s Raymond lovag szerelmét megosztja, úgy meglehet, hogy bűnt követ el, s elkárhozik; de megmenti Jeruzsálemet! Hát tedd az egyik serpenyőbe a szent sírt, Jeruzsálemet, a másikba Sybilla meddő erényét, melyik lesz a nehezebb? Ha Asmodái győzött volna Sybilla szíve fölött, nem győzött volna Szaladin Lusignan fölött, nem esett volna fogságba Jeruzsálem királya és a templomvitézek nagymestere, annyi ezernyi ezer vitézzel. Ki hát a bűnös, a szerelmesség, vagy a szerelmetlenség?

Onufriosz nem hagyta tovább beszélni.

— Így okoskodnak a farizeusok, a sophisták! Hiszen a szerelem dühét a te harapásod oltotta Raymond lovagba!

— Ezt tagadom! A nagyravágyás dæmona volt az. S ahhoz nekem semmi közöm. Előttem a királyok és a lovászlegények egy formák. Én nem védem magam azzal, hogy soha sem tettem semmi rosszat; de ugyanannyi jót is. Az emberi vér csodálatos keveredése az oka annak, hogy ugyanazon szellem megszállásától az egyik felistenné emelkedik, a másik félfenevaddá sülyed alá. Litániáját tudnám énekelni azoknak a nőknek, kik a szerelemnek ép olyan dicső martyrjai tudtak lenni, mint mások a hitnek. Babylon függő kertei, miket Astyages emeltetett, hirdetik Amynta szerelmét; Berenice levágott arany haját a csillagzatok közé magasztalák fel. Legendákkal vetekedik Heró és Leander, Thisbe és Pyramus története. Hát Pan-

Digitized by Google

thea, ki Abradates iránti szerelmével egy duló háborunak veti végét! Hát Elpinike, ki szerelme áldozatával megszabadítja a hős lakedaimoni Kimont, s miért ne idézném fel Sofonisbét, ki hogy szerelmesét Massinissa királyt megmentse, halálmérget ivott? De nem hallgatom el Eponinát, ki az üldözött Sabinussal tizenkét évet töltött egy földalatti barlangban, lemondott a napvilágról, a föld minden örömérőll, virágairól, énekes madarairól, csak a szerelmet tartá meg, s az volt neki a sötétségben napja, virága, éneke; s e szerelem gyümölcseit, két szép fiut, ott a sötétségben szülte és nevelte fel. Mutass nekem oly angyali erényt az aszkéták történetéből, a mely ehhez hasonló csodát teremtett valaha!

A szép délczeg ifju most már a lángoló érzelem hagján beszélt, arcza átszellemült, szemei fényt látszottak szórni. Veszedelem volt őt nézni és hallgatni női teremtésnek.

— Annál jobban meg fogsz korbácsoltatni! dörmögé halkan Onufriosz.

Hát az ott, a szent ravatalnál őrtálló nemtő, mit érezhetett a vita alatt?

Soror Kekharizméne nem a kedvese arczát nézte, a míg az beszélt, hanem Lubomiráét. Amannak az arczát látta ő, ha csak a szavait hallá is; de ennek a gondolatjait hallgatá a szemeivel.

Mert vannak női arczok, a mik önkénytelen beszélnek, és vannak női szemek, a mik e beszédet megértik. Egy felvillanása a szemeknek, egy átfutó pír az arczon, egy görcsös vonaglás az állon, az ajkakon, egy elfojtott sohaja a megnyiló szájnak, egy elborulás a homlokon, egy könytitkoló szempillalesütés és az a nyugtalan emelkedése a kebelnek, annak a kezébe tartott pálmaágnak a reszketése, mind, mind beszélt a ráfigyelő nő szemeinek valamit. És Kekharizméne visszaemlékezett arra az áldásra, melylyel egyszer a fejedelemasszonyt ott a katakombák börtönében elbocsátá: «adják az egek, hogy azt az édes fájdalmat, mit én most érzek, te is megérezd valaha!

Digitized by Google

Hogy teljen meg a szived azzal a kéjadó lánggal, a mi az alatt a míg megemészt, az égfelé ragad!» Vajjon ragadja-e már ?

Onufriosz igen röviden vélt a fráterrel végezhetni.

— Mind azok a példák, a kiket felidéztél, pogányok valának; de mutass fel nekem csak egyetlen egy esetet, hogy igazhivő keresztyének között a testi szerelem, a vér heves forrongása megdicsőitve, halhatatlan emlékekben megörökítve lenne és én akkor megengedem néked, hogy belépj a szentélybe és idebenn védelmezd magadat.

— Tartom a fogadást! mondá Fráter Aktæon, s lekapva fejéről a süvegét, messze elhajítá azt a háta mögé, mint a ki a maga dolga felől egészen bizonyos. «Felséges fejedelemnőm, te légy igazságos birám! A te kezeidbe teszem le ügyemet. Igen is, van egy kolostor Normandiában, közel Rouenhoz, a nagy tengeri kikötőhöz, melynek neve: «a két szerető klastroma».

— Úgy van! mondá rá Mater Lubomira, kinek hivatala szerint minden e világon létező női kolostorok nevét ismernie kellett.

Erre a helyeslő szóra aztán a délczeg ifju képviselője a szerelem dæmonának, rögtön keresztül hágott az őt körülzáró csontváron, s miután elébb még az oldalára kötött tőrt is messze elhajitá magától, belépett a templomba a hová éles fegyvert bevinni nem szabad.

— Halljad meg fejedelemnőm és ti egybegyült hivek a két szerető kolostorának keletkezési történetét. A szép Normandiában, mielőtt az még Hódító Vilmos alatt az angolok hatalma alá lett volna letörve, élt egy előkelő frank herczeg, a kinek neve volt seigneur de Banneret. Kincseinek számát ő maga sem tudta, mások hiresztelték; de valamennyi kincse között leghirhedetteb volt egyetlen leánya: Genovéva. Arczra, termetre tündérek mintája, a hogy arczképe mutatja; szemekkel, a minők a tieid, fejedelemnő, oly kékek, oly világlók; homloka oly tiszta, ajkai oly igézők, csak szellemében nem volt hozzád ha-

Digitized by Google

sonlítható, mert ő gyönge nő volt, kinek szive nem olyan mint az ércztükör, mely a napsugárt visszaveri és gyújt vele, de maga meg nem melegszik, hanem olyan, mint az üveg, melyben a napsugár hétféle színre törik szét. Ez a napsugár volt a szerelem s annak a bolygó napja egy ifju lovag: Balduin troubadour; kinek hősi kardján és varázshangú lantján kívül nem volt egyéb világi birtoka. Genovéva megszerette a lovagot. S ez a szerelem tiltott érzés volt; mert a szemere * apának gyönyörű leányát egy szomorú lovagnak elszeretni tilalmas.

Lubomira helyeslően bólintott rá fejével. Hasonló eset volt Boboli lovagé is (Frater Aktæoné) a fejedelmi Milenkával (Soror Kekharizméne).

— Figyeltél-e már reá, dicső fejedelemnő, midőn kertedben sétáltál, kora reggelenkint a virágok nyilására? folytatá beszédét Asmodái; láthattad, hogy a mint a nap sugárai üdvözlik a bezárt bimbókat, egyszerre kipattannak a rózsák és tulipántok, és azután kitárt kehelylyel fordulnak a nap felé. Midőn azonban a nap leáldozik, a tulipántok újra összecsukják a kelyheiket; de a rózsák nyitva maradnak. Mert a tulipántok a hiuság, a kevélység virágai; de a rózsák a szerelem virágai. Azoknak parancsolhat a nap, ezeknek soha többé, ha fölébresztette.

Lubomira nem tilthatta meg az arczának, hogy egy futó mosolylyal ne üdvözölje az ifju kalandor profánus, de költői hasonlatát. Talán nem is vette észre e mosolyt más, mint Kekharizméne.

— Ez történt Genovévával is, folytatá az ifju, most már a templomajtón belül állva meg. Midőn szive megnyilt a napsugár előtt, azt az atyai harag éjszakája nem birta bezárni többé. A nemes úr halálboszuval fenyegetődzött, ha a Balduin, a hontalan troubadour vára küszöbén belül mutatni meri magát. De azt nem tilthatá meg, hogy Genovéva ne menjen eléje. Lopva, alattomosan, a holdvilággal

* Dúsgazdag; régi magyar szó.

Digitized by Google

szövetkezve, rejtett kertajtón keresztül kedvese elé osont a lány (Asmodái mutatta, hogyan osont s egy lépést nyert vele előbbre).

— Elég! kiálta bele Onufriosz. Találkoztak és vétkezének! Ne fesd tovább csábító szinekkel az ilyen jelenetet. Hozd frissen utánuk az apát!

— Ott termett az, valóban oly rögtön, a mint te kivántad. A fülemüle még be sem végezhette dalát, midőn Banneret lovag oda toppant az ábrándozók közé, a holdvilágban villogó kardját suhogtatva feje fölött.

Itt az actus magyarázatául ismét kellett másfél lépést tennie Boboli úrfinak előre. «Így» toppant oda az öreg a szerelmes pár elé.

— Halál a fejedre! czimerem meggyalázója! kiáltá az apa. A troubadour némán szakitá szét mellénye himzett szárnyait keble fölött, kitárva azt a megérdemlett halálos döfés elé. Ámde a szerető leány az öldöklő vas és kedvese közé vetette magát s megragadva atyja jobb kezét, a boszuálló pallossal, meggátolta a gyors itéletet.

— Hát nem volt az öregnek balkeze, hogy abba kaphatta volna át a kardját? vágott közbe Onufriosz.

— Értsd meg, patriarcha! Nemcsak a jobb kezét, de a jobbik szivét is megragadva tartá Genovéva a nemes főúrnak. «Előbb az én szivembe mártsd a kardodat, mielőtt az ő vérét ontanád!» sikolta a leány; ha vétek volt egymást szeretnünk, én haljak meg előbb, mert én szerettem meg őtet hamarább. Ha tőle elszakitanál, úgy is a szivemet tépnéd ki, s szív nélkül ki élhetne tovább?»

— Tranca-franca! kiálta közbe Onufriosz, igazi dalmata latinsággal. A szív nem gyomor, a minek enni kell adni.

— Az egyetlen leány könyörgései lefegyverzék Banneret lovag dühét. Hüvelybe dugta hát a kardját. De a gőg, a kevélység még mindig megmaradt a — gyomrában; mivelhogy a kevélység bizonyára enni kér. S ebben valóban

Digitized by Google

ellentéte a szerelemnek, mert a kevélység mindig csak követel, a míg a szerelem azon van, hogy a magáét odaadja másnak.

— Jól van, jól! Csak ne magyarázzuk ezt olyan nagyon. Aggodalmaskodék Onufriosz; mialatt Boboli, az esedező leány kérésének nagyobb élethűségét példázva, térden csúszott a fejedelemasszonyhoz.

— Legyen! Nem bánom! szólt Banneret lovag, beleegyezést szinlelve. Odaadlak hát a hegedősnek! Legyen hát vőm egy «trufátor» egy «jocasta». Ámde egy föltételt szabok hozzá. Birjad a leányomat, de rögtön és azonnal, ha elbirod vinni magaddal, nem mondom, a világ végéig, csak odáig, ama hegytetőig, a mi ott a cziprus fák között kopáran néz felénk. Ha oda fel tudod őt vinni az öledben, legyen a tied örökre, senki el ne vitassa tőled! De megpihenés nélkül, mert ha útközben megállsz, elveszíted örökre. Balduin hévvel kapott az ajánlaton, a drága kincsét ily módon megérdemelni, hogy azt az ölében hordozva szolgálja meg; talán a szomszéd országba is kész lett volna őt elvinni.

— De nem hűs éjszaka, a pártfogó holdvilág mellett akarta ezt végrehajtatni Bannaret lovag, hanem nappal, délután, mikor Foibosz legforróbb nyilait lövelli alá az égből. Másnap az úri lovagnép, a hűbéresek és jobbágyok mind felgyülekeztek a várkastély udvarára, hogy tanui legyenek, hogyan váltja be a troubadour fogadását.

— Nem kell én nekem semmi kincsed, drágaságod, mondá Balduin az apának, egy szál patyolatöltönyben is kedves lesz nekem az én szerelmesem, ne is adj vele mást.

— Elhinném azt! szólt Banneret lovag, gúnyosan nevetve. Úgy még könnyebb teher volna a válladon, de csak vidd vele együtt minden hozományát, a mit egy nemes kisasszony kelengyéül szokott kapni, s még jobban megterhelte a leányát arany kösöntyükkel, násfákkal és bog-

Digitized by Google

láros övekkel, a fejére is koronás pártát tett; a vállára nagy csattos bársony palástot. Ne mondják, hogy nem rangjához illőn házasította ki az egyetlen leányát.

— Megindult az ifju troubadour kedves terhével az útra, nyomában a násznép, az apa hűbéreseivel. Eleinte vigan ment előre, még énekelt is közbe, bár kedvese óva inté: «Hagyd abba, mert kifáradsz!» «Nem vagy te nekem nehéz»; mondá a troubadour, «hisz te emelsz engem, nem én téged. Én téged csak a hegytetőig viszlek, te engem fel a mennyországig!» De a mint a hegy felét meghaladta, már kezdte utolérni a fáradtság. Bármint törülgeté arczáról a veritéket aggódó arája patyolat kendőjével, egyre jobban izzadt. «Pihenj meg!» suttogá ez. «Nem szabad!» felelé vissza. «Akkor elvesztelek.» Egyre fejjebb hágott, egyre jobban fáradt. Lélekzete kezdett elfulladni, megmegszakadozni. A menyasszony látta kedvese arczát elhalványodni, szemeit homályba borulni. «Oh vess el az öledből, megölöd magadat!» rimánkodott neki. «Nem, nem, győzni fogok», lihegé az, s mind előbbre hatolt. A kisérő nép biztatta, buzdítá: «ne csüggedj lovag! ne törjön meg erőd! Nézd itt van már a czél!» Reszketve, tántorogva haladt az előre.

(S ilyen reszketve, tántorogva közelített Asmodái is a menyezetes trón felé, melyen a fejedelemnő ült: az egész gyülekezet elfojtott lélekzettel hallgatá szavait.)

— Csak még nehány lépés! Csak még egy végső erőfeszítés! Már itt a hegytető! Az utolsó orom. Arra is fellépett, drága terhét keblére szorítva. «Győzelem! Enyim vagy!» lihegé boldogan. S azzal összeroskadt, és egy forró sohajtásban kilehelte lelkét; még akkor is kedvese nevét susogva. Hát a mátka, a szerető hű társ? Genovéva, a mint a vőlegényét holtan elterülni látta, őrült sikoltással borult a drága tetemre, s azon pillanatban megszakadt a szive. Az odaérkező apának két halottja volt ott. Ennek emlékére épült a roueni «két szerető kolostora».

Ez elbeszélés izgalma alatt egészen odáig, a trónemel-

Digitized by Google

vényig hatolt Asmodái, s ott egyszerre arczra vetve magát, odafekteté a fejét Lubomira elterülő palástszegélyére, s zokogva kiáltá:

— Itélj meg, királyném! Ilyen az én munkám! Ez a szerelem dæmonának a műve!

És Lubomira ekkor, a helyett, hogy kegyetlen haraggal intett volna az apáczák vénjeinek, hogy jöjjenek a vakmerő dæmont végig korbácsolni, hirtelen lehajolt hozzá, trónjáról felkelve, és felemelte őt fektéből, a kezében tartott pálmaágat pedig oda ejté a dæmon képviselőjének ölébe.

— Áldásom reád! csendül fel egy leányi hang a szent ravatal mellől; Kekharizméne szava. Égj te is abban az édes lángban, a mi az égbe visz, a mig megemészt.

Nem sajnálta tőle a kedvesét.

A gyülekezetben nagy zűrzavar támadt e nem várt jelenetre. A fiatal növendékek, a kik mind ilyen formában tanulták meg gyűlölni az ördögöt, egészen meg voltak vigasztalódva, hogy azt felemelve látták; de az idősebbek annál inkább felháborodtak; soha ember nem hallott még ilyen esetet, hogy a «mysterium» alkalmával, az itélőbiró a dæmonnak adja oda a pálmát s még a kezét nyujtsa neki, úgy emelje fel a porból.

Onufriosz szertelen boszusága olyanforma szakadozott hangokban tört ki, mintha kaczagna; csak kholerikus hangdöczögés volt az.

— Győztél, Asmodái! Elcsábítottad magát a birót! De mit kezdesz már most a diadaloddal? Mit nyer vele egy ördög, ha egy szentet hálójába keríthetett, körmei közé ragadhatott!

Asmodái visszaadta a kaczagásszerű hehentést.

— He-he-hejn! Nem vagyok én itt egyedül. Vagyunk hárman. Itt van még Semiázáz és itt van Beherik, a nagyravágyás és a boszuállás dæmonai, a kik épen úgy fogva tartanak egy szentet.

— Kit?

Digitized by Google

— Tégedet, magadat! Onufriosz! Illyricum patriárkája! Neapolisi metropolita. Pontifex in Dalmatia.

S ezt mondva egy gyors szökéssel ott termett Onufriosz mellett s lekapta annak a fejéről azt a fekete, egyszerű, fazék alakú nemez-süveget, a hátracsüggő gyászfátyollal. E süveg alatt viselte Onufriosz a — pápai tiarát.

Onufriosz türte tehetetlen szoborként, a mit Asmódái tett vele. A rémület igézete egyszerre megmerevíté, mint a mérges kigyó harapása.

És azután azt tette vele a dæmon, hogy megragadta a derekát átkötő cordát, leoldá róla, s a felbomló fekete bő talárt kétfelé nyitotta elől.

— Ide tekintsetek!

Az egyszerű palást alatt pompázott a pontifexi zöld selyem casula, melynek koczkára felosztott mezőiben váltakozva arany kakasok és veres oroszlánok voltak himezve, míg elől a mellét a sokszinű Úrim és Thummim fedezte. A római pápák teljes ornátusa a XII—XIII. században. Kiegészítette azt az arany tiara, mely akkor még nem állt hármas koronából; egy hegyes végű tojásdad süveg volt az, hegyében diónyi zöld topázzal.

— Ime II-ik Cajus pápa, Dalmátia és Illyricum pontifex maximusa! kiálta Asmodái, s satyr-alázattal hajtá meg magát előtte. Engedd meg, hogy legelső meghódoló vazallusodként én csókolhassam meg legelébb a papucsodat.

És azt is meg kellett neki engednie.

Onufriosz az eldobott süvege után nyult, s fekete palástját huzta-vonta fényes öltönye fölé; Asmodái meggátolta benne.

— Ha felöltötted, viseld! Méltán öltötted fel. Az egész keresztyén világ lázong és elégedetlen. A római urak romlást hoztak reá. Bűneiket te ismered legjobban, mert annyi éven át közöttük éltél és működtél. Ezért száműztek Itáliából a vad, kietlen Illyricumba, a barbar népek közé. Mert Nápolyban és Rómában mindenki szeretett. Neked kellett volna avignoni érsekké lenned, s a helyett egy

Digitized by Google

huszonnégy éves herczegecskét, ki még felszentelve sem volt, ruháztak fel az infulával; téged pedig degradáltak patriarkává. Boszudat nem takarták be a fekete palásttal, nagyravágyásod égbetörését nem gátolták meg a fejedbe nyomott gyászfátyolos süveggel, a tiara téged illet meg; szent Péter kulcsai a te kezedbe valók, a feltámadás napján te oszd a világnak a megszabadító áldást. Az elnyomott népek milliói leborulnak előtted, s egyetlen riadó szóval kiáltják: üdv neked atyánk, II-ik Cajus pápa!

S e szavakat azzal pecsételé meg, hogy felkapva a pálmát a trónlépcső szőnyegéről, odanyujtá azt Onufriosznak.

Nevezetes egy pálmaág! melyet először egy apáczafejedelemnő nyujtott egy dæmonnak, s azután a dæmon egy ellenpápa jelöltnek, a szentek szentében, az asceták gyülekezetében; a Megváltó ravatala előtt, melyet angyalalakok térdelnek körül.

Az nem lehet, hogy a dæmonok így diadalmaskodjanak!

Az egész apáczagyülekezet, mint «egy férfi» riadt fel. (Kétszáz hölgy bizvást mondható már «egy férfi»-nak.) «Apage Satanas!»

Mater Fulgentia előlépett a többiek közül s hallatá rikácsoló kemény hangú szavát.

— Ha ti mind a hárman a dæmonok szövetségesei lettetek, én elitéllek mind a hármatokat. Tudjátok meg, hogy a római szent kuria által nekem van adva a titkos hatalom, felvigyázni a zárdafejedelemnő és a gyóntató atya fölött; s ha bűnben találtatnak, elitélni őket. Én mind a hármatokat máglyára küldelek! Mindenki én nekem engedelmeskedjék. Le velük a katakombákba!

— Akkor legyünk négyen! kiálta az egyik őrt álló hölgy a szent ravatal mögül s leszállva a katafalk lépcsőin, rózsaszín angyalszárnyakkal a vállain odasietett a hármas csoporthoz.

S mikor odaért imádott kedveséhez, kit menyegzője ön ragadtak el tőle, odaborult annak a jobb vállára.

Digitized by Google

A bal vállán már ott pihent Lubomira feje.

A fejedelemasszony álmodni látszott. Nem tudott semmit arról, a mi körüle történik.

Asmodái pedig magához ölelte mind a kettőt s azt kiáltá:

— Ne féljetek! Ha engem szeretni fogtok, én ti nektek adom a földnek és mennynek minden gyönyörűségeit.

Ellenállásra, menekülésre pedig gondolni sem lehetett. Kétszáz apácza fogta őket körül, mindegyiknek a kezében suhogó flagellum, a szegekkel kivert korbács.

— Le a katakombákba velük! parancsolá Mater Fulgentia hétágú ostorát rázva az öklében. Ismerték ez ostort, ez öklöt eléggé. Itt könyörgés nem engesztel, erő nem szabadít!

Ő maga ment elől a sekrestye melletti vasajtó felé, utána Asmodái a vállára borult két hölgygyel, nyomukban következett Onufriosz, a pontifexi pomparuhában, elől összekötött kézzel, cordája a nyakára kötve, s annak a két vége két apácza kezében.

A míg lassú ünnepélyes menetben a katakombákhoz vezető lépcső ajtajáig vonultak, az apáczák kardala zengé a «diæs iræt».

És mikor a zsolozsma végződött, ismét hangzott az a rémséges viszhang oda alant; mintha az eltemetettek énekelnének kriptáikban, s következett rá a tompa dobbanás, tizenhárom.

— Halljátok! mondá Mater Fulgentia, a bűnösök megtérnek, s a felszenteltek elkárhoznak!

Azzal levette övéből a karikán függő kulcsokat s kikeresve közülök a vasajtó kulcsát, felnyitá azt, messze kitárva.

«Isten irgalmazz!»

A felnyilt katakomba ajtaján mi szörnyalak támad elő? Pokol királynéja? Emberarczot öltött fenevad? Egy félmeztelen óriás nő, kinek tagjain aranyzsinórok szálai tartják össze a lerohadt királyi öltöny rongyait, szemei-

Digitized by Google

ben pokoltűz, arczvonásain örjöngés; kuszált haja testét körülfogja, még a sarkával is rátapos; ösztövér karjainak inai vonaglanak s görbe karmokban végződnek; ajkai forró gőzt fújnak beszéd helyett.

Ez a szörny, ez a lázálmak csodája megkapja egyszerre két griffmadár markával kínzójának nyakát. Ah, jól ismeri ő ezt az arczot, ezt az alakot. Még a korbácsát is. Megragadja őt a két öklével, a miknek a csuklóin még ott csörögnek a széttört bilincsek vaskösöntyüi, szemeibe mereszti öldöklő szemeit, arczába fújja perzselő páráját s aztán odadobja őt a márványpadlatra — élettelenül.

S akkor előrelép kevélyen s sűrű haját hátravetve, mellére üt sulyos öklével s odakiált a megrémült népnek:

— Én vagyok Bravalla királyné!

És aztán nyomában ugrálnak elő a gádorajtóból a waráng legények, Solom királyfi, mind abban a díszben, a melyben a Bludár földalatti folyosóján végig küzdötték magukat, a mosszori vártól a tüzes szentek kolostoráig, az Isten földalatti világán keresztül.

EGY ÚJ NÉP.

A waráng fiúk csapatja tódult ki legelől a katakombák ajtaján át a templomba. Ez ajtó a sekrestye mellett volt, a szószék alatt, az előrerohanó had az oltár előtti tért foglalta el. A növendék apáczák az oltár mögé menekültek, a felriadt nénék serege azonban az első rémjelenet után hanyatt-homlok rohant a főajtónak és menekült ki a szabadba. Ezek azután egész Raguzáig meg sem álltak, s ott általános riadalt idéztek elő azzal a rémhírrel, hogy a három tüzes szentek kolostorát elfoglalták az ördögök.

Egész részletességgel azonban csak Soror Theodozia beszélte el az ott később történteket, a ki énekvezető lévén, odafenn szorult a chorusban, s ott elrejtve magát a rá-

Digitized by Google

csozat mögé, végig nézte az egész dæmoni látványt, s csak a késő éj sötétségében menekült meg búvhelyéről, s apácza köntösét felváltva egy angyaléval, bántatlanul bocsáttatott tovább.

Solom királyfi és Asmodái egymás nyakába borultak. Az egyik e szóval üdvözlé a másikat: «én királyom!» a másik «én hadvezérem»-mel az egyiket, és aztán mind a ketten «mi főpapunk»-nak nevezték Onufrioszt, lábaihoz vetve magukat s papucsait ajkaikkal érintve. Lubomira és Milenka az alatt feloldák kezeit.

Arra azt mondá Asmodái a főpapnak:

— Ime itt van a te új néped, a kit a föld keble szült a mai napon.

És az a katakomba ajtó véghetetlen anyává látszott lenni. Egymás után szülte a fiakat, leányokat, férfiakat, anyákat, kis gyermekeikkel karjaikon, százat, meg százat, számlálhatatlan sokaságot. Mindnyájan fegyverbe öltözve, karjaikon arany- és bronzkösöntyűk, a nők varrás nélküli drága szövetekkel derekaik körül, a férfiak csaknem mezitelen, arcza valamennyinek halovány, (száz napi földalatti bujdosástól) megtelik velük az egész templom, még bele sem férnek. És aztán Onufriosz egyenkint a nagy tómedenczénél megkereszteli őket; mind pogányok voltak, most kapnak neveket. Az új nép erre átvonul a lebocsátott hidon a paradicsomkertbe, s annak érett gyümölcseit gyönyörrel izleli. «Itt lészen jövendő lakástok!» mondja nekik Solom királyfi. Azok áldják, magasztalják s hymnust énekelnek a dicsőitésére, ki megigérte nekik, hogy a szolgálatnak házából a földalatti utakon keresztül a tejjel-mézzel folyó Kanahánba fogja vezetni őket. Ugyan ura lett szavának.

«Jó mi nekünk itten laknunk!» mondják azok, s mindjárt hozzá látnak, hogy sátorokat készítsenek az asszonyaik és gyermekeik számára. Mindenütt nagy a vigasság. (A föld alul előkerült nép nem tudja, hogy ez az Idvezítő keresztre felmagasztalásának napja.) Néhány ijász kirán-

Digitized by Google

dult az erdőre s hevenyében elejtett egynéhány vadtulkot, a mi még akkor sűrű lakója volt a dalmata völgyek pagonyainak. Rögtön hozzá láttak a feldarabolásához. Hónapok óta nem volt húsétek a szájukban.

(Pedig ma sem lesz!)

A waráng legények vitézségük és nemes bátorságuk által előkelő hadnagyi állást vívtak ki az egész keveredett nép között, mely mindenféle ajkú és nemzetiségű rabszolgákból volt összehordva; a bogumilok által szaporítva a warángoktól megszökött rabszolgákkal, a kik azokat megint három világrészből hurczolták össze. Most ezek mind szabad emberekké lettek. Találtak ki valamely közös nyelvet, valamennyiéből összeábdálva, de az bizonyára csak a legszükségesebb mindennapi megélhetésnek szolgált közvetítőül; parancsszónak pedig mindenki a warángok idiomáját fogadta el. (Miként még mai nap is ismerünk egy országot, a hol «egy» katonai vezényszóra kilencz különböző nyelvű nemzet áll sorba, czéloz, tüzel, jobbra néz, balra néz, tiszteleg, rohamra indul és verekedik.)

Solom királyfit azonnal megértette mindenki. Őt imádta az egész nép s a mit ő kimondott, az szentség volt előtte.

Ha ő egyszer azt fogja mondani, hogy «ti pedig ezekhez a nyárson pirított szép konczokhoz «ma» nem fogtok hozzá nyulni», hát senki még a szagát sem fogja beszivni a csábító pecsenyének.

A keresztelés nagy munkája után az új hivek ismét felgyülekeztek a templomba, tudatva volt velük, hogy ott még lesz valami szertartás. A ki nem fért el a templomban, az letelepedett kívül a lépcsőkön. A szép angyali éneket ott is meghallhatta az ajtón keresztül.

Lubomira és Milenka a megriadt, de futni képtelen ifju noviceket szép szóval megnyugtaták az iránt, hogy nem ördögök azok, a kik most a föld alól előkerülének, sőt inkább istenfélő emberek, a kik épen most vevék fel a szent keresztséget, s annál fogva azokat még jobban meg

Digitized by Google

fogja erősíteni a hitben, ha a khorusban szép zsolozsmákat énekelnek a szent leánykák bizalmas kebellel.

A minthogy valóban annyira megszelidíté a vad népeket a magasból jövő áhitatos ének, hogy kézijaik húrjait pengetve, képezének zenekiséretet hozzá, s mivelhogy a kézíjak húrjai a hanglajtorja minden fokait képviselték, úgy ebben a kézíjpengetésben bizvást feltalálják a hajdankor Wagnere által feltalált «multak zenéjét». (Lásd bővebben e thémát Priscus Rhetor interwiewjában Atilla királynál.)

Solom királyfi megragadá az alkalmat két zsolozsma közötti szünetnél, hogy szót emeljen a templomban, támaszkodván arra az arany mondatra, hogy «vox populi: vox Dei». (A nép szava Isten szava.)

— Mink, szabad uskók nemzet, «szökevények» szabad nemzete, megválasztjuk a mi fejedelmünkké a mi jóltevőnket, a Raguzából való Bobolit, az énekest, a jóst, a bölcset. Éljen a király!

Ezernyi összevert dárda és szekercze csattogása felelt a nyilatkozványra, helyeslésképen.

Az ifju költő, ki ott állt az oltár alsó lépcsőjén Onufriosz mellett, annak a jeléül, hogy a megtisztelő kikiáltást elfogadja, feltette a süvegét a fejére.

Ekkor igy szólt másodszor is a nép nevében Solom királyfi.

— Mink, szabad uskók nemzet, legifjabb hivei Jézus Krisztusnak, a Megváltónak, az Isten fiának, a mai napon megválasztjuk a mi egyházi fejedelmünkké, főpapunkká, Onufrioszt, az aranyszájut, az Isten felkent prófétáját, a szent embert!

Ezt is még egyszer oly nagy riadalom szentesité.

A lánykák énekhangja rezgett utána, mint égből jövő szeráfi ének, melyen keresztül zeng a két diskant és szoprán arkangyal szózat, Lubomira és Milenka hangja.

Onufriosz malasztteljesen terjeszté ki a karjait az új hivek gyülekezete fölött. Valóban lelki megelégedést érez-

Digitized by Google

hetett, ha végig gondolá, hogy ennyi ezernyi pogány lelket ő térített meg a mennyek országának számára. Azok letérdepeltek előtte mindannyian.

S még ki voltak terjesztve a karjai, a midőn lassú rezgő hangon szólalt meg a csendességben :

«Frater Aktæon !»

S e névre az ifjú Boboli, az Asmodái ördög, a most megválasztott király, karjait összetéve mellén, s megsüvegtelenített fejét mélyen lehajtva rebegé :

«En adsum, genuflectens, famulus tuus.»

«Induas vestem tuam monachi, servus servorum Domini !»

S erre a délczeg ifju felvette az oltár mögött heverő barát-csuháját s azt a czifra lovagöltözete fölé felölté, a csuklyáját a fejére húzva. Tökéletes Frater Aktæon volt.

Onufriosz folytatá a parancsolást.

«Redibis in cavernam tuam, quæ est in deserto, et ibi manebis; donec Dominus te vocabit, et eris mortuus in valle mortis; usque ad diem resurrectionis. Ait Deus Zebaoth : mitte sapientem et nihil ei dixeris.»

«Obsequar capite submisso tibi, beatissime Pater.»

«Amen.»

Az egész diákbeszédből a nép nem értett semmit, csak azt látta nagy bámulva, hogy az ő megválasztott királya milyen alázatosan húzza be magát a barátcsuklyába s hogy oson el a hátulsó ajtón. Ebből láthatta, hogy micsoda hatalom az, a mit Onufriosz gyakorol !

«*Disputa.*»

Kritikus. . . . No már . . . Nem szokásom a szerzők gyomrát dicséretek szalonczukkedlijeivel elrontani ; de annyit el kell ismernem a jelen munkáról, hogy még Klimius Miklós óta így megutaztatva az olvasó nem volt, mint ebben. Ez egy valóságos humoristico-sentimentális válfaja a romantico-realisticus irányműnek. Systématisált

Digitized by Google

lehetetlenségek napirendje. A mik itt történnek, azokhoz képest Mózes sétája a Veres-tengeren át száraz lábbal tréfadolog. Ötezer embernek a megvendégelése hat árpakenyérrel még csak összehasonlításba sem jöhet azzal a csodatettel, miszerint egy egész új nemzet, az uskókoké, karácsonytól nagypéntekig, a föld alatt bujdokolva megélt. — Elhittem szerzőnek mindent; még az özönviz előtti víz-órát is. Meghallgattam, hogy mit beszélnek a földalatti koponyák, és a köztük lakó fehér pókok? Harczoltam ásatag medvékkel, s megsirattam antediluviánus hosszúfejű rút apáink (szép apáinknak csak nem mondhatom) szomorú végzetét. Felültem a hyppogryphra, melyen szerző az ördög és angyal közötti Ringelspielben körüllovagoltatta az olvasót az elmés thema járgányán, mely szerint minden jó és minden rossz a szerelemből ered. Bámultam, hogy lehet az encyclopædiát crystallizálni? Tűrtem beavatkozás nélkül, hogy az ördög győzedelmeskedjék az angyal fölött, s megbotránkozásomat elhallgattam, midőn a raguzai jeunesse dorée egyik paladinja a szentek gyülekezetének közepette elcsábít egy apáczafejedelemnőt. (Ezért majd kikap szerző más oldalról!) Készséggel elismerem, hogy vakmerő phantasiával boronálta össze azt a történetet, a melyről senki sem hitte, hogy annak egyik része a másikhoz hozzá tartozik s kezdem elhinni, hogy a sakktáblai lóugrásokból utoljára mégis kikerül az az igért «három márványfej». Hanem a mi már mégis több a soknál, ez a legutolsó váratlan fordulat, ezt nem hagyhatom meg ellenzés nélkül. — Hogyan? — Elhigyje azt valaki, hogy egy ilyen roué (nem lenne jó új szónak erre a «kerekes?» Szerző szereti az új-ős-ásatag szavakat szaporítani), tehát, hogy ez a fráter Kerekes (annyi nevét hallottam már, hogy magam is adhatok neki egyet), a ki nem restelte «azért» hogy az elcsukott kedvesét újra megkaphassa, és magához köthesse, elpusztíttatni a mosszori várat, megmérgeztetni a bogumilok népét, kiraboltatni a hires aranybányát, földalatti

Digitized by Google

barlang országúton át kihozni az uskók népet, fenekestül felfordítani a békés, istenfélő szent szüzek kolostorát, elcsábítani a fiatal szűzeket, kiszabadítani celláikból a dühös örjöngőket, kikiáltani ellenpápának egy rejtett ambitióktól megszállt száműzött főpapot, saját magát pedig megválasztatni az egyesült zsiványok és rablók nemes hadai által királynak, hogy ez a dühös, szenvedélyes, Istennel és szentekkel vakmerően szembeszálló gavallér egyszerre csak, annak a saját maga által megválasztott ellenpápának egy reszkető szavára: «Frater Aktæon» rögtön keresztbe tegye a mellén a kezeit, s azt mondja: «en adsum», s aztán tessék velem parancsolni! S mikor ez azt parancsolja neki, hogy vedd fel a te barátcsuhádat, eredj vissza a cadmæi szikláknál lévő remeteodudba, légy halott és várd a feltámadás napját, hát erre ez a Don Juan szépen fejére húzza a csuklyáját, ott hagyja a szerelme tárgyait (most már épen pluralisban) s visszaballagjon a kolostora kapuján keresztül a rabság sziklavölgyébe s ott rajzolja tovább az abracadabrákat a tenger homokjába. No már ezt a vakmerő fordulatot mohamedán hit legyen, a mely befogadja.

Szerző. . . . Hm . . . De hátha ez a főpap meg az a fráter összebeszélt egymás között és kölcsönösen értették egymást, hogy mit miért cselekesznek?

Kritikus. No lám! Erre a lehetőségre nem is gondoltam. Hogy nem tudtam eléggé gyanakodó lenni! Tehát csupán csak «ad terrorem populi!» No akkor hát csak «loquamur latine». Hanem jóakaratúlag figyelmeztetem szerzőt, hogy a midőn az én nyilaimat könnyedén lepattogtatja a kigyóbőréről, vigyázzon magára, mert majd a magasabb hatalmak kezéből lesújtó villámokat nem fogja olyan könnyen kikerülni, s azok bizony lesujtanak a fejére.

Szerző. Ne fájjon önnek az én fejem. Azok a magasabb hatalmak fel vannak ékesítve annyi igazságszeretettel, hogy mielőtt ítéletet mondanának, elébb bevárják, hogy

Digitized by Google

mi lesz a vége a történetnek? S miután én magam is előre kimondom, hogy ez az esemény (mely krónikailag és más alakban is át van adva az örök emlékezetnek) bizonyára egyike volt a legbüntetésreméltóbb merényleteknek s ennek a megbüntetése nem fog elmaradni: ítéletükben azt fogják mondani, hogy ime a gonoszak elvevék e földön bűneiknek zsoldját; a túlvilágon sit Deus eis misericors!

A FELTÁMADÁS NAPJA.

A mikor Onufriosz elküldé Frater Aktæont a cadmeai völgybe, azzal a szóval, hogy ott maradj «usque ad diem resurrectionis», nem értette ez alatt az itélet napját, mely solvet seclum in favilla, hanem csak a holnapi napot, a nagypéntekre következő szombatot, a mikor a délben megkonduló harangok hirdetik, hogy a Megváltó ime feltámadott!

Csak mellékes dolog volt ennek a vak engedelmességnek ama nyilvános próbája által az új keresztyén neophiták kedélyét ünnepélyes hangulatba hozni, hogy a midőn azt látják, mint hajol meg a főpap szava előtt az ő új királyuk, és látják annak a folytatását, a midőn a főpap maga egyenkint leölti magáról a fényes jelmezeket, a ragyogó efódot, az emblemákkal kihimzett casulát, leteszi a fejéről a drágaköves arany tiarát s felölti magára a fehérítetlen gyapjuból szőtt egyszerű palástot s aztán fedetlen fővel leborul a Megváltó ravatalának legalsó lépcsőjére, ebből megértik, hogy a mai nap világra szóló gyásznak és vezeklésnek a napja, a melyen minden igazhivő szigorú bőjttel és testi vágyainak megzabolázásával bizonyítja be, hogy levetkőzte a régi embert s az új embert öltötte fel.

És ez is igen fontos dolog volt. Mert azzal minden további sikere a merész kezdeményezésnek meg lett volna

Digitized by Google

hiusítva, ha az új keresztyén nép azzal kezdi meg az áttérését, hogy az Idvezítő keresztrefeszítésének napján dobzódó dinomdánomnak veti oda magát.

De a nehezebb feladat az volt, hogy a hatalmas harczoló waráng nép legyen megnyerve Onufriosz és hívei számára. Még az «uskók» nép csak gyülevész; de a waráng már nemes vitézek nemzete. Ha Dávid király hűbéreséül áll Onufriosznak, akkor az megkezdheti a versenyt Róma ellen, a melyen már egyszer diadalmaskodott egyik elődje, I. Cajus dalmata pontifex.

A warángoknak még nem volt saját templomuk. mely nemzetük hatalmához méltó lett volna. A falakat felépítették ugyan már, de a felszerelés hiányzott. Még ahhoz majd egynéhány gazdag szomszédot kényszeríteni kell az ajándékozásra; oltárképeik sem voltak. Régi művészeik, a kik a hajdani Tyr istent, meg a Mokos istent ki tudták faragni és be is festeni, a magasabb művészetre már nem voltak alkalmasok; messze földre templomba járni pedig nem szerettek.

A Kadmus völgyét elzáró fensikon volt az az őskolostor, melyet hajdanában István király építtetett, száz szerzetes számára. Ez volt egyuttal Onufriosz patriárka rezidentiája. Azok a barátok az ő hívei voltak. Az egész dalmata parton az volt a hit, hogy ők tartják a legszigorúbb fegyelmet. Kolostoruk falait csak a nagy hét utolsó napján hagyják el, hogy a hozzájuk sereglő híveket és zarándokokat processióban vezessék át a hegyeken keresztül a Brantavölgybe, s aztán fel a három tüzes szentek kolostoráig; a hol is a férfisereg kivül maradván a gyógyerejű tavon és kokojszáson innen, csupán a megnyitott templomajtón keresztül részesülhet a feltámadás pompájának szemléletében; de hallhatja az angyali éneket, mely a kivilágított mélységből áthangzik; míg végre az apáczák által emelt baldachin alatt előjön a metropolita főpap s áldást oszt a tó partján összesereglett hívekre.

Frater Aktæonnak volt az a feladata, hogy a warángo-

Digitized by Google

kat rábírja arra, hogy a feltámadási magasztos ünnepélyre ők is csatlakozzanak a barátok által vezetett processióhoz. A warángoknak az egész új vallásban az nem tetszett csupán, hogy mindenféle gyáva jött-ment néppel összekeveredjenek, mikor az Isten elé mennek; ők, a mindig kevélyek. Náluk az előtt az volt a szokás, hogy az urak, a vitézek egész tölgyfaderékből faragtattak ki maguknak derék tekintélyes úri istent, s annak a neve volt «bálvány», a szolgák, a jobbágyok pedig faragtak maguknak hozzájuk méltó istenkéket, bot végére s annak a neve volt «balita».

A következő nap hajnalsugarai már ott találták Frater Aktæont remete barlangja előtt. A harangláb két dúcza közé volt kötélre akasztva egy nagy palatábla, azt ütögette két fakalapácscsal.

— Mit mívelsz most? szólalt meg a feje fölött egy mormogó hang. Dávid király közelített a magas sziklaúton a remetebarlanghoz.

— A kereplőt verem.

— A rigókat akarod vele elűzni a fügefákról?

— Nem. A Jézus Krisztus halálát gyászolom vele.

— Hát meghalt az Isten fia?

— De fel fog támadni halottaiból.

— Mondták ám a barátok az én népemnek is. Odahívták őket a szent koporsóhoz. Mind elmentek már.

— S te miért nem mentél velük?

— Mert nekem gyönge a hitem. Ide jöttem hozzád, hogy erősítsd meg.

— Jó helyre jöttél. Én világosságot adok a lelkednek s eloszlatom a homályát.

— No hát tedd azt. Mondd meg, csakugyan feltámad az, a ki már meghalt? a kinek a vére kifolyt, a szive megfagyott, a lelke elrepült?

— Bizony feltámad az, a ki hisz.

— És te mit hiszesz?

— Én hiszem azt, hogy az én Uram és Idvezítőm,

Digitized by Google

Jézus Krisztus, Istennek egy szülött fia feltámad e mai napon.

— Mikor?

— Délben, mikor a nap délpontra hág.

— S hogyan tudod te meg azt, hogy a nap délpontra hágott?

— Megmutatja azt nekem ime e keresztnek árnyéka.

A kőkereszt körül huszonnégy koponya volt karikába rakva. Mindegyikre volt irva egy szám.

— Mikor a XVIII-ik koponyához ér az árnyék, akkor van dél.

A régi dalmatáknál esti 7 órával kezdték a napot s a déli órát tizennyolczadiknak számították.

— Akkor én a harangszóval fogom tudtul adni a világnak, hogy a Megváltó feltámadott és ezt a harangszót hangoztatni fogja az egész tengerparton minden campanile és a hol keresztyének laknak széles e világon, mindenütt ezt zengik: «Krisztosz voszkresz. Halleluja. Feltámadott a Krisztus!»

— Hát ha én is hinni fogom, hogy feltámadt a Krisztus, akkor annál igazabb lesz?

— A te hited csak tégedet idvezít; de az igazat igazabbá nem teheti.

— Tehát én is szeretnék idvezülni. Mondjad csak! Ha én most erősen hinni fogom azt, hogy az én Solom fiam, az én legkedvesebbik magzatom, a kit elfelejteni nem tudok soha; a kit a kegyetlen bogumilok megöltek: ismét feltámad, elém jön, épen, egy testben, a milyen volt, elevenen, s még egyszer felém nyujtja mind a két karját, hogy megöleljen, és hallani fogom a szavát, mikor kaczag; és a csókjának a hangját, mikor az anyját megöleli és az ijjának a pendülését, mikor a vadludat lelövi a magasból; — hát ha én ezt erősen hinni fogom: meg fog az történni?

— Bizonynyal, ha erősen hinni fogod, hát megtörténik.

Digitized by Google

A waráng király nagyon meglóggázta erre a biztatásra bozontos nagy fejét. Tovább folytatá.

— Mondjad csak. És ha azok az apák, a kik velem együtt búslakodnak az elvesztett fiaik miatt, hinni fogják erős hittel, hogy az ő fiaik még újra feltámadnak, a kiknek a fejei rég be vannak falazva a mosszori vár párkányába, a kiknek a tagjait szétdarabolták; hát akkor azoknak az elszórt csontjait valami kéz újra összeszedi s élő embereket csinál belőlük, lelket fuvall a szájukba, világot ád szemeiknek? Megtörténhetik-e ez?

— Higyjenek benne és meg fog történni.

Dávid király most egy keserves nagyot sohajtott. Igen halk hangon mormogta el az utolsó kétkedését.

— Hát ha ez mind lehető volna: megeshetnék-e az is, hogy az én szegény elűzött kisebbik asszonyom, az én Bravallám, a kinek halálhirét hozták a mult télen; a kinek a sírkövét is elküldtem a szent szüzek kolostorába, hogy állítsák föl a sírja fejéhez, — még ő is feltámadjon?

— Higyj benne és meglátod!

— De hát miért lássam meg őt? Miért kivánjam neki a feltámadást? Ha nem szabad őt szeretnem, ha nem szabad őt enyémnek mondanom?

— A feltámadás vissza fogja őt neked adni s megszünteti a tilalmat.

Dávid király kétkedve ingatta a fejét.

— Úgy beszélsz, mint a ki látja azt, a mi még láthatatlan. Hát meg tudja ember mondani, mikor nappal felnéz az égre, hol áll a kaszáscsillag? hol van a pásztorvezető? hol a fiastyúk? hol a sárkányszeme? Pedig ezek ugyan fényes csillagok, mikor éjszaka van. Hát azt, a mi holnap történik, hogyan láthatná meg halandó ember mai nap? Most én kérdezem te tőled azt. Hát te hiszed-e a saját feltámadásodat? — Nem sírverem-e ez az egész völgy itt előtted? Elől fal, hátul fal, szemben a tajtékzó tenger. — — S nem vagy-e te ennek a nagy sírnak a halottja? — Fiatal vagy, arczod piros, szemeid ragyognak

Digitized by Google

és mégis olyan halott vagy, mint azok, a kiknek a fejéhez az örök kőszál oda van állítva. Hát a te számodra hoz-e a mai nap feltámadást?

Frater Aktæon nem felelt erre a kérdésre; hanem hozzá kezdett a két fakalapácscsal a kerepelés harmadik verséhez.

Mikor azt elvégezte, letevé a kalapácsokat a harangláb mellé s azt mondá a királynak:

— Meglátod: a hajnali kereplőverseket még én vertem el e helyütt; de a déli csengetyűszót már nem én fogom itten elharangozni.

Ezt olyan biztosan mondá, hogy Dávid király egészen megtért a kétségeiből.

Frater Aktæon leült a kereszt talpkövére.

— Ülj mellém! mondá a királynak.

E rövid meghivásra Dávid király egy kissé feldúzta az orrát.

— Ide ülhetsz szégyenkedés nélkül. Nincs az a királyi trón, a mely dicsőbb volna, mint az Idvezítő keresztjének zsámolya. — És mellettem is bizvást elülhetsz; mert én is lehetek egykor király, mint te vagy.

Ezt a merész állítást csakugyan szerette volna Dávid király kimagyaráztatni s helyet foglalt a remete mellett.

Fráter Aktæon aztán elővette azt a nagy kapcsos könyvet, s felolvasta neki belőle Sámuel könyvéből azt a fejezetet, a melyben leiratik, miképen keresé vala Saul a pusztában az ő atyjának eltévedt szamarait, s ezen foglalatossága közben talált reá a próféta, s azonnal felkéré őt az Izrael királyának.

— Sámuelnek hivták a prófétát? kérdezé a waráng király.

— És Saul épen Dávid királynak volt az előde.

— Annak, a kinek öt felesége volt? Ha irva van, akkor igaz. — Tehát ha te próféta vagy, és tudsz mindent, beszélj nekem valamit a fiamról. Mi történt vele azóta, hogy én nem láttam?

Digitized by Google

— A te Solom fiad hadakat vert meg, kincseket zsákmányolt, népeket vezérelt hegyeken és vizeken keresztül és megházasodott.

Erre hátba üté ököllel a mellette ülő prófétát a király.

— Eredj már! A három elsőt még csak elhiszem; de a negyediket mondd az odvas fának! Hiszen béka az még. A csikófogait sem hullatta el mind.

— Még is úgy van.

— S mifélét vett el? ha tudod.

— Magához méltót. A mikor eléd fog jönni, majd azt is meglátod. Fogadd olyan szivesen, mint Ábrahám fogadta Rebekkát.

Dávid király bámulva nézett a beszélőre. A warángok előtt ez a két fogalom «tréfa, hazugság» ismeretlen volt.

A mint igy beszélgetének, a távolban egy szerzetes alakja tünt elő a bokrok közül, ki a patak mentében közelített feléjük.

A út rossz volt, a patak egyik oldaláról a másikra kellett untalan átkapaszkodni a sziklákon keresztül, a szerzetes nem igen sietett: nagy idő telt bele, a míg a keresztig eljutott.

A kereszt árnyéka már akkor a tizenhetedik koponyát haladta meg s az alatt bőséges ideje volt Frater Aktæonnak felolvasni a bibliából a waráng király előtt Saul és Dávid történetét.

Az utóbbinál különösen megtetszett a királynak az ifju Dávid párharcza a Goliáthtal.

— No nézd! Ezt én is épen igy tettem meg gyermekkoromban! Csakhogy én nem parittyával, hanem puszta kézzel hajitottam főbe a bolgár óriást.

— Ezzel is jobban hasonlítasz tehát a szent királyhoz, kinek nevét a keresztségben felvevéd.

— Hanem egy dolgot nem értek, kapczáskodék a puczér király az ő egyűgyű eszével. Hogyan lehetett az, hogy már az endori boszorkány is tudta azt a mesterséget, hogyan kell halottakat feltámasztani?

Digitized by Google

Frater Aktæon nem ért választ adni erre a balgatag kérdésre; mert a loholva közeledő szerzetes már az utolsó sziklafokról szállt le közelükben; ki is azonnal a saruit kezdte leoldani a lábairól. A mi a legnagyobb tisztességadásnak a jelképezése.

— Ez maga a gvardián, pater Andronikosz, mondá Frater Aktæon. Ismerem a hosszú szakálláról, melynek fele fehér, fele fekete.

Azzal odaunszolta a királyt, hogy járuljanak az érkező elé, s térdepeljenek le eléje és csókoljanak neki kezet; mert ez hatalmas szent ember.

Andronikosz épen olyan egyszerű durva szőrcsuhát viselt, mint Frater Aktæon, semmi jel nem mutatta, hogy feljebbvalója. Az egyik kezében volt egy hosszú, keresztben végződő pálcza, a másikban egy kobak.

Mikor mind a két térdeplő alak megcsókolta a kezeit, Andronikosz kenetteljes hangon szólalt.

— Üdv néked az Úrtól, oh király.

Erre Dávid becsülettudó modorban viszonza.

— Köszönöm. Elfogadom. S azt izenem vissza, hogy én is üdvözlöm az Urat.

— Nem neked szól az égi üdvözlet; hanem ennek itt! Mondá szigorú tekintettel Andronikosz. — Üdv neked János, uskók nép választott királya. A mi főpapunk, a pátriárka küld engemet tehozzád, hogy kihivjalak megpróbáltatásod verméből, és fejedelemmé fölkenjelek.

(Frater Aktæonnak az üté meg a fülét, hogy «pátriárka!» Tehát a zárdában még nem vették hirét, hogy Onufriosz II. Cajus pápa nevet hagyott magára erőtetni!)

Dávid királynak a bámulattól szeme szája nyitva maradt.

Tehát csakugyan megtörténnek azok a csodák — újból is, — a mik abban a szent könyvben irva vannak? S ez az ifju itt ezt előre tudta? hiszen megmondá, hogy így lesz! Akkor ez bizonyára próféta, a kiben az Úr szelleme lakik.

Digitized by Google

Elnézte, hogy keni fel a térdelő ifju homlokát a szives agg férfiu, diák mondásokat mormogva hozzá s mikor azzal készen van, igy szól hozzá.

— Térj a te remete odudba, mint szerzetes és jöjj elő onnan mint király.

Még az is megtörtént Dávid király szemei előtt, hogy a mely ember a barlangban eltünt, mint kopott, szurtos remete, egy nyíl süvöltésnyi rövid idő alatt előtoppant onnan, mint ragyogó délczeg dalia.

Még ez nem volt olyan csodálkozásra méltó látvány, mint az, hogy az a hatalmas agg szerzetes, a ki az ifjut remetéből királylyá kente fel: ő maga térdein kúszva közeledett a kőkereszthez, s midőn odáig ért, a fejét lehajtá annak az árnyékába, azon koponya mellé, mely a dél-órát jelezte. S megcsókolta az Idvezítő keresztjének az árnyékát a halottfőn.

És aztán igy szólt.

— Nekem pedig azt parancsolá a pátriárka, hogy helyetted itt maradjak a remete oduban, mindaddig, a míg el nem jön a nap, melyen visszahivattatom.

Frater Aktæon ebből is értett valamit. Andronikosz törhetlen meggyőződésü férfi volt, a kire a többi szerzetesek hallgattak. Ezt szükséges volt eltávolítani, — a míg az új bor kiforr.

A kereszt árnyéka elérte a tizennyolczadik koponyát, Andronikosz kezébe fogta a harang kötelét s elkezdé a delet kongatni.

Ime tehát az a szava is beteljesült Frater Aktæonnak Dávid király bámulatára, hogy «a reggeli kerepelést még én végezem, de a déli harangozást már más».

«Üdv neked, testvér!» mondá büszkén János király, Dávid királynak, jobbját nyujtva neki, kollegialis kézszorításra.

Dávid király szivesen viszonzá a kézcsapást.

— Hiszed-e hát, hogy feltámadnak a halottak? A názáretbeli Jézus feltámadásának napján. A te Solom fiad, és

Digitized by Google

a waráng legények, és Bravalla feleséged és sokan mások, kik a föld alatt voltak száz napig eltemetve, és mindnyájan Istent dicsérik.

— Mindent hiszek!

A kolostorban is megszólaltak a harangok; a völgy felőli kapu megnyilt s zászlókkal jött alá a búcsújáró nép, a szerzetesek vezetése alatt az új felkent királyt üdvözölve fogadni: egy új keresztyén népnek királyát.

«*Disputa.*»

Kritikus. Remélem, hogy szerző nem engedi magát elcsábítani, hogy most teljes szinpadi hatásában az olvasó elé hozza azt a hokusz-pokuszt, a midőn a warángok királya a három tüzes szentek kolostorából előjönni látja mindazokat, a kiket halottaknak hisz. Ezt az olvasó phantasiája már úgy is kitalálta. Hogy üti majd hátba a Solom gyereket: «hát te akasztófa-czímere, hol csavarogtál annyi ideig?» — Bravalla asszonyt is kimosdatták, megfésülték szépen, a körmeit elvagdosták, tisztát adtak rá, arra is ráismert Dávid király; s egy kissé fejcsóválva mondá: «ejnye babám, de megránczosodott a képed az alatt a hét esztendő alatt!» És a midőn egynémely uskók generális prezentálta maga előtte, nagyot hőkölt: «nini, hisz ez az én hajdani csizmatisztítóm!» — Tudjuk már. Nagyszerű volt a találkozás. — Hanem arra kérjük a szerzőt, világositson fel bennünket valami egyszerű kérdésben. — Hogyan lehetett mind ennek olyan simán megtörténni?

Szerző. Én ugyan arról is értesítést akarok adni, hogy mi történt a waráng fejedelem és népe, valamint a velük együtt felvonuló baziliták megérkezése után a három tüzes szentek kolostorában, s az nem lesz épen hokusz-pokusz, vagy szinpadi tableau; hanem valami sokkal furcsább. Azonban ha előlegesen valami kivánni valót talál a kritika: én azt is kész vagyok teljesíteni — mély tisztelettel.

Kritikus. Igenis kivánunk valamit. Eddigelé meghur-

Digitized by Google

czolt a szerző bennünket olyan helyen, a hová csak kerekes liburnákon lehet eljutni; felvitt olyan sziklaországokba, a hová waráng láb kell, a ki utána megy; mutogatott völgyeket, a mikbe nem lehet halálveszedelem nélkül leszállani; klastromokat, várakat, a miknek a köveire sem találni többé; aranybányákat, a miket ugyancsak szeretnének mai nap újra felfedezni; megjáratta olvasóival a Bludár földalatti útját; gondolta mindezeknél: «ide csak nem fog utánam jönni az a Kaintól született kritikus, hogy megczáfolja a leirásaimat». De már most álljon szavának és lépjen rá valami olyan földrészre, a mi valósággal megvan, látható és hozzájárulható. Vezessen bennünket Raguzába.

Szerző. Épen a tollam hegyén volt az a név.

Kritikus. Mert ez itt a punctum saliens: hogyan mehetett végbe egy ilyen világbontó merénylet épen Raguza tőszomszédságában? Raguza ez idő szerint hires hatalmas köztársaság vala: Velencze versenytársa, császárok szövetségese, mely a spanyol királynak Portugált elfoglalni segitett, a mórokat vissza tudta verni, s Dusán király ostromát hét esztendeig diadalmasan kiállta. A mellett a római pápa hű városa, püspökség székhelye, melyhez hét suffraganeus püspök tartozott. Állandó hadsereget tartott fellegvárában, mely, mint a történetiró bizonyítja, csupa magyarokból állott, mivelhogy a tanács nem bizott a saját honfitársaiban. És ennek a magyarokból álló hadcsapatnak minden nap más vezért adtak, olyanformán, hogy az ifju nemesek közül minden este egynek a nevét kihuzta az urnából a Rektor; azt az ifju lovagot az utczán elfogták, hirtelen kendőt vetettek a fejére, hogy senki rá ne ismerhessen: úgy vitték fel a fellegvárba parancsnoknak. Már most tehát, ha nagypénteken a kolostorból kiriasztott apáczák Raguzáig szaladtak, ott a várost azzal a hirrel telelármázták, hogy az ördögök garázdálkodnak a szent helyeken, hogy Onufriosz velük czimborál, sőt pápaságra aspirál: hogyan érthesse meg az ember, hogy a

Digitized by Google

raguzai százak azonnal ki nem küldék azokat a zsoldjukban tartott magyar katonákat, a kik bizonyára nemcsak uskók uraiméknak, de még a meztelen bőrü waráng úrfiaknak is, kegyetlenül megtanították volna megbecsülni a magyarok Istenét?

Szerző. Mindezekre pontosan megfelelni kötelességemnek ismerem.

A HAJDANI RAGUZA.

Az, a mit a mai Raguza képe mutat, csak egy összedült óriás töredékeinek maradványa. Három eltemetett város fekszik a mai épületek alatt. A görög Epidaurus fölött épült az ó Raguza; azt eltakarta a dicsőséges, hatalmas raguzai köztársaság, ennek a romjain áll a mai kikötő város. Még maradványaiban is fölséges.

A kik odaépítették a tengerbe nyuló sziklanyelvre, melyet körös körül kopár bérczek zárnak el, nem azt keresték, hogy hol terem meg az olajfa, hanem, hogy hol terem meg a szabadság. Ez a csodálatos fa, melynek gyökere legjobban szereti a sziklatalajt.

Raguza ősidőktől fogva menedéke volt mindenkinek, a kit a világ hatalmasai üldöztek; s a kit egyszer oltalmába fogadott, azt meg is tudta erőhatalommal védeni. Ellenség soha se szárazon, se tengeren be nem tudott törni a bástya falain.

Azok hatalmas bástyák voltak; a mint a város népessége szaporodott, új meg új gyűrűvel vették azt körül, párkányos tornyaik uralták a körülfekvő vidéket, s azon a nagy gömbölyű bástyán ott Gravoza felé, mely egészen a tengerbe nyúlik, emelkedett fel az óriási világító torony, öntött réz oszlopával, legfeljül az aranyozott földteke.

A mostani egymás föle emelkedő, födéltelen házak helyén aranytól csillogó kupolák és tornyok ragyogtak a napsugárban. Minden nemes családnak volt saját tem-

Digitized by Google

ploma, a melybe a palotájából át lehetett járni. Ez volt a fényüzés mértéke. A templomok oltárainak művészi pompája, a drágakövekkel kirakott ereklyetartók, a hitetlenektől visszavásárolt drágaságok Salamon templomából, Jeruzsálem kincseiből, kelet drága szöveteivel betakargatva; ezek képezték a raguzai nobilik fényüzését, mert a külső viseletük egyszerű volt.

És valamennyi templom körül legmagasabbra emelkedett ki a nagyszerű kathedrale, melyet Oroszlánszivű Rikhard emeltetett Raguzában. Mikor a hős király visszatért a szentföldről, a tengeren nagy zivatar érte utol a hajóját. E veszedelemben fogadalmat tett, hogy a hol révpartot talál, azon a helyen templomot fog építtetni a Megváltó tiszteletére. Lacroma szigete volt a legelső száraz föld, melynél hajója kiköthetett. Rögtön hozzáfogott a templomépítéshez. Ekkor a raguzai patriciusok azt kérték tőle, hogy építtesse inkább azt a nagyszerű kathedrálét Raguzában, a lacromai templomot felépíttetik ők. A pápa engedélyt adott a fogadalom átruházásához, s a Megváltó imolája ott emelkedett fel büszkén a többi tornyok közül, mint valamennyinek az őse. (Most már csak néha, ha az utczakövezetet megfordítják, találnak a felyül forditott köveken egy-egy felirat, domborfaragvány töredéket, mely sejteti, hogy egykor a hires oroszlánszívű Richard templomának falához tartozott.)

A hol most áll a városháza, ott pompázott a «Rektor» palotája hajdan; homlokzata egészen a velenczei dogepalotának mása, óriás lépcsőzetével, czifra kőfaragványai mind bearanyozva; belső udvarát kettős oszlopsoron nyugvó padmaly fogta körül, melyen a század tanácsosai tartották sétáikat. Az udvar közepén pedig ott állt a várost kormányzó «Rektor»-nak a kőszobra. Minthogy pedig Rektort minden évben újra választottak, olyan elmésen volt a szobor elrendezve, hogy a fej lejárt róla: a szobor nyakán volt egy mélyedés, s az új Rektornak a fejét a csapjánál fogva abba beleillesztették, a régiét eltávo-

Digitized by Google

lították. Így csak fejet kellett mindig ujból készíteni. A szobor most is meg van még, a Salonai museumban; de a hozzávaló fejek ki tudja hová lettek?

A rettore palota előtti téren azonban, egy magas korinthi oszlop fejezetére állítva, büszkélkedett a dicső Roland pánczélos szobra, a legendai hősé, kit a nyugati nemzetek mindegyike magáénak hirdet. Ő volt a mesés győzelem hőse, mely az adriai tengert a saraczénoktól megszabadította, a félelmes Spucento diadora.

Se oszlop, se szobor nincs már. A raguzaiak később is újra alakították azt, új talapra állították. Ma már csak egy szerényen meghuzódó alak, kezdetleges faragvány, alacsony piedestálon egy szerény gyümölcspiacz szegletében; azért még mindig hős Rolandja a raguzaiaknak.

A rettore-palotával szemben állt és áll még ma is, (ez az egy a mi a régi időkből épen megmaradt) a vámépület. Látszik, hogy a kik építették, arra számítottak, hogy ezt még a föld maga se rázhassa le a hátáról. Minden oszlopboltozat oly tömör, oly szilárd, hogy az idők romboló hatása meg nem látszik rajta.

Itt volt valamikor a rakhelye a három világrészből összetóduló kincseknek, ide rakták le hajóterheiket a világ minden nemzetének kalmárai. A boltozatok kapuin még most is láthatók a kőbevésett feliratok: «a hogy én mérek, úgy mérjen nekem az Isten». Itt volt a köztársaság mérleghivatala. A vámhivatal portaléja fölött ez volt olvasható: «adjátok meg a császárnak, a mi a császáré», s a pénzverő szűk porticusa fölött láthatók voltak a zsidó betűk, miket a láthatatlan kéz Belzázár palotájának architrabjára felírt: «mene, tekel fáresz» (megmérettettél, könnyünek találtattál). Itt minden idegen pénzt ujravertek a körtársaság czímerére.

Ez a czímer volt szent Balázs képe, fején püspöki süveggel, kezében kereszttel, hármas tornyú kapu fölött kiemelkedve.

Ezt a jelvényt lehetett látni a város minden kapui fölött.

Digitized by Google

Szent Balázs volt a védője a köztársaságnak. E dicsőséghez egy szép legenda szerint jutott.

A velenczei köztársaság féltékeny volt Raguza emelkedő csillagára, korán felismerve benne legveszélyesebb vetélytársát.

Nyiltan soha sem harczoltak egymással, hanem mindig «kalap alatt». Ha valamely vad nép feltámadt az egyik köztársaság ellen, azt a másik segítette pénzzel, jó tanácscsal: egymásnak a zendülőit vendégszeretettel fogadták, s a tengernagyaik tévedésből el-elfogták a szomszéd kereskedelmi hajóit.

Egyszer aztán a doge véget akart vetni annak a kötelőzködésnek. Kiküldte tengernagyját tekintélyes hajórajjal Raguza elfoglalására.

A nyilt tenger felől azonban Raguzát ostromolni hadiszabály szerint nem lehet. A város alapítóinak arra is volt gondjuk a hely megválasztásánál, hogy annak a kikötőjét nagy hajók ne használhassák. Oda csak halász-bárkák és dereglyék vitorlázhatnak be; nagy favárak, melyek balistákat, helepolisokat czepelni képesek, nem találnak elég mély vizet. Az egész hadi és kereskedelmi hajóraj a félórányi távolban levő jól védett Gravoza öblében horgonyoz.

A velenczei admirális tehát ravasz csellel akarta elfoglalni Raguzát.

Egész hajóhadával horgonyt vetett a sík tengeren, s maga megillető kiséretével kievezett a raguzai öbölbe, zászlók jeladása mellett, mint békés látogató.

Az ajándékokat és udvarias üdvözleteket hozó admirálist a raguzai tanács fényes vendégszeretettel fogadta, tiszteletére fényes ünnepélyt rendezett. A hajdankori lakomáknak rendesen csak a késő éjszaka szokta végét vetni, a ki az asztal mellől kidült, félrevitték, lefektették; mikor fölébredt, azt látta, hogy még mindig tart a lakoma, visszament a helyére s újra kezdte. Becsületes ember meg nem szökött onnan.

Digitized by Google

A nagy dáridó közepén azonban a raguzai Rettoret kiszolíták egy szóra az asztal mellől. Odakünn a pitvarban egy mezitlábos barát várt reá a kapuczinus rendből.

— Vigyázz a városra; súgá a barát a köztársaság elnökének. Ma a délesti ájtatosságom alatt elnyomott a buzgóság s ez alatt megjelent előttem szent Balázs vértanu. Azt adá tudtomra, hogy az éjjel a velenczeiek a hadihajókról számos dereglyékkel alattomban meg fogják rohanni a tengeri bástyát s a míg az egész népség in dulci jubilo mulat és dombéroz, felmásznak a falra s elfoglalják a várost. Azért őrizzétek a falakat.

A Rettore e figyelmeztetésre elővette a jobbik eszét, s hirtelen összegyűjtve az ijászokat, elhelyezé őket nagy csapatokban a bástyák mellvédei mögé. Mikor aztán éjfél tájon a közelgő evezőcsapások jelezték a velenczei dereglyék közeledtét, a raguzai partőrök egyszerre meggyujták a mólón felállított szurokrudakat, s azoknak a fényénél szerte kitünt az orozva közelítő ellenség hajóraja. De épen olyan gyorsan el is kotródott az onnan; a mint a falakon elhelyezett ijászok nyilzápora elkezdett kopogni a sorban kifelé fordított paizson. Látták, hogy a raguzaiak jól el vannak készülve a fogadásukra. Magát a velenczei tengernagyot pedig azzal a szóval bocsáták másnap útnak a szives vendéglátók, hogy máskor korábban keljen föl, ha Raguzát el akarja foglalni.

E csodás megmenekülésnek a hálájából lett szent Balázs Raguza patronusává és czímere jelképévé.

Az északi bástya oldalában van egy hatalmas épület, melynek emeletén a régi okiratok tára, a pergamenre irott könyvek vannak elhelyezve. A földszintet pedig istállók foglalják el. Az egyik istálló-sorban vannak a lovak, a másikban a vadászkutyák. A lovak mind fehérek, a kutyák pedig mind feketék. Soha pedig Raguza utczáin lovat, vagy kutyát nem látni. Nemcsak az a tekintet parancsolja ezt, hogy a város utczái mindig olyan tiszták maradjanak, hogy azokat akár terített asztalnak használ-

Digitized by Google

hassa bárki; hanem főleg azért, hogy egyik polgár a másikat ne nézhesse le lóhátról, vagy hintóból. Itt az úrnak is csak gyalog szabad járni, asszonynak, betegnek gyaloghintóban. Terhet emberhát hord s a teherhordók osztálya egész hatalmas néposztályt képez a városban, mely ha felölti ünneplő öltözetét s saját zászlói, zenekara mellett megindul a saját templomába, azt hinné az idegen, hogy a válogatott vitézek ezredét látja maga előtt. Kutyát pedig annál kevésbbé szabad az utczán láttatni. Azokat a miniatür dabózákat tarthatja minden ember a házánál patkányüldözésre. Vadászebre pedig épen semmi szükség. Vad nincs Raguza környékén; a szigeten fürjet, pacsirtát tenyésztenek, de azt csak tőrrel vagy tükörrel fogják. Hát akkor hogy kerülnek ide ezek a fehér lovak és fekete kutyák, a mikkel tele egy egész ház?

Ez is egy diadalmas korszak emléke.

Mikor a bosnyák király Dusan megtámadta haddal Raguzát, a vitéz köztársaságiak nemcsak visszaverték, de utána mentek egész Jajczavárig, ott kényszerítéék a királyt békekötésre; s ennek a szentesítéseül tartozott a bosnyák király Raguzának évenkénti kényadó fejében két fehér lovat, és két fekete kutyát küldeni.

Senkinek sem volt ezekre szüksége; azért kivánták azt a két tárgyat. A nép hadd lássa a nyitott rácson keresztül. A palota két végén volt két gránit oszlop; az egyiken volt egy ágaskodó paripa, a másikon egy guggonülő eb.

A város fölött egy órányi távolban magaslik fel egy kopár kúpidomú hegy, annak a tetejét koronázza a körülfutó tornyos bástya, közepéből kiemelkedő kolostorral. Ez volt (a míg ott volt) a szent István-kolostora.

Ennek is igen érdekes a keletkezési története.

Bodino szerb király, ki a trónra nagybátyjának a meggyilkolása árán jutott, nem érezte magát addig nyugodtan a székében, míg a megölt király ivadékai életben vannak. Azok pedig Raguza területére menekültek, ott volt

Digitized by Google

nekik anyai örökségképen házuk és kertjük, a melyben meghúzhatták magukat.

A szerb király fennen követelte a köztársaságtól, hogy az ő szökevény rokonait szolgáltassa ki neki.

A raguzai tanács, igazi köztársasághoz illő méltósággal felelt vissza a királynak, hogy soha egy szerencsétlen menekülő, a ki Raguza földére lépett, üldözőinek, ha még oly hatalmasak is, e város által ki nem lesz adva.

Erre hadat izent a szerb király Raguzának, s jött roppant hadsereggel a város ostromlására.

Hét esztendeig tartotta ki Raguza az ostromot! Csak azért, hogy egy pár idegen hozzámenekült boldogtalan életét megvédelmezze. Nem törődött kereskedelme csorbulásával, sem pénzt, sem vért áldozni nem sajnált az emberiségért, az igazságért. Bajnokai minden ostromot vitézül vertek vissza. Hanem a szerbek mögött egy egész ország állt s egyre szaporították a megszálló seregüket. Oda arra a hegytetőre egy várat építettek, a honnan minden mozdulatát ki lehetett kémlelni a raguzai hadnak. Utoljára Lacroma szigetét is elfoglalták.

Ekkor azok a szerb királyi menekülők, a kik miatt ez a hosszú hadjárat keletkezett, szivükre véve a romlást, a mit a köztársaságra hoztak: egy éjjel kiszöktek a városból s önként megadták magukat üldöző rokonuknak a szerb királynak.

És Bodino olyan kegyetlen volt, hogy a megtért rokonokat irgalom nélkül lefejeztette s a fejeiket kitüzette magas póznákra a hegytetőn épült vára kapuja fölé.

Nagy hamar utolérte ezért az Isten büntetése. Hadseregében kiütött a fekete halál s jobban, mint a megszállottak hajitó gépei, megtizedelte a fegyveres népét.

Ekkor a raguzai érsek, maga mellé véve a suffraganeusait, teljes ornátusban átvitorlázott Bodinohoz Lacromába. A király elé érve, Isten szolgájához méltó merész szavakkal szemére hányta oktalan kegyetlenkedését, az ártatlanul kiontott rokonvérnek számítva be azt az Isten

Digitized by Google

csapását, mely most seregeit paskolja. Annyira lelkére beszélt, hogy a koronás szörnyeteg ellágyult; megbánta a mit elkövetett s bűnei kiengesztelésére nagyszerű szobrot emeltetett legyilkolt rokonai sírja fölé, s azzal a megszállást abbahagyta; hazatért Szerbiába.

Az az emlékszobor még most is megvan, a vár, melyet Bodino saját emlékére emelt, rég eltünt már. Történetünk idején a raguzaiak birtokában volt már.

Az is az ő furfangos észjárásukat jellemzi, hogy mint kerítették kézre ezt a városuk közelében alkalmatlankodó erősséget, a mit ostrommal lehetetlen volt bevenni.

Bodino király erős helyőrséget hagyott hátra a várban, időnként ujjal felváltva.

Egy husvét ünnepén a raguzaiak meghivták barátságos vendégségre a szomszéd vár tisztjeit. Ugyanekkor egy Antivariból jövő, borral terhelt bárka kötött ki Gravoza alatt, mely olyan potom áron vesztegette az édes malváziait, hogy a szerb várőrség mind lefoglalta azt a maga részére. Mikor aztán már kivül is belül is nagy volt az ivás, az éj sötétjében egy csapat raguzai közeledett a várkapuhoz, szerb öltözetben. Mikor odaérkeztek a felvonó hidhoz, a kapuőrök azt követelték tőlük, hogy előbb danolják el a «zsaloszona piszanzát» (szomorú jajdal.) Erről ismernek rá a maguk fajára.

A raguzaiak pedig azt már eltanulták a városban devernyázó vezérektől s elfújták szép harmoniával az ó-szerb nótát:

«Szento sze bjeli u gorje zelenoj ?
Al-szu sznyezi, al-szu labuteve ?
Da-szu sznyezi, vech-bi okopnuli ;
Labutove vech-bi poletjeli.»

(Mi fehérlik ott a zöld erdőben ?
Hó az ottan ? vagy talán hattyú-pár ?
Hó ha volna, rég elolvadt volna.
Hattyú volna, rég elrepült volna.

Digitized by Google

Ez ismerős dal hallatára lebocsáták az őrök a csapóhidat s beereszték az álczázott raguzaiakat. Azok aztán szépen megkötözték a bortól elázott őrséget, a hazatérő vezéreket pedig tisztelettel utasíták, hogy hol keressenek szállást. Így jutott Raguza birtokába a vár is, a hegy is; mai nap is az övé. Ez a hét éves megszállás emléke.

Bizonyosan erre a várelfoglalási methodusra gondolt a fiatal Boboli, mikor Solom királyfinak azt a jó tanácsot adta, a mosszóri várőrségnek borral elkábítására; csak hogy ő azt még tökéletesítette egy kis applisia depilans præparatummal.

Miután a hajdani Raguza képét régi adatokból összeállítottuk, hozzá kell tennünk még, hogy a városnak két kapuja volt, az egyik a tenger felé nyiló, mely egyúttal a Montenegróba vivő útra is szolgált, a másik a Gravozából vezető út bejárata. Mind a kettő fölött széles tömör bástyatorony emelkedett, messze kirúgó kő mellvéddel, melynek gránit tartó párnái óriás főkben végződtek, minden fejnek valami emberi indulat rémkifejezése volt adva irigység, rémület, boszu, káröröm, csufolódás, kegyetlenség.

De azért ezen kapukon túl is tartott Raguza. Arra Gravoza felé a meredek sziklákból kivágott területen épültek sorba a raguzai polgárok mulatóvillái, a miknek kertjéhez a termőföldet a távol szigetekről hordták dereglyével. A narancsfa igazán «arany almát», a granátfa igazán «granátalmát» termett, annyiba került az elültetőjének.

A tengeri kapun túl pedig az egész montenegrói út mentében egymásra halmozva következtek az idegeneket elfogadó házak, a melyekben a világ minden részéről idesereglő kalmárok szállást találhattak. Magába a városba idegennek bejutni csak igazságai előmutatása mellett lehetett, a kapunál elébb a fegyvereit elszedték, azután a városi orvos a pulsusát megtapintotta, a nyelvét megnézte, hogy nem beteg-e? akkor a szállásmester elvezette annak a polgárnak a házához, a kinél szállásolni fog,

Digitized by Google

éjszakára a házi gazda kötelessége volt a vendégét bezárni a szobájába.

A város két kapuja naponta csak három óráig volt nyitva, napfölkelte után két órával jelenté az őrtoronyból messzehangzó hármas dobütés, hogy a kapu megnyilt, akkor aztán tódulhatott be a sok vidékről jött élelemhozó nép, rikító viseletében, jöhettek a hordárok málhakötegeikkel, s a nyaralóikból megtérő patriciusok kisérő szolgáikkal, keverve az itteni tarka néptömeg az idegenek alakjaival, keresztes vitézekkel. Három óra mulva ismét tudatták a dobütések, hogy a kapuk be lesznek zárva, s akkor iparkodott mindenki a városból kifelé, ha benn nem akart rekedni.

A ki később jött, az várhatott másnapig.

Raguza területéhez tartozott még Gravoza, mélyvizű kikötőjével, melyet olajfa-erdős, és bortermő hegyek vettek körül, azoknak egyikén a régi térképek még mutatják a «Palazzo di delicie» helyét, a hol a város főnöke által használt fényes kéjlak emelkedett. Innen vonul fel az Omblavölgye, festői szépségekben, s természet áldásaiban gazdag vidék, melyet az Arion folyam hasit végig, azontúl volt még San-Stephano, Preulaca, a stagnói város; (Perseus hajdani Draudacuma) majd a Sabioncelloi félsziget, nevét kölcsönző városával, a hajdani Diomedes előfoka, mely 30 mérföldnyire benyulik a tengerbe, azon szigetcsoport közé, melyet a rómaiak «Elaphites insulæ» név alatt jegyeztek fel, talán, mert az egész szigetcsoport hasonlított egy szarvas alakjához? Egyike ezen szigeteknek, a San Andrea volt a vesztegzár alá tett jövevények számára rendelve, kik pestises vidékről jöttek gályáikkal.

Valamennyi sziget kertté volt átalakítva, több nép lakott rajtuk, mint magában a városban, az a nép ott gazdagabb volt, mint a kik aranyat termesztettek palotáikban. Emezeké volt a fügefák termése, a rozmaring vize, a lugasok nektárja, s a kaptárok méze. Valamennyi közt leghiresebb volt a terményeiről Lesina-sziget. Még ez időben

Digitized by Google

Lesina is Raguza birtokát képezte, valamint Lacroma szigete.

A gazdag Lesinát épen olyan tréfás módon vesztette el Raguza, a hogy ő szerezte meg Bodino király várát, de ez már négy századdal későbbi időre esik. A velenczéseknek volt egy kis szigetecskéjük Raguza közelében, terméketlen szikla, közepén kimeredő sziklafokkal. A raguzaiak sohasem igyekeztek a kopár szigetet megszerezni, mely versenytársuk halászainak adott tanyát. Egy éjjel a velenczések azon a sziklafokon bástyákkal körülvett erődöt állítottak fel, a bástyák ablakaiból fényes ágyucsövek meredtek elő. A köztársaság megrettent, ez boszorkányság! Egy éjszaka várat építeni! Azonban már ott volt. A velenczéseknek joguk volt a maguk sziklájára azt építeni, a mi nekik legjobban tetszik. Ebből a várból azonban egyenesen oda lehet lőni a raguzai tanács palotájába. A veszedelmes szomszédság alkalmatlan volt, alkudozásba léptek Velenczével, az Lesinát kérte cserébe a váráért. Nagy ár volt, de oda kellett adni. Mikor aztán átvették a szigetet, akkor látták, hogy a várfalak is, az ágyúk is mind papirosból voltak.

DAMIANI JUDÁS.

A régi Raguzának a képét fel kellett mutatnunk, hogy történetünk fordulatait és egész befolyását érthetővé tegyük.

A tüzes szentek kolostorából elriasztott apáczák Nagypéntek napján már nem juthattak be Raguzába, mert a kapuk csak délelőtt vannak nyitva. De különben is épen ezen évek folytán nagyon rossz szemmel nézték itt az apáczákat, a kiknek egész serege rajzott vissza az elvesztett szentföldről, elzüllött állapotban. Azoknak épen csak a perjelnőik vezetése mellett volt megengedve a városba bevonulni és csak akkor, ha a rendjük be volt jegyezve az

Digitized by Google

érsek lajstromába, s ez nagy teketóriával járt. E szerint a rémhír hióbpostái kinnrekedtek.

A következő napon, husvét szombatján pedig sokkal nevezetesebb esemény tartotta lekötve az egész polgárság érdekeltségét, mint hogy valami másról is lehetett volna még valakivel beszélni. — E napon volt az új «Rettore» választás.

Raguza Rettoréja ugyanaz volt, a mi Velenczében a doge.

De a raguzai államfőt minden évben újra választották. (A későbbi századokban meg épen minden hónapban új rettore-választás volt.)

Minden raguzai polgárnak, a ki házzal birt a város bástyafalán belől, szavazata volt a választásnál, de rettore csak a 26 patricius család tagja lehetett, az is csak ötven éves korán túl.

A választás kettős fokú volt. Először a polgárok szavaztak három jelöltre, akkor a mely három névre a legtöbb szavazat esett, azokat külön arany tartókába téve, közülök egynek a nevét kihuzatták. Erre a tényre egy ártatlan fiú gyermeket választottak. Ez megint úgy történt meg, hogy a tizek tanácsa megállapodott bizonyos egy számban, s mikor az anyadik számú gyermek átlépte a szent Balázs templom küszöbét, a feltámadás szertartásából kijövet, azt kézen fogták, fehér ruhába öltöztették s úgy vitték a város palotájába az uj rettore nevét kihuzatni vele.

Két erős párt között folyott mindig a küzdelem, ezek voltak a Boboli és a Damiani név alatt sorakozók.

Gazdagságára mindkettő egyformán erős, multjában épen oly nevezetes hősöket számít az egyik, mint a másik, őseik felváltva viselték a rettore hivatalt, az engesztelhetetlen párttorzsalkodás csak akkor kezdődött el, a mikor Damiani Judás megnősült. Boszniai knéz leányt vett el. Ezt a tősgyökeres olasz patriciusok és polgárok nem bocsáthatták meg neki soha. Ellenben a dalmata ere-

Digitized by Google

detű polgárok annál inkább ragaszkodtak hozzá. A Boboli párt azt is hiresztelte felőle, hogy a házán belől erkölcstelen életet folytat, valami tilos szerelmi viszonyról sugdostak, mely a felesége testvéréhez fűzi, kivel nem átall még az utczán is karonfogva sétálni, sőt még azt is megengedi neki, hogy piros csepeszt hordjon a fején, a fiatal asszonyok fejékét, holott tudva van felőle, hogy még hajadon.

— Azt mondja, hogy ez bosnyák szokás! — Sőt azt is suttogják felőle, hogy az egyetlen leánya, a mind testi szépségben, mind tudományokban oly tökéletes Lubomira, ki már el is volt jegyezve a szép és gazdag ifjú Benessa Pirróval, azért ment kolostorba, azért vette fel a három tüzes szentek kolostorában a fejedelemnői fátyolt, mert az atyja bűneiben megutálta az egész férfinemet. Ezt a csorbát a jó hirén kissé helyreütötte az a Boboli családot ért szerencsétlenség, miszerint a rettore egyetlen fia, — a hires költő — szintén egy knéz leányába lett szerelmes, azt el is szöktette, még pedig a czimboráival összebeszélve, a vőlegénye nyergéből ragadva el, a ki már vitte volna haza, s azzal meg is esküdött. — Ámde az apa, Boboli kiköszörülte ezt a csorbát azáltal, hogy a szökevényeket üldözőbe vette a tengeren, elfogta s a fiát bedugta a Baziliták kolostorába, a menyasszonyát pedig a tüzes szentek zárdájába, s nem engedte családja czimerén azt a foltot ejteni, hogy azt egy patarenus nő, egy bogumil-ivadék meghurczolja. Inkább magvaszakadjon a családnak! Ez atyai szigor ismét odahódítá az olasz hazafiakat Boboli zászlói alá.

Két főnemesi család tartozott a Boboli ligához, a Ghessaldi és Cerva. Az ő párthívei rendesen e három nevet irták fel a szavazatjegyeikre, míg a Damiani párt tesserain a vezérén kívül rendesen a Prodanelli és Palmotta nevek álltak.

Évtizedeken keresztül győztes volt mindig a választásoknál a Boboli párt s akármelyiknek a nevét huzta ki a

Digitized by Google

három közül az ártatlan gyermek-kéz, azért csak Boboli Pietro uralkodott annak a neve alatt.

Egyszer aztán micsoda furfangot gondolt ki Damiani Judás?

Nap nap után fellármázták az út mentében épült előváros népét azzal a rémhírrel, hogy jönnek a warángok! A városon kívül lakó hordárok nyugtalankodtak. Tömeges küldöttséggel járultak a Consiglio Grande elé azzal a követeléssel, hogy az ő városnegyedük védelmezéséről gondoskodjék. A Consiglio Grande hatvan pregadiból állt, kiket minden évben újra választottak. Ezeknek sok dolguk volt, azért leginkább fiatal embereket szemeltek ki pregadiknak, ezek elfogadták az indítványt, hogy a fenyegetett külváros védelmére bástyafalat kell huzatni, őrkapuval, árokkal és felvonóhíddal. — Az elfogadott indítvány azután a «Consiglio dei Dieci» elé került. Abban már öreg emberek ültek, a kiknek az a szokásuk, hogy a fogukhoz vernek elébb minden tallért, mielőtt kiadnák. Ezek (mint szokás) elvben elfogadták az indítványt, de azt hitték, hogy majd elodázzák ők annak a kivitelét azzal a szóval, hogy «most nincs rá pénzünk, majd ha lesz, akkor!»

Hanem erre rögtön ott termett Damiani Judás s azt mondta, hogy ő maga az egész költség terhét elvállalja s fizeti a bástya és őrkapu árát a saját erszényéből.

Ezt a nagylelkűséget általános magasztalás fogadta, hanem aztán csakhamar kisült, hogy mi volt a titkos czélja ennek a bőkezűségnek.

A mint a választások közeledtek s a házbirtokosok feljöttek a városházára kivenni a provizoréktől a választási tesserákat, csak megjelentek ám a külvárosi teherhordók is és követelték, hogy nekik is adjanak szavazóczédulát, mert ők is «a falakon belül lakó házbirtokos polgárok». S nem is lehetett eltagadni, hogy igazuk van.

Ilyenformán egyszerre megszaporodott az eddigi szavazók száma sok száz vad ismeretlennel, a kikről nem lehetett tudni, hogy kinek a malmán őrölnek.

Digitized by Google

A Bobolipárt sem volt ugyan rest (és fukar sem), hogy az új szavazókat tyúkkal, kalácscsal a maga részére hódítsa, azonban Damiani részére nyomta a mérleget az a körülmény, hogy a hordárok mind illyrek voltak s ennélfogva Damianihoz szitottak épen azért, a mivel az ellenpárt eláztatta, hogy a felesége bosnyák knéz leány.

Ez első összemérkőzése a két versenyző pártnak tartotta rendkívüli izgalomban egész Raguzát husvét szombatján. — Beszélhettek ezek ma «tüzes szentek»-ről, meg azoknak a kolostoráról! A választás napján a «tüzes ördögöknek» van a nevenapja!

A brantavölgyi apáczáknak még rendes időkben is akadályokkal járt a városba bejuthatása. Oltözetükről már messziről rájuk ismert mindenki s félre tért utjokból. Az ő vidékük volt a bélpoklosok gyógyhelye. Addig be sem eresztették őket a kapun, míg a ragályos vidékről jövők füstölőházában a szokásos bepáczoláson keresztül nem estek. Ezúttal az elővigyázat annál szükségesebb volt, mivelhogy a választás és feltámadási ünnepélyességek miatt az egész város népe mind az utczákon és piaczokon van.

Csupán csak ama bizonyos énekmesternőnek, a ki a karzaton elbújva hátra maradt, sikerült az angyali öltözetben könnyű szerrel bejutni a tengeri kapun, azt hitték felőle, hogy ő is a ceremoniához tartozik. Ez rögtön sietett a rettorét fölkeresni.

Ámde most Boboli Pietróhoz lehetetlen volt bejutni. A délelőtti órákban a nagy szavazási mozgalom tartotta forrongásban az egész polgárságot, minden utczán izgalmas jelenetek folytak le. Az olasz, mikor capacitál, úgy handabandáz, mintha veszekednék. Egy-egy új csoport jött a maga jelöltjeit vivátozva, annak útját állta az ellenpárt, azt lehetett volna hinni, hogy mindjárt hajba kapnak, olyan lármát támasztottak; a közéjük tévedt apáczának, a ki a rettore felől kérdezősködött, azt mondták, hogy menjen az ördögbe, az pedig szegény épen onnan

Digitized by Google

jött, de senki sem hallgatott a lamentálására. Túlordított minden szót az »evviva Boboli», «evviva Damiani» kiáltás.

Délig mind a két párt embertelen nagy igyekezetet fejtett ki a szavazatok szaporításában. Előhordták a betegeiket nyoszolyástól együtt, így vitték a városházához, a tesseráját beadni. Vörösre, rekedtre kiabálták magukat, szidalmazták az árulókat, az elpártoltakat, vállaikon vitték a megnyerteket, egyik huzta, a másik tolta az utolsó sereghajtókat, a kiket még előkutattak a házakból. A nagy riadalnak a déli harangszó vetett véget.

A husvét szombati déli harangkondulás kétszeresen ünnepélyes Raguzában, először a Megváltó dicső feltámadásának pillanatát jelenti, azután pedig a rettore-választás berekesztését. A harang első kondulása után több szavazatjegy nem fogadtatik el.

S e harangszóra egyszerre elhallgat az egész lárma. A piaczon álló sokaság mind térdre omlik, a férfiak lekapják fövegeiket, a sbirrók lándzsáikkal utat nyitnak a néptömeg között a processiónak, mely egyik templomtól a másikig vándorol.

Az énekmesternő keresztül furakodott a néptömegen a processióig, hogy a rettorét megtalálhassa. A sbirrók azonban elfogták s látva, hogy ceremoniális jelmezben van, odavezették a mindenféle jelöltözetű szent szűzek sorakozott csoportjába, azokkal együtt volt kénytelen énekelve végig lépdelni az ünnepélyes körjáratot. A rettorét csak távolról láthatta.

A szent Balázs templomának közelében hátramaradt s ott letérdelt a lépcsőre. Itt útjába kellett esnie a visszatérő rettorénak.

A szent szertartás végeztével, midőn a processio újra megindult, az apácza, megpillantva Boboli Pétert, ki négy alabárdos által emelt bibor baldachin alatt jött a lépcsőkön alá, hirtelen odarohant hozzá, s megragadva a rettore lángszin selyem palástjának földig érő bő ujját, rikácsolva kiáltá fülébe:

Digitized by Google

— Hallod-e, Boboli Pietro! Elfoglalta az ördög a három tüzes szentek kolostorát, s elcsábította a fejedelemasszonyt, Lubomirát, — a te fiad volt az ördög!

Boboli Péter hidegvérrel parancsolá az oldalán járuló dárdásoknak, hogy fogják két felől karon az apáczát és vigyék a signoria épületébe, s zárják el abba a rekeszbe, mely a vádaskodó nők számára van rendelve. — Azzal folytatta az ájtatos körmenetét.

Mikor a szent ceremoniának vége lett, Boboli Péter visszatért a város palotájába. A tisztelgő őrség dobverése jelenté megérkezését. A nagy gyűlésterembe érve, leveté hivatala jelvényét, a vörös selyem palástot, az arany süveget, az arany lánczot, a rózsás botot és a fejedelmi gyűrűt, azokat mind elzárta a kincstartó senator egy remekművű kovácsolt vas szekrénybe. Boboli Péter a közönséges fekete selyem talárt ölté fel, a melyet a többi senatorok viseltek.

E percztől kezdve a szavazatok összeszámításáig nem volt uralkodója Raguzának. A két versenytárs, csak mint egyszerű patricius van jelen a gyűlésteremben.

Együtt van ez alkalommal mind a három tanács, a hatvanas, a harminczas és a tizes, teljes százak tanácsa.

Ennek a jelenlétében szólítja fel a proveditore a pártok vezérét, hogy nevezzék meg a három jelöltet, a kikre az új rettore választásánál szavazataikat adták. Két pregadi innen is, túlról is megfelel a felhívásra.

Akkor a proveditore felhívja a hat nobilit, hogy nyilatkozzanak, elfogadják-e polgártársaik megtisztelését? Az igenlő válaszra mind a hatot fehér gyapjúpalástba öltöztetik s a város palotájának két donjonjába külön zárják, a piaczra sereglett nép láthatja őket és elhalmozhatja magasztalásaival vagy ócsárlásaival tetszése szerint.

A palota kapuit azután bezárják, senkinek azon kimenni nem szabad. Bejönni csak a titkos szám szerint került sorshúzó gyermeknek.

Odabenn a szavazatokat számítják össze.

Digitized by Google

Ezen a napon a választás eredményének kihirdetéseig senki se ételt, se italt nem kap Raguzában. (Bölcs intézkedés!) Éhen, szomjan, epedve, tikkadva lesi a nép, a míg az erkély szárnyajtai megnyilnak, s kilép a proveditore, a dieci kiséretében és kihirdeti a némán figyelő sűrű sokaságnak, hogy a mai napon a nép akaratából és Isten jóvoltából új rettorévá megválasztatott — «Damiani Judás!»

A milyen harsogó üdvrivalgás fogadja egyrészről a kijelentést, olyan dühordítás kiséri azt a másik oldalon. A Boboli párt átokban, szidalomban tör ki; de elnyomja valamennyit az összes harangok bimbam zúgása. Siet azonban mindenki a közlakomához, a nép közé odavegyülnek az italárulók; ma minden a győztes rettore rovására megy: a választás után szabad a dobzódás. (Különben a mi az olaszoknál dobzódás, az a magyaroknál kóstolónak se járná meg.)

A várospalota kapui azonban még mindig zárva vannak.

Odabenn olyan szertartás folyik le, a melynek titkait csak a száz tanácstagnak szabad megérteni.

A volt rettore ruházza át a hivatalát az ujon megválasztottra. Ez a dicséretes szokás. Magának az elődnek kötelessége az utána trónra lépő fejére feltenni az arany rettoresüveget, feladni rá a biborpalástot és resignálni a kezébe a köztársaság kormányzatát.

Boboli Péter és Damiani Judás körülbelül egyforma életkorú férfiak: mind a kettő közel a hatvan évhez. Boboli galambfehér hajat és szakállat visel; Damiani haja és szakálla ellenben fekete. Nem festi ő azt, csak ólomfésüvel szokta fésülni.

A megbukott rettore fölséges nyugalommal jár el tisztségében. Még csak rezzenése a hangjának sem árulja el belső elkeseredését.

Átadja az utódjának a köztársaság törvénykönyveit, a mikre az a jelenlevők előtt ünnepélyesen megesküszik; az eskü végén kötelezi magát fejedelmi méltóságának a jövő husvét szombatján való letételére.

Digitized by Google

Arra a proveditore átadja neki a jelen hónapra szóló rettori fizetését: piros selyem erszényben öt darab aranyat. (Tehát egész évre 60 arany a hatalmas Raguza köztársaság uralkodójának civillistája.) Azonban mint legfelső bíró, azonkívül mindennapra kap egy aranyat; de ezért minden törvényszéki ülésben jelen kell lennie.

— És most halld meg tőlem a kötelességeidet, a melyeket a saját vállaimról a tieidre rakok, szól Boboli az új államfőhöz. Viseltem azokat készséggel, leteszem megnyugvással.

Nagy sora van azoknak!

Hadat és békét intézni, külhatalmak követeit elfogadni, s azokhoz követeket küldeni titkos utasításokkal, még szorgalmasabban pénzzel. Mert a raguzai köztársaság legnagyobb hatalma a pénz. Fizeti a nagyhatalmakat, fizeti a jó barátjait, fizeti az ellenségeit! a hogy a régi közmondás tartá: fizet a pápának szeretetből, a spanyol királynak barátságból, a maltai lovagrendeknek önérdekből, a franczia királynak tiszteletből, a magyar királynak hódolatból, Velenczének gyülöletből. (Pár század mulva még egy hetedik is került a társasághoz: a török szultán; ennek fizetett félelemből: nem sokat, csak 500 zechinot. De a mi a nagy vezérnek, a Kizlár agának, az anya-szultánnőnek, meg a szultana aszszekinek adott ajándékokkal felment 20 ezer zechinóra; s ezért biztosítva volt, hogy az ozmanok se szárazon, se vizen nem bántják; Orkhán szultán kötötte Raguzával ezt a szövetséget; az eredeti okmányra egész tintába mártott tenyerét rányomva manupropia gyanánt.) — Ezért az olaszok úgy csúfolták Raguzát, hogy «sette bandiére» (hét zászlós; — magyarul «hét kulacsosnak» mondanák).

Azután elmondta Boboli az új rettorenak, hogy a polgári és bünügyi igazságszolgáltatásban mi dolgai lesznek a «pregadi»-nál, és azután a rendőri, kereskedelmi és az ærarium publicum ügyeiben a «Consigliatto»-ban, (melynek tagjai évi fizetésül három aranyban részesülnek) minő

Digitized by Google

ügyek tartoznak a «consulok»-ra, minők ismét a «vérbirák»-ra? minők végre a hatos senátus appellatorium forumára? Miféle törvényszék itél a «gyapjukereskedés» felett? meg a másik az Indiából hozott áruczikkek forgalmából támadt ügyek felett? kik vigyáznak fel az ereklyékkel való kereskedésre? Mi teljesítendő feladatai vannak az öt közegészségi tanácsosnak, a kik a pestis behurczolása felett ellenőrködnek? minő rendszabályokat kell e miatt fentartani? kivált a mostani mozgalmas időkben, midőn egyik hajóraj a másik után érkezik Palæstinából haza s hoz mindenféle urat és koldust, szentet és rablót, apáczát és kéjárát vegyest? hogy kell azokkal minőségükhöz mérten elbánni? Azután adott neki utasításokat a vám és accisabeszedés módjairól, a pénzverés ellenőrzéséről, az idegen pénz és hamis pénz irányában követendő rendszabályokról; a «della Raggione» ellenőrző hivataláról, mely a depositumok, az árvák és özvegyek pénzei, a köztársaság kincstára fölött őrködést gyakorol? majd hogy minő egyházi beneficiumok várnak kiosztásra; Azután a fegyvertár milyen állapotba helyezendő, az ujabbkori találmányok a vetőgépekben, a görögtűz alkalmazásában, a kerekes hajók rendszerében hogyan érvényesítendők? A két élelmezési biztos hol és miképen szerezze be az egész város számára szükséges gabona- és húskészletet egész esztendőre? A pinczemesterek hogyan ügyeljenek fel, hogy a bor meg ne hamisíttassék? Az építőmesterek a város járhatóságára, az utakra miként vigyázzanak; a templomokat és palotákat hogyan gondozzák? A nagy tanács secretariusa a titkos ügyekről miként referáljon? S a consulok a nyilvános okiratokat hogyan állítsák ki?

Azután következtek az instructiók, melyek szerint a szent Lőrincz váracsban levő magyar helyőrség miként legyen vezényelve? majd hogy az iskolában miféle tudományok taníttassanak, a dalmatáknak a latin és olasz nyelvet mi módon, ha másként nem, erővel is a fejükbe

Digitized by Google

verjék és végül, hogy az öltözetek rendjét miként állapítsák meg?

Mikor aztán ezt a sok szép feladatot mind megértette az új rettore az antistese ajkairól, végül azt mondá neki Boboli Péter:

— És azután még, utoljára hagyom, itt vagyon neked egy apácza: a ki hírül hozá nekem mai napon, hogy a brantavölgyi három tüzes szentek kolostorát elfoglalta az ördög, Boboli Iván képében, s elcsábítá annak a fejedelem asszonyát: Daminai Lubomirát. Végezd el vele a «te» dolgodat!

Damiani Judásnak legelső hivatalos ténykedése az volt, hogy az apáczát kihallgassa. Megértette az egész mesével határos történetet.

Azonnal parancsot adott, hogy a város kapuinál feltartóztatott brantavölgyi apáczákat az énekmesternővel együt a Sant Andrea szigetre kell szállítani. Ott van nemes hivatásukhoz méltó tér, a keletről érkezett pestises betegek ápolása. Eddig az önfeláldozó missiót a Parabolana apáczák töltötték be; de az ujabb időkben azoknak a száma nagyon megfogyott. Ott szivesen lesznek üdvözölve s aztán lassan időjártával eltakarítva.

Az énekmesternővel feliratta Damiani mindazoknak a fiatal szűzeknek a neveit, a kik a tüzes szentek kolostorában csak ideiglenesen férjhezmenetelükig voltak jól eltéve. Természetesen azért, hogy majd azoknak a szülőit értesítse a veszedelemről, melyben ártatlan magzataik forognak.

Azonban nem a szülőket értesítette Damiani, hanem azoknak a leánykáknak a titkos imádóit, hogy «szabad a vásár!» A csélcsap leventék tudták meg, hogy a szerelmi sóhajtásaik előtt megnyiltak a vaskapuk, s nem is késtek a figyelmeztetést felhasználni.

Ez volt az első — keresztnevéhez méltó — perfidiája az új rettorenak s ez csak bevezetés az egész uralkodása alatti törnytettei sorához. Raguza történetirói átokkal halmoz-

Digitized by Google

zák el Damiani nevét, s az egész korszakot, melyre árnyékot vet.

Ez az ember zsarnoka lett Raguzának, mert nemcsak hogy az év leteltével nem köszönt le az uralkodói rangról, mint a köztársaság törvényei parancsolták; de hét évig maradt meg abban erőszakkal s e hét év alatt felfordult világ lett az egész dalmát tengerparton.

Damiani Judásnak ördögi gyönyörüséget okozott az az istentelen botrány, a melynek a brantavölgyi kolostor volt a szinhelye. — Az a leány, a ki kolostorba lépésével saját atyja fejére oly lesujtó itéletet mondott ki, megbélyegezve annak szenvedélyes kicsapongásait, ime maga is ugyanazon szenvedélynek tőrében esik fogva. Láthatja, érezheti most, hogy a szerelem még az oltár hideg küszöbén is rátalál az emberi szivre: az ellen nem védelmeznek meg se a litániák, se a jejuniumok. Damiani saját bűne számára talált felmentést eddigi vádlója megestében.—S ehhez járult az a káröröm, hogy a ki e hét országra szóló merényletet elkövette, az ő régi ellenségének, Boboli Péternek az egyetlen fia. Hires két név Raguza történetében! Az apát «Galeatoris» melléknévvel diszité fel a nép, a fiát «Canavelli a költő» pseudonymmal. Mind a kettő ragyog: az egyik aranyban, a másik aureoleban. És e ragyogásnál azt fogja olvasni az utókor, hogy a Boboli elrabolt egy szent szüzet az oltár mellől! A tenger minden vize le nem mossa róla ezt a szennyet! — És aztán a kapzsiság is talált táplálékra, a mitől meghizzék. — A fiatal Boboli kénytelen lesz Lubomirát feleségül venni. Első házassága a mossori knéz leányával érvénytelen, mert «raptus» és «clandestinus» (rablás és alattomosság) esete forog fenn. Akkor a roppant gazdagság, a mit Boboli halomra gyüjtött, egyesülni fog a Damiani-családéval. Ki fog azontúl birhatni velük? — Végül aztán elősunnyogott az álszentesség szemforgató szelleme is s azt suttogta, hogy a jó sors rendelte el ezt bölcsen ekképen. A két ellenséges család gyermekei ily módon egyesülve, szerelmük által végkép

Digitized by Google

megszüntetik az apákról fiakra szállott ősi torzsalkodást; és így minden, a mi történik, a béke és nyugalom helyre állítására szolgál s Istennél tetsző dolog.

A DAVIDITÁK.

A míg Raguzát az új rettoreválasztás izgalmai tarták lázas forrongásban, azalatt a közel szomszédságában, magán a köztársaság területén valóságos forradalom folyott le. A három tüzes szentek kolostorában a feltámadás szombatnapján új pápát kiáltottak ki. Az Illyricumba küldött szerzetesek és világi papok nagyobb része canonicus hibák miatt volt ide relegálva, elégedetlen, sértett becsvágyú, elkeseredett nép. Csak vakmerő ember kellett közéjük, a ki kimondja, hogy «én első akarok lenni közöttetek és mindenki fölött», hogy riadallal fölemeljék.

Példa volt már rá két izben is, hogy Dalmatia adott pápát a keresztyén világnak. Az egyik volt I. Cajus, a másik VII. János s akkor Salona volt a világ közepe. Miért ne történhetnék meg harmadszor is?

Az összesereglett elégedetlenek zsinattá nyilvánították a gyülekezetüket s conclavét alakítottak magukból.

Volt elnöknek való királyuk is: János, az uskók nemzet ma választott fejedelme.

Magát az uskók nemzetet is csak tegnap szülte a föld, édes anyánk. (Ha nem a pokol?)

Hogy a kikiáltott Onufriosz csak patriarcha volt, azon könnyen segítettek: a püspökségnek hét fokát jelezték hét székkel, mindegyikbe sorra beleültették a jelöltet egy pillanatra, s ezzel elég volt téve a fokozatonkint való előléptetésnek, mely rendszabály épen a dalmata I. Cajus pápa által lett behozva. A hetedik székből aztán már elérhette a szentséges trónt.

Az alulról jövő reactióra megvolt a nagyon népszerü jelszó: a papi nőtlenség eltörlése.

Digitized by Google

Csakhogy e merész határozat fentartásához több kell a kimondott szónál. Kell hozzá szárazföldi és tengeri haderő, kell hozzá pénz, és különösen a népkegy pártolása. Különben kiáltó szó lesz az a pusztában, a hogy láttuk Erdélyben épen ez időtájott, hogy a jámbor papokat, a kik nem akartak feleségeiktől elválni, összeterelték egy völgybe fegyveres csapatokkal, s ott egytül-egyig lenyilazták őket. Azután tetemhalmot raktak belőlük. Ma is «paphalál» a neve annak a nagy dombnak.

Onufriosznak megvoltak a warángjai és uskókjai. Az első egy harczos nép, mely története végéhez közelít, a másik, mely még csak most kezd hozzá. Mind a kettő elszánt kétségbeesett had, melynek nincs mit veszítenie a földön; mely a tegnapra nem emlékezik, a holnapra nem gondol: csak azt teszi, a mi jól esik mára.

Ámde mind a kettő nagy árát szabja a hűségének. Nem akar tűrni semmi lánczot, és ezek között legkevésbbé azt, mely egy férfit egy asszonyhoz elszakíthatatlanul hozzáköt. A szabad warángokat a harczias életmód kényszerité a többnejüségre. Az évekig távollevők többnyire új feleséget hoztak a házhoz, s az elesett vitéznek az özvegyét a fegyvertársnak kötelessége volt nőül venni, habár volt is már felesége; az uskók szökevények pedig meg rabéletükben így voltak szoktatva. Ez ős szokás jogait követelték vissza az új pápa hübérisége fejében.

Dávid király, miután második nejét, Bravallát újra megtalálta, annak megkorbácsolt, bilincsektől kisebesült testén a kegyetlen kinzás nyomait szemlélte: hajdani isteneire kezdett esküdözni, hogy inkább visszatér a régi pogány hitre, semhogy még egyszer elhagyja őt magától szakíttatni. Növelte a waráng király felháborodását a Solom fiának a házassága, a mit a mosszori várban köttettek vele, megesküdtetve egy rabszolgálóval! Holott ő már eljegyezte a fiát Jozsue vezér leányával. Készebb megölni a fiát, Darinkával együtt, semhogy az adott szavát rútul megszegje.

Digitized by Google

A zsinatban az a szó hangzott, hogy kivételt kellene tenni e két új-keresztyén nép kedvéért a mostani élők holta napjáig. Ebben nem tudott megállapodni a gyülekezet, hogyan és miképen? «palam»-e, vagy «indulgenter»? «facultative»-e, vagy «obligatorie»? vagy csak «erga dispensationem?»

Utoljára az éneklő király vágta ketté a gordiusi csomót.

— Ejh, mit. Mondjuk ki dogma szerint, tisztán és világosan, hogy a keresztyén vallás szavai nem tiltják a kétnejüséget. A Sionhegyén kiadott tíz parancsolat nem emlegeti ezt. Jákob patriarcha, szent Dávid király, bölcs Salamon fényes példákat adtak az ellenkezőre. De nem fér össze az egynejüség szabálya magával a keresztyén vallás szellemével sem. Mit hirdet a Credo? Testünknek feltámadását és az örök életet. E szerint a kiknek a földön két felesége volt, a kiket egyiket a másik halála után vett el, a végitélet napján mind a kettő feltámad s ismét az övé lesz; örök időkig együtt kell hogy éljen mind a két hitvesével a paradicsomban. A mi nem lesz bűn a paradicsomban, a szentek egyetemében, hogy lehetne az bűn itt az árnyékvilágban, az indulatok uralkodása alatt? Állítsuk fel a daviditák gyülekezetét s mienk lesz hét év alatt az egész világ.

Erre a szóra fejet csóváltak a bölcsek.

«Totus orbis conclamabit!» (Az egész világ fel fog kiáltani.)

«Totus orbis jubilabit!» (Az egész világ ujjongni fog) felelt vissza János király.

— Hadat fogsz hozni a fejünkre, inté őt Onufriosz, busan ingatva fején a nehézzé váló arany tiarát.

— A hadat haddal verjük vissza! De visszaverjük a szellem hatalmával. Alapítunk itt e helyen egy új világvárost. A míg Cœlestin hasztalan igyekezik a régi Jeruzsálemet visszafoglalni, mi Cajussal ezalatt felépítjük az új Jeruzsálemet.

— Hogyan? miképen? kiáltoznak rá mindenfelől.

Digitized by Google

— Két szónak a kimondásával. Az egyik szent Dávid király példájának követése, a másik pedig «asylum a bukott kalmároknak».

Az utóbbi még vakmerőbb szó volt az elsőnél is! — A világ minden országából összehivni a bukott kalmárokat, a kiknek a padjait a kereskedő czéh összetörte, hogy jöjjenek ide Raguza tövébe, a nagy világkereskedelem góczába: itt kapnak egy biztos asylumot, a melyben kereskedőpadjaikat ujra felállíthatják s üzletüket szabadon megkezdhetik, hozzák ide a Branta öbölbe a gályáikat, a hol nem félhetnek a lefoglalástól, a hol a hitelezők üldözése megszünik; épitsék ide a palotáikat, a melyeket régi adósságokért dobra nem üthet senki; mert az új Jeruzsálem sérthetetlen menhelye minden üldözöttnek!

(— És ettől a két szótól hét év alatt egy új város támadt a Brantavölgy tengeröble körül, magas palotákkal és tágas raktárakkal és volt benne tizenhét templom; mind a daviditáké, melyeknek tornyait két egymásra fektetett kereszt jelölte. — Milyen malitiosus értelmű symbolum! A kétnejüség jelvénye.)

Amaz emlékezetes festum Paschatos negyedik napján ment végbe az első capitulatio «Uj Jeruzsálemben» Dávid ritusa szerint. Maga Dávid király volt a megnyitója a hivek seregének. Ő vezette a két feleségét egyszerre, egyiket jobb, másikat bal kezén tartva az oltár elé, ott térdepeltek egymás mellett mind a hárman, míg Onufriosz rájuk adta az áldást. Utánuk következett a Solom királyfi két menyasszonyával, Darinkával és Magdával. (A waráng legény akkor lesz nagykoruvá, a mikor levágott ellenség fejét adhatja jegyajándékba.) Azután jöttek sorba százával a waráng férfiak, a kik a keresztyén hit felvételekor második feleségeiket maguktól eltávolíták. A Dávid dogma megengedé nekik, hogy azokat ujra visszafoglalják. Előhivták a bujdosó asszonyokat, a kik még megmaradtak, a nyomor és inség szállásaiból, ujra felöltöztették őket drága viseletekbe s hozta mindenik a magáét párosával. És a

Digitized by Google

csatában elesett vitézek özvegyeinek is mind akadt pártul fogója a fegyvertársakban. Nagy volt az öröm az «új Izraelben».

Onufriosz maga nem győzte az esketést, segítségére kellett jönni a volt szerzetestársainak, a kiket mind bibornokokká avatott fel; a warángok hoztak számukra skarlát posztót, selymet, hogy hivataluk külső pompáját is viselhessék. Az a biborszín a hatalom érzetét kölcsönzi a viselőnek, császárpalást, bibornokköntös, tábornokdolmány.

(Kritikus. Még egy negyediket is tudnék, de nem akarom a szerző előadását megzavarni.)

Komolyan, áhitattal ment végbe az egész szertartás. Távol maradt tőle minden frivol pogány szinezet. Ez nem volt mása a babyloni Astarte-ünnepeknek; a hűség teljes, őszinte fogadalma mellett vitte haza mindenki a két feleségét, megnyugtatva őket aziránt, hogy ezzel semmiféle isteni és emberi törvénynek nem vétett.

Hisz az egész nép csupa vademberekből állt még. Se a waráng, se az uskók nem ismerte a polgárosult világ erkölcseit. Előttük volt egy nagy termékeny vadon, ős földével, járatlan rengetegeivel; a tengerpart minden sziklája egymást felváltó meséket őriz itten, a mik folytatásaikra várnak, Cadmus, Perseus, Jason, Medea, Absyrthos, Aeneas, Odysseus itt hagyták emlékeiket, majd Diocles, szent Péter és a martyrok: mythos és legenda egymással összevegyülve; az oltárkő egyik felén a mythras kép, a másik felén szent Balázs; a búcsújárásba még belevegyül az ægipanok táncza, csakhogy a corybantok nem «evoe»-t, hanem alleluját kiáltoznak; maga ez a csodatüneményekkel teljes földdarab, különzárva az egész világtól, paradicsomi növényzetével, fűszerterhes levegőjével, örök tavaszával, mely egyszerre hoz gyümölcsöt és virágot, a zugó folyamoktól viszhangzó völgyek, arany ködben borongó berkek közé bujva, s a merre nyitva vannak, a végtelen kék tengert mutatva, mely fölött csaknem

Digitized by Google

mindennapos tünemény a tündéri fata morgana; ennek az egész körülvevő világnak csábító varázsa hat a benne lakók lelki hangulatára; a gondolat helyét elfoglalja az érzés, az élet olyan, mint az álom; ki tilthatja meg az álmodónak, hogy őrült, zűrzavaros, lehetetlen álmokat lásson?

A jelen században láttunk szemeink előtt támadni egy ehhez hasonló emberi társaságot, ott a Salt-Lake mellett. Milyen hirtelen támadt virágzó, gazdag város (Utah) egy próféta őrjöngő álma nyomán. A mormonvilág csak utánzata a Daviditákénak; sőt tulzása annak. És mennyi hive csődült össze. A hatalmas köztársaság még most sem bírja őket a föld szinéről eltörülni.

Azonban még a polgárosult osztályból senki sem követte a waráng és uskók népet — az első napokon.

A KETTŐS CSILLAGOK.

A csillagászat megoldatlan titkai közé tartoznak azok a fénylő égi testek, a melyeket puszta szemmel egyetlen fénylő pontnak látunk, erős látcső előtt azonban két csillag lesz belőlük, némelyiknél a színeikben is eltérők, az egyik zöld, a másik sárga, vagy kék és fehér és ezek nem egymás körül forognak, hanem mindketten egy láthatlan központ körül, mintha a kettőjük között volna egy sötét, önvilágtalan föld s azt járná körül két nap.

Hát ha az égnek szabad ilyen megfejthetlen talánynyal birni, miért ne jöhetne ugyanaz elő — a mikrokozmoszban?

— Megfogott engem a te átkod, mondá Lubomira Milenkának, midőn az ünnep negyedik napján egy teljes virágjában pompázó gránátalma árnyékában a tömeges esketési szertartást végig nézték. — S aztán egy fügefalevéllel eltakarta az arczát.

— Fáj? kérdé Milenka.

Digitized by Google

— Gyönyör! — De eléget.

— Tudod-e még, mikor a százlábú férget leverted a vállamról s azt kérdezted, nem fáj a marása? én azt feleltem, csak a csók édességét érzem.

— Én is éreztem e csókot. S az a pokol tüzének a perzselése volt.

— Oltsd el.

— Mivel?

— Új csókkal.

— Kárhozatra akarsz vetni? Hisz ő a te szerelmed.

— Mondok neked egy talányt. Ha egyet kétfelé osztanak, lesz belőle kettő; ha kettőt összetesznek, lesz belőle fél.

— Nem értem azt.

— Egy öröm két szerető szív között kétfelé osztva, kettős öröm, s két bánat két szerető szivben csak fele bánat.

— Azt akarod, hogy kövessük a waráng királynék példáját, s egyikünk jobb, másikunk bal kezét fogva szerelmünk választottjának lépjünk az oltár elé? Hisz ez a pokol!

— Nem a mennyország kulcsai vannak-e a kezében, ki ott az áldást osztja?

— Nem azt a poklot értem én, a mely a föld alatt van, hanem a mi itt a szívben lángol. Amazt még megtagadhatom, mondva: «nincs lelkem, nincs túlvilág! nem hiszek semmiben», de nem tagadhatom el ezt! Ha szent Dávid király példája feljogosít is, ha II. Cajus pápa absolvál is: nincs az a canon, a mely a szerelemféltést elhallgattassa valaha. A vadak, a rabnők szokva vannak hozzá, hogy az uraik ne nézzék őket másnak, mint házi állatnak; de én bennem olasz vér forr, nálunk a ki ha szeret, egészen szeret.

— Hát szeresd őt egészen. Legyünk mindketten az ő asszonyai. Te a királynő, én a rabnő. Tied legyen a büszkeség, enyim az alázat. Legyen a te szerelmedé a

Digitized by Google

hadi zsákmány, az enyimé az alamizsna. Én a te örömed sugaraiban fogok ragyogni, s árnyékom soha meg nem látod. Te verset irsz majd a te boldogságod óráiról — és én elénekelem azokat.

Sohasem történt még az a világon, hogy egy szerető nő így erőszakolja rá a kedvesét a vetélytársnéjára. Ez egyszer megesett.

Bizonyítja az a három márványfő egymás mellett.

Csakis úgy lehetett az, hogy az egyiké volt a hatalom, a másiké a türelem.

Boboli János volt az első a dalmata nemesi világból, ki egyszerre két menyasszonyt vezetett az oltár elé. Mind a kettőnek egyszerre hűséget esküdött.

S a gonosz példa nagyon is gyorsan hatott. Raguza arany fiataljai, kiknek a szentföld elvesztése után semmi dolguk sem volt, csapatostul vándoroltak az új Jeruzsálembe. Keresni azt a paradicsomot, melynek ajtaját nem őrzi többé a lángpallosos angyal.

S minthogy a Davidita ritusa szerint elvett feleségeket Raguzába nem vihették, mert ott fejvesztésre itélték volna őket, tehát ott kellett maradniok az új telepen, s ilyenformán egymás után emelkedtek a pompás villák, paloták a Brantavölgyben és a Cadmus szikláin túl. De jöttek távol országokból is mindenünnen azok, kiknek vagy a szive, vagy a becsülete kapott sebet, itt orvosára talált. Az oltár elé járulóktól nem kértek itt se dispensatiót, se dimissorialét, se matrikulát; összeeskették kérdezetlenül. Bukott kereskedők, megszökött sáfárok, elűzött izmaeliták, autodafé elől futó eretnekek, kincseikkel menekülő zsidók, lombardok, mindannyian biztos menedékre találtak az új világvárosban.

S a csábító példájánál még erősebben hatott az ifju Boboli a költeményeivel. Versei, a melyeket Pindar név alatt irt, a legkábitóbb mámort adják vissza, melyben a szerelem dicsőíttetik, két szerelem egyszerre. Ovid Amorum Libere nem okozott annyi kárt az erkölcsökben, mint ezek

Digitized by Google

a fescenninák. Még akkor nem volt sajtó, mely azokat sokszorosította volna; de volt annál sokkal hatályosabb intézmény: a vándor énekeseké; a troubadourok, (minnesängerek, hegedűsök), a kiket a szigorú erkölcsű magyar királyok nem hiába pusztítottak ki bottal és karddal az országukból, bejárták ez időben egész Európa minden országait s hordták a szivbeli ragályt városról-városra; piaczokon, kastélyokban, várak pitvaraiban énekelve az új Jeruzsálemről, a hol szabad a szerelem.

Az új város rohamosan növekedett. Már úgy megtelt házakkal, hogy az utóbb jövő települők nem fértek el a Brantavölgyben, hidat vertek czölöpökre a tengerágon keresztül a nagy Scoglioig, s ott kezdtek új házakat épiteni a tenger hullámai közé.

Hogy Raguza mindezt szótlanul, beavatkozás nélkül eltűrte, hogy csendesen el tudta nézni, mint keletkezik a tőszomszédságában egy vele hatalmasan versenyző város, hogy parancsol abban egy új pápa, ki a római pontifexet detronálja; hogy terjed el onnan egy új vallás, mely az egész keresztyén hitet megrontja, alapjaiból kiforgatja; és a mi fődolog, hogy csoportosul e helyen össze a három világrész minden felkavart salakja, a mit más ország, gyomrából emészthetetlenül kivetett, mindenféle törvényszegő, kötelezettséget nem ismerő kalmár, hamis mértékkel mérő üzér, csalfa pénzváltó, könnyű pénzverő, ördöngős varázsló, baklovag s támad mind azokból egy új nemzet, melynek törvénye: a többieket megcsalni; — ennek egyedüli magyarázatát abban a helyzetben lehet feltalálnunk, a melybe maga a hatalmas köztársaság, az új rettore, Damiani Judás alatt került.

Damiani Judás, hogy az elnyert uralkodói hatalmat a kezében megörökítse, folytonos czivódást tartott fenn a versenyző hatalmas Velenczével. Ez őt otthon népszerűvé tette.

Akármilyen nagy kifogások emelkedtek is a belkormányzata ellen, mikor arról volt szó, hogy Velenczének

Digitized by Google

valamely túlkapását kell megtorolni, a patriotismus minden pártot az erélyes Damiani körül egyesített.

Ez elfeledteté velük az új Jeruzsálemben történteket.

Az első évben minden ember nevetett azokon. Azt mondták: bolondság az egész. Hogy ennek a megindítója épen a volt rettore, Boboli Péter fia volt, inkább ennek vált nagy szégyenére. El is bujt az öreg, Lacroma szigetében, egy évig nem mutatta magát.

A városból időnként megszökött s új Jeruzsálemben letelepedett fiatal nobilik dolgát is csak futó kalandnak tekinték. Majd kitombolják magukat, s akkor eszükre térnek, ott hagyják a donnáikat s visszajönnek; szakált eresztenek, okos emberekké lesznek.

Annak a kósza hírnek pedig senki sem adott hitelt, mintha az új rettore, Damiani Judás maga is átszökött volna egy napon a szomszéd új Jeruzsálembe s a felesége nővérével, Davidita ritus szerint megesküdött volna. Ez bir ugyan a valószinűség indokolt látszatával, de adatokkal nem megállapítható.

II. Cajus pápa hatalma növekedett — a tengeren. A hajósnépre nézve épen nagyon üdvösnek látszott a Davidita hitvallás. A kik két világrész között járnak egész életükben, azoknak igen kényelmes, ha mind a két helyen otthonra találhatnak.

Növelték a hívei dandárát azok a papok, kik a cœlibatus ellen föllázadtak, kiknek azonban nem volt megengedve egy feleségnél többet tartani. Ezeknek az apostolsága aztán terjedt, hódítva Dalmátia határain túl is, Boszniában, a Fekete-Hegyek között. A volt patarénok, a kik úgy is gyöngén álltak a hitben, olyan könnyen áttértek a Dávidságra, mint későbbi időkben az Izlam hitre. A bogumil régi sírkertek tanuskodnak erről; ezek a kőszálakból összerakott könyvek. Az egyik kőszálra még a kereszt van kifaragva; ez az apa: mellette a másik kettőnek a csúcsán már turbán van faragva; ezek a fiak.

A waráng nép képezte haderejét az új köztársaságnak.

Digitized by Google

Kereskedelmi hajóikat ezek védelmezték a velenczei czirkáló hadihajók s a szaraczén kalózok ellen. Megfordult a világ sorja. A hajdani rablónép becsületes zsoldban kereste a kenyerét; a rablás a békességes kereskedők feladata lett.

Így emelkedett évről évre az új Jeruzsálem. Kezdődött faházakkal, folytatta márvány palotákkal.

A következő húsvét napján történt meg az államcsiny Raguzában. A tizek tanácsa eltörölte a rettore választást évről évre, s kimondta, hogy a rettore egész életére lett a köztársaság élére meghíva.

A szabadságért rajongó Boboli párt meg volt lepetve; az utczákon, a piaczokon a külváros lármás népe zajongott, a teherhordók mind Damiani hívei voltak, s az olasz nobilinak nem volt izlése szerint az utczai sokasággal dulakodni. Azonkívül az egész várőrség, a magyar kopjások, mind Damiani zsoldjában álltak, s a hadnagyaik, kik sorshuzás szerint vezényelték őket, ravasz mesterfogással, mindig az uralkodó pártból lettek kiszemelve. Damiani Judásnak olyan hatalom volt a kezében, hogy mindent merhetett.

A tizek tanácsa azzal indokolta ez alkotmánysértést, hogy a rendkívüli zűrzavarban, melyet az elmult, tönkrement keresztes hadjárat s egy új megindításának mozgalmai, a római és byzanczi udvarok közötti ellenségeskedés, a szaraczén piratéria, s a zavarosban halászó Velencze torzsalkodása előidézett, Raguzára veszedelmet hozhat az untalan uralkodóváltozás; a kormánynak biztos és állandó kézben kell maradni, nehogy az egyik rettore az ellenkezőjét tegye annak, a mit a másik megkezdett. S ez kifelé csakugyan növelte Raguza hatalmát; de odabenn megrontotta a szabadságot.

S Damiani Judás évről évre megmaradt a hatalmi polczon. Barátságos viszonyt tartott fenn az új Jeruzsálemmel. E miatt voltak is izetlenkedései a római pápával, ki több ízben felszólította, hogy fenyítse meg a lázadó Onu-

Digitized by Google

frioszt, ki magát II. Cajus pontifexnek czímezi, s ı. nden eddiginél veszedelmesebb schismát támaszt; hajtsa végre az ellene kiadott excommunicáló bullát, fegyveres erővel. Damiani Judás mindig talált ürügyet a megbizás alól kicsuszamlani s titokban értesité az ifju Bobolit a Vatikán haragja felől. Aztán jöttek a nagyobb veszedelmek s elfeledteték a kisebbet, az ó Jeruzsálem siralma az uj Jeruzsálem ujjongását.

«*Disputa.*»

Kritikus. Nem vádolhat a szerző, hogy keresztyéni (sőt daviditai) türelemmel ne olvastam volna végig azt a szép kataklysisét, a melylyel az eddigi unalmas világot kiforditotta a sarkából. Tehát megkapta a regényhős az elrabolt kedvesét; de még egy másik hősnő is beleszeretett; hogy egyiket se legyen kénytelen a szerző sem a tengerbe ugratni, sem halálra kínozni, elveteti vele mind a kettőt. Mi kell hozzá, hogy ez megtörténjék? bagatelle! Csak egy új vallás. Egy kis schisma. Szent Dávid és szent Dávidné. Akad hozzá ellenpápa és ellenconclave. Nem szokatlan eset a régi időkben, a keresztes háborúk chaosvilágában. Ez is jól van. A fiatal ragusai «kerekesek» kapnak rajta, házasodnak «in duplo» tömegesen. Szerző utal a mormonokra. Aztán meg a warángokra. Még hozzá tehette volna a karaibokat is. Egy csinos adomával szolgálhatnék mindjárt. Hires missionarius járt a Karaib szigeten a keresztyén vallást hirdetni. Ékes szavai megnyerték a kaczika szivét, odament hozzá s felkérte, hogy vegye fel őt is a szent ecclesiába mind a két feleségével együtt. A szent férfiu tudatá a vad királylyal, hogy a keresztyének közt egy férfinak egy feleségnél több nem competál. «Jól van», mondá a kaczika és visszavonult. Egy hét mulva megint eljött, kérve, hogy keresztelje meg, most már csak egy neje van. «S hova lett a másik?» kérdé a hittérítő. «Azt megettük.»

Digitized by Google

Szerző. Köszönöm az anecdotát, én irtam azt az «Üstökösben» épen most huszonöt esztendeje.

Kritikus. Tehát ezüstlakadalmas anecdota. Csak azt akartam vele jelezni, hogy a mi rendes és lehető fogalom az egész vad és félbarbár népeknél, az nem válik be rendes állapotnak a civilisált népek között s a legfényesebb kivételekből sem lehet alakítani általános helyzetet.

Ha egy minden nemzetbeli szökevényekből összerajzott uskók nép a többnejűséget szokásba veszi, ennek a magyarázata megvan abban, hogy azon a vidéken akkor sem tartották az asszonyt másnak, mint szükséges házi bútornak; az izzadt, görnyedt a munkában, az főzte az ételt s megkapta belőle a csontokat; az kapott verést és csókot, a míg fiatal volt: s ez rövid ideig tartott; azután csak verést magában. És így az uskók asszonynak nagyon jól eshetett, ha a munkához és ütlegekhez még egy társnéja is akadt. — A waráng is vad nép volt, de annál megint megfordítva állt a férfi és nő közötti viszony. Ott a nő uralkodáshoz volt szoktatva. Minden férfi bálványozta az asszonyát, maga mezitelen járt, s az asszonyai számára kirabolta a szárazföldet és a tengert, hogy azokat selyemben, kashmirban járassa; s a spartai módon nevelt fiak az ősember vad szeretetével ragaszkodtak családjuk asszonyaihoz. — De mi lesz belőle, «ha majd a majmok csinálják azt, a mit az oroszlán?» Először is, ha majd azok a «kettős csillagok», kiket tündérekül vett el a vállalkozó ifju, egyszer csak megvénülnek s a két szerelmes fülemüle helyett két saskeselyü énekel a boldog férj fülébe. Vagy még addig sem várunk. Az ember azt mondja: ha szabad a kettő, miért ne lenne szabad a harmadik? de miért ne a negyedik is? Hisz Dávid királynak is volt annyi. S ha mind a négy megvan: még hátra lehet Bethsabé! A ki igazi Davidista akar lenni, még azt se mulaszsza el. Innen majd aztán következnek az agyonütött Uriások, s hol annyi fajta mérget tudnak előállítani, mint a mennyit frater Actæon megismertetett velünk, valószinű,

Digitized by Google

hogy abból az útban levő vetélytársnék számára is fog jutni. És a szerelem olyan mint a gyöngyvirág: a míg virág, addig éltet, ha gyümölcs lesz belőle, akkor megöl. Pedig az a gyümölcs: a féltés. Azután még más kellemes állapot is jön. A kétféle vagy többféle asszonynak gyermekei is lesznek. Nem dobják az ó-kútba Lea fiai a czifra ruhában járatott, a kényeztetett Rachelfiut? Nem hívja-e be Amnon a szép Thámárt a sátorba pogácsát sütni? Nem lesz-e ennek testvérgyilkolás a vége; és a legutolsó jelenete az, hogy az apa megöleti a kedves fiát, a hogy azt sorban következni láttuk, egész a hajánál fogva ágonakadt Absolonig? Majd mikor idáig eljutottunk, akkor keltsen fel a szerző. Addig alszom.

— *Szerző.* Vigasztalhatatlan vagyok, hogy nyugalmát nem biztosíthatom, de erős sejtelmem van, hogy a Damiani Judás uralmának vége szakad; az uj Jeruzsálem hiveinek lába alól is elfut a föld, és így nem lesz idejük sem a szép tündérasszonyoknak, hogy fülemülékből saskeselyükké izmosodjanak, sem az ujszülötteknek, hogy apáik ellen fellázadjanak, — az egész új Jeruzsálem szét fog robbanni, mint egy fényes csillag, mely hét évig nőtt ragyogásában az északai égbolton s aztán egyszerre elmult, vagy mint egy szappanbuborék.

Kritikus. Csak maradjunk a szappanbuboréknál: az jobb hasonlat.

A KÖSZÖNTÉS ÉS NEMKÖSZÖNTÉS.

Hat éve mult már az új Jeruzsálem megalapításának: azalatt egy város keletkezett az elébb puszta tengerparton, világ csodájára. De még ez nem volt olyan nagy világcsodája, mint az, hogy két asszony, (két királyné) meg tudott egymással úgy férni, hogy egy közösen birt és imádott férj szerelme fölött soha össze ne kocódjék. Ez csakis úgy lehetett, hogy az egyiknél volt az istennői

Digitized by Google

hatalom, a másiknál az angyali türelem; Milenka még a gondolatjait is iparkodott kitalálni Lubomirának, s ha annak az összevont szemöldöke, duzzogó ajka valami kedvetlen indulatot árult el néha-néha: a társnő addig fürkészett, míg kitalálta a titkos bánat okát, s aztán rajta volt, hogy ismét visszatérjen a szép márványarczra az a napsugáros mosoly, mely férjüket oly boldoggá tette.

Egyszer azonban tartósabb kezdett lenni ez a borongás Lubomira arczán. S ez jobban fájt a királyi férjnek, mint a vatikáni mennykőcsapások.

— Miért oly bús a «szebbik?» mondd meg te «jobbik», kérdezé Milenkától. — Ez volt az édnevük nála: «te szebbik, te jobbik!» Egyik sem haragudott érte.

— Én kitaláltam. Valami ékesség után vágyik, a mit még nem viselt a homlokán.

— Ékesség után? vajjon mi lehet az? Hoztam neki karbunkulust a nagymogul kincstárából; rózsaszínű gyémántot: világszemét, drágakövet, mely nappal beszívja a napsugárt s éjjel fénylik tőle; egész diadémot nemes opálból. Mi van még, a mit megkívánhat?

— A «tisztelet» az a drágakő, a mit még nem viselt.

— Hát nem tiszteli-e őt az egész nép, s széles e világból hozzánk sereglő idegenek? Nem hódolnak-e neki úgy, mint az én királynémnak?

— A te néped és az idegenek igen, de nem az ő népe. Valahányszor egy raguzaival találkozik a nagy piaczon, az hidegen elmegy mellette és nem köszön neki.

— Tudom ezt. Értem az elbusulása okát. Ez valóban nagy sérelem. Raguzában nagy tökéletességre vitték a köszöntés tudományát, s annak rangfokozat szerint változásai vannak. Elsőnél csak a kezével int, másodiknál a fejével is bólint hozzá. Egyenrangúnak, kartársnak azt mondja: légy egészséges, fiatalabbnak: tisztelem az apádat. Ha nagyobb tiszteletet akar adni, messziről leveszi a süvegét, a köpenye szárnyát a bal vállára csapja, sőt térdet hajt, a falhoz huzódik s hét lépésnyi távolban érthető

Digitized by Google

szóval mondja: a Boldogságos Szűz oltalmazzon meg! «Szent Balázs őrködjék fölötted!» mikor közelbe ér az üdvözölt, akkor azt mondja neki: legyen jó napod, vagy legyen jó álmod; legyen jó szerencséd. A magasabb rangút a köszöntő négy lépésnyire elkiséri, s addig a kalpagját fel nem teszi a fejére, míg az a kezével nem int. A ki ezekből valamit elmulaszt, az sértést követ el. Nevetséges szokás. A mi városunkban százféle nemzet összejön, s mindegyik a maga módja szerint köszönt, és az mind nevetni való.

— És a te Lubomirád mégis sir rajta.

— Eredj hozzá és vigasztald meg. Elégtételt fogok neki szerezni. Olyant, a minőről csak álmodott. Én ismerem az álmát és meg fogom valósítani.

— De mikor?

— Egy év nem telik bele. Emlékszel-e arra a napra, a melyen bennünket a remete összeadott?

— Lehet-e azt elfelejtenem valaha?

— Tehát számíts e nap évfordulójához egy holdjárást és akkor meg fogja kapni Lubomira azt a drágakövet, a mi után vágyik: egész Raguza tiszteletét.

. . . És ettől az izenettől aztán ismét visszatért a ragyogás Lubomira arczára. Milenka boldog volt, hogy őt ismét mosolyogni látta.

— — — — — — — — — — — —

A hatodik husvétünnep is elkövetkezett, hogy Raguza nem látott új rettore választást. Az idő óta az öreg Boboli Péter egyszer sem tette be a lábát a városba. Ott duzzogott lacromai villájában, elzárkózva a világtól. A pártja egészen felbomlott; a százas tanácsban is alig volt képviselve.

A dieci és a centi gliesto, valamint a pregado mind Damiani Judás hiveiből telt ki, ők uralkodtak korlátlan hatalommal.

Ez utóbbi husvét napján látták először megjelenni a Szent Balázs székesegyházban nagy mise alkalmával Boboli Pétert.

Digitized by Google

Templom után felment a városházára a rettoréhoz. Nem köszönt neki semmi fokozat szerint.

— Elmondom röviden, hogy mi hozott ide! Az én rettoreságom alatt történt az a kárhoztatott eset, hogy egy Boboli János nevü ifjú, egy patarenus knéz leányát elrabolta a vőlegénye oldala mellől. Ezért én őt akkor hét évi száműzetésre és a cadmæi völgy remeteségébe való elzáratásra itéltem. Most a hetedik év járja: az én itéletem ideje letelik. Azóta ugyanezen ifjú annyi bűnnel tetézte a fejét, hogy azoknak a feljegyzésébe valamennyi cherubimok elfáradnának. Most én, Boboli Péter, Boboli Jánosnak az atyja, azt követelem tőled, hogy e vakmerő lázadó irányában gyakorold a te legfelsőbb birói hatalmadat, melyet a köztársaság többsége, de nem az én akaratom reád ruházott.

— Már gyakoroltam ezt a hatalmat, felelt rá Damiani Judás. Nem vártam, hogy te jöjj fel hozzám, a törvény tiszteletben tartására figyelmeztetni. Hét évre mondtad ki a száműzetését Boboli Jánosnak Raguzából. Itéleted megállt. A hetedik év végével én kegyelmet adok Boboli Jánosnak és felmentem őt a vádak alól.

Boboli Péter nagyot ütött elefántcsont botjával a padlatra haragjában.

— Te felmented őt az istentelenség bűnvádjai alól? Hogy a mosszori knéz várát kiraboltatta, felégettette.

— Az a bogumilok kára.

— Hogy a három tüzes szentek kolostorába szentségtörő kézzel betört s azt megfertőztette.

— Hát az Sidrák, Mizsák, Abednego kára.

— Hogy schismát támasztott, ellenpápát teremtett.

— Ez a theologusok kára.

— Hogy két feleséget vett el, azokkal bűnös együttélést folytat.

— Az meg az ő saját kára.

— És hogy egy új várost alapított Raguza szomszédságában, melyben a világ minden csalóit, félkézkalmárait

Digitized by Google

összegyüjti, s lopott, rabolt kincsekből egy új Bábelt épít.

— Az meg épen a mi hasznunk.

— Akkor én száműzöm magamat Raguzából, mondá az öreg Boboli, s azonnal egyenesen ment a rettorétól a pregadihoz, bejelenteni ünnepélyesen, hogy mától fogva az ős Boboli palota, saját templomával és minden butorzatával, műkincseivel és ereklyéivel együtt eladó, egy év lefolyása alatt nyilvános kótyavetyén a legtöbbet igérő raguzai polgárnak elárvereztetik, s az ára a város kincstárába letétetik, alapul egy a Boboli nevet viselő lazaretum számára.

Azzal ismét visszatért szigetmagányába.

Hallatlan eset volt az Raguzában, hogy egy előkelő patricius palotája árverés alá kerüljön. Talán többet nem is jegyzett fel a krónika.

Nagy tanakodásba került már csak a módozatnak a megállapítása is, mely szerint a kótyavetye megejtessék.

Hiszen ha azt a szokást engednék ennél is érvényesülni, a mely szerint holmi szegény ember házát elárverezik, hogy kinn az utczán megüssék a kapuja előtt a dobot s a kikiáltó szavára: «ki ád többet érte?» igérjenek a venni kivánók, az itt egész polgárháborut idézne elő. Mind a két párt a végső erőfogyásig árverezne egymásra, hogy egy olyan ősnemesi palotát az ellenfele kezébe jutni ne engedjen.

Tehát azt a módot találták ki, hogy a venni kivánók névtelenül küldjék be ajánlataikat, mellékelve magát az összeget is aranyban.

Természetes, hogy ezt a rendszabályt is kijátszotta a ravaszság. A beküldött aranypénz tonnákba volt rakva, s azokat a város kincstárába helyezték el, melynek ajtajához négy pregadinak volt kulcsa s a tonnákat még csak megnézni sem volt szabad senkinek. Azonban volt egy furfangos stratagémája a kincstárnak. A küszöbe volt úgy berendezve, mérleg formán, hogy a mint egy ember rá-

Digitized by Google

lépett, az a tulsó teremben jelezte a rálépőnek a súlyát; mikor visszajött, megint jelezte. E szerint annak az embernek, a ki az aranynyal terhelt tonnát bevitte, a bemeneti és kijöveti súlyát összevetve, s e különbözetből leszámítva a hordó fájának és abroncsainak az ismeretes mennyiségét, ki lehetett számítani, hogy minő összeget képvisel a kinálat, s aztán az utána jövőt értesíteni felőle. Ez az egész mindössze négy családnak a titka volt.

Mikor felbontották az ajánlatok tekercseit, azokban legelőször is a kitett összeg számát nézték, addig a név pecsétjét nem nyiták fel. A küldemények alig külömböztek egy pár uncia aranynyal. Hanem a legelőször beküldött tonnához mellékelt levélnek még a margójára is volt valami írva: «az én tonnámnak az abroncsai csak higanynyal vannak ezüstszínre festve; belül arany mind, s az árhoz számít».

S ezzel a ravaszsággal túlhaladta valamennyi ajánlkozó társát.

Mikor a névről leszakíták a pecsétet, hüledezve olvasták alatta: «Boboli János, Raguza polgára, új Jeruzsálem királya».

Így: elől a raguzai polgár, utána a király.

A ki legközelebb járt hozzá, az volt Piro Bennessa, Damiani Judás egykori vőül kiszemelt kedves embere.

A rettore maga sem volt készen erre a meglepetésre. Ő inkább Bennessának szánta a Boboli palotát.

Sejtette, hogy mi fog ebből következni?

Az ő leánya Lubomira ösztönzi a férjét erre a merész játékra; annak a büszkesége követeli azt az elégtételt, hogy ő Raguza főterén, mint ünnepelt úrnő körjáratot tarthasson, s az ős Boboli palotában letelepedhessék. Annak a nagyravágyása követeli a cserét, «új jeruzsálemi királynésága» czímét Raguza nemes asszonyáéval felváltható.

S ezt most már megakadályozni nem lehet. Boboli Jánosnak ő maga adta meg az amnestiát. Az haza jöhet,

Digitized by Google

a mikor neki tetszik. Megvette az apja palotáját, törvényes árverésen, abba beköltözhetik. Magával hozhatja mind a két feleségét, s miután a palotájához saját temploma is van, abba még papot is állíthat be egész Davidita rend szerint. Sőt, mint raguzai polgár, fegyveres szolgákat is tarthat a palotájában tehetsége szerint. A mellett, a másik minőségében, mint egy szomszéd barátságos nép fejedelme, követelheti magának mind azt a tisztességadást, a mit a köztársaság ily magas személyek irányában gyakorolni szokott. — Ez nagy zűrzavart fog csinálni a városban. S e zűrzavar okozója épen az ő leánya. Ennek még a diadala is kudarcz Damiani Judásra nézve.

Valami menekülő utat akart fentartani e kelepczéből.

A tizek tanácsa által kiadatá a rendeletet, hogy e mai naptól kezdve Raguzában minden köszöntés eltiltatik; többé se kézintéssel, se kalpaglevevéssel, se üdvözlő szóval nem szabad, se férfit se asszonyt az utczán köszönteni. Büntetés is volt a köszöntésre szabva. A ki mást üdvözöl, az annak egész naplementig szolgájává lesz, s tartozik annak mindenféle parancsát teljesíteni, vagy pedig kénytelen magát egy zechinoval a szegények pénztáránál megváltani. Ettől a naptól fogva állt fenn Raguzában az a szokás, (egész a XVII. századig), hogy senkit nem üdvözöltek az utczán.

Ezzel a rendszabálylyal legalább a rossz fogadtatás külső, látható része el lett tüntetve. Tiltva van a köszöntés.

Azonban a nemköszöntésnek is meg voltak a maga kategoriái Raguzában, s ezeket már nem lehetett eltiltani. A közönséges nemköszöntés, a mikor az ember nem látja meg a szembejövőt, hanem elnéz a feje fölött. Erősebb kifejezése a meg nem adott tiszteletnek, ha az ember a köpenyét a jobb karja körül burkolja, a bal kezét a csipőjén lévő tőre markolatára teszi, s a kalapját a szemére lehúzva, a fejét félrefordítja; s ha még ehhez dudolni is kezd valami canzonettát: ez már épen csalhatatlan kifejezése a tisztességmegtagadásnak; de felülmul minden

Digitized by Google

fitymálási tüntetést, ha az ember a gomblyukában hordott szegfűszálat a fogai közé dugja s úgy halad el a szembetalálkozó előtt.

Boboli János ezekkel mind nem törődött, az ő tervei mindig messze túljártak a sokaság eszén. A mint Raguza nagy tanácsától megkapta az oklevelet, melyben a megvásárolt palotával együtt a polgárjog is meg lett adva neki és minden családbeli népének, sietett az örömhirrel a feleségeihez.

— Ime, a mit igértem, megtartám: Raguza kapui megnyilnak előttünk s a Boboli palotába beköltözünk.

E hirért csókjaival árasztá el Lubomira a hirhozóját.

— Csókold meg őt én érettem is, biztatá őt Milenka. Maga is megtehette volna ugyan, de az ő öröme csak viszfénye volt a «szebbikének», ő nem értette egészen, hogy mi örülni való van azon, ha az új jeruzsálemi királyi palotát felcserélheti valaki a raguzai kastélylyal? Nem birta felfogni szegény kis eszével, hogy minő nyereség az: a tolvajok és csalók, a rabszolgák és szökevények királyára nézve, ha egy csupa becsületes emberekből álló köztársaság első polgárává lehetett.

Erőhatalommal megteheti magát valaki királynak; ez csak jó szerencse, de kierőszakolni azt, hogy becsületes polgárnak elismerjék: ez a talentum!

Eddig gyöngyös gyémántos királynésüveget viselt a fején Lubomira: és most a lelke is kaczagott bele, mikor a tükrében meglátta magát azzal az egyszerű skarlátpiros főkötővel, a mit csak az előkelő férjes asszonyoknak szabad viselniök Raguza utczáin.

Milenka ezt az örömét sem értette; ő megtartotta továbbra is a bogláros homlokszorítóját: neki ez jobban tetszett.

Lubomira holdtölte után harmadnapra kivánta az ünnepélyes bevonulást megtartatni, a mikor egyszerre fenn van a nap és a hold az égen virradatkor.

Boboli János nagy pompával készült hozzá. Ő maga

Digitized by Google

fehér lovon ülve, kiséretében az új Jeruzsálembe letelepült davidita nemesek: a hölgyek gyaloghintókban, s a waráng testőrség, Solom királyfi vezérlete alatt. Fejedelmi méltóságát megillette ekkora kiséret.

Az új Jeruzsálem kikötőjétől Raguza külvárosi kapujáig a tengerpart mentén sziklába vágott út vezetett, melynek most már nyoma sincsen; ezen az úton indult meg Boboli János és kisérete végzetes diadalútjára.

Mikor a kapuján kilépve, a lovára felült, sebes léptekkel jött eléje egy magas női alak, kiben földönúszó selyemruhájáról Bravalla királynéra ismert. Csak a ruhájáról, az arcza a királynénak nagyon megvénült, a haja megőszült.

— Megállj király, egy szóra! mondá Bravalla királyné. Az éjjel álmot láttam. Tégedet és a két nődet. De csak a fejeiket. Mert mind a három fő a te válladon volt. Ez álom nagy veszedelmet jelent. Azért siettem ide hozzád, hegyeink közül, hogy ezt tudtodra adjam. A három fő egy vállon, három halált jelent.

Boboli János mosolyogva viszonzá:

— Az én csillagászkönyvem másképen magyaráz. A három fő egy vállon, három koronát jelent. Raguza, új Jeruzsálem, — és Moszor; — Lubomira, — János és — Milenka. — Ime együtt a három. — Béke veled. — Üdvözlöm Dávid királyt.

Azzal trombitaszó mellett megindult Raguza felé.

A mint a külső kapuhoz közelített, az őrtoronyból dob és kürtszó hangzott eléje, s a város érczkapuja megnyilt, a csapóhíd alácsörömpölt.

Itt e kapu előtt le kellett szállnia lováról.

Mielőtt a kengyelből kilépett volna, odajárult eléje Solom királyfi s visszatartóztatá.

— Anyámnak az álomlátására nem ügyeltél, most hallgasd meg a vezérednek a tanácsát. A waráng harczos azt mondja: «soha se lépj be egy kerített városba annak a kapuján, hanemha a kerítésén! Mert ha a falán hágsz be, akkor te vagy a városnak az ura; de ha a kapuján

Digitized by Google

lépsz be: akkor a város a te urad». Boboli János, emlékezzél rá, hogy én mondtam ezt: «nehéz volt Raguza kapuján bejutnod, de nehezebb lesz rajta visszajönnöd!» Én nem megyek veled.

— Eredj hát apádhoz, öreg fiú. S ne jöjj velem, ha megtanultál félni.

— Nem féltem keresztül menni szavadra a bogumilok fegyverein, nem féltem meginni szavadra a megmérgezett borokat, nem féltem szavadra bejárni a földalatti mélységek pokolországait, de az olaszok hizelkedő mosolygásával szembe menni félek.

És ott megfordult s egész testőrcsapatjával együtt visszatért a warángok hegyei közé.

Boboli Jánosnak volt bátorsága bemenni szülővárosa kapuján, csupa hű barátaitól kisérve.

Lováról leszállt; mert lóháton még fejedelemnek sem szabad Raguza utcáit taposni, s aztán gyalog ment be a városba; úgy hogy két felől a két asszonya hordszekereit vitték mellette.

A külvárost a teherhordók népe lakta. Ez nagy üdvriadallal fogadta az érkezőket. Különben is Damiani hivei voltak; de sokat köszönhettek az uj Jeruzsálemnek kereset dolgában.

Következett azután a tengeri kapu, vénségtől fekete bástyatornyával, melynek boltozatát görnyedő ergonádok tartották kétfelől. Ez a torony volt egyúttal a campanilé, a honnan harangszó jelzé a nap szakaszait. A többi templomok tornyaiban csak szertartásokra zúgtak a harangok. Ezuttal csak a campanilé harangja szólt, egyes kondulásokban.

A Boboli palota volt a nagy piazza délnek néző sorában a legelső, szemben vele volt a vámpalota. Ha Boboli János a tengeri kapuból egyenesen a házához siet, jövetele csak a besurranás szinével fog birni. Neki processió kellett. Hogy vártak reá, azt bizonyitá a piacz közepén felállított magyar őrsereg csapatja, a tér és a főutcza nyitott abla-

Digitized by Google

kai, melyekből fényesen öltözött hölgyek néztek alá; a szőnyegekkel megrakott erkélyek, a fellobogózott városháza, melynek porticusa előtt a dieci és a pregadi tagjai csoportosultak; és különösen a házak mentén sorban álló tarka férfi sereg, tollas kalpagjaival, szines köpenyeivel, aranyhimzéstől csillogó öltözetében. Ezt a pompát nem is remélte Boboli János. Inkább attól tartott, hogy távol fognak maradni, s hideg megvetésüket éreztetik vele, az eretnekkel, az antikrisztussal!

Megtudta nem sokára, hogy miért félelmesebb az olasznak a hizelgő mosolygása a földalatti és feletti rémeknél.

Kiséretének a vámház felé indulva körmenetben kelle körüljárni az egész nagy piaczot, s úgy vonulni be a Boboli palotába.

Ekkor tünt ki aztán egyszerre az összeesküvés, a maga raffinált kegyetlenségében.

A mint maga Boboli János gyalog haladva, jobbról Lubomirát, balról Milenkát bocsátá maga mellett a hordszekérbe: egyszerre fölzendült a baloldalon álló férfisereg ajkairól a hangos «evviva la Reina!» (éljen a királyné) kiáltás; míg a jobb oldalon álló férfiak köpenyeiket karjaik körül csavarva, hidegvérrel rágták a szájukba dugott szegfűszálat. A baloldali paloták ablakaiból kendőket lobogtattak a hölgyek, s virágzáport szórtak a hordszék felé, a melyben Milenka ült; a jobboldali ablakokból pedig mind visszahuzódtak, a mint a Lubomira hordszéke előttük elhaladt. S miután az utczai köszöntés a törvény tilalma ellenére történt, az ezt megszegő urak és urfiak rögtön siettek a törvényszabta büntetésnek is alávetni magukat, kivették a zsöllyehordók kezéből a rudakat s maguk emelték a vállaikon, teherhordók gyanánt a «királyné!» a Milenka gyaloghintaját. S mikor a körmenet az átelleni házsor elé került, akkor megint megfordítva következett az egész tüntetés.

Kiszámított megszégyenítés volt ez!

Milenkát, az első asszonyt, a kivel a remeténél eskü-

Digitized by Google

dött meg Boboli János: azt üdvözölték egyedüli felesége, királynéja gyanánt, azt a másikat, a kit a Davidita schisma tett feleségévé, nem akarták meglátni.

Most azután megtudta Boboli János, miként tudnak az ő hazafiai halálos ölő mérget főzni a köszönésből és a nem köszönésből.

Lubomira teljes mértékben, testének minden erében, lelkének minden indulatában érezte ezt a megmérgezést. Ez az, a mitől az ember egyszerre megőrül. Milenkát csak azért üdvözlik hódolva, hogy őt földig alázzák.

És szegény Milenka még jobban szenved, mint társnéja. Mert ő annak a kínját is átérzi, s halálos ítélete hangját hallja az üdvözlő riadalban; s mentől jobban rivallja a sokaság: «evviva la Reina!» annál jobban veri a mellét rebegve: «oh én bűnöm! oh én nagy bűnöm!»

Lubomira halálsápadtan dült hátra, hordszéke mélyébe.

Boboli János odaszólt hozzá:

— Légy nyugodt, légy erős! A mit igértem, megtartom. Én meg fogom őket hódítani te előtted, ha ég föld megrendül is bele.

És mikor szétnézett a sokaságon, mely két felől utat nyitott előtte, egyetlen egy arczot sem látott maga előtt abból a pártból, mely az ő családját tartotta fejének; ezek itt mind hajdani ellenfelei voltak, a Damiani párt hivei. Amazok távol maradtak; ezek eljöttek, hogy kigúnyolják. Az egyik gyűlölte, a másik megvetette. És különösen feltünhetett neki, hogy egyetlen egy papot sem lát Raguzában, a papok és zarándokok gyülhelyén, a kámzsások és a kápsáló szerzetek megszállójában. Itt ő excommunikálva volt. És mégis győzni akart.

«*Disputa.*»

Kritikus. Kezdem nagyrabecsülni Solom királyfinak az eszét! Hisz ez az egyetlen egy okos ember ebben az

Digitized by Google

egész historiában. De jó orra volt, hogy ide nem jött a kedves profétájával. De hát ha tudta azt e regényhős, hogy itt neki minden ember ellensége: legelkeseredettebb a saját rokonsága, tudta jól, hogy a fegyveres erő és minden hatalom annak az apának a kezében van, a kinek a leányát a kolostorból elcsábította; és mégis ide mer jönni, védtelenül, bűntársai kiséretében, magával hurczolva közszégyenre azt a nőt, a kit a katholikus vallás háromszoros tilalma ellenére vett el, s egyszerre mind a két feleségét oda merte hozni egy olyan apa elé, a ki Raguza tyrannusa, s a Boboli család halálos ellensége: hát akkor volt ennek az embernek esze?

Szerző. Nagyobb volt a becsvágya és a szerelme.

Kritikus. S ez képes volt őt ily őrült vakmerőségre rábeszélni.

Szerző. Hiszen ha még csak annyit tett volna; egy márványfejem sem fájna miatta! De fog ő itt még oly rémséges merényleteket elkövetni, hogy elvégre magam sem tudom kisegíteni a bajból. Hanem hát ilyen a szerelem. Imádta Lubomirát s meg akarta neki szerezni azt a lehetetlen drágakövet, a minek neve tisztelet, a saját szülötte városában.

«FIAM.»

A város palotája előtt várt az érkezőre a Rettoréval az élén a tanács. Ez a tisztelet megillette azt, mint idegen nemzet fejedelmét.

Mindenki kiváncsi volt rá, hogy minő czimmel fogja őt megszólítani a Rettore: «király!» vagy «polgár!»

Damiani Judás így szólítá meg őt:

«Fiam».

És ezzel bizonyára mindenkit nagyon meglepett. Mert ha fogadja Boboli Jánost vejének, akkor elismeri a Davidita schisma jogosultságát, s azzal együtt az ellenpápát.

Digitized by Google

Beszéde után hangzott valami csendes kiáltás: «evviva il Re!»

Az ifju Boboli levett kalpaggal járult a tanács tagjai elé, a Rettore rövid üdvözlete után, a gyaloghintókat engedve az asszonyokkal a Boboli palota felé tovább haladni.

— Nem mint király jövök, vendégül, Raguzába; hanem mint kegyelmet nyert számüzött, hazámba vissza. Azért engedjétek meg, hogy mielőtt házamba belépnék, letegyem a polgári esküt a nép előtt.

Ezzel tartozott minden visszafogadott számüzött. Ott a piacz közepén, a dicső Roland szobrának a talapzatára felállva, kellett az esküt a pregado után elmondania.

Ez önmegalázással egyszerre megvett minden szivet Boboli János. A raguzai polgárok előtt meghajtja fejét egy király s koronátlan fővel kéri a polgárjogot a köztársaságban. Ez kielégité büszkeségüket.

A mint elkezdett beszélni, mintha leigézte volna az egész összegyült népet: eleinte némán hallgatták szavait, majdan átmelegedtek azoktól, ékesen szólása lekötötte a figyelmet, csengő teljes érczű hangja betöltötte a nagy piaczot, hogy beszédének egy mondata sem veszett el, az ablakokban ülők is megérthették; mindent játszott, mint egy szinész; felmagasztalt, mint egy próféta; jövendölt, mint egy augur, és esküdött, mint egy vértanu. Utoljára magával ragadta az egész hallgatóságot. El lett feledve a köszöntési tilalom; vad, lelkesült örömrivallgásban hozta meg a hecatombéját a hidegvérü kalmárok köztársasága a detronálhatlan királynak: a költőnek.

Tudta azt jól Boboli János, hogy csak egyszer engedjék őt fellépni arra a Roland talapzatára, onnan ő meghódítja az egész várost.

Ez alatt a két gyaloghintó, a két nővel megérkezett a Boboli palota elé.

A kapubejárat nem volt oly tág, hogy két gyaloghintó egymás mellett beférjen rajta: egymás után kellett következniök.

Digitized by Google

A nobilik, kik Milenka hordszekerét emelték, félretaszították az útjokból Lubomira székhordóit s előre siettek.

A palotának udvara nem volt. Mindjárt a földszintet egy roppant tornácz foglalta el, melynek közepén remekművű szökőkut delfinje fújta szemein és orrlyukain keresztül a vizet egy nagy onyx medenczébe; azontúl következett egy tágas oszlopcsarnok, szines üvegekből összerakott ablakokkal: ez volt az elfogadó terem, körül antik szobrokkal megrakva; egyik féldomboru fülkéjében alabástrom canephorától emelt csigamedenczében felhalmozva a délszak pompás gyümölcsei, gránátalmák, fügék, a hesperidák aranyalmái; egy massiv ezüstasztalon pedig a fényüzés remekei: hegykristályból köszörült poharak, arany lábozattal, korall fogantyukkal.

Itt várt két hölgy az érkező királynékra.

Csak kettő. Mert odáig terjedt ugyan a hatalma a Rettorénak, hogy a nobilikat kirendelje a városház elé az új jeruzsálemi király elfogadására; de már az asszonyoknak nem parancsolhatott. Nem. A hol az asszonyok országa kezdődik, ott megszünik a felségi jog. Csak a maga két asszonyának parancsolhatott Damiani Judás. Az egyik volt a hitves felesége, a másik annak a nővére: az ő kedvese. Ezekre nézve ő még uralkodói hatalom volt.

Monna Teresina tiz évvel volt idősebb, mint Monna Barbara, de az életkorkülömbség alig látszott meg közöttük. Lubomira anyja épen olyan szoborszerű szépség volt, mint huga: magas termet, telt idomokkal; római szabásu arcz, sötét szemek, büszke homlok, gömbölyű nyak, duzzadó kebel. De a hasonlatosság csak a hallgatás alatt volt feltünő; a mint Barbara megszólalt: a márványarcz egyszerre megváltozott, új és gyorsan változó kifejezést vett föl, a szemekből csáb és szenvedély sugárzott.

Ez a két hölgy várt Lubomirára, ünnepélyes bevonulásakor.

Az anyja, a ki őt gyermekkora óta apáczának nevelte, szigoru ascetai elzárkózottságban, a kinek szenvedéseit

Digitized by Google

már serdülő korában tanulta ismerni s azok miatt az egész világot meggyülölni és azután a nagynénje, a ki e szenvedéseknek okozója volt, a ki miatt az apját elitélte, s a szülői házat elhagyta. És most ennek a két nőnek az üdvözlésével kell találkoznia, hogy az egyiknek a szeméből olvassa a bűnvádat, a másiknak a szeméből a kárörömöt: és mind a kettő előtt türje a megszégyenülést. Mert az első, a ki ő előtte a Boboli csarnok tarka márványmozaik padlatára kilép, nem ő; hanem a másik felesége az urának, a «régibb», az veszi el az első ölelés tiszteletadóját.

Ő csak másodiknak következik. És mikor ő rá kerül a sor, az édesanyja, a helyett hogy megölelné, keresztet vet magára és visszahúzódik; helyette azonban Monna Barbara rohan oda hozzá, s forrón, hevesen átöleli és megcsókolja, a hogy egyik bünös a másikat, a kiben saját vétkének bűnmását találja.

És Lubomira még sem érzi magát megtörve. Hisz ő is küzdeni jött ide. Férje künn a piazzán, ő idebenn a palotában.

Nagy a hőség; a díszöltözet terhes; a tengerparton végig vonuló uton folyvást oda tüzött a nap az utasokra; a királyné szomjas.

Körülnéz: cselédek várnak künn a porticusban tisztelegve.

— Milenka! szól parancsoló hangon. Eredj! végy egy kristályt és hozz nekem a szökőkutból egy ital vizet. Facsard bele egy narancs levét.

S erre a szóra a másik asszony, a nép által királynénak üdvözölt «jobbik» engedelmesen meghajtja magát, s mindenki bámulatára kiválaszt egyet a kristálypoharak közül, kimegy vele az előcsarnokba, megtölti azt a szökőkutnál, visszahozza: övén függő tőrével ketté vág egy narancsot, belefacsarja s aztán egy arany tányérkán odahozza azt Lubomira elé.

Lubomira ez alatt az erkélyre lép ki s hideg egykedvü-

Digitized by Google

séggel tekint ki a sokaságra, mely a Roland oszlopa körül tolong.

— Parancsolj velem. Rebegi a visszatérő «jobbik».

Erre a «szebbik» hátrafordul s elveszi a kristálypoharat. Hanem aztán izleletlenül visszateszi a tálczára hevesen, s indulatosan szól.

— Hiszen ebbe narancsot facsartál. Tudod, hogy ki nem állhatom azt.

— Így mondtad. Rebegi az alázatosan.

— A nyelvem hibázott. De te tudhatnád jól, sohasem szerettem a narancsot: mindig gránátalmát iszom a vízben. Vidd előlem!

És Milenka szépen meghajolva, visszahúzódik, érezve hibás voltát, hogy neki lett volna kötelessége kitalálni Lubomira gondolatját, s aztán rövid idő mulva visszatér, más kristálypohárral, melynek vize a gránátalma levétől rózsaszinű. Mosolyogva nyujtja azt Lubomirának.

És Lubomira kegyteljesen veszi azt el a kezéből; szürcsölve, élvezve kiiszsza a pohár tartalmát félig. Azután visszaadja azt Milenkának.

És ekkor Milenka a megmaradt felét a gránátvíznek maga hajtá fel egy huzomban. Így szokás meginni egymásnak a szerelmét.

S mikor a pohár alját az utolsó seprüjéig kiürítette, akkor derült mosolylyal közelíte Lubomirához s megcsókolta annak az ajkát. Lubomira pedig megveregette Milenka piros arczát kegyesen a lágy tenyerével.

Milenka aztán ismét visszatért a pohárral; nem engedte, hogy azt cseléd vigye a helyére.

Monna Teresinát megszólalásra birta a bámulat e jelenet fölött.

— Hajh, ha én próbálnék így bánni nénéddel Barbarával! akkor bizonyára jól tenném, ha ő vele itatnám meg elébb a gránátvíz felét, csak azután magam.

— És én is bizonyára így tennék, miként ez az aszszony; suttogá Barbara; ha az volnék, a mi ő.

Digitized by Google

E szóra Lubomira egyszerre sebesen oda lépett hozzá. Nem szólt neki semmit, csak a szemébe nézett, villogó, szikrázó tekintettel; mintha azt mondaná neki: «hát nem vagy az? Titokban megteszed? Nyiltan eltagadod? Ott alázod meg magad, a hol büszkének kéne lenned; s büszke vagy, a hol alázat a sorsod?» Barbara elérté a villogó szemek beszédét. S a mint Lubomira a vállára tette a kezét, lassan megtört alatta, térdre roskadt Teresina előtt, s megcsókolta annak a kezét.

Láthatták azt a nobilik és a cselédek, a kik a terem hátuljában s a tornáczban csoportosultak.

A Rettore felesége most aztán megölelte a leányát és megcsókolta annak a homlokát.

Ezt a drágakövet kivánta Lubomira a homlokára: anyjának a csókját.

— — — — — — — — — — — —

És ezzel egy uj tant hirdetett ki a női világban.

A míg Boboli János nagy diadalát kivívta a piazzán: benn a palotában még nagyobb harczot döntött el győzedelmesen a két felesége.

Mert nem a kánonok, nem a parancsolatok állják útját a megosztott szerelemnek, hanem az asszonyi büszkeség. Ez egy oroszlán, a kit nem győzhet le más, csak egy galamb.

Hogy győzte le? Azt megmutatta a példa. Az a példa, a melyet a két nő behozott Raguzába, nagyobb ragály lett a városban, mint a fekete himlő. Mint a levágott erdő helyén a virágliget, úgy nőtt fel egyszerre a ledöntött erkölcs tarlóján minden eddig alvó szenvedély. Ha az egyik asszonyé a ragyogás, a másiké az alázatosság, akkor lehetséges az osztály. Ez volt a titok, a mit becsempésztek Raguzába. Még a trónon is elférnek ketten, ha egyik a zsámolyán akar ülni.

A következő napon Damiani Judás azzal lepte meg a várost, hogy általános amnestiát hirdetett ki minden számüzöttre nézve. Ez tőle nagy merészség volt; mert

Digitized by Google

azok közt sok személyes ellenséget számított. Bizonyosan asszonyi rábeszélés vette rá e végzetes lépésre.

Ennek azután az lett a következése, hogy az új Jeruzsálembe menekült nobilik, kik ott Davidita szokás szerint rendezték be a családi életüket, visszatértek Raguzába s kezdett fel nem tünő látvány lenni, hogy a nagy piacz arkádjai alatt egy nobili két asszonynyal a két karján sétálgasson végig, sőt némelykor még mindegyik asszony kézen vezeti két felől a maga porontyát. Még gondolatnak is rettenetes!

Az új Jeruzsálem elfoglalja a szentek városát! Egy új Sodoma lesz belőle!

Még csak egy szentségtörő merénylet volt hátra, hogy megteljen a bűnnek pohara. Hogy a Davidita az oltárig tolakodjanak.

Ez látszólag lehetetlenné volt téve. Egy templom ugyan volt a birtokukban, a Boboli palotához tartozó; de pap nem volt hozzá.

A szerzetesek megválogatása, hogy kiket bocsássanak be a kapukon? nem a Rettore, hanem a raguzai püspök hatalomkörébe tartozott.

E tekintetben nagy szigort gyakoroltak, s arra valóban szükség volt, hogy a sokféle schismaticus szakadásoktól s a pajzán életü kápsáló barátoktól meg legyen óva a társadalmi jó rend. Minden kapunál ott ellenőrködött egy Balázsrendi guardián s az érkezőket szigoruan kikérdezte, sőt már a külsőikről felismerte, hogy bebocsáthatók-e, vagy elutasítandók? A Davidita papoknak pedig feltünő viseletük volt, lángveres palást, fehér dalmatica, a mellen az efóddal, fejükön a kétszarvu Áron-süveg. Ilyennek nem volt szabad a város kapuján belépni.

És még is megtörtént, hogy Oculi vasárnap előtti szombat délestéjén megkondultak a harangok a Boboli palota templomtornyában, annak a hirdetéseül, hogy a holnapi urnapján istenitisztelet lesz a kápolnában.

Hol veszik hozzá a papot?

Digitized by Google

Ide be nem jöhetett Dávidos pap, ha csak repülve nem jött.

Az ingerült kiváncsiság egész éjjel nem engedte aludni a város népét. Búcsúmenetek jártak alá s fel az utczákon, lámpák mellett, énekelve, mint nagy veszedelem idején, és könyörögve, hogy fordítsa el az Úr a városról ezt a csapást.

És hajnalban újra hangzott a csengetyüszó a Boboli palota tornyából. A templom ajtajai nyitva voltak a piacz felé, a viaszgyertyák fénye ragyogott, az oltárképekkel teljes sötétséggel küzdve.

Vajjon megjelennek-e a hivek? Lesz e bátorságuk vakmerő tanaikat ünnepélyes alakban is bevallani?

Nagyon is sokan jöttek elő! Megtelt velük az egész templom. Minden férfi hozta magával a két asszonyát, világ daczára.

A felingerült nép bizonyára meghajigálta volna őket rothadt narancscsal, ha a Rettore parancsára felvonult magyar dárdások sikátort nem tartottak volna nyitva a templomba sietők számára.

A nép bámulata egyre nőtt, a mint a Davidita hiveket hármasával előjönni látta, hát ez is köztük van? Ki hitte volna? De tetőpontjára hágott a szent eliszonyodás, a midőn egyszerre a Damiani palotából, keresztül a téren, közeledni látták a Rettorét, Damiani Judást, jobb karján Monna Teresinát, balján Monna Barbarát vezetve. Mind a kettőnek piros főkötő volt a fején, Teresina büszkén hordta fenn a tekintetét, Barbara szemérmesen földre süté az arczát, félig kendőjébe takarva. Damiani Judás pedig hatalmaskodó büszke arczczal nézegetett szét, így lépegetett a Boboli templomajtó felé.

«Hát még ez is!»

Történnek-e még több csodák?

Történtek. — Mikor már tele volt a templom a Davidita hivekkel, a kiváncsi nép ellepte az ajtó előtti tért, akkor megjelent a palotából átvezető corridoron Boboli János,

Digitized by Google

nejeit, Lubomirát és Milenkát vezetve a kezén. Ezeket ott elbocsátá, hogy foglaljanak helyet a legelső oldalpadon, ő maga pedig odalépett az oltár elé. Volt rajta lángszinű palást, fehér dalmatica, mellén az efóddal, fején a kétszarvu Áron-süveg. — Ő maga volt a pap.

Legelőször is felolvasta a gyülekezett előt II. Cajus pápa brevéjét, melyben őt, mint hivét, Aktæon atyát, raguzai érsekké installálja, s ugyanakkor kiküldi őt, hogy Bulláját kihirdesse, melyben a papok nőtlenségét megszünteti, VII. Gergely pápa minden idevonatkozó intézményeit eltörli, s a házasság sakramentumát kiterjeszti az egész egyházi rendre: «jobb házasságban élni, mint égni!» Akkor aztán Aktæon atya tart egy hatalmas egyházi szónoklatot, tele bibliai citatumokkal, szent Ágoston és a patres mondataival, melynek folytán a sophistica és dialectika minden furfangjaival kisüté, hogy ők, a Davidíták épen a valódi Krisztus követői, mert hiszen a Megváltó volt épen az, a ki megvédelmezte az irástudók által megkövezésre itélt asszonyt, azt mondva: «bocsánat neki, mert sokat szeretett». Tehát «sokat szeretni» nem bün. Krisztus bocsánatot mondott rá szavával, a Davidíták tették változtatják az igét.

Így emelte fel fejét az egyszarvú, a kit szent János Jelenések könyve igér, hogy megöklelje a templomot!

Ez a merénylet pecsételte meg Boboli János halálitéletét.

Ha ez a terve is sikerül, ha magának pártot szerezhet a raguzai papság között, ha behozhatja II. Cajus ellenpápát Raguzába, s felnyittatja előtte oroszlánszivű Richard székegyházának ajtajait, akkor innen felforgatja az egész világot.

Ezt már nem lehet eltürni.

Még magán e «dies nefastusnak» éjszakáján, kötéllajtorján bocsátkozva le a bástyafalról, átszökött Pirro Bennessa Lacroma szigetére, s felkereste az öreg Boboli Pétert magányában.

Digitized by Google

Pirro Bennessa mind e napig leghivebb pártfőnöke Damiani Judásnak, egykor kiszemelt veje, ez szánta el rá magát, hogy őt összetörje. Minden áron! Még azon áron is, hogy Raguza kapuját megnyissa a köztársaság legnagyobb ellensége előtt.

Velencze volt ez az ellenség.

De azt mondák az igazhitü, jó erkölcsü keresztyének, hogy inkább Velencze foglalja el Raguzát, mintsem a sátán.

És valóban igazuk volt.

A FÉRGEK HARCZA.

A míg a Daviditák vezérei fenhéjázó merészséggel keresték a világ oroszlánjait a leküzdésre, el is feledkeztek egy hős ellenségről, a mosszori knézről, a kinek a haragját már-már semmibe sem vették.

Pedig nem feledi kigyó farka levágását.

A mosszori vár falai most is füstösen meredeznek fel az égbe: a tornyát be sem fedték, úgy maradt, a hogy a pinczeboltjáig beégett. Egyik szárnyát betetőzték durva hasogatott deszkával, a boltozatos termeket meglakták, azon kormosan, a hogy a szurokfüst befogta a falakat. Nem is volt ott élet; asszonyt, leányt, kis gyermeket mind magukkal vittek az uskókok. Rabszolga sem maradt, a kiknek parancsolni lehessen, s a Bogumil maga inkább a nyakába hagyja esni a záport, mint hogy szárnyékot fúrjon, faragjon. A bánya is el volt hagyva, senki sem dolgozott benne; a tolvajok kiszedték a folyosókból a czölöpöket, a föld alatt járó vizek keresztül-kasul rongáltak minden tárnát. Nem volt senki, a ki az érctermő követ törje, nem jött elő több arany a sziklából. Az eddig felhalmozottat pedig mind elrabolták a fellázadt rabszolgák. Beállt az inség a mosszori várban.

Négy fia volt Dragomirnak: Vuk a legidősebb, Tirimir,

Digitized by Google

Branko és a Szlón, a legkisebb. Ezt elpusztították a warángok, a legidősebb pedig nyomorék volt. Megrontotta a pusztolovicza, hogy csak mankóval tudott járni. Ezt nem is türték meg a daliák között a várban, mindig bujdosnia kellett egyik csodaforrástól a másikhoz. De hiába hagyta ott az inge rongyait a forrás melletti bokrokra felakasztva, a köszvényét csak nem hagyhatta ott velük. Utoljára azt tanácsolták neki a vajákos banyák, hogy menjen el a tüzes szentek ingoványához, ott ássa be magát nyakig az iszapos mohába; oda is elment. Se apja, se testvérei nem örömest beszéltek róla. Szégyen, gyalázat az, ha a családban egy nyomorék van.

A Brankó az apának a kedvencze. Öles szál legény, a ki megküzd a medvével; lovon és gyalog a legvitézebb harczos. Most ez hordja a junákok csapatjait martalócz járatokra távol vidékeken. Mert élni csak kell, s uj rabszolgákat is szükség beszerezni, — az sincs, a ki a nyájakat őrizze.

A Tirimirt épen olyan nehezen várja haza, elpusztult várában, a knéz. Az meg a föld alatt jár.

A szerteszét küldött kémek meghozták a hírt az elmenekült rabszolganép felől. Nem volt többé titok, hogy azok a Bludár földalatti folyása mentén kóboroltak el, míg annak egy szakadékán, a Branta vízesésen odataláltak épen a kolostor völgyébe s azt orozva elfoglalták, azután letelepedtek a Branta völgyben, a bogumilok asszonyait, leányait, kis gyermekeit is magukkal vitték, most azokkal együtt élnek.

Tirimirnek a felesége és két kis fia is közöttük volt. Szerette őket. Engedelmet kért az apjától, hogy hadd csináljon ő is tutajokat, s száz kiválogatott junákkal, a kiket mind az elrabolt feleségeik fölötti bánat sarkantyuz vala, utánuk menjen a szökevényeknek, ugyanazon a földalatti úton, másfelől a Brantavölgy szárazföldről fegyveres erővel meg nem támadható. A knéz ráhagyta; Tirimir neki indult a merész útnak vitéz társaival. Annak már tenger

Digitized by Google

ideje mult. És még semmi hírt nem hall felőlük. Meglehet, hogy odarekedtek valamelyik barlangban s most aztán nem tudnak se visszajönni, se előre hatolni. A knéz mindennap bocsáttat utánuk a Bludár vizén egész sült birkát fenyőfák közé kötözve, s szálfákat, hogy tudjanak mivel tüzelni. De valjon megkapják-e?

De annál több álomrontó hírt hordanak neki a kémei az elfutott rabszolgák további sorsáról. Azok új nemzetnek, «uskók»-nak nevezik magukat s várost építenek a tengeröböl előtt, azt elnevezik új Jeruzsálemnek. Számuk szaporodik, hatalmuk erősbül; azokat Tirimir a maga száz junákjával, ha eléri, sem ijeszti meg.

Hát még ezt a fiát is mindennap elsirathatja!

De a legnagyobb könyhullatás oka még is csak a leánya marad. A többiek ha meghaltak, az égbe jutottak, ez él és már is a pokolba került. Egy pogánynak lett feleségévé, a ki két asszonyt tart, miként a törökök. Egy fejedelem leánya! Nem asszonya, csak együtt élő társa egy kámzsás barátnak, a ki magát királynak csufoltatja.

Hogy türheti ezt az egész keresztyén világ? A római pápa, a bosnyák király, a magyar király és a Ráma herczege, a hatalmas Velencze, a büszke Raguza, és keresztes hadak vezérei? Mit rohannak Palæsztinába szaraczént üldözni, hisz itt vannak a leggonoszabb szaraczénok, a Daviditák, az uskókok, a warángok!

Küldözte is a fiát Brankót a szomszéd fejedelmekhez, felszólítva őket, hogy ha tudtak nem régiben hadakat küldeni ő ellene a mosszori várhoz, hogy a patarén hitet leesküdtessék vele, ám ültessék fel a hadaikat most, mikor igazi istentagadók emelik föl a fejüket az egész keresztyénség truczczára; ezeket sujtsák le, ő is segíti őket ezernyi ezer harczosaival! Azonban mindenünnen leverő hírekkel érkezett vissza Brankó. A bosnyák király nem jöhet, mert a szerb császárral van összeakadva; a rámai herczeg pedig fellázadt a magyar király ellen, azok most egymást ölik; Cœlestin pápának az a fő-főgondja, hogy új keresztes

Digitized by Google

hadat gyüjtsön; Raguza főnöke, Damiani Judás maga is a Daviditákkal tart, Velencze ingyen nem tesz semmit.

«És még is el kell őket pusztítani! Bele kell hányni a «gerli»-be a többi rabló népek csontjainak halmára, öregét, apraját, az utolsó szopós gyermekéig!» Dühöngött az öreg knéz, öklével ütve a falakat. S attól pedig csak az ökle lett kormos.

És az alatt benőtte az udvarát az árva csalán, a seprü laboda, a maszlag, a bürök, a bolondító csalmatok, a gyepübodza; mindazok a növények, a mik szeretnek az emberektől elhagyott helyeken tenyészni, a várromok általános örökösei. Senkisem irtotta itt őket.

Egyszer a kőlépcsőket benőtt gazszövevényen keresztül egy sánta nyomorékot lát felfelé biczegni a knéz nagy magányosságában, a szive nem akart rá emlékezni, de a szemei mégis ráismertek: a legöregebb fia volt az, a Vuk.

— Hát te mért jösz haza? mordult rá mérgesen.

A Vuk görbe is volt, sanda is volt, szőrös képe, hosszú szakálla, mint egy bölénynek.

— Neked jó hírt hozok.

— Akkor bújj ki a bőrödből s egyenesülj fel!

— Annál jobbat hozok. Az új Jeruzsálem el fog pusztulni bizonynyal.

— Ki pusztítja el?

— Én.

— Te! Te lidérez! Te ember-vakarcs! Te nagymogul a békák között. Te vagy talán a «pilinkó», a ki az anyja levágott lábujjából támadt, hogy a sárkánytól elragadt bátyjait megboszulja?

— Én vagyok az.

— S hogyan pusztítod el?

— Ezzel a mankóval.

— Eddig csak szörnyeteg voltál, most már meg is bolondultál.

— Nézz csak ide, monda Vuk, a mankója támaszkodó-

Digitized by Google

ját lecsavarva a botjáról. A bot vasból volt és belül üres. Tudod-e, mi lakik ebben? Az, a ki milliókat elpusztít, az a kitől százezerek rettegnek. Egy féreg. Csak várj, majd mingyárt előjön.

És néhány percz mulva kidugta a bot nyilásán a csápjait egy kis szennyes fehér puhány, a levegőben tapogatózva.

— Látod e férget? Ezt úgy hijják, hogy a «hajófúró». (Teredo navalis.) Ezzel a bot likas végét odatámasztotta a nyomorék a karszék oldalához, a melyen az apja ült, aztán magyarázta tovább annak a természetét. Ez az a pusztító féreg, mely a Verestengeren járó hajók fenekeit két-három esztendő alatt úgy összevissza fúrja, hogy a víz beléjük tódul; ez őröli össze a velenczei Lido vastag czölöpjeit, úgy hogy azokat minden hét esztendőben meg kell ujítani; ez dönti le a németalföldi töltéseket, hogy a tenger városokat, tartományokat elönt, ez a hajósok és tengerparti lakók réme, a furdancs.

— Hát már most mit vegyek én magamnak ezen a férgen?

— Egy várost, népestől. A miről te éjjel-nappal álmodol: az új Jeruzsálem. Épült a Branta völgy előtti tengeröbölben. A Branta völgyet elzárja fenn a három tüzes szentek kolostorának a hegylapálya. Ezen a lapályon van egy tó, a mely a Nabukodonozor sziklájából eredő hévvíz forrásból gyülemedett. Ez a tó nedvesíti azt a mohos lápot, a melyben az oda zarándokoló lázárok százával áztatják testüket. E roppant vízmedenczét a völgy felől hatalmas gát zárja el. Ez a gát nem kőből van épitve, hanem erős levert égerfa czölöpökből. Azért nem építették azt kőből, mert azon a vidéken igen gyakoriak a földrengések, alatta kell lenni a pokolnak, azért jön ki belőle az a forró víz. Az égerfa ellenben nem rothad meg a vízben. Már most hát halld meg, hogy mit végeztem én? A mióta az új Jeruzsálem kikötőjébe távol országokból jövő hajók járnak, azok ott a féregrágta fenék palánkjaikat újakkal

Digitized by Google

helyettesítik s a korhadtakat kidobálják a partra. Én mindennap lejártam a sánta lábammal a partra s a mankóm üregét teleraktam ezekkel a furdancscsigákkal. Azután felbiczegtem megint s a mankómból beleeregettem a csigákat a tó vizébe. S a meleg vízben ez a faj rémségesen szaporodik. Három-négy esztendő alatt csendesen össze fogják őrölni az egész gátat. Senki sem gondolhat rá, hogy ezek a tengerlakó csigák oda fel, a magasban levő tóhoz eljuthassanak, végezhetik csendesen a munkájukat. Mikor aztán jól elvégezték, akkor csak egy csendes földindulás kell hozzá, hogy az egész gát ledüljön, s azzal a tömérdek tó, mint az özönvíz egyszerre leomoljon a Branta völgybe. Az aztán elsöpri magával a tengerbe az egész új Jeruzsálemet, minden benne lakójával együtt úgy, hogy még a nyoma sem marad, a miről megtudják, hol volt valaha?

— Jer, hadd szorítsalak agyon! Te legdrágább fiam! Kiálta a knéz, széttárva prémes kaftánját s beletakargatva nyomorék fiát s összevissza csókolgatva annak vadállathoz hasonlatos arczát. «Te vagy az én nemzetségem boszuállója. Tied az áldásom!»

Mikor a nyomorék a mankóját elvette a szék mellől, a hajófurdancsnak a feje már bele volt ragadva a karszék fájába. Éhes volt a féreg, mohón kapta a prédáját. Az a karszék egy darab tölgyfa tuskóból volt vágva.

— Ezt hagyd itt nekem. Ez lesz az én időmutatóm.

— Valóban az lesz, mondá Vuk. Hallgathatod egész nap a perczegését. S ha majd az ülőkéd tulsó oldalán kidugja a fejét, akkor tudhatod, hogy az új Jeruzsálem utolsó napja eljött. — Addig, — legyenek jó álmaid.

— Maradj még itt nálam.

— Nem lehet. Sietek. Még folytatni kell a munkát. Aztán ott akarok lenni, mikor ez megtörténik. Ott fekszem a gáton. Hallgatom a földre tett fülemmel a férgek őrlését, lesem a kősziklák tompa mordulását, s majd ha megrázkódnak, ott akarok lenni azon a látványon, mikor a világ felfordul s a hátára ülni a fellázadt hullámnak egy

Digitized by Google

kitépett czölöpön, s onnan ordítani, mint a sárkányparipáról: «itt jövök uskókok, hajczihéj! fel a tánczra!»

Az öreg knéz megdicsőülten csókolgatá meg e prófétáló ajkakat, s sajnálkozva rebegé:

— Adnék neked valamit az útra, de magamnak sincs semmim. Mindenemből kipusztítottak a gonoszok. Brankó bátyád rosszul lát el, mind eltagadja, ha valami zsákmányt ejtett. A sáfár mindennap hoz fel egy sült birkát, de annak csak a fejét kapom meg, a farkát még a sütésnél ellopják, a többi részét meg a Tirimir bátyád után küldöm, a ki a Bludáron alámént száz vitéz junákkal az uskókokat üldözni, s azóta elő nem jött, pedig egyre várom.

— Hát csak várjad öreg. Nekem nem kell semmid. Megélek én szépen. A fejedelmek töprenghetnek a sorsuk fölött, hogy mi lesz belőlük? a koldusok nem féltik magukat. Még inkább én hagyok neked itt valamit. Tudtam, hogy te itt inségben vagy. Jártomban, keltemben sok alamizsnát kaptam. Meggyüjtöttem, itt van az erszényben. Neked hoztam, tartsd meg.

S azzal átadott az apjának egy bőrzacskót, a mibe egynehány arany volt csavarva, s azzal biczegett vissza, a mankójára támaszkodva, alamizsnát szedni s hajófurdancsokkal fizetni érte.

Az öreg knéz pedig ott maradt a kormos várfalai közt, és várta, hogy mikor tér vissza a Tirimir fia a Bludár labyrinthjából, s mikor fúrja keresztül a hajófurdancs a tölgyfa ülőkéjét?

AZ EGÉRFOGÓ.

A láz gyorsan halad! A siker, melyet a Daviditák kivívtak, valóban az volt: vészes tévtanaik az egész tengerpartot behódították. A diadal mámora egészen elvakítá őket; azt hitték, hogy már nincs ellenség.

Az igazi ellenség pedig csak azért engedett át nekik minden tért, hogy elhitesse velük teljes győzelmüket.

Digitized by Google

Damiani Judás hatalma tetőpontján látszott állni. Legnagyobb ellensége, Velencze is szövetségét kinálta cserébe az eddigi torzsalkodás helyett. Felszólítá, hogy az új keresztes hadak szállitását együtt vállalják el a velenczei és raguzai gályákon. Ez a megtisztelés nagy haszonnal is kecsegtetett. A raguzai fiatal nobilik, a kik a régi erkölcs és szokás szerint a nősülést a meglett kor feladatának tartották, s nem követték a gyönyör és könnyelmű mulatságok ujkori divatját; hanem testedző küzdelemben, harczi dicsőségben kerestek az ifju pezsgő vér számára kielégitést, mind felesküdtek a keresztes vitézek zászlói alá s indulni készültek a szent földre. Itthon csak a sybariták maradnak. Velük együtt készülnek útra az ájtatos papok, a szigoru egyházi rendet követő szerzetesek: nem állnak útjában a testi örömök apostolainak.

A mint ezektől megtisztul (!) a város, akkor azután meg lehet kisérteni az utolsó csapást, behozni II. Cajus pápát Raguzába: megnyitni előtte szent Balázs templomát; s a hitszakadást világra szóló módon kikiáltani.

Az alkalom, mely e czélra ki volt szemelve, a husvét ünnepe leendett.

A velenczei hajóhad, melynek rendeltetése volt a raguzaival egyesülten a frank és német keresztes hadakat felvenni, megjelent Raguza előtt, s ott a magas tengeren horgonyt vetett.

A velenczei admirál, Blandino Máté elébb maga ünnepélyes látogatást tett Raguzában s részt vett a tiszteletére rendezett mulatságokban. Nagy indulgentiáját tanusitá az által, hogy pompás ajándékokat hozott Monna Teresina és Monna Barbara számára, épen úgy Lubomira és Milenka királynéknak is: ez által fejezve ki a Davidita szokásai iránti tiszteletét.

A nagyhét napjai következvén, a világi mulatságoknak meg kellett szünniök; a velenczei admirál visszatért a tengeren horgonyzó hajójára. Azonban meghivta szives vendéglátásra mind Damiani Judást, mind Boboli Jánost.

Digitized by Google

Mind a ketten megigérték, hogy viszonozni fogják a látogatását.

Az olasz azonban csak «kötve hisz a komának». Damiani Judásnak gondja volt rá, hogy kiséretül vigye magával a magyar helyőrség legkipróbáltabb vitézeit, azoknak hadnagyával, Benessával együtt.

Nem is álmodta, hogy Pirro Bennessa legnagyobb hivéből hogy változott át elbuktató ellenségévé. Ő és Boboli Péter titkos szövetséget irtak alá a velenczei dogéval, mely szerint Velencze megszabadítja Raguzát a zsarnokától és az eretnek apostoltól, s ennek az árában Velencze fenhatóságot nyer Raguza fölött, s egy kinevezett grófja fog székelni a köztársaságban, s ezzel megszünik Raguza függetlensége. Ezek igazán a földet adták oda maguk alól, hogy megtartsák vele az eget. Tökéletes igazuk volt! Az idegen zsarnok ütése nem fáj úgy, mint a honfitársé.

Midőn Boboli János rászánta magát, hogy ő is megtegye a látogatást a velenczei admirál hajóján, nagyon eszében tartá, hogy ott az ő számára kelepczét is vethetnek; s nem indult neki oly könnyü szerrel, mint a Rettore. Ő magával hozta a waráng hajóhadát, a kerekes liburnákat Dávid király személyes vezénylete alatt. Ezek is fel voltak ajánlva a hitetlenek elleni hadjáratra: tehát mint jó barátok közelítettek a velenczei hajóhadhoz.

Boboli János azon a liburnán szállíttatá magát az admirál hajóhoz, a melyen Dávid király maga vezényelt.

Mikor bucsuzva kezet szorított vele, azt mondá neki:

— Lehet, hogy engem itt kelepczébe csalnak. A velenczeitől minden kitelik. Ha én ezt a gyöngyös süvegemet ezzel a három piros tollal a levegőbe felhajítom, az azt tudatja veled, hogy árulás történt velem: veszélyben vagyok. Akkor te tudod, hogy mit cselekedjél.

— Tudom. Bizd rám. Monda Dávid király, s kezébe fogta a hosszú póznára tüzött kereket, melylyel a hajósainak vezénylő jelt szokott adni.

Damiani Judás és Boboli János egyszerre hágtak fel,

Digitized by Google

két oldalról jövet, a velenczei admirálhajóra. A magyar testőrök és Pirro Bennessa csatlakoztak hozzájuk.

A hajó födélzetén pompás bíborfüggönyü sátor volt felállítva, a látogató magas vendégek a kétfelől sort képező fényes öltözetü velenczei alabárdosok között haladtak odáig.

Akkor két hajóapród félre vonta a sátor függönyeit, s azok közül kilépett az ősz Boboli Péter.

Kezében tartá kivont kardját. Tetőtől talpig pánczél volt rajta.

— Damiani Judás, Raguza zsarnoka, és te hitetlenek királya, Boboli János; szólt az öreg nyugodt, kemény hangon. Én titeket a raguzai köztársaság nevében elfoglak!

Damiani Judás hirtelen kardot rántott s kisérő testőrei közé vonult vissza, védelemre készen; azonban egyszerre megbénult a karja, a midőn Pirro Bennessa megragadta a kezét hátulról s a saját testőrei kifacsarták a kardot az ökléből. Látta, hogy a saját hivei által van kiszolgáltatva az ellenségeinek.

Azonban Boboli Jánosnak volt annyi ideje, hogy a süvegét felhajíthassa magasan a levegőbe, mielőtt a kezeit bilincsekbe verhették volna.

— Birátok előtt álltok! Kiálta Boboli Péter.

— Még nem! Dávid király is itt van! Mondá János.

Akkor aztán betömték a száját.

A HARCZ.

Dávid király magasra emelé a kerekes rudat.

Erre a jelre a warángok egyszerre mind behúzták az evezőiket, s a liburnák elkezdtek a kerekeikkel dolgozni. Négy waráng dereglye sikamlott sebesen a sima tengertükrön orrával az admirál hajó oldalának.

Azonban a velenczeiek sem voltak készületlenül. Gyorsabban mint a warángok liburnái, iszamodtak elő a gálya

Digitized by Google

mögül harczosokkal megrakott dereglyéik, a melyek a közeledő ellenség rohamát felfogták. Most tünt ki a warángok fortélyának az előnye. Ők nem bizták a liburnáikat az evezőkre; a kerékhajtó bodont egyformán taposták az ökrök jól védetten, s az összes harczi legénység használhatta a fegyvereit. A legelső fegyver volt a parittya. «Csak a kormányost czélozd!» volt a jelkiáltás. A velenczések dereglyéire, mint a zápor hullott a parittyakő s egyik ember a másik után dült ki a kormánytimon mellől, a mi tétova irányt adott a dereglyéknek. Magukat a fegyvereseket nem kopogtatták kavicsaikkal a warángok: azoknak nem ártott az; egymást fedő paizsaik érczpalánkot képeztek fejük előtt. És akkor hirtelen megszüntetve az egyik ökör taposó rohamát, a liburnák, mint az úszó hal, oly sebesen kanyarodtak félkörben s oldalba kapták a dereglyéket. A liburnának az orrán volt két hegyes vasagyara, a víz alatt pedig egy hosszu egyszarvuja: a felső a dereglyéknek, az alsó a gályáknak szólt. A velenczei hajósok hirtelen igyekeztek a járműveiket elfordítani a roham elől s csáklyáikkal félretaszítani a liburnát; egy dereglye azonban, melynek kormányzóját épen akkor szédíté le egy parittyakő, nem volt eléggé gyors a félretérésben, azt a waráng liburna agyarára kapta, s egy pillanat mulva fel volt döntve a dereglye, harczosaival, evezőseivel együtt; a sok emberfő ott uszkált a tánczoló hullámokon. Erre a többi gályáktól is előrohantak a dereglyék.

Most Dávid király a feje fölött tartott kerekes póznáját megpörgette az ujjai között, mely jeladásra az egész waráng hajóraj megindúlt félhold alakban a velenczei hajók felé, s elfogadta a nyilt tengeri harczot.

A velenczei hajósok is gyakorlott, harczedzett vitézek voltak a tengeren. Diadalaikról a szaraczénok és mórok sokat beszélhetnek. A waráng méltó ellenfélre talált bennük. De az ő részükön volt a vitézségen kivül még a ravaszság is. A milyen gyors volt a támadásuk, épen olyan hirtelen tudtak hátat adni. Hajóik farral épen oly ügye-

Digitized by Google

sen tudtak előre haladni, mint orral, s olyankor egyszerre minden harczos evezőre kapott, s a lapátkerékhez adva a testi erőt is, elhagyta az utána nyomuló ellenfelét. Ezzel a csellel sikerült nekik a velenczei dereglyéseket a horgonyon álló gályáktól jó távolra elcsalogatni.

Ezt a körülményt nem hagyta Dávid király felhasználatlanúl. A míg a királyfi, Solom a waráng hajóraj balszárnyával a hátráló cselt folytatta a cadmei sziklák öble felé: Dávid király három liburnával ott állt mozdulatlanúl az admirálhajóval szemben. Ekkor egy jeladására egyszerre nekilódult mind a három a nagy három árboczosnak. Annak volt kétszáztíz evezőse, a kik hármasával ülve a külső gályatornáczon, egy-egy hosszú evezőt feszítettek együtt. Azonkívül volt háromszáz lándzsás vitéze, nyolczvan lövésze számszerijjakkal ellátva. A födélzetén három kőhajító balista; egy dárdalövő csappantyu mind a két oldalán, s a hátulsó fatornyában, a honnan az admirál vezényelt, volt elhelyezve a görögtűz vető gép, melynek byzanczi tűzmester volt a kezelője. Azonkivül a gálya oldalain levő ablakokból mindenünnen fényes rézkosfejek meredeztek elő, melyeket lódító lánczczal taszítanak neki az ellenséges gálya oldalának, ha az össze talált kapaszkodni a hajójukkal.

És ezt a hatalmas szörnyeteget merte megtámadni Dávid király a maga három liburnájával. A hogy megtámadják a fizeterek a nagy czethalat.

Dereglye nem állt az útjokban; az vagy fel volt már forgatva, elsülyesztve, vagy összeakaszkodott az ellenség dereglyéivel, a mikor aztán a párkányon álló harczosok kópjával, szekerczével öldökölték egymást.

Az admirálhajó felhúzta a horgonyait, s kifeszített vitorlákkal, mind a hetven evezőjét mozgásba hozva, zúdult neki a nyomorult liburnáknak, hogy magával a nehéz tetemével legázolja őket. De azok hirtelen elsiklottak mellette; s a warángok nehéz szekercze csapásai alatt a hosszú evező lapátok csonkára töredeztek.

Digitized by Google

Dávid király vezérliburnája a gálya hátuljába került. Maga a király fogta a kormányrudat. Volt vele ötven harczos; a rézláncz övön kivül egészen meztelen, csak a négyágu paizs a védelmük; kezükben kópja és szekercze. Maga Dávid király egy egész nyers ökörbőrt viselt palást gyanánt, úgy hogy a szarvas fejbőr a fejére volt húzva, sisak és korona gyanánt.

Valamennyi ijász mind őt veszi czélba; de a nyilaik nem találják őt el. Az a hit róla, hogy nem fogja semmi fegyver. Lövöldözhetnek ahoz!

Ez ellen az ördög ellen csak a pokoltűz segít!

A byzanczi tűzmester lövésre ajzza a tűzvető gépet s mikor a hátrafeszített vaskanál a fogaskerék utolsó rovátkájához ér, hirtelen meggyujtja kanóczczal a belétett pokolszerveket, s a mint a következő pillanatban a gép peczke felpattan, a visszarúgó aczélkar messze köpi a vaskanálból a sziporkázó tűzcsillagot, mely a hová leesik, olthatatlan lángot gyujt, s ha egy szikrája embertestre hull, azt csontig égeti. A szikragomoly jól volt czélozva: egyenesen Dávid király felé repült. A király hirtelen lekapta vállárul a nyers ökörbőrt s azt a két karjával szétfeszítve a feje fölött, mint gyermekjátékban a labdát, elkapta a tűzgomolyt, a nyers bőrbe hirtelen összeszorította, s aztán két kézre fogva az egészet, egy hatalmas lökéssel felhajította a gálya evező tornáczára. A görögtűz ott repesztette szét az ökörbőrt s aztán szórta szerteszélylyel veszedelmes szikráit, a gályapadhoz lánczolt rabok között halálordítást támasztva.

Tehát még a pokoltűz sem árt az ördögnek, azt is visszadobja.

A hajósoknak a saját gályájuk oltásáról kellett gondoskodni, homokkal, rádobált paizsokkal paráholva a harapózó lángot; s ez alatt döngöttek a warángok ütései a gálya oldalán, a mint a vaskapcsokat beleszegezték, a miken mint lajtorján kapaszkodnak majd fel a gálya tetejére.

S a míg e harcz folyik a víz fölött, a vizek mélyében is

Digitized by Google

csendesen halad az orvtámadás. A waráng buvárok fúrják a gálya fenekét.

A magyar történelem is hoz fel ilyenre példát. Mikor I. Endre király alatt német Henrik hajóit a Dunán mind kifúrta a buvár Kund.

Azonban a velenczei hajók nem dunai burdzsellák, hogy azokkal egy ember, meg egy furó könnyen elbánhasson. A warángoknál egész csapat végezte e munkát. A hadgálya feneke vastag rézlemezzel volt borítva. Azt elébb az egyik buvárnak hegyes kajmóju pőrölyével keresztül kellett ütni. Akkor egy második buvár jött a furójával s a furó nyelét a mellének feszítve, elkezdé azt a gálya palánkjába facsarni. Mikor a lélekzete elfogyott, jött a második, a harmadik buvár, felváltották egymást, míg elég mély a fúrt lyuk. Azonban még ezen keresztül egy hét alatt sem telne meg a gálya vízzel. Azt tették hát, hogy a fúrt lyukba egy tülköt tömtek tele oltatlan mészszel, melynek a nyitott része apró kavicscsal volt elzárva, s az ismét sodronynyal bekötve, hogy a kavics ki ne hulljon. Akkor aztán magára hagyták a művüket. Az oltatlan mészből a vízben kifejlő gáz inkább a palánkon tört keresztül, mint hogy a kavicsdugaszt taszítsa ki; azt már tudják a bányászok; s nemsokára emberfőnyi rés lett szakítva a gálya fenekén.

E harcz ott ment végbe az új Jeruzsálem kikötője előtt. Ez akkor is tele volt hajóval.

Az egész uskók nép, a davidita lakosság mind kicsődült a partra, a warángok merész harczát nézni a velenczések ellen.

Ha ezeknek lett volna bátorságuk, evezőre, fegyverre kapni, s belekeverődni a csatába a maguk gályáival, bizony kétségessé tehették volna a harcz kimenetelét; de hát csak a szájuk volt nagy, beérték azzal, hogy a hajók vitorlarúdjairól ujjongtak biztató rivallást a waráng szövetségeseknek, s nézték pipogya tétlenséggel a harcz lefolyását.

— Ejh, ti ügyetlenek! kiálta Boboli Péter az ijászokra,

Digitized by Google

akik hasztalan lövöldöztek a waráng király felé. Ide azzal a számszerijjal, majd én veszem czélba!

S azzal kivette az egyik lövész kezéből a nyillövő peczkes tegezt.

De mielőtt a nyilvesszőt belé helyezte volna az ágyába, a kebléből elővett egy kis hegykristály palaczkot, s abba belemártotta a nyil hegyét. Csak egy karczolás az így megmérgezett nyilhegygyel, s a leghatalmasabb óriás halottá dermed tőle.

Boboli Péter czélba vette Dávid királyt; a nyil odatalált a hős mellébe. A király felordított; oly hangosan, hogy az az egész csatazajt túlzengte, s azzal végig esett a hajóban halottan.

Dávid király életével egyszerre elveszték a warángok a szivüket.

«A király elesett!» hangzott egyik liburnától a másikig.

S azzal egyszerre abba hagyta mindenki az ostromot; a kik már fenn voltak az admirálhajó evezős párkányán, leugráltak a tengerbe s úszva igyekeztek a liburnáikhoz eljutni, a warángok szekerczét, kopját eldobtak a kezükből, az evezőket kapták elő, s az egész liburnaraj igyekezett őrült gyorsasággal a cselből hátravonúlt társaik után a cadmaei sziklák felé menekülni.

A velenczei dereglyeraj és a gályák harczos népe diadalordításban tört ki a félelmes ellenség megfutamodására; hanem az admirál hajón nem sokára az örömriadal a rémület zürhangjába kezdett átkeveredni: a gálya féloldalra hanyatlott, a tetőn állók csuszamodtak a padlón; a hajófenékből kétségbeesett halálordítás hangzott fel: «a gálya sülyed!» A buvárok munkája sikerült.

A győzelmi mámorra rettenetes fölébredés következett, «elveszünk!» ordítá minden ember, s futott előre hátra, nem hallgatva az admirál és a hajóskapitányok parancsszavára. A dereglyék, a miken a hajós nép menekülhetett volna, mind a warángokat üldözték.

A kormányos azon igyekezett, hogy valamelyik szom-

Digitized by Google

széd gálya közelébe vitorláztassa a nagy hajót, a honnan a hajós nép mentésére segélyt nyujthatnak; a kapitányok rekedtté kiabálták magukat, a matrózoknak parancsot osztva a mellékvitorlák bevonására, a felesleges hajótehernek a tengerbe dobálására; az evezőpadhoz lánczolt gályarabok üvöltöttek halálfélelmükben, míg a hajóácsok szekerczéikkel a folyvást égő palánkokat hasogatták le, a miket a görögtűz meggyujtott; a nagy zűrzavarban senkinek sem jutott eszébe, hogy a harcz megkezdése előtt a két fejedelmi foglyot, Damiani Judást és Boboli Jánost a hajó mélyében levő zárkákba csukták el. Azok most ott fulladnak.

De valakinek mégis eszébe jutott valaki.

Az édesapának az egyetlen fia.

— A fiam! ordítá Boboli Péter, s kétségbeesetten rohant alá a lépcsőkön, a mik a zárkákhoz vezettek.

Két átelleni zárkába volt elzárva a két fogoly. Az egyik, mely a hajó vízfelé hajló oldalán volt, már egészen megtelt vízzel, a melyik fogoly abba volt zárva, az már nem volt ennek a világnak a lakója. A második rekesz azonban még egy szegletével kiemelkedett a vízből, ebben még élő ember lehet.

Boboli Péter fejszét hozott magával s feltörte az ajtót. Az eléje tóduló víz tetején a fiának a szép férfias fejét pillantá meg. Még élt. Szemeiben megvillant az élve maradás öröme.

Hanem a mint azt az arczot megpillantá, mely börtöne ajtajában megjelent előtte, az öröm egyszerre az ijedtség, az elkeseredés torz kifejezésének adott helyet arczán: nem apja, birája, hóhéra volt az! Boboli János egyszerre lebukott a víz alá, melyből csak a feje látszott már elő, most az is eltünt. Meg akarta magát fullasztani, s lefeküdt a zárka fenekére, de az apa oda rohant hozzá s utána bukva a víz alá, megragadta a fiát szép hosszú üstökénél fogva.

A fogolynak a kezei hátra voltak kötve; nem volt képes

Digitized by Google

a küzdelemre, de lábait neki feszíthette az ajtóragasztónak, hogy kivonszoltatását megakadályozza. S a ki időt nyer, — halált nyer. A hajó egyre mélyebben sülyedt alá: a víz mindkettőjük fejét elborította már.

Azonban Boboli Péter részén volt a hideg vér, s a víz alatt ez a hatalom. Míg a fia kétségbeesve hánykódott kezei között, ő gazdálkodva tartotta vissza lélekzetét; egyszer aztán a fia eszméletlenül tört össze, akkor nyalábra fogta s kereste a lépcsőt, a melyen idáig jött. Az is több fokkal a víz alatt volt már. Sietni kellett.

Fenn a hajótetőn iszonyú volt a tombolás. A harczosok segélyért ordítoztak a távozó dereglyék után; a gályapadokon a rabok lánczaikat tördelték, nem gondoltak az evezésre; az lehetetlen is volt már, mert a hajó féloldalra volt dülve.

A mint Boboli Péter drága terhével a vállán feljutott a közép födélzetre, a hol a matrózok hirtelen összetákolt gerendákból igyekeztek mentő tutajt rögtönözni, valaki megragadta a palástját hátulról.

Visszatekintett, Pirro Bennessa volt az.

A hajómellvéd egy csapóajtaján dugta ki a fejét.

— Csitt! susogá Pirro; utánam jőjj! Itt a mi bárkánk!

A raguzai bárka, a melyen Pirro jött az admirál hajóhoz Damiani Judással, nem vett részt az ütközetben, s a mint a nagy veszedelem kiütött a gályán, a magyar testőrök hirtelen igyekeztek azt biztosítani a maguk számára, hogy más el ne foglalja.

Csak Boboli Péterre vártak még.

— Előbb ezt vegyétek át. Jó helyre fektessétek! szólt az öreg, elalélt fiát Pirro vállára helyezve.

— Él még?

— Szent Balázs adja, hogy éljen!

Pirro tovább adta a félholtat a kötéllajtorja alsó fokán álló hadnagyának, így jutott az le a bárkába; ott végig fektették a fenékpadon.

Utolsó volt Boboli Péter, a ki a bárkába leszállt.

Digitized by Google

Senkinek sem volt gondja búcsút venni a velenczei admiráltól.

Eltávozásukat nem is vette észre senki, mert a hajó arrafelé dült meg, s minden ember az ellenkező oldalra menekült.

A raguzai evezősök nekifeszítették a lapátot s a bárka tova sikamlott. Egy lánczáról leszabadult rab utánuk uszott, s belekapaszkodott a bárka horgonylánczába. Annak a fejére ütöttek egyet az evezőlapáttal s aztán elmaradt.

Most aztán odatérdelt Boboli Péter fiának élettelen teste mellé s ölébe vette ánnak a fejét.

Az arcz halotté volt. A félig nyitott szemek tört szivárványa felfelé fordulva, az ajkak nyitva: minden mozdításnál tengervíz buggyan belőlük elő; a hol piros volt az arcz, ott most szederjes foltok vannak, homloka feldagadt, tán a küzdelemben kapott ütődéstől.

Az apa oly gonddal igyekezik őt az életre visszahozni. Maga vetközteti ázott ruháiból; fülével hallgatja, ver-e még a szive? Megdermedt karjait mozgatja, fejét térdére helyezi, tagjait dörzsöli. Majd érvágót vesz elő, (a nélkül okos ember soha sem jár) eret vág a karján; a vér még fecskendezve tör elő: még van élet benne! A vérsugár még testvére a napsugárnak! Aztán ajkára teszi ajkait s lélekzetét átfujja belé; míg egyszer a nyugvó mell lassan emelkedni kezd, a félig nyitott pillák lecsukódnak, az ökölre szorított kéz ujjai szétterjednek: a tetszhalott életre tér. Csak álomra elébb.

Milyen nagy az öröme az apának, hogy fiát megmenthette. Mégis szerette őt.

Pirro Bennessa részvétteljesen nézte az öreget. Senkit nem hitt az segélyül: maga végzett mindent.

— Boboli Péter, te nagyon örülsz annak, hogy fiadat megmenthetted a haláltól.

— Hogy ne örülnék? Egy olyan csúf haláltól. A milyenre csak egy Damiani Judás volt méltó, a kinek az

Digitized by Google

életét úgy kellett befejezni, mint egy könyvből kitépett lapot, hogy senki ne tudja róla, mi lett a vége? De Boboli János neve fényes, ragyogó tünemény, a kiről fel kell jegyezni a csillagászoknak, holt volt a zenithje, hol volt a nadirja?

— Tehát ha úgy szereted a fiadat, folytatá Bennessa, azt tanácsolom neked, vidd magaddal Lacromába, s rejtsd el ott, nem fogjuk üldözni; legyen benne örömed sokáig. De Raguzába ne hozd.

— De én épen Raguzába fogom őt vinni, mond az agg patricius. Mert nem azért szabadítottam meg a fiamat a csúf haláltól, hogy gyönyörködjem benne, hanem hogy átadjam őt biráinak; s a milyen fényes volt az élete, legyen olyan híres, nevezetes annak a vége is. Boboli Péter megmentette a fiát — a vérpad számára!

A HARANGKONGÁS.

A sülyedő admirál-hajón zűrzavar közepett a hajónagyok igyekeztek megmenteni a legbecsesebbet: először is a hajó védszentjének, szent Katalinnak ereklyeszekrényét, az oltárkészleteket, a hajóhad pénztárát; ezeké volt az egyetlen díszbárka, mely a hajófödélzethez volt lánczolva; ezt bocsáták a szomszéd gályához legelébb, mely lassan tudott a sülyedő hajó felé közeledni evezőivel. E perczben teljes szélcsend állott be; a vitorlák mind lohadtan csüggtek alá árboczaikról.

A segélykiáltó tülökszó elveszett a harczi lármában, a mit az összekeveredett dereglyék harczosai támasztottak, folyvást távozva a gályasortól.

A tenger ilyenkor veszi fel ünnepi pompáját: foltonkint tarkállik, akár csak egy tündér himezte szőnyeg: a láthatár felé, hol az éggel összeér, ezüst szinben játszik, míg a partok előtt hihetetlen merész ecsetvonással zárja el a tarka képet egy széles sötétkék sávoly. Csak néhol

Digitized by Google

húz rajta egy keskeny fűzöld csíkot valami végig suhanó fuvallat, mely egy pillanatra feldagasztja annak a gályának a vitorláit, melyet útjában talál. A nap bálványképe még nem tükröződik vissza a tengerből a parton állók szemébe, mert még alig haladta meg a Vellebit hófedte ormait, kora reggel lévén.

Az új Jeruzsálem lakói mind kicsődültek a kikötő gátjára, onnan bámulják az érdekes látványt: a két dereglye közötti harczot, mely épen az ő tengeröblük előtt vonul végig.

Különben is pihenő nap van: husvét szombatja; processiók, templomjárások ideje. A davidisták épen úgy megünneplik a Krisztus halálát és feltámadását, mint a többi keresztyének; hisz a názáretbeli Jézus anyai ágon egyenes utódja Szent Dávid királynak.

A hirtelen kitört harcz okát mindenki sejti itt. A waráng liburna-hadat azért vitte magával János király, hogy ha a velenczések árulást követnek el ellene, azt hivei megtorolják.

A partról jól lehetett látni a warángok vakmerő támadását s aztán visszavonulásuk után az admirálhajó veszedelmét.

Az uskókok örömujjongása köszönté e látható sikert. A warángok ismét megmutatták, hogy mit tudnak? Ilyenkor aztán az üldözők elől gyorsan vissza szoktak vonulni sziklás kikötőjükbe, melynek vészei közé idegennek behatolni bizonyos hajótörés.

A nap a reggeli tizenöt órát mutatta az égen, a midőn egyszerre megváltozott a tenger ábrázatja. A nélkül, hogy egy szellő keletkezett volna, hirtelen sötétzöldre vált a széles víztükör nagy messzeségben, a habok elkezdtek tánczolni: nem úgy, mint midőn a szél torlasztja őket barázdákra döntve, de mintha csupa ugrókút szökellne felfelé rendetlenül, egymásnak ütődve, néhol ívnek hajolva, s a hullámtánczban valamennyi dereglye és liburna bukdácsol, kalimpázik, orrával, farával fel és lesülyedve, csúffá téve a kormányt, evezőlapátot.

Digitized by Google

E megfoghatatlan tünemény közepett valamennyi tengerész fülét megüti egy vérlázító hang: az új Jeruzsálem templomának tornyaiból harangszó hallik.

Hisz ezek pogányok és Krisztuskáromlók!

A kik nagy szombat reggelén megkondítják a harangjaikat; a világba kiáltva a kihivó gúnyt, hogy nem utaztak e napon a harangok Rómába!

A velenczések haragja a harangszó hallatára egyszerre az új Jeruzsálem ellen fordult. A warángokat hagyák menekülni a maguk búvó kikötője felé, a melynek vészeit minden pilotájuk ismerte, s mintha közös parancsszavuk lett volna rá, neki fordultak az elátkozott városnak.

Úgy is ki volt arra mondva az itélet: el kell pusztulnia a földszinéről! Ez a harangszó csak sietteté a végrehajtást.

Néhány dereglyének a parancsnokai észrevették az alatt, hogy az admirálhajó árboczai félre vannak dőlve, s egyszerre visszafordultak a süllyedő gálya segélyére; a nagy tömeg azonban, mint egy zárt phalanx nyomult a Brantavölgyi kikötő felé.

Az akkor is rakva volt kereskedő hajókkal; jó hadizsákmány a hajósoknak. Azoknak a tengerészei nem is gondoltak ellenállásra; hanem a mint észrevették, hogy a velenczések támadása ő ellenük fordul, menekültek ki csónakjaikon a partra, telekiabálva rémhirrel a várost, hogy itt jön az ellenség a tenger felől. Odabenn azonban még nagyobb rémületre találtak: a lakosság eszeveszetten rohant az utczákon, hanem némán! Ennél e veszélynél elveszti az ember a szavát. Ha tűz van, ha árvíz jön: tüdőszakadtáig ordít a halandó, de mikor a földalatti ellenség jön, akkor a rémület néma.

Az, a ki a tornyokban a harangokat kongatta, nem a hittagadó davidita nép volt, hanem a földrengés.

Már napok óta rebesgették azok a lázárok, kik a mohásból lejöttek a kikötőbe alamizsnát szedni, hogy a tüzes szentek kolostoránál szokatlan tünemények járják: a Nabu-

Digitized by Google

kodonozor üregéből rendkívüli tömegben omlik elő a forró víz, zavaros iszapos keveréket okádva a tóba, mely már egész a gát párkányáig megtelt, s abból oly nehéz gőz párolog fel, hogy a tó feletti csapóhidon nem lehet a kolostorból kijönni, mert leszédül az ember. Néha a hévizponor üvöltő böffenéssel gyantaszagú pokolsarat hány ki, mely a víznél könnyebb.

Nem is igen mertek már a nyomorékok a gyógyfürdő burdékjaihoz visszatérni.

Az is feltünt, hogy a számos vadkan, mely ott a makktermő erdőkben tanyázott, milyen nagy röfögéssel igyekezett több nap óta a hegy tulsó oldalára átköltözni, valamennyi visitó koczájával együtt. Vadmacska a fiát vitte a szájában, a dabóza fényes nappal kijött a barlangjából s futott a tengerbe. Minden állat előre érzé azt a névtelen rémületet.

Csak egy élő lényre nézve volt ennek az előérzete gyönyörűség.

A mosszori knéz nyomorék fia ott hevert éjjel-nappal a tó czölöpgátján. Neki halálélesztő volt az a fullasztó gőz, a mit a kénköves sár felpárolog. Ott hallgatta figyelve a földkebel morgását, a gerendafuró csigák perczegését, s biztatta a köszvényes tagjait, hogy majd nem soká tart már.

— Az Isten nyomorékja nem sokára hős lesz. Olyan paripára ül, a milyenen még Deli Markó sem lovagolt soha, s úgy gázolja maga alá ellenségeit, miként a Fanyövő, a Vasgyuró, a Kőmorzsoló: a nagy óriások. A Pilinkó, a Hüvelycsik Palkó bosszút áll a sárkányon az elrabolt hugáért, megölt bátyjaiért! Beleveri az ólomszérübe a vasbuzogánynyal!

Csak az a nap jőjjön, a melyen a harangok megkondulnak maguktól a toronyban.

Hát eljött az a nap.

A mikor a tenger azt a tüneményt láttatta, hogy elkezdett szélcsend alatt hegyes hullámokban szökellni, ez a

Digitized by Google

földrengés első tünete volt: a szárazon még jobban érezték azt, a megrázott tornyokban kongtak a harangok. A nép lélekvesztve rohant a főtemplomba, az oltár elé kényszerítve a főpapot, II. Cajus pápát, ki tiarás fejével épen olyan reszkető alak volt, mint hívei egyenkint, s rémültében nem találta meg a könyörgése kezdő szavait.

A partraszállt velenczei harczosok nem találtak fegyveres ellenséget, a ki ellenállni merészeljen. Ott kezdhették a munkájokat, a hol akarták.

Az a nyomorék dæmon is érzé azt a lélekijesztő földrázkódást odafenn, a czölöpzet párkánygerendáján ülve, mint egy paripán, ő is hallá azt a rémséges harangszót odalenn a város tizenhét tornyában, aztán elnézte felmagasztalt tekintettel, hogyan kezd kifelé hajlani az egész gát a közepén, a tulsó oldalán levő vastag mohát, bürükérget túrva, repesztve szerteszét.

— No még jobban! no még jobban! kiabált, mankójával paskolva a gerendát, a melyen lovagolt. «Czo fel sárkánylovam! czo fel táltos paripám! se fejed, se lábad! még is te fogod el!»

Egyszer aztán nagyot buffant a hévíz sziklatorka, olyan tömeg sarat vetve ki magából, hogy vele együtt a három tüzes szentek drágakőszobrait is kihányta a tóba; a mit egy felfelé taszító lökés követett, s erre iszonyú robajjal dült ki az egész czölöpgát, melynek gerendáit a hajófurdancsok össze-vissza pudvásíták, egész hosszában a völgy felé.

És azzal az egész roppant víztömeg, a tó összes tartalma, egyszerre alázudult a völgybe.

Nem mint egy zuhatag, de mint egy hömpölygő lavina, mint egy apocalyptikus szörnyeteg gigászi feje, ágaskodva, égnek emelkedve, hullámot hullám fölé túrva, omlott alá a népirtó csoda.

A nyomorék Vuk átnyalábolta karjaival, lábszáraival a párkány gerendát, mint a szilaj paripát a lovagló vadember; a hullámtorlat leszakította azt a kapcsairól s fel-

Digitized by Google

kapta a hátára! Ott nyargalt az őrjöngő dæmon a saját maga alkotta szörnyeteg tajtékturó hátán, vihar sebességgel vágtatva hanyatthomlok a mélységbe alá, aztán eltemette őt is az özönvíz árja.

A hömpölygő áradat egy álompercz alatt leseperte maga elől az egész paradicsomkertet, pálmaligetével, gránátalma pagonyaival, s aztán dült földrengető robajjal a mély völgybe alá: letördelt sziklákat hajigálva előre s kinyűtt erdővel tömve meg saját maga előtt a völgyszorulatot, hogy aztán megint összegyüjtött haraggal törje keresztül a torlaszt s annál iszonyúbb rohamban zúduljon alá az utjába épült veszendő embertanyára. Se kőfal nem állt meg előtte, se százados erdő.

Mi történt odalent az új Jeruzsálemben? Maradt-e idejük a győzőknek és a legyőzötteknek egymással kibékülni? mondhattak-e el egy utolsó imádságot az irgalmas Istenhez? menekülhettek-e fel a magas tornyaikba, házaik tetejére? arról hírt nem mondott senki. Védő fal, bástya, palota, templom tornyostul mind egymásra omlott, s maga alá temette, a mi élt; a lezuhanó áradat még a mólót is keresztül törte, felforgatva a kikötőben horgonyzó hajókat, pozdorjává zuzta a dereglyéket, s aztán beleomlott a tengerbe. Még ott sem szünt meg. Mintha ő volna az a Leviathán, a ki átúszsza a tengert, tovább hömpölygött, kigyó alakú hánykódással, a kinyűtt erdőtől zöld sörényes háttal, gályaroncsot, templomtetőt, holttest-gomolyt zúdítva maga előtt hullámtúró fejével; egy itéletnapi szörnyeteg a sima kék tengerszín közepén.

Az admirál-hajónak már csak az árboczai álltak ki a vízből. A hömpölygő csoda egyenesen neki tartott, harsogásával elnyomva a kétségbeesett nép halálordítását. A vitorlapóznák, az árbocz-kosarak el voltak lepve, mentésre váró, kapaszkodó hajósokkal. A vizek csodája keresztül gomolygott rajta, árboczokat, embereket a tenger mélyébe temetve, a gályát fenekével fölfelé fordítva, s még azután messze elúszott a felzavart tengeren, szertefutó

Digitized by Google

barázdákat küldve szét a ringó víztükör felett, sárga iszapszinnel s zöld fatörmelékkel jelölve meg az utat, melyet végigfutott.

Új Jeruzsálem városa nem létezett többé. Sem a brantavölgyi paradicsom.

A BETELJESÜLT KIVÁNSÁGOK.

Raguzában mind erről nem tudtak semmit.

Földanyánk ott a dalmata parton nagyon szeszélyes. Egy ponton lejteni indul; a másikon szépen nyugszik. Hol itt, hol amott érzik a földrengést; míg másutt hírét sem hallják. Némely vidéken egészen otthonos a föld háborgása: a lakosok a kunyhóikat az élőfák ágai közé építik, vagy a tenger sekély vize fölé czölöpökre állítják.

Raguzát ez ideig nem látogatta meg a földrengés.

A lefolyt tengeri harczról sem volt a raguzai népnek tudomása: a sabioncelloi hosszú félsziget mögött folyt az le, s még akkor ágyuszó nem hirdette tíz mértföldnyire, hogy tömeges emberáldozatot hoznak a fehérbőrüek — Huiczilopochtlinak.

A brantavölgyi catastrophából pedig hirmondó sem maradt; de még a járható út is elpusztult, mely Raguzába vezetett.

A husvét előtti szombat a maga megszokott egyházi pompájával telt le. A harangok délre haza kerültek Rómából s a népsokaság tolongott egyik templomból a másikba, ájtatos zsolozsmák éneklése mellett, a feltámadás szertartását ünnepelni. Nőknek azonban, ha csak apáczák nem voltak, tiltva volt, akár a passio-játékokon, akár a szombati ceremoniákban megjelenni: várniok kellett a maguk sorára. Szombaton az ő dolguk volt az óhajtott mézeskalács és husvéti felfüzött perecz készítése odahaza.

Valamennyi templom között legutolsónak volt hagyva

Digitized by Google

a daviditáké, a kik a feltámadást a délutáni napkezdetén (hat órakor mostani időszámitás szerint) szokták megünnepelni. Főpapjuk, maga János király, távol volt: a tengeren járt, annak haza kellett addig érkeznie.

A Boboli kastély belseje az Eufratparti paradicsomot mimelte. Azt János király a két felesége képzelete szerint alkotta össze. Egy tágas köralaku tornácz, magas kupolával fedve képezte a kertet, melyben messze földről összehordott délszaki növények versengtek a hazai virágtermő fákkal, s a meleg égalj flórájához odaillett a repkedő, éneklő madársereg, melynek fészke távol Abyssiniában, vagy a Szenegál-part fahéjtermő gesztjében rejtőzhetett. A tündéri kert boltozata átlátszó máriaüvegből (macskaezüst, csillámpala) volt mesterséges foglalattal összerakva; úgy kéklett, mint az ég kárpitja.

Egy tündérgrotta, a koralok mindenféle fajából összerakva s befuttatva virágtölcséres jalappával, rejtőzött a széles levelü pálmák között; az egyik oldalából, tarka csigahéjak csoportjából omlott alá egy kristálytiszta forrás, melynek vizét távol a hegyek közül vezették idáig ólomcsöveken át. Szelid evetkék, madárkák odajártak belőle inni.

Még olyankor is, a mikor a két hölgy ott ült a grottában.

A nap hevesen sütött; Raguzában már husvét táján nyár van; a paradicsom terme át volt fülve a füszerillatu bokrok ambrájától. Ilyenkor teher az öltözet; kivált az egyedüllétben: a két Éva alig tür magán egyebet egy átlátszó lepelnél. Milenka társnője lábainál hever, Lubomirának engedve a haját fésülni.

Lubomirának ez gyönyörüség. Milenkát cziczomázni, a haját százféle alakban befonni, szépen felöltöztetni. Legyen szép! Tessék az ő királyának! Tanítja énekre, tanítja beszédre. Idegen nyelven kimondott szavakra. Hogy mondják római, hogy athenæi nyelven azt az örök szép szót, a szerelmet? Hogy kell annak, a kit imádunk, szivünk sze-

Digitized by Google

rint szólni, hogy megértse, a mit mi érzünk? Lubomira azt akarja, hogy Milenkát is úgy szeresse — Asmodái — miként őtet. Nem Milenka kedvéért teszi azt, hanem Asmodáiért.

Azon versengenek, hogy melyik tudja őt jobban szeretni?

De mindegyik a másiknak adja a diadal pálmáját. Keresik egymásban, a mi a szebbség, a mi a jobbság.

S aztán beszélnek egymásnak az álmaikról.

— Ah, ha az én álmom teljesülne; szól ábrándozó elandalodással Milenka, szép fejét Lubomira ölébe nyugtatva. Azt álmodtam, hogy odajött elém a Jehova, szép ezüstfehér szakállu agg férfi képében, s jóságos tekintetével felemelve magához a földről, mintha a légben repülnék, azt mondá hozzám: «mit kivánnál magadnak, szólj! én teljesítem!» S arra én azt mondtam: «Oh uram! mindent megadtál nekem már, a mit csak sziv kivánhat: lakójává tettél a paradicsomnak. Nem kivánok én tőled egyebet, mint hogy rejtsd el ezt a mi paradicsomunkat úgy, hogy senki ne tudjon felőle. Zárd ki a világból, valahová, ismeretlen tenger közepébe, hová hajót nem hoz a vitorla; melyet zátonyok miatt megközelíteni nem lehet, s engedj ott bennünket hármunkat együtt élni, és szeretni a míg meg nem halunk. S aztán én legyek hármunk közül az első, a ki meghal.»

Azzal felemelte magát, a két karjával átfonva Lubomira nyakát, s megcsókolta annak az ajkait.

— Én nem azt kivánnám tőle, ha én hozzám leszállna a Zebaóth; mondá Lubomira, szép társnője fejét körülkoszoruzva befont hajával s aztán a saját arczához vonva annak arczát s egy gömbölyü aczél tükörből, mit félkezével messze tartott magától, e két tündöklő képmásban gyönyörködve. Én azt kivánnám, ha én elém jönne az a hatalmas ősz férfi, ki a multak és jövendők ura: «Tedd, hogy valósuljon meg amaz álom, melyet a warángok királynéja, Bravalla álmodott felőlünk; hogy ez a három

Digitized by Google

fej: kettőnké, és a mi szerelmesünké, ott álljon egymás mellett valaha, márványban megörökítve!»

«Ez a kívánságod be fog teljesülni!» kiálta egy erőteljes férfi hang, s a két andalgó nő egy ősz szakállu férfit látott kilépni a tündérgrotta bokrai közül. — De ez nem a bibliai Zebaóth volt, hanem az öreg Boboli Péter; a költőnek, a királynak, az Aktæonnak az atyja.

A HOLT KIRÁLY NÁSZÚTJA.

A warángnők a tengerpart magas sziklapárkányára gyülekeztek, ottan várták visszatérő hőseiket.

A cadmæi sziklák tengeröble táján már nem üldözték azokat a velenczei naszádok; a keresztes had gályái a magas tengeren tüntek elő árboczerdejükkel, mozdulatlanul.

Hanem a kürtök elárulták a gyászt.

Ha diadallal közelítnek a waráng vitézek hazatérő liburnáikon, akkor riadó énekeiket viszhangozzák a parti sziklák; a mikor gyászolnak, akkor csak a kürt szól; a veszteség számára nincs emberi szó.

A nők a kürtrivallásra mind seregestül rohantak alá a meredek sziklavágányokon a férfiak elé.

Kinek van gyásza? Kik lettek özvegygyé?

A csatában elesett paizsát oda szokták felfüggeszteni a liburna árboczának a tetejébe. A király hajóárboczán függött a paizs. Messziről rá lehetett ismerni arra. A két egymásnak fordított félhold egyike aranyból volt, a másika ezüstből.

Jaj a waráng népnek! Elesett a legnagyobb hőse! A soha le nem győzött Dávid király! — Csak mérgezett nyillal tudták elejteni.

A víz sekélyébe érve, a hajósok kiugrálnak a királyi liburnából s a hányan hozzáférnek, vállaikra emelik azt és kihozzák a partra.

Digitized by Google

A két királyné odarohan a dereglyéhez, melynek árboczánál áll a holt király. Áll, és nem fekszik; vállai alatt átkötött láncz tartja egyenesen az ég felé, arcza még feltekint a napba: annak a sugarai tündökölnek vissza halott szemeiből.

Az egyik királyné, az ifjabbik, a szenvedélyesebbik, vad ordítozásban tör ki; zilált haját tépi, az egeket dorgálja, a tengert hajigálja marokra kapott kavicscsal, s szidja a halottat, hogy nem szégyenli magát egy olyan nyomorult kis nyilvesszőtől legyőzetni óriás létére? Az öregebb királynő, az ősz Teuta csendesen viseli magát. Tudja és helyesli, hogy a waráng nép minden királyának az a vége. Nem mirigyben kell annak elveszni, hanem fegyver által. Szép suttogva beszél halottjához: «Megjöttél! Ismét elmégy! Hosszú nászútra mégy!» — S aztán, mint a ki jól tudja a szokást, előkészíti a kedvesét arra az útra. A waráng férfi soha sem visel ruhát, csak a mikor meghal. Akkor az asszonyai széthasogatják legdrágább köntöseiket, abba burkolják be a hős tetemeit; vállától lábáig, selyembe, bársonyba; két kezének minden ujját külön becsavarják szalaggal, szironnyal.

A férfiak az alatt elkészítik a ravatalt.

A király ravatala maga az a liburna, melyet annyi harczban kormányzott, a melyben hős halált nyert. Ennek az oldalait bemázolják illatos terpetinnel, fehér szurokkal; a fenekét tele öntik földi gyantával, s koszorukat fonnak az egész hajó körül piros gyümölcsü boróka ágakból.

Mikor elkészültek, a holt király hitvestársai búcsút vesznek a gyermekeiktől; összecsókolgatják apraját nagyját; Solom vezér marad utoljára: azt megáldja mind a kettő.

Azután kezdődik az ő saját temetési készülődésük.

Itt ismét visszatér az ősi pogány szokás. A hitvestárs együtt megy a férjjel a túlvilágra. Semmi világa nincsen a földön többé. A szerelmese is hogy lenne egyedül ama messzeségben. Vele fog utazni mind a kettő.

Digitized by Google

Oda állnak ők is háttal az árboczhoz. S előbb a saját érczöveiket hozzácsatolják a halott érctüszőjéhez; azután a hajfonadékaikat összekötözik annak a felbogozott csimbókjaival. El nem szakadhatnak így egymástól.

A régészek találnak mindenféle érczből, bronczból, aranyból, leginkább csigamódra összecsavart lemezeket: találgatják, mire való volt az. Ilyeneket viseltek a warángok, férfiak és nők, karjaikra csavarva. Teuta és Bravalla királynék a saját karjaikon levő tekercseket összeölték a király karjain levőkkel; végre Solom, a kedvencz fiuk a kettőjük kezén levő karlemezeket csatolta össze. Most már elválhatlanok lettek.

Ekkor aztán a waráng vitézek ismét vállaikra vették a királyi liburnát s visszavitték a tengerre.

Senkinek sem volt szabad a három temetkezőn kívül beleülni, úgy vontatták ki a többiek a sziklás öbölből a sík tengerre.

Egyre harsogtak a kürtök szomoruan. A parton maradt asszonyok gyászéneke kisérte a távozókat.

A nap utolsó sugár-küllőit vetette szét az égen s a mint elsülyedt a tenger alá, egyszerre beállt az éjszaka; a firmamentum megnépesült csillagokkal, azok közt a legfényesebb, a nap kisérője, az esti csillag hosszú fénybarázdát vetett a tengerre.

Ekkor feltámadt az esti szél s végig fuvallt a felfodrozott óriási víztükrön.

A király liburnájának volt egy vitorlája, mely az árboczon lengett, az megfeszült a széltől.

Solom vezér akkor egy kanóczczal meggyujtá a királyi liburna orrára helyezett üstben a lobbanékony földi gyantát. — S azzal útnak ereszték a liburnát, hadd keresse maga a bejáratot a túlvilág kapuján. A szél vitte azt a vitorla segélyével csendesen.

Ez ideig a kerekes hajó bodonjába elhelyezett tulkok meg sem mozdultak; folytatták a kérődzésüket csendesen a sötétben.

Digitized by Google

A mint azonban a szurokfüst megütötte az orrukat, egyszerre csülökre kaptak s elkezdtek baromösztönnel szaladni.

Akkor aztán megmozdultak a lapátkerekek s vitték sebesen előre a liburnát.

A waráng hajósok dereglye-rajáról kardalban zendült fel a «térj hazádba!» rivallás s azzal mind hátra maradtak.

A királyi liburna futott előre magától, kormánytalanul.

S a mint sebesen sikamlott tova, a szurokfüst az érczedényből hátrafelé csapott s meggyujtá sziporkáival a gyantával bemázolt jármüvet. Nemsokára összecsapódott a láng az árbocz körül, eltakarva a három egymáshoz kapcsolt alakot, a királyt, két királynéjával együtt. A két nő még akkor is énekelt. Szerelemről, boldogságról.

A waráng nők így szoktak a holt kedveseikkel nászútra kelni.

A dal nem sokára elnémult; de annál hangosabb lett a vadállatok bömbölése. Azokat ott a bodonban nem tudta megölni sem a füst, sem a láng. A bodon rézzel volt borítva, s a kerekektől felkorbácsolt víz eloltotta a ráhulló tüzet.

S így rohant előre az égő liburna sokáig a két bőszült szilaj állattól hajtva, mikor már a vitorlája is elégett. — A velenczei hajósok rémülve láttak egy tüzes szörnyeteget uszni gályáik felé, a sík tengerszín felett, mely a szerint, a hogy az egyik tulok kifáradt és elbukott a bodonban, míg a másik erőfeszítve taposta a forgó gépet, kigyózó futással czikázott feléjük. Azt hitték, hogy ez a mesebeli sárkány.

Rémséges zürzavar támadt a gályák közt. Azt sem tudták, merre kerüljék ki a tűzszóró csoda rohamát, a ki bömbölve jön rájuk. A kik közelről látták, még jobban elrémültek a lángok közt egyenesen álló királyi alakok ijesztő képétől, a kik az égő árboczhoz támaszkodva, holtuk után boszut állni jönnek tűzhajójukon.

Utoljára az egyik tulok ott a hajtógépben végképen elbukott: megölte a hőség; a másikban több életerő volt,

Digitized by Google

az még győzte a futást. Ekkor aztán, hogy csak az egyik lapátkerék forgott, elkezdett a liburna csigatekervényben forogni veszettül, valamennyi gályát fenyegetve bomlott keringésével, míg legvégre nekifutott egy teherszállító bárkának s a vízalatti sarkantyujával odafurta magát annak a fenekéhez. A bárkáról mindenki elfutott. Kinek volna kedve harczolni pokolbeli rémek ellen. A liburna a bárkát is lángba borította: ez aztán lesülyedtében levonta azt magával együtt a tenger fenekére.

Dávid király még holta után is győzelmesen harczolva ment át a túlvilágra.

A HALÁLRA ITÉLT NÉP.

Damiani Judás elfogatása igazi velenczei politika volt. Raguzának, legfélelmesebb vetélytársának visszaadta vele a szabadságát; de cserében a saját maga uralmát állította fel benne.

Hogyan számolt le azután egymással Velencze és Raguza? hogy tudta az utóbbi lerázni nyakáról az önkényt felvett jármot? arról beszéljenek a történetirók; mi a regény catastropháinál maradunk.

A politikai vívmány nagy árba került Velenczének, illetőleg a köztársaság hajóhadán szállított keresztes tábornak. Még mielőtt szaraczénokat láttak volna, már egy csata veszteségeit sirathatták el, a melyre senki sem számított: egy elsülyesztett gályát és egy elégett teherbárkát, negyven dereglyét, melyet az új Jeruzsálemi öbölben összetört a vizomlatag, és sok százait a romok alá temetett, a vízbe fullasztott legjobb harczosoknak és hajósoknak.

És ez mind a warángok bűnlajstromára rovódott. Még a tüzes szentek kolostora alatti tó alázudítását is nekik tulajdoníták. A kolostor az ő szerzeteseik lakhelye volt, a mióta az apáczákat kiűzték belőle. Azon a néhány dereg-

Digitized by Google

lyén lévő hajósok, melyek az admirálhajó segélyére visszafordultak, mind jól látták, a mint az a hófehér gomoly onnan a vágányból aláhömpölyödött, a legmagasabb fák koronáin túlcsapva, s döntögette le maga előtt az útban talált házsorokat, tornyokat, bástyafalakat; látták azt az öbölbe lezúdulni, a hajókat egyszerre a hab hátára felemelkedni, s aztán kőgáton keresztül a nyilt tengerbe bukfenczezni; maguk is rémülten igyekeztek, hogy a csodaáradat futásából félre meneküljenek.

Tehát szerintük e kétségbeesett csapást is a warángok mérték a velenczeiek fejére. Ez a maroknyi mezitelen embercsoport már több délczeg vitézt elpusztított, mint a mennyit saját maga számít.

Legyen hát kiirtva az utolsó lélegzetvevőig!

Addig a keresztes had nem távozik el Gravoza öbléből, a míg a nehéz itélet végrehajtva nincs; a szaraczénok fölött elsőbbségük van a warángoknak.

Ezek is hitetlenek. Daviditák.

Az ellenpápa veszedelmesebb ellensége a keresztyén világnak, mint Coradin vagy Szelaheddin.

A szép, rendezett keresztes hadat azonban lehetőleg kímélni kellett.

Vannak félvad népek a Balkán-félszigeten, a melyek méltók arra, hogy az egész vad waráng népet tövestől kiirtsák. Itt van a mosszori knéz a maga bogumiljaival. Annak a hivására ezrenkint csoportosulnak össze a hegyekben élő törzsek junákjai, a kiknek úgy is mindennapi kenyerük a harcz és préda.

Velenczének van pénze. S aranyért könnyű vasat kapni.

Raguza is részt fog venni a boszú hadjáratában. Magyar helyőrsége úgy is unja már magát a hosszas tespedésben.

Brankó vezér, a mosszori knéz fia, a meghivásra feljött Raguzába s ott megpecsételte a szövetséget az egyesült köztársaságok főnökeivel. Ő kész fegyverbe öltöztetni hatezer junákot, ha Velencze a költségeket előlegezi hozzá. Azonkívül kikötötte, hogy a végrehajtott megtorlás után

Digitized by Google

a warángok által birt terület a mosszori knézséghez csatoltassék. Megigérték neki. Azt is megkivánta, hogy a raguzaiak a leégetett mosszori várat ujból és egész diszében fölépíttessék, a bogumilok adnak hozzá követ, meszet, meg levágott koponyákat, a mennyi szükséges. Megigérték neki. Azután a magyarok küldjenek nekik tanult hevéreket, a kik az elpusztult aranybányát ismét mívelhető állapotba helyezzék. Ez is irásba lett adva. Azután a Levantéból Raguzába járó karavánok fizessenek a mosszori knéznek védelmi vámot, mikor a Demir kapun átkelnek. Ezt is jóváhagyták. Még valamit! A rombadőlt uj Jeruzsálem omladékait egyedül a mosszori knéz alattvalóinak legyen szabad felkutatni az ott eltemetett kincsek eltőkítése végett. Ez sem talált ellenvetésre. Végre, hogy a bogumilok a Jézus nevét az ő szertartásaikban igy ejthessék ki «Ihzusz». Megengedték nekik.

Akkor aztán mondá Brankó a szövetséges vezéreknek:

— Már most csak azt kötöm ki magamnak, hogy én vezethessem a magam hadait, s csatázhassak a warángokkal a bogumilok módja szerint.

— Igen jó lesz; mi pedig majd harczolni fogunk a velenczések módja szerint.

Azzal megitták a szövetségpoharat, Brankó megkapta a nehéz erszény pénzeket a hadak felszerelésére s hazatért az apjához.

Az öreg knézt már akkor nemcsak a cselédjei szolgálták rosszúl, hanem a lábai is. Egész nap a csatlósait szidta, s ha azok elmaradtak, a fájó térdeivel veszekedett.

Még mindennap utána küldte az eltünt fiának, Tirimirnek a sült ürüt a Bludár vizén. A csatlósoknak volt annyi eszük, hogy a husát megették maguk s csak a csontját dobták a vízbe.

Nem félt már senki az öregtől, annyira, hogy a nagy varangyos békák odamásztak az ülőhelye közelébe s onnan kuruttyoltak a szemébe: tudták, hogy nehéz neki a helyéből felkelni, hogy velük kergetőzzék.

Digitized by Google

De a mint Brankó hazaérkezett a junákjaival s felhordatta az öreg elé a pénzes zacskókat: egyszerre meggyógyult annak a két lába, még a dereka is kiegyenesedett. Hát még mikor az örömhireket elmondta a fia! Le van már döntve az új Jeruzsálem. A tolvaj, szökevény, áruló uskók nép vízbe fojtva, eltemetve. Ah be jól esett a szivének! «Ezt az én Vuk fiam cselekedte! Az én szegény nyomorék fiam! Azt tette, a mit a Hüvelycsik Palkó! összetörte a sárkányt mázsás buzogánynyal! A Pilinkó! Mind megölte őket!» Halva még az asszonyok is, a kik a rabszolgákhoz adták magukat. Hát az elszökött leány, a «ki-ne-mondd-nevű!» Meg annak az elcsábitója? Börtönben várják nehéz itéletüket. «Nehéz legyen nekik!» És a gyilkosok? A waráng vérengzők? Solom királyfi! Ki van rájuk mondva az enyészet! A Gerlibe velük? Oda, abba a nagy sziklasírba, a hova már annyi nép utolsó maradványa el van temetve! A hol feküsznek egymásra halmozva a cimberek, a liburnok, az antariátok, az avarok! Utánuk a warángokat! Egy visító poronty ne maradjon utánuk!

Velencze és Raguza segit a nagy öldöklő munkában.

Erre a szóra az öreg még tánczra is kerekedett, hanem aztán, hogy a lábába nyilalt a köszvény, ismét visszatért a józan esze; elkezdte a dolgot birálgatni.

— Hát a mi jutalmunk mi fog lenni?

Brankó elszámlálta előtte a megállapitott igéreteket.

Az öreg fokozatos jó kedvvel mondogatá: «jó! elég! sok!» Hanem aztán, hogy a fia egyre nagyobb igéreteket sorolt elő, lefelé hanyatlott a jó kedve, boszús lett; «ez már nagyon sok! ez már hihetetlen!» Az utolsó igéretnél már csak fütyülni tudott, s mind a két fájó térdét dörzsölte a tenyereivel.

— Hallod-e, Brankó fiam. Mondok neked valamit, el ne felejtsd. «Igéret: adósság». A ki sokat igér, sokkal adós. A kinek én adósa vagyok, azt én nem szeretem. A kit az ember nem szeret, azt nem kivánja látni. Azért azt mondom te neked, hogy a mikor te a velenczésekkel szövetség-

Digitized by Google

ben hadat kezdesz: egy pajzst a melledre akaszsz, a másikat meg a hátadra!

— Ne félts te engem, öreg, mondá Brankó, magam is kötve hiszek a komának.

Egy éj és egy nap alatt fel lett lármázva a környék s gyűltek a törzsek harczosai közelből és távolból a mosszori vár alá. Ott a völgyben ütöttek tábort, rögtönzött sátorok alatt, mindenik a maga zászlóival. A várba nem hivták fel a vezetőket, nincs ott mit keresni. Puszta rom ott minden.

Az öreg knéz felmászott a kőlépcsőkön a kiégett toronyba, melynek a boltozata még tartotta magát gerendák nélkül is, onnan nézte a vár aljában gyülekező hadat. A nagy erkély párkányát szépen benőtte a bogáncs, a kigyószisz, meg a fekete üröm, jó árnyékot adtak a vár urának, mikor a nap forrón odatűzött; kormos gerendacsonkok szolgáltak ülőhelyül. A felfutó vadszeder savanyú bogyóval nedvesítette a nyelvét, ha nagyon elepedt: még sem hagyta el ezt a helyet, a honnan a gyülekező táborra láthatott; onnan számlálgatá a kétszázával rendezett zászlóaljaikat: «egy csata, két csata, három csata!» később aztán: «tíz csata, húsz csata, harmincz csata!» Együtt volt már háromszor annyi harczos, mint a mennyit a waráng férfisereg számít, s ezek is jó vitézek: bivalybőr páncélja, rézsisakja, teknő pajzsa van valamennyinek, kelevész a kezükben, kétélű kard az oldalukon.

Csak a «jó időre» várnak, hogy megkezdjék a maguk módja szerint való hadjáratot.

Az a jó idő, a melynek jöttére a bogumilok várnak: a bóra, az északi szél.

A bogumilok haditerve az volt, hogy egy olyan hét napig tartó északi orkán alatt a waráng októl lakott erdőket felgyujtsák.

A bogumilok erdőpusztítók.

A vandalok kegyelmesebbek voltak, mert azok csak az emberi műveket pusztitották el: a palotákat, a szobrokat;

Digitized by Google

a patarénok az Istenkéz remekeit, az élőfákat irtották ki haragjukban. Még ma is azt teszik morlák utódjaik, hogy ha megharagusznak a szomszédjukra, éjszaka lefürészelik tőben az olajfáit.

A pogányok, a mohamedánok nem tették azt soha.

Minden Istennel járó nép előtt templommal egyértelmű az erdő.

Kivált ez a minden nemzetek vérével megáztatott ősrengeteg itt a Bludár és a Branta között, a hol minden, a csatákban megfogyott népmaradvány, mely hazát veszített, végső menedékére talált, melyben még néhány évtizedig dicsősége emlékeit elsírathatta. Ezek a hat-hét századot látott óriási tölgyek rejtik összeforradt oduikban a vándor fajok minden honi oltárról elüzött bálványait, aranyból, bronzból öntve, kőből kiábdálva, csontból kifaragva; az összeboruló geszt őrzi, sűrű moha, páfrány takargatja Pérunt, az oroszlánfejű istent; egymásra dőlt hársfa óriások alatt rejtik Khorsz, a mennydörgések istene; mély völgyszakadékban, hová a szarvasok agancsaikat lehányni járnak tavaszkor, kussad a Svantevit, a legtöbb szarvú bálvány s az avarok védistene, a Volos belenőtt az élőfába, melyhez oda támasztották; s a viszhangadó méla csendességben a megtagadott istenek sóhajtását hallja a bujdosó.

S ezt az erdőt akarják felgyujtani!

A hol a tölgyek és bükkök országa végződik: ott felváltja társait a veresfenyő és a szumakh, melynek illata, mikor a delelő nap rásüt, a túlvilág légkörét sejteti a halandóval, s odacsalogatja magához a délkör minden énekes madarait; míg gyümölcsös ligetében apró majomsereg czivódik egymással, utolsó képviselője fajának Európában. De lenn a völgy sötét mélyében a vad bölény búgó szava harangoz, s a vad páva jajgat, a lombhullám fölött, mint egy uszó hajó, suhanva végig; míg a szikláról alá-hulló zuhatag örök orgonaszava mondja egyre: «szent, szent, szent az Úr a magasban!»

S ezt az erdőt készülnek felgyujtani.

Digitized by Google

Miért?

Mert ez az erdő hatalmas erőssége az ellenfélnek. Ostromolhatlanabb minden sáncznál; dönthetlenebb a bástyáknál; ez erdő védelme alatt a waráng ijászok és parityások az egész keresztes had ellen időtlen időkig megvédhetik magukat. Más oldalról pedig meg nem közelíthetők. A Brantavölgy meredek sziklafallal zárja el tartományukat, s a tengerpart felől, azokon a sziklavágányokon, a melyeken a waráng harczosok szoktak liburnáikkal hazatérni, az ellenséget lehengerített sziklákkal az asszonyok és gyermekek is leseperhetik. Kiéheztetni sem lehet őket itten, mint a körülzárt várban levőket, mert a pagony tele van nagyszámú nyájaikkal, s vaddal bővelkedik a rengeteg, ingyen termő gyümölcsöt, gesztenyét ontanak a vad fák; sziget ez a szárazföld közepén; egy maroknyi vitéz nép elég, hogy tengert csináljon körülötte megtámadója véréből.

És még sem tette azt soha egy ostromló sem, hogy felgyujtsa magát a védő szent erdőt. Talált ki más furfangot.

A gallusok úgy győzték le e helyen az antariátok nemzetét, hogy mérgezett bort küldtek nekik zsákmányul: hagymáz kinjaik közt öldösték le őket; de az erdőt megkiméltek.

A thrákok és szarmaták az ideszorított cimbereket hozzájuk bocsátott szép nimphák árulásával ejtették meg: feláldozták értük a leányaikat, de megőrizték az erdőt.

A scordiakat az avarok éjjeli tusában győzték le, saját nagy veszteségük árán.

A liburnokat a velenczések úgy törték le, hogy az ő nemzeti viseletükbe öltöztetett ellenséges hadat csempésztek közéjük.

Az avarokat pedig, bizanczi módra, egymás között veszítették össze, s mikor azok legédesdedebb testvérharczban voltak, akkor ütöttek rajtuk: úgy temették el őket a népek sírjába.

S mind e népek után még csak annyi sem maradt, hogy

Digitized by Google

hivták nyelvükön a «szerelmet», az «életet», a «halált». A mint a bóra megindult a Vellebit felől, a bogumilok alászálltak a mosszori hegyről a völgybe.

A néphit szerint van egy völgy a dalmata hegyvilágban, a melynek mélyéből szokott előtámadni ez égi rém: a bóra; indulását előre hirdeti a távoli zugás; az ég sötétkék szinű lesz, s a távol hegyek mind közelnek látszanak; a szárnyas nép nyugtalanul kóválygog a légben s lármásan keres menedéket. Előre tudják, hogy közelít a bóra.

A bogumilok összefogtak negyven vad tulkot, azoknak a szarvaik közé szurokba mártott rőzsekötegeket szorítottak; s aztán a meggyújtott rőzsével a fejükön szabadon bocsáták. A megriadt tulok a lángoló köteggel a szarvai között a széllel szembe nem futhatott; mind a széllel ellenkező irányba rohant a warángok erdeibe, s ottan igyekezett ösztönszerüleg a legsűrűbb bozót közé menekülni, hogy kinzó terhétől szabaduljon. Ezzel felgyújtotta a bozótot, a melybe menekült.

Egyszerre negyven helyen gyuladt ki az erdő; a többit megtette a bóra.

Eleinte csak az alsó bozót kapott lángra; majd felfutott a tűz a fák mohos derekain, a repkény és vadszőlő venyigéin s fellobbantá az olajterhes lombokat. A bóra szította a lángot. Nemsokára tengerré változott az, tengerré, mely fölfelé halad, lánghullámokkal özönölve előre. A félezredes élőfák mennydörögve durrantak szét a tűzben; a recsegés elnyomta a futó fenevadak, a marhacsordák bömbölését és valamennyit túlordította a dühöngő szélvész harsogása. Ez volt a pokoli dithyramb!

Az a vén ember ottan a mosszori vártorony erkélyén gyönyörködve nézte ezt a Luczifernek való látványt!

— Tovább! Tovább! Fujjad jobban! kiáltozott a bórának. Fujjad, hogy megpukkadj bele!

S a szövetségestárs megfogadta a biztatást; gyorsan, rohammal hajtotta felfelé a lángokat a hegyoldalra; s aztán le a mély völgyekbe. Elmult az éjszaka, világosabb lett

Digitized by Google

mint nappal, a távol Vellebit ormai úgy ragyogtak, mintha maguk is izzadnának. Az égő erdő lángtengere fölött elkezdtek tűzforgatagok támadni, ezek is a szél menyasszonyai, minők a porforgatag, a víztölcsér; csakhogy a tornyaik nem porszem és vízcsepp, hanem szikra és zsarátnok; a forgószél égő oszlopokat sodort fel az égig, melyeknek szétterülő üstöke hullócsillagokkal szórta tele a világot, mikor két ilyen orsózva táncoló tűzóriás összetalálkozott egymást ölre kapva, mint egy vulkántorok, úgy lövelt fel az égbe.

Embererő e pokoli hatalommal szembe nem szállhatott. A warángok sorsa meg volt pecsételve.

Ezt nevezte Brankó vezér a maga módja szerinti hadviselésnek.

Három napig tartott az erdőégés; ezalatt a dühöngő szélvész végig hajtotta a lángtengert a warángok valamennyi hegyein, az égő fenyők és szumakhfák füstjét messze elhordva magával, úgy hogy egész az istriai partvidékig elterjedt a tömjénillat az óriási oltárról, melyen egy egész nép áldoztatik meg.

Az erdőkből kivert marhák és vadállatok bőgése ezalatt oly rémséges kardalt támasztott, hogy Raguzában éjente nem lehetett a polgároknak békében aludni miatta. A medve, farkas, hiuz elbujt a barlangba; a vad tulkok, a csordamarhákkal együtt, állati ösztönüket követve, mind ahhoz a tengerszemhez menekültek az égés elől, melybe a warángok rejték el a liburnáikat, s ott összevegyűlve dámvaddal és bölénynyel, meghúzták magukat a víz alatt, csak az ezernyi ezer szarvhordó fő látszott ki a vízszinéről; ott rejtőztek el az alatt, a míg a szikrafelhők, a zsarátnokfergeteg végig tombolt a fejük felett.

E világromlás alatt minden patak kiszáradt; még az a hegyi folyam is, mely a warángok székhelyét körülfolyta.

Harmadnapra a lángtenger elérte a sziklapartot; a hol nem talált több erdőt maga előtt, ott még tovább is pusztított a fenyőerdőben: a szép szál lucz és bór, ha egy-

Digitized by Google

szer meggyulad, végig ég, mint a fáklya, de az északi hegyoldal már fekete volt: a tölgy, a bükk, ha a koronája és a kérge leégett, ott marad elszenesedve; a hideg szél, a hogy felszította, úgy el is nyomja a tüzet; azok az erdők már csak füstölögnek.

És a bóra még egyre süvölt: negyednap van a legnagyobb haragjában.

— Hallod-e czimborám, Tvarkó! mondá a negyedik napon Brankó a főkapitányának. Nekünk ma rohamra kell mennünk. Ma még jó szövetségesünk a bóra; a hamut, pernyét mind az ellenség szemébe fujja. Ha késedelmeskedünk, a warángok támadnak meg minket a leégett erdőn keresztül, s még keresztül vágják magukat valamerre.

— Én megyek veled a pokolba is, mondá a junákok kapitánya; s ha akarod, megfogom az ördögöt a szarvánál; de megmondom igazán, hogy örömestebb harczolnék a kamenári hétfejű sárkánynyal, mint hogy keresztül gázoljak ezen a még füstölgő erdőn, a hol ha a hátamra kötök egy nyers berbécset, mire a tisztásra kilyukadok, kész pecsenye lesz belőle.

— Segíteni fogunk magunkon. Minden junák nyers kecskebőrt kössön a lábára; a füst ellen a száját eczetes kendővel kösse be; s a pajzsát takarja be frissen vágott tulok irhájával, azt tartsa a feje fölé.

— Megteszszük, ha parancsolod.

— Most pedig futtass egy követet a velenczések vezéréhez, hogy a míg mi szemben támadunk a warángokra, ő a maga vitézeivel lábtókon mászassa meg a sziklavágányokat a tengeri oldalról, s fogja az ellenséget hátba.

A parancs végre lett hajtva.

Brankó vezér maga adta meg a példát a junákjainak, hajító kelevézét és pajzsát ragadva, hogy a leégett erdőbe betörjön.

A föld még izzott a lábaik alatt, a holt szén recsegett, hamu még szikrákat vetett fel minden lépés nyomán, s

Digitized by Google

a füstölgő fatörzsek keserű bűze fojtotta a torkaikat; de azért merészen haladtak az erdő mélyébe.

Nem Isten temploma: a pokol temploma volt az már.

A félezredes óriások koromfeketén, lombok nélkül, lecsonkult ágakkal, melyek, mint a kétségbeesés karjai merednek szerteszéjjel; olyanok, mintha egy végtelen palota oszlopai volnának, melynek már nincs teteje. Egyes tömpölyökben még tánczolt a veres láng, a hová a fenyőkből kifőtt szurok összefutott s a végig ledőlt faderék, hosszában fekve lángolt: azt nem olthatta el a szél; úgy kellett a tüzet elfojtani ráterített nyers bivalybőrökkel. S mentül tovább haladnak az erdőbe, a hőség annál fullasztóbb lesz. De panaszkodni nem lehet; minden arcz alsó része be van kötve eczetbe mártott kendővel: lélekzetet csak azon keresztül lehet venni; a ki megszólal, azt megfojtja a füst. Egy-egy odvas fa, mely belülről kiégett, ropogva dől ki tövéből, a hány élőt maga előtt talál, ugyan eltemeti. A rézsisak és a pajzs égetni kezdi a koponyát és a vállat.

Csak előre!

A mint az erdő közepét már elérték, kezdenek a zárt sorok bomlani; egy-egy vitéz kidűl és ott marad. Csak előre! Innen már visszatérni is veszedelem. Találnak tisztásra. Ottan megpihennek. Az ott valami karám volt. Körülpalánkolt tér. Egész juhnyáj hever ott, egymáshoz szorongva. Meg vannak mind sülve szépen. Jó ebéd az ostromló seregnek. Itt már leoldhatják a kötelékeket arczaikról: a füst a fejök felett száll el. Hanem a csergedező patak ponorja szárazon tátong; egy csepp víz nincs benne; még a fenekén lakó eskarapok is oda vannak száradva a sziklákhoz.

Tovább! Előre!

. . . A waráng nép, a mint az erdőket maga körül felgyújtva látta, megérté, hogy halálra van itélve. Isten itélete, vagy ember itélete, meg kell előtte törni.

Minek is az élet, ha nincs többé erdő?

Digitized by Google

Nincs a világon hely a számukra többé.

A tengeren át nem menekülhetnek a liburnáikkal, mert azt a velenczei és raguzai hajóhad tartja zár alatt. Itt kell bevárni napjaik végét.

A pusztító tűz házaikból is kiűzte őket, városuk porrá égett; a kis folyam, mely kertjeik között elfutott, a tengerszemhez bújdosva, a nagy tűz alatt medre fenekéig kiszáradt, három nap óta nem volt már a szomjukat mivel csillapítani. Házi barmaik elfutottak szerteszét, egy tejelő állat nem maradt a gazdájánál. A gyermeknép éhezik s nincs mivel biztatni.

Leégett városukon túl terül el a sziklákkal borított fensík, melyen túl a hegyoldal abba a mély ismeretlen völgybe hanyatlik alá, a melynek «gerli» a neve. Ezen a kopár téren vannak összegyülekezve valamennyien, férfia, asszonya, gyermeke.

Solom vezér tartja fenn közöttük a rendet.

Apja halála után őt kiáltották ki fejedelemnek.

Az ifju hős még nem tett le a szabadulásról. A mint az északi szél alább fog hagyni, zárt hadirendben keresztül tör az égett erdőn, s utat vág magának fegyverrel valamennyi ellenségen keresztül.

Hallgattak rá és tűrtek.

Még várni kell, mert a vihar szembe hordja a pernyét, a harczolók megvakulnak tőle.

Ámde az esküdt ellenség nem várt az ő idejükre, a bóra az ő szövetségese volt

Alkonyra járt az idő, a szélvészes ég biborvörösben égett, mintha még most is az égő földet tükrözné vissza, a midőn felzúdult az égett erdőből a közelgő bogumil sereg csataordítása. Előtte járt egy fekete felhő, a léptei nyomán felvert szénpor, mit a szélvész gomolygatva hajtott az egy tömegbe gyűlt warángok felé.

A közelgő ellenség láttára iszonyú visítás tört ki a warángok csapatjából, némely asszonynép erőszakosan kiszakítá magát a férfiak sorai mögül s eléje rohant az ellenségnek.

Digitized by Google

Miért rohannak ? Mit akarnak ?

Azért rohannak, mert szomjaznak, s a szomj őrültté teszen. Azt teszik, hogy ketten-hárman megrohannak egy bogumil harczost; egyik a karját kapja el, másik a lábszárát szorítja át, míg a harmadik a fejét öleli magához, s késsel felhasítják az ereit; úgy iszszák meg a vérét. Nem törődnek vele, hogy az ő testüket is átfurja kard, lándzsa, csakhogy a szomjukat elolthatták egyszer, a százszoros szomjat.

Felséges kezdete egy népirtó harcznak, a hol az ellenséget azzal köszöntik, hogy a vérét iszszák!

Az Eumenydák örjöngése következett: férfi, gyermek, asszony, késsel, nyillal, szekerczével rohant a tusába s küzdött, vakmerően esztelenül, míg agyon nem gázolták, csoportokban, gomolyonkint, egy-egy csoportból lassankint egy halom vált; egy vonagló halom, a hol waráng és bogumil egymáson hevert, még haldokoltában sem bocsátva el egymást.

Csak egy zárt harczvonal küzdött a középen. Ötszáz waráng vitéz a javából Solom vezetése alatt.

Régi harczmodorukat vették elő, a hogy szoktak tulnyomó ellenséggel szembeszállni. Félkört alakítottak magukból, melynek két vége a meredek gerli párkányára támaszkodott. Minden harczos hozzákapcsolta a rézöve lánczánál fogva magát a fegyvertársához; egyik érczpajzs a másikat érte. A hátuk mögött hagyott térben voltak az asszonyaik és a gyermekeik.

Solom mögött ott állt a két ifju felesége; a Darinkának volt egy hat éves fia, a ki már nyilazni tudott: a másik asszony még szoptatta a kicsinyjét; az nem vehetett részt a harczban.

Ezt a félkört ostromolta kétezer bogumil, minden waráng vitézre jutott négy ellenség. Azok meg három csapatban jöttek; egyik a középnek, kettő a két szárnynak. Mindegyik csapat háromszöget képezett, az utolsó sorok nyomták az elsőket előre, mintegy éket furva az ellen-

Digitized by Google

álló félkörbe. De az érczkaraj erősen tartotta magát s letörte a háromszög élét tizediziglen. De végre a két széle megtört a tulerő alatt, s akkor az egész hadtest kénytelenült hátrálni a gerli meredélye felé.

Solom egy szót kiáltott társainak, a mire azok csendesen kezdtek hátrahuzódni a meneteles gerli oldalára.

E meredeken a háttal a mélység felé fordultnak előnyösebb a helyzete a tusában, mint a szemben levőnek, mert ő egy-egy kiálló kőben, bokortövében megvetheti a sarkát s ha térdre bocsátkozik, egész testét védi a hosszú pajzszsal; ellenfele pedig csúszik a száraz füvön, bizonytalanul lép, s a térdei ki vannak téve a warány paizsok élének. Itt vesztettek el a bogumilok legtöbb vitézt. A gerli meredek oldalán többé nem folytathatták a háromszögben előnyomulást, mert attól tartottak, hogy ha a tömeg lökésével a warángok csatalánczát megtörik, ők maguk is utánuk bukfenczeznek alá a mélységbe; a csúszós avar lejtőn alig csenevészik itt-ott egy-egy borókacserje, a miben meg lehessen kapaszkodni. Kénytelenek voltak ők is hadsorban verekedni ellenfeleikkel. S ekkor kitünt a warángok előnye ellenfeleik fölött. Ők, a meztelenül harczolók gyorsabban, ügyesebben vívnak nehéz fegyvereikkel, a két bárdú fejszékkel, mint a nehéz bivalybőr pánczélt viselő szarmaták kardjaikkal és kelevézeikkel, s a kettős félhold alakú érczpajzs gonosz támadó fegyver volt bal kezükben, melylyel a tusakodó társ térdét megsebezték, az ő sürű hajbozótjukat nem járta meg a kard, s az ő csákányaik áttörtek a bogumilok réztutyiján.

Brankó ekkor kiválasztotta vitéz junákjai közül a legedzettebb harczosokat, s azoknak a századait hosszú arczvonalba állítva, maga rohant az élükön az ellenálló warángokra. Egy zászlóaljat Tvartkó kapitánynyal hátrahagyott, azt adva alvezérének utasításul, hogy «elől is, hátul is szemed legyen!»

(Elől voltak a warángok, hátul a velenczéseket lehetett várni.)

Digitized by Google

Azzal ő maga kezébe kapva lángalakú pallosát, neki vezette a meredélynek a csapatját.

Ráismert a warángok ifju fejedelmére nemcsak arany fejabroncsáról, de még inkább arról, hogy annak a lábainál hevert a legtöbb megölt junákja.

— Hejh, te méregkeverő gyilkos! kiálta Solomra. Testvéreim megölője! Állj elém, ha van szived Az én nevem Brankó: a boszuálló.

— Jó, hogy magaddal hoztad a koporsófödeled! kiálta vissza Solom, a bogumil vezér hátahoporjás teknőalakú vértére példázva. Dióhéjt is tettél a fejedre? Hozd ide! Feltöröm.

S aztán beszélt tovább egymással a pallos és a csatabárd; az egész harczvonalon csattogott a fegyver az érczpajzsokon, mintha a cyclopsok kovácsműhelyében dolgoznának vásári munkán, egyik embertömeg a másikon feküdt. Nem gondolt már senki az életével, csak az ellensége halálát óhajtá.

Ekkor egyszerre sűrű fekete porfelleg omlott onnan felülről a küzdőkre alá, hogy elvakult bele mindenki, s nem látta többé, hová üt? Az ellenségek olyan közel voltak szorítva egymáshoz, hogy nem vehették a fegyvereiknek hasznát többé. Valami megnevezhetlen, kitalálhatlan erőszak taszította őket együtt aláfelé. Az asszonyok sikoltozva ragadták gyermekeiket az ölükbe, mintha jobban esnék úgy együtt a halálba rohanni. Solom fejedelem elvetette karjáról széthasogatott pajzsát, eldobta csorbára vert harczi szekerczéjét, s halálos haraggal ölelte át derékon óriási ellenfelét. Nem akart már győzni, csak magával rántani le azt is a sírba. Társai is mind hasonlót tettek, az egész waráng csatárláncz mind ölrekapott ellenesével: a fekete forgószél vakká tette valamennyit s valami pokolbeli zűrhang, mely onnan felülről jött, mintha az ördögök röhögése volna, süketséggel verte meg füleiket; nem látott, nem hallott, nem érzett többé senki.

Vadállattá vált minden ember, marta, harapta, tépte

Digitized by Google

egymást; a letepert vitéz a Szentháromság Istenét hivta segitségül, aztán hivogatták a régi isteneiket, a ledöntött bálványokat, utoljára átkozták valamennyit; egy pokolhódító káromlás hangzott a fekete porfelhő közül.

Brankó, az óriás, neki feszíté a lábát egy borókatörzsnek, hogy fentartsa magát ellenfele ádáz tusája ellenében, de Solom vezér kis fia felkapta az apja kését s azzal vagdalta el a bozót gyökereit: a borókafa ingott, hajlott, recsegett a kettős teher alatt.

S az a kitudhatlan erőszak még nehezebben feküdt a küzdő tömegekre.

. . . Az történt a küzdők háta mögött, hogy a velenczések felhatoltak a sziklavágányokon a waráng̃ok telepére, egész odáig, a hol azoknak a liburnái voltak a tengerszem fölött elrejtve. A víz szine tele volt szarvas állatfejekkel. A velenczések felgyujtották görög tűzzel a vizen lebegő dereglyéket s arra az egész felriadt állattömeg rohant ki a vízből, az erdőbe nem futhattak, mert az még akkor is égett, hanem neki zudultak a fensík mentében az elhagyott mezőnek, az elhamvadt vetéseknek, ezeknek a rohama verte fel azt a fekete szénporfelhőt, a mit a szél a harczolók szeme közé sodort, ezeknek a bömbölése volt az a dæmoni chorus, a mely azokat elkábítá.

A veszettül rohanó szilaj csordák útjukban találták Tvartko kapitány hátvédül hagyott csapatjait. Azoknak a dárdái pozdorjává törtek a vad bölények koponyáin. Hátulról a görögtűz perzselte a bőszült állatok inait, rohantak, a merre nyílt út volt előttük. Az utóhad is bele lett szorítva a gerlibe, az állati lavinát emberi erő fel nem tartóztathatta.

A vad csorda oda is utánuk rohant, akkor aztán omlott alá waráng és bogumil és fenevad, egymáson keresztül hömpölyögve, feltarthatatlanul! egy élő görgeteg, ezernyi kialvó élet, halandó test, halhatatlan lélek, veszendő pára; istenhivő és istentagadó, bűnös, ártatlan, angyal és ördög és barom, összegomolyodva, le a mélybe a népek sirjának

Digitized by Google

a fenekére! Vannak ott már sokan . . . A fekete porfelhő követte őket csendesen alászállva szemfödélnek . . . Alant már néma volt minden . . .

És így egy füst alatt kettőnek lett vége, a warángnak is, meg a bogumilnak is.

A velenczéseknek meg ez volt a maguk harczolási módja.

S ezzel két feladat lett elintézve, a boszu az ellenségen, s a fizetés a szövetséges társnak.

Ezt nevezték velenczei taktikának.

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

A mosszori knéz sokáig várta vissza a diadalútra eltávozott fiát, az óriást, vítéz junákjaival. Várta, hogy mikor hozza már a levágott waráng fejeket, a mik az új várfalakat fogják ékesíteni? aztán a kincseket, az elpusztult új Jeruzsálemből? a rabbátett asszonyokat? az igért hevéreket, a kik az aranybányát ujból helyreállítják? Többet álmodott már, mint ébren volt. Mikor álmából felriadt, a fia nevét kiabálta. «Hej Szlon! hej Tirimir! hej Brankó! hol vagytok? mégis alusztok? Lám a Vuk már dolga után jár!» Aztán elnézte egész nap a palotája küszöbén ülve, hogy utazik végig a porondon hosszú egyenes sorban egy hangya nemzet vándorserege egyik hangyabolytól a másikig, azokat számlálta szemenkint; mikor kétszázig ment, akkor azt mondta, «egy csata». Estig megszámlál tíz csatát, húsz csatát, harmincz csatát. Jönnek, mennek. Hát amazok mért nem jönnek vissza? Azokat is így látta a torony erkélyéről, hangya-apróságban a távol fekete erdőbe sorban elügetni, «egy csata, két csata;» mikor térnek vissza? A küszöbe alján nőtt ki egy nagy bogácskóró, az az ő kalendáriuma; nagy gombos fejei előjönnek a tüskés levelek közül, kivirulnak, elhervadnak, pelyhes maggá érnek, a repülő mag szárnyra kel, elszáll a levegőben, a száraz vaczok ott maradt és a Brankó még sem jő vissza.

Digitized by Google

A HÁROM MÁRVÁNYFEJ.

Az ősz Boboli Pétert egyhangulag választá meg Raguza új rettorénak. A Damiani párt félrevonult; a kik vétkeseknek érezték magukat, elmenekültek. Az egész pregadi tanács újra lett választva.

Legelső feladata volt a tizek tanácsának itéletet tartani a főfő bűnösök, s azoknak koronázott fejedelme, János király fölött.

Egyszerre állíták őt a két feleségével együtt a legfelső bíróság elé.

Boboli Péter, a rettore, volt az elnök, Bennessa Pirro, a sindaco, olvasta fel a vádlevelet.

— Lovag, patricius Boboli János, más néven Canavelli poéta, más néven Frater Aktæon, más néven Asmodái ördög, más néven János király, vádoltatol, miszerint:

rablókézzel elragadtad a feketegyi fejedelem eljegyzett arájját és minden kánonok, impedimentumok és prohibitiok ellenére feleségeddé tetted;

a mosszori knéz várát, czinkosaid által felgyujtattad, fiát, hadi népét elébb borral megmérgeztetted, aztán leöletted;

varázslói hatalommal keresztül hoztad a poklokon és minden föld alatti mélységeken át a veled szövetséges uskók gonosztevő faját;

ördögi csábalakban legyőzted az angyal képviselőjét s elragadtad kigyói hizelgéssel Éva kezéből a pálmát;

bűnös szerelmet gyujtottál a szent szüzek fejedelemasszonyának szivében, s az ártatlanságot megejtetted;

a nagyravágyás ördögét felébresztetted az egyház szolgájának, a felszentelt patriarchának elméjében;

ellenpápát kiáltottál ki szent Péter valódi utódja ellenében, kit Rómában a szent concsilium emelt uralkodói székébe;

Digitized by Google

új hæresist támasztottál, veszedelmesebbet minden eddigieknél, mert dogmává emelted benne a többnejüséget;

várost épitettél, mely a tolvajoknak, csalóknak és hamis bukottaknak menhelyül szolgált;

megkeresztelt népet a bálványimádásra visszatérítettél;

templomainkat megfertőztetted hamis profétasággal;

háboruságot támasztottál közöttünk és szövetségeseink között, melynek áldozatul estek számos derék hajók, vitézek és hajósnépek;

okozója lettél két vitéz keresztyén nemzet végkiirtásának, egy egész tartomány elpusztulásának.

— Ime, tizenhárom vádpont! Tagadhatsz-e egyet is belőle?» kérdezé a rettore.

— Egyet sem tagadok.

— S mit tudsz ennyi nehéz vád ellenében felhozni a védelmedre?

— Azt, hogy szerettem.

— Szerelemért követtél el annyi végtelen bűnt?

— Megérte az árát! Lehoztam magamnak a paradicsomot az égből. Hét évig voltam olyan boldogságban, a milyent az üdvözültek nem ismernek, s az istenek irigyelnek!

Boboli Péter egy intésére hirtelen fejére rántották a sbirrók a vádlottnak a bőrcsuklyát, hogy több ily szentségkáromlás el ne hagyhassa a száját.

Aztán kimondta rá a tizek tanácsa az itéletet.

Frater Aktæon és két bűntársa, soror Kekharizméne és mater Lubomira Raguza főpiaczán a nép láttára bárd alatt veszitsék fejüket. Legelső legyen a bűnhödésben a knéz leánya, utána a Damiani leány, a főbűnös nézze végig kedvesei fejének legördülését.

Azoknak még ott a vérpadon is az volt utolsó szavuk egymáshoz:

— Szerettelek, szeretlek, szeretni foglak!

A véritélet végrehajtása után felhivatta magához Boboli Péter Raguza hires kőfaragóját, a gyorskezéről nevezetes Florenczi Odoardo Fa Prestot.

Digitized by Google

A rettore előtt, a nagy alabástromasztalon ott állt pompás ezüst tálczára téve három levágott fő, egy férfi és két asszony fejei.

— Odoardo Florentino Fa Presto, szólt Boboli Péter. Most tégy ki magadért, mutasd meg művészetedet. Végy mintát e három fejről s készítsd el azokat márványból, egymás mellé állítva, a hogy itten állnak. Az árát te szabd meg munkádnak. Műved az északi kapu homlokzatát fogja ékesíteni, melynek eddig Damiani kapu volt a neve. Attól fogva a három márványfej kapujának nevezték azt.

Ez a három márványfő még most is látható Raguzának egyik kapuján, s mindenki tudja a történetét. (A másolata terra cossábul nálam is megvan.)

«*Disputa.*»

Kritikus. Ez volt aztán a tömeg-gyilkolás! Herculanum és Pompeji pusztulásához hasonló. De ezekből legalább szabadulhatott el hírmondó, a ki leírja a többiek veszedelmét. Ámde Raguza még most is áll, ha nem is hatalmas köztársaság többé; — ilyen monumentális szerelmeskedésnek nem lehetett nyom nélkül elenyészni; már pedig a kik eddig a dalmata partokat beutazták, a régi időkben De Fortis apát, Schulenburg admirál, az újabban Paton, Wilkinson, Noe, Yriarte, és Karacsay Tivadar, e regényes helyekről nem tesznek semmi említést.

Szerző. Annak az oka egyszerűen az, hogy azóta az egész táj képe megváltozott. Először is a velenczei uralom alatt a dalmata hegységek meg lettek fosztva őserdeiktől. Velencze nem csupán a saját hajóhadát építette azoknak a fáiból, hanem még a török szultán hadihajóihoz is onnan szolgáltatta jó pénzért az anyagot. A legszebb szálfákat elhordták a velenczei Lido czölöpzetének, melyet a tengeri furdancs minden tiz év alatt úgy összeőröl, hogy meg kell újítani. A fenyőfákat halomra vágatták és szurkot főzettek belőlük, s mikor már le voltak tarolva az erdők, akkor odatelepítették a tengeri harczok alatt összefogdosott

Digitized by Google

mindenféle népzagyvalékot, a mór kalózokat, s ezekkel hajtatták végre a pusztítás nagy művét; kiszedették a földből a levágott fák töveit, gyökereit s gályateher számra szállították át tüzelőnek Velenczébe, s hogy még aztán valamikép az elhullott magból se támadhasson új erdő: ráeresztették a kecskenyájakat; utoljára bevégezte a pusztítás munkáját a bóra, s a növényeitől megfosztott földet leseperte a sziklákról, s támadt az egykori paradicsom helyén a rettenetes Karst. — De a legnagyobb csapás, mely Raguza hajdani dicsőségét romba temette, az a nagy földrengés volt, mely 1667. április 6-án éjjel oly rögtöni rohammal kezdődött, hogy a ledült paloták omladékai alatt hatezer ember lelte halálát. Székesegyház, kápolnák, kolostorok egy kőhalmazzá váltak egyszerre, s azok között hevert Roland szobra, oroszlánszívű Richárd érczemléke; egy óriási sírhalommá lett a pompás város, melyből napokig szállt a magasba az élve eltemetettek jajkiáltása. S mintha minden elem összeszövetkezett volna, a földrengéssel együtt jött a typhoni vihar; a romhalmazban tűz támadt, s az óriási katafalkból lett egy titáni máglya: ott hamvadt el évszázadok dicsősége. A mi megmaradt, azt elhordták a szomszéd hegyekből odacsődült uskókok. — Az egész catastrophát borzalmas élethű részletekkel írta le Damm Jakab, hollandi consul, ki épen akkor követségbe érkezett oda, s egész kiséretéből maga egyedül menekült meg egy nyomorult bárkán. Az ő adataiból szerezhetünk fogalmat e világváltozásról. A tenger egyidőre lefutott a kikötőből, úgy hogy a gályák mind a zátonyon feneklettek meg, aztán megint olyan rohammal tért vissza, hogy leszaggatta a hajókat horgonyaikról s a parthoz vagdalta. A szárazföldön pedig egész hegyek süllyedtek el, melyeknek a helyén most tavakat találunk; folyamok, melyek a tengerbe ömlöttek, utat vesztének s földalatti mélységekbe zuhantak alá; itt egy völgy lett sziklákkal betemetve, amott a hegygerincz hasadt ketté s új völgytorkolatot nyitott. S ez a földindulás eltartott

Digitized by Google

nyolcz napig. A mostani Raguza, a hogy az áll, a földrengés pusztításai után lett fölépítve. Annak a tizenhét templomnak a köveit, a melyekben a daviditák tanait hirdették, ma is megtaláljuk a Raguzát körítő bástyafalban, a hogy a dombormű ékítmények töredékes maradványai, s elkopott feliratok betüi bizonyítják.

Kritikus. Radikális kura! Égszakadás, földindulás! Tehát ezért nem maradt nyoma többé az új Jeruzsálemnak, meg a mosszori aranybányának; s nagyon természetes, hogy Nabukodonozor melegvízforrása is ennek esett áldozatul. Csodálatos, hogy ennyi kőemlék közül épen csak annak a három márványfejnek kellett mind e mai napig megmaradni. De ha ez megmaradt, akkor a hozzá kötött legendának is fel kell valahol tartatnia. Nem elégíthetné ki a szerző az olvasó kiváncsiságát a kétségtelenül kezében levő történelmi adatok közlésével?

Szerző. Ha kivánják tőlem, megtehetem; ámbár ez esetben azt ismételem, a mit a franczia hajóskapitány tett, a ki a lőporát megosztotta az angol ellenfelével, hogy az is lövöldözhessen ő rá. Azonban őszinte akarok lenni, s előadom a docékat. Ezeket az én tudós collegám, Thallóczy Lajos, a bécsi országos levéltár igazgatója, szedte össze Raguzában, s ő volt szíves azokat nekem regénytárgyul kiszolgáltatni, a hogy következnek.

A HÁROM KŐFEJ.

Raguza éjszaki kapuja fölött, a gravosai út felől, kisded alakban, egy négyszögletes márványlapon három dombormüvű fej látszik. Közepén egy bozontos hajú, egyenes orrú, kemény arczvonású barátfej; jobbról balról egy-egy szelid kifejezésű apáczafej. Kétféle hagyomány regél erről: irásbeli és szóbeli. Az irásbeli hagyomány, mely a dominikánus kolostor egyik codexében maradt meg, (1615-ben kelt) kétféle versiót említ.

Digitized by Google

Fráter Vjekosláv a XIV. században élt a raguzai dominikánus zárdában. Kegyes, istenfélő ember volt, egyetlen szenvedélye a könyvek s az imádság.*

Szorgalmasan irta a szent atyák műveit, szépen festett. Történt azonban, hogy sok copisalni valója lévén, panaszkodott a priornak, hogy nem győzi az initialisok kifestését. Prior Aleardo úgy segített rajta, hogy a szépen leírt codexeket átküldötte a clarissa apáczákhoz, kiknél akkor a betüfestés nagyban cultiváltatott légyen. Sour Teresa és Sour Anna két unokatestvér voltak a betüfestés mesterei. Fra Vjekosláv codexei ezekhez kerültek. A művészek kiváncsiak lettek egymás személyére. Először csak titkos irásjelekkel érintkeztek, majd légyottot adtak egymásnak a templomban. A szent barát egy művésznő helyett kettőt talált a légyotton. Et cognitionem factus, huncinde sæpius convenire eos dicunt. Vjekosláv megváltozott, kerülte, ha csak szerét tehette a közös imagyakorlatokat, nem dolgozott, gyakran beszélt hajósokkal, priorja nem tudta, mi baja lehet. A két istentelen apácza megbabonázta. Mindig együtt voltak. Szent Bertalan éjszakáján, a két apáczának hült helyét találták. Keresték mindenfelé őket, nem találták. Azonban Fráter Vjekosláv is hajós ruhát öltve, elszökött. Bárkát fogadtak, hogy majd az éj leple alatt leszöknek az arnauták földjére. De vihar támadt s reggel ott találta mindhármukat a parti őr, kétségbeesve, összefogódzva a bárkában. Ismerte őket, de nem segíthetett rajtuk, a révfőnök (capo del porto) utasítása szerint jelentést kellett tennie. Bevitték őket a tanácsházához. A szerzetesek nem akartak ez istentelenekről tudni semmit. Törvényt látott hát felettük a tanács. Nem vallottak egyebet, mint hogy szerették egymást. S a két apácza egyet-

* Dalmátiában a raguzai dominikánusok voltak a legtudósabbak. Fenmaradt egy pápai bulla a XII. századból, mely helybenhagyja a dominikánusok könyvtárregulamentumát s egyházi átok alá veti a könyvtár-olvasókat. Th.

Digitized by Google

értve szemérmetlenül megvallá, hogy mindkettőjüké volna a «frate nero» s hogy ők meghalnak érette. Vjekosláv megadással tűrte sorsát. Kivégezték őket, előbb Sour Annát, aztán a barátot, végül Sour Terezát. És meggyóntak mindhárman, egyéb kegyelmet nem kérvén, csak hogy megcsókolhassák egymást, mielőtt a bakó hozzájok érne. A nép sajnálta őket, kiásták őket a bűnösök temetőjéből s bedobták a tengerbe, hogy a delphinek tündére segítsen kinjaikat elviselni. Fejeiket azonban a tanács kiszegeztette, elrettentéseül azoknak, kik több asszonyt szeretnek, s miután elrothadtak, márványba vésette. Prior Aleardo könyveit azontúl nem festette a clarissáknál és szomorú ember volt élte végéig és megtiltotta, hogy beszéljenek a szegény Vjekoslávról.

*

A másik irásbeli hagyomány rövidebb.

Stracimir albán királyfi beállott barátnak; két szeretője volt, akik egyakarattal clarissák lettek. Stracimir csak később tudta meg, kik azok a szűzek, kik mindig nyomában járnak. Szerették egymást, míg el nem árulták őket. A tanács kivégezteté őket.

*

A szóbeli hagyomány ezt tartja.

Sandal Hranič híres herczegovinai vajdának fia, Milos, — apja s családja patarén (bogumil) hiten lévén — beleszeretett egy pásztorleánykába, ki egy barát-klastrom jobbágy emberének leánya, buzgó katholikus vala. A leányka megtérítette Milost, ki apja ellen pártot akart ütni, letaszítani őt a trónról s a pápa uralmát szilárdítni meg a vidéken. Ugyancsak a vén Sandal udvarában növekedett Lokris, Balsa arnót herczeg tüzes leánya, a ki szerette Milost, de buzgó patarén volt s nagyravágyó. Birodalmat akart alakítani az adriai tenger mentén, császári koronát

Digitized by Google

óhajtott fejére, leverni a törököt s uraltatni magát a keleten. Erre kellett neki Milos. Milos az elégedetlen hegyi törzsek élére áll, de apja cselt vet neki s a pásztorleánynyal együtt elfogatja. Mint lázadót, ökörbőrbe akarja bujtatni őket s úgy tűzre tétetni. Ekkor Lokris odalopódzik a foglyokhoz, kihallgatja bús éneküket s kiszabadítja őket.

Azt az ajánlatot teszi erre a pásztorleánynak, érje be Milos fél szívével. A vitát Milos úgy oldja meg, hogy mindkettőt szívébe zárja, megfér ott mindkettő együtt. Lokris s a pásztorleány erre tündérei lesznek. Megérkeznek Raguzába, hol apjának a kémei már várakoznak rá. Lokris erre is gondolt s a leányok apáczáknak mennek a clarissákhoz, Milos dominikánusnak. A két leány csakhamar megnyeri a priorissa szívét, Milost meg priornak teszik meg, kitudván herczegfi voltát. Így éltek ők teljes boldogságban.

De Lokrist nagyravágyása emészti; kémeket fogad fel s Nápoly királyát izgatja, jöjjön Raguzába és segítsen leverni a herczegovcz, fekete hegyi s dalmát, meg albán törzseket, elismeri hübérurának. Nápolyban van egy régi imádója, ki Lokrisért még mindig rajong s rábírja a királyt, hogy egy kis hajóhadat küldjön a gravosai révhez.

Raguza követei azonban rájönnek ez üzelmekre. Figyelemmel kisérik a három szeretőt, kikkel Lokris azt a hírt hiteti el, hogy a nápolyi király országot akar nekik adni, azért küld érettük. A raguzaiak felbőszültek, mert mint vendégeket fogadták őket s most veszélybe dönti a köztársaságot egy hóbortos apácza. Lokris bárkákat fogad s ráveszi Milost s a leánykát, hogy éjjel kimennek a tengerre csillagot nézni s fogadni a nápolyi izenetet. Vesztükre, a nápolyi bárkához közel elfogták őket mind hármat. Halálukat a mese is úgy beszéli, mint a legelőbb megirt irásbeli hagyomány. — «Egyek a halálban» — «Nagyon szerették egymást; Isten úgy segélje őket.» — «Vigyázz leány, ne hogy úgy járj, mint a két kőasszony» — ezek a

Digitized by Google

közmondások élnek a mesékkel, babonákkal teli hajósnép között róluk.

Mint látható, én azt a szabadságot vettem, hogy a szájhagyomány idejét hátrább toltam egy pár századdal, a kész történetet egy kissé kiczifráztam egy és más apró körülményekkel. Ezt biz utánam csinálhatja akárki. S már most tessék rám kimondani az itéletet. Tűröm békével.

Kritikus. De bizony nem úgy tett ön most, mint ama franczia tengerész, ki lőport kölcsönzött az ellenségének; hanem úgy tett, a hogy Commodus császár, mikor a circusban producálta magát, mint gladiator. — Szembeállíttatott magával holmi vékony dongájú legénykét, s miután azt nagy vitézül levágta, felvette a vállára s kikiáltotta magát győzhetetlen Herculesnek. Hát én velem — az önalkotta homunculussal — csak könnyű volt önnek megviaskodni; — de bezzeg, ha majd eljön az, «qui habet centum oculos!»

Digitized by Google

TARTALOM.

	Lap
Szerzői előszó	1
A három tüzes szentek klastroma	3
A kritikus leirása	10
Az apáczafejedelemnő	16
Soror Kozima és Soror Kekharizméne	25
Az éneklő Dabóza, a tengeri szüzek és a kerekes hajók	37
Dávid király	45
A mirákulum	55
A warángok otthona	63
Az őrpaták	68
A bor a warángoknál	80
A waráng fiuk	82
Az aranyhegy	93
A bogumilok	97
A hypnopoie	116
Bogumil menyegző	120
Az ostrom	139
A Bludár	153
A Solom álma	177
A földfeletti sötétség	195
A «daimonomache»	199
Egy uj nép	224
A feltámadás napja	231
A hajdani Raguza	242
Damiáni Judás	252
A daviditák	264
A kettős csillagok	269
A köszöntés és nemköszöntés	277
»Fiam»	289
A férgek harcza	298

Digitized by Google

	Lap
Az egérfogó	304
A harcz	307
A harangkongás	316
A beteljesült kivánságok	322
A holt király nászútja	325
A halálra itélt nép	329
A három márványfej	346
A három kőfej	350

Digitized by Google

Digitized by Google

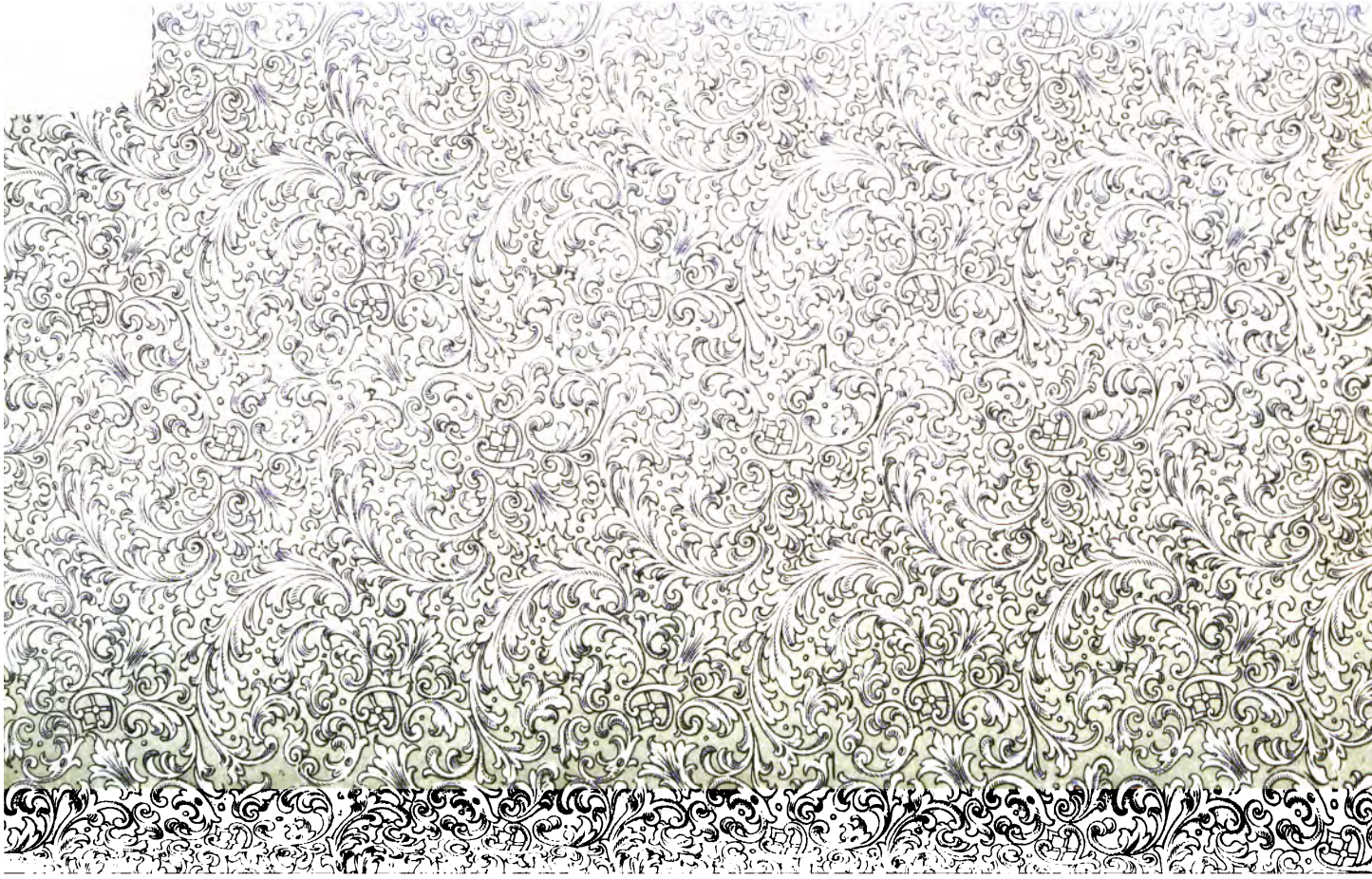

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine of five cents a day is inc[illegible] by retaining it beyond the spe[illegible] time.

Please return promptly.

[illegible] MAY 3 '42

Digitized by Google

GOTTERMAYER KÖNYVNYOMDÁJA